472P

CARPICA

XXIII

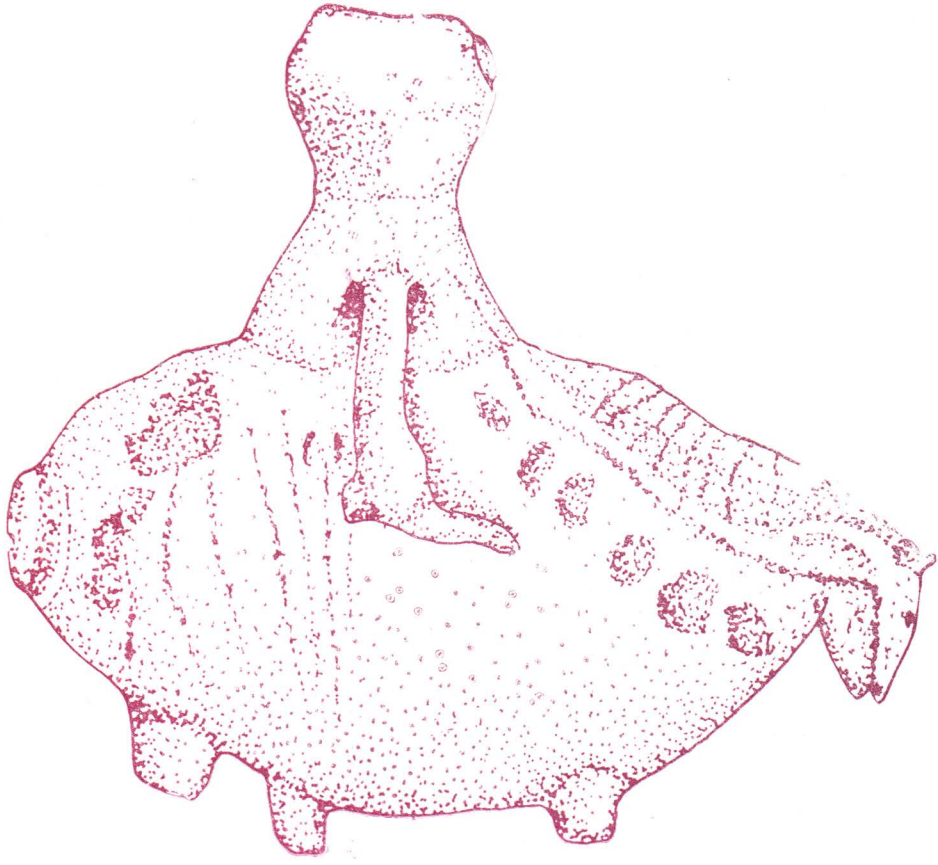

1992

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE „IULIAN ANTONESCU"
BACĂU

MUZ. JUD. DE ISTORIE
BACĂU
BIBLIOTECA
Inventar nr. 472 Anul 19

CARPICA

XXIII/2

1992

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

IOAN MITREA, Realităţi arheologice şi etno-culturale în spaţiul carpato-nistrean în secolele VI—VII 209

ERNEST OBERLÄNDER-TÎRNOVEANU şi EUGENIA POPUŞOI, Descoperiri de monede bizantine în jurul Bîrladului 223

OCTAVIAN ILIESCU şi PAUL ŢARĂLUNGĂ, Un tezaur monetar de la sfîrşitul secolului al XIII-lea descoperit la Prăjeşti (jud. Bacău) 247

SERGIU HAIMOVICI, Cercetări arheozoologice privind materialul provenit din aşezarea de la Turia, (jud. Covasna) aparţinînd culturii Criş 259

SERGIU HAIMOVICI, Studiul resturilor faunistice dintr-un bordei din sec. XII—XIII de la Chilieni (jud. Covasna) 269

VIOREL CĂPITANU, Colecţia Alexandru Aparu, Căiceana 273

SILVIA IACOBESCU, Colecţia de arheologie Vasile Heisu, Răcăciuni 281

PAUL ŢARĂLUNGĂ, Materiale arheologice în colecţia Muzeului Prăjeşti 313

SILVIA IACOBESCU, Colecţia de arheologie Vasile Petrea, Valea Seacă 317

VIOREL CĂPITANU, Colecţia Costache Teletin, Bărboasa 323

Necrolog, ŞTEFAN CUCOŞ (Viorel Căpitanu) 327

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CARPICA

SOMMAIRE

IN MEMORIAM „IULIAN ANTONESCU"
EVOCATIONS-TELEGRAMMES-LETTRES

VIOREL CÂPITANU, 35 anées d'éxistence du Musée de Bacău. 7

B. MUNTE, Le Musée de Bacău au 35-e anniversaire. 15

VICTOR MITOCARU, Le Musée d'historie „Iulian Antonescu" (Interview). 17

DAN GH. TEODOR, L'anniversaire de l'activité du Musée d'historie de Bacău. 21

ALEXANDRU ZUB, Lettre de felicitation. 23

JANA ŞERBAN, Telegramme de félicitation. 23

B. MUNTE, Discours à lévocation „Iulian Antonescu", 27 janvier 1992. 25

ARCHEOLOGIE

EUGENIA POPUŞOI, Tombes néolithiques Starcevo-Criş découvertes à Trestiana, la com. de Griviţa, dép. de Vaslui. 27

SILVIA IACOBESCU, Une nouvelle station Criş, découverte au dep. de Bacău. 43

VASILE URSACHI, Le dépôt des objets de parure énéolithiques de Brad la comm. de Negri, dép. de Bacău. 51

ION T. DRAGOMIR, Découvertes archéologiques concernant la chasse, la pêche et la cueillette utilisées par les communaute eneolithiques du sud de la Moldavie. 105

GHEORGHE DUMITROAIA, La culture Noua sur le territoire du département de Neamţ. 119

VIOREL CÂPITANU et VASILE URSACHI, La nécropole carpique de Poiana-Negri, dép. de Bacău. 143

VIOREL CÂPITANU, Le trésor de deniers roumains impériaux de Parava, dép. de Bacău. 151

VIOREL CÂPITANU et PAUL ŢARĂLUNGĂ, Le trésor de deniers romains impériaux de Prăjeşti, la comm. de Traian, dép. de Bacău. 167

LĂCRĂMIOARA BOROŞ, Découvertes archéologiques à Răcăciuni, dép. de Bacău. 185

EUGEN MARIUS CONSTANTINESCU, Les résultats des récherches archéologiques de Gherăşeni, dép. de Buzău (IV-e siécle). 193

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

IOAN MITREA, Réalitées archéologiques et etno-culturelles d'éspace carpato-nistrean pendant VI—VII-e siécle. 209

ERNEST OBERLÄNDER-TÎRNOVEANU et EUGENIA POPUȘOI, Decouverts des monnaies byzantines environ de Bîrlad. 223

OCTAVIAN ILIESCU et PAUL ȚARĂLUNGĂ, Un trésors monnetaire de la fin du XIII-e siécle découvert à Prăjești (dép. de Bacău). 247

SERGIU HAIMOVICI, Recherches arheozoologiques concernant le materiel de l'établissement de Turia (dép. de Covasna), appartenant à la culture Criș 259

SERGIU HAIMOVICI, Étude sur les vestiges faunnistiques d'une hutte de XII-e — XIII-e siécle de Chilieni (dép. de Covasna). 269

VIOREL CĂPITANU, La collection „Alexandru Aparu" de Găiceana. 273

SILVIA IACOBESCU, La collection „Vasile Heisu" de Răcăciuni. 281

PAUL ȚARĂLUNGĂ, Des matériaux archeologiques de la collection du musée de Prăjești, dép. de Bacău. 313

SILVIA IACOBESCU, La collection d'arhéologie „Vasile Petrea", Valea Seacă 317

VIOREL CĂPITANU, La collection „Costache Teletin" de Bărboasa, dép. de Bacău. 323

Necrolog, ȘTEFAN CUCOȘ, (Viorel Căpitanu). 327

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

35 DE ANI DE EXISTENȚĂ A MUZEULUI DE ISTORIE DIN BACĂU

de VIOREL CAPITANU

La 1 aprilie 1957 lua ființă la Bacău un muzeu regional din inițiativa unui mare om de suflet B. Munte, care îndeplinea la vremea respectivă funcția de inspector pentru probleme de muzee la Secția de învățămînt și cultură a fostei regiuni Bacău. La 15 aprilie era numit ca director al acestei instituții, Iulian Antonescu, obsolvent al Facultății de Istorie din București, promoția 1956 cu diplomă de merit. Din acea clipă a început calvarul noii instituții, deoarece trebuia să înceapă cu lupta pentru local, schemă, bani pentru cercetare și achiziții etc.

Datorită perseverenței lui Iulian Antonescu, noua instituție a intrat pe un făgaș normal, impunîndu-se de la început în urbea băcăuană, unde cu mulți ani în urmă G. Bacovia și Gr. Tăbăcaru propuneau în revista Ateneu, înființarea unui muzeu, pentru ca și muritorul de rînd să-și cunoască istoria și frumusețile naturii înainte de a lua contact cu marile civilizații din alte muzee din țară sau lume.

De la început primul director al muzeului și-a dat seama că de unul singur nu va putea răzbate. Așa că „răspunzînd unor stringente necesități de valorificare creatoare a unui necesar filon de tradiții și frumuseți naturale, în centrul Moldovei a organizat între anii 1957—1968 o variată și reprezentativă rețea muzeistică". Ca urmare a acestui proces, patrimoniul muzeal a cunoscut o impresionantă creștere numerică și calitativă, putînd înregistra, de la un muzeu organizat în 1934 la Piatra Neamț de către venerabilul om de cultură pr. C. Matasă, alte 15 muzee. Secției de istorie și arheologie i s-a adăugat o secție de artă românească și contemporană precum și o alta de științele naturii, care s-a transformat apoi într-un muzeu de sine stătător.

Urcușul instituției muzeale băcăuane a fost greu, dar sigur, deoarece ctitorul muzeului de istorie din Bacău s-a înconjurat de la început de oameni care și-au înțeles menirea și au făcut totul pentru salvarea patrimoniului și constituirea colecțiilor care au dat trăinicie muzeului băcăoan.

Fără o organizare sistematică a cercetărilor și un contact permanent cu marele public, nu s-ar fi putut realiza fondul muzeistic, cu care instituția noastră se mîndrește astăzi.

Acumularea de valori muzeistice, la început din săpături și apoi din achiziții, colectări și donații, au pus mereu autoritățile la grele

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

încercări în vederea rezolvării spațiului expozițional și de depozitare. Așa se explică schimbarea de la o etapă la alta a sediului muzeului, care deși figura la început ca regional cu mai multe secții s-a transformat apoi în Complex muzeal, cu muzee de sine stătătoare, dar cu administrație comună.

De la un local improvizat în 1957 (o mică sală de expoziție), și un birou comun la Secția de învățămînt și cultură din actuala Prefectură, a ocupat apoi noi localuri, care de la o etapă la alta au devenit neîncăpătoare.

Muzeul a organizat prima expoziție închinată anului 1907 în primăvara lui 1957.

În anul 1959, în compania pictorului băcăuan Nicu Enea și a colegilor de breaslă V Căpitanu, Eugenia Antonescu și Constantin Șova, Iulian Antonescu deschidea Muzeul din Bacău cu cele trei secții istorie, științele naturii și artă. A fost cel mai frumos gest pe care l-au oferit muzeografii, băcăuanilor la 24 ianuarie, zi mare pentru poporul nostru, deoarece atunci autoritățile au permis din nou să se cînte și să se danseze Hora Unirii, în piața din fața Casei de Cultură a Sindicatelor și a Prefecturii.

În anul 1960 i se atribuie Muzeului din Bacău o clădire monumentală, la intrare în Parcul Libertății, în care a fost deschis muzeul în toată amploarea sa ; dar și aici n-a rezistat decît 10 ani, din cauza unor defecțiuni privind instalațiile de apă și canalizare, care au afectat clădirea și a trebuit demolată. Din această clipă a început adevăratul calvar al instituției muzeale. Cu eforturi supraomenești bătînd pe la toate ușile, directorul muzeului de atunci însoțit în permanență de colegii de la secțiile de istorie, șt. naturii și artă, solicita mereu spații pentru expoziții și pentru depozitarea colecțiilor. Pînă la urmă Muzeului de Științele Naturii i s-a repartizat o clădire corespunzătoare, iar pentru Muzeul de Istorie o clădire pe actuala stradă N. Titulescu, unde se află Inspectoratul Silvic, iar Secției de Artă i s-a promis construirea unui local propriu, care avea să înceapă în anul 1971. La scurt timp Secția de Istorie se mută în spațiul din str. N. Titulescu nr. 23, în care avea să funcționeze cu expoziția de arheologie pînă la Revoluția din Decembrie 1989, iar clădirea Muzeului de Științele Naturii avea să fie demolată cu toate demersurile întreprinse de Constantin Șova — directorul muzeului.

Trebuie reținut faptul că în permanență autoritățile locale au promis că vor pune la dispoziție muzeului, actuala clădire a Prefecturii, dar întotdeauna, subliniind că după ce-și vor construi o altă clădire. Acestea s-au dovedit vorbe goale, deoarece clădirea a rămas în toate timpurile drept sediu administrativ, iar muzeul de istorie a trebuit să se mulțumească cu o improvizare de expoziție de arheologie și istorie, într-un spațiu restrîns și impropriu.

Mai adăugăm faptul că din anul 1971 la Bacău a luat ființă și o secție de etnografie, care împreună cu donația pr. Vasile Heisu de la Răcăciuni, reprezenta un fond muzeistic de mare însemnătate. Dar nici

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pînă azi nu s-a găsit o posibilitate de expunere a acestui valoros patrimoniu, într-o expoziție permanentă la Bacău.

Cu toate greutățile prin care au trecut muzeele noastre băcăuane, treptat, treptat au devenit adevărate centre de studiu și de documentare, de educare și de culturalizare așa cum ne-am dorit-o.

Îndeplinirea acestor multiple funcțiuni n-a fost posibilă fără un aparat documentar solid, fără o bibliotecă și fără laboratoare dotate cu aparatura necesară și fără o publicație anuală. Acest lucru avea să se înfăptuiască exact la 10 ani de la înființare, prin editarea anuarului „CARPICA", în care au fost înserate de la an la an principalele contribuții ale muzeografilor băcăuani, la cunoașterea trecutului poporului nostru precum și valorificarea unor documente inedite privind viața și activitatea unor personalități băcăuane, precum și aspecte legate de contribuția unor pictori ca Aurel Băieșu, Nicolae Tonitza sau Nicu Enea, care s-au născut sau au trăit pe meleagurile județului Bacău, și au creat lucrări nemuritoare. Întîlnim în cadrul acestei publicații nume celebre O. Necrasov, Gh. Platon, Al. Zub, D. Teodoru, Radu și Al. Vulpe, M. Florescu, V. Zira, E. Comșa, M. Bitiri, P. Păltînea, H. Daicoviciu, Alex. Bolomey, D. Botezatu, V. Boroneanț etc.

Generația de muzeografi băcăuani au depus de la an la an o susținută muncă de atragere și cîștigare a marelui public, în cadrul expozițiilor permanente, dar și cu ocazia unor cicluri de conferințe pe teme interesante privind „Continuitate și autohtonie în spațiul de formare a poporului nostru". „Istoria civilizațiilor" și mai ales „Agendă muzeografică", unde Iulian Antonescu era ascultat cu sufletul la gură și într-o liniște desăvîrșită. Sălile de la cinematografele din Bacău, sau Casa de Cultură, unde conferențiа Iulian Antonescu, erau pline pînă la refuz și nu numai de pensionari, ci și de tineri, care-i sorbeau fiecare cuvînt.

Acest ingenios pionierat a născut o adevărată gamă de activități culturale, unele dintre ele adoptate ulterior pe plan național, cum ar fi caravana muzeistică, expozițiile retrospective de artă plastică, care au circulat prin mai multe localități din țară și mai ales brigăzile științifice muzeografice pentru sate, însoțite de materiale documentare descoperite chiar de cei care susțineau expunerile.

Sînt de-a dreptul emoționante cuvintele lui Iulian Antonescu care spunea „Cu unealta de cremene în mînă sau cu abecedarul vieții scris în slove de roci și fosile, însoțite de multe ori de film, am purtat, după priceperea și talentul fiecăruia dintre noi, cuvîntul științei, departe, pînă în depărtatele sate de șes sau munte".

Alături de arta cuvîntului meșteșugit, muzeografii au slujit cultura prin expozițiile de istorie, artă plastică contemporană (personale, de grup, interjudețene) care au polarizat în jurul galeriilor de artă de la Bacău, Piatra Neamț și Roman o vie activitate creatoare și educativ-estetică. Au fost confruntate și dezbătute, cu prilejul acestor expoziții, probleme ale artelor contemporane și ale accesibilității ei pentru marele public.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Activitatea ştiinţifică pe meleagurile băcăuane nu s-a desfăşurat la întîmplare, ci a ţinut seama de specificul zonei în care s-a dezvoltat reţeaua muzeistică şi de profilul muzeului respectiv. În prezent este bine cunoscut în ţară, aportul pe care specialiştii de la muzeele noastre în colaborare cu institutele de arheologie ale Academiei Române şi cu muzee de prestigiu din ţară l-au avut în elucidarea unor probleme legate de paleoliticul superior, prin descoperirile de la Buda, şi Lespezi, epoca neolitică prin descoperirile de la Podei-Tg. Ocna, Tigăneşti-Vultureni, Găiceana, Aldeşti-Onişcani, Vermeşti-Comăneşti, Trebeş-Mărgineni şi mai ales Poduri-Moineşti, cu participare interdisciplinară. În ultima vreme s-au întreprins cercetări pentru epoca neolitică în comunele Livezi şi Ardeoani.

Aspecte ale culturii aparţinînd epocii bronzului, care echivalează cu civilizaţia tracică au fost urmărite prin descoperirile de la Mîndrişca-Valea Seacă, Bărboasa, Lozinca, Onceşti, Bogdăneşti, Răcăciuni şi mai ales la Răcătău, unde a fost descoperit un important tezaur de obiecte de aur de-o valoare inestimabilă. La acestea se adaugă un mare număr de unelte şi arme din bronz descoperite în mai multe localităţi din judeţul nostru.

Prima epocă a fierului, sec. X—V î.e.n. este bine documentată prin descoperirile de amploare de la Căbeşti, Slobozia-Onceşti, Răcătău, Bărboasa, Găiceana în cadrul aşezărilor şi necropolelor cercetate şi în ultima vreme prin descoperirile de la Brad-Negri, Răcătău şi Gioseni, în ultima localitate fiind vorba de un depozit de unelte, arme şi podoabe îngropate în mod simbolic drept ofrandă şi deci ca depunere cu caracter sacral.

Pentru cea de a doua epocă a fierului care corespunde cu înfloritoarea civilizaţie geto-dacă, au intrat în patrimoniul ştiinţific al istoriei patriei noastre descoperirile de la Brad-Negri şi Răcătău, com. Horgeşti, Tg. Ocna şi Moineşti, care datează începînd cu sec. II î.e.n. şi pînă la inceputul sec. II e.n.

Cercetările au demonstrat că avem de-a face cu două dave, respectiv Tamasidava (Răcătău) şi Zargidava (Brad) din harta lui Ptolemeu, care datează din sec. II e.n. Aici a fost descoperit un impresionant material arheologic, care constă din unelte agricole şi meşteşugăreşti, arme, podoabe şi multă ceramică dacică şi de import din lumea greacă şi romană, precum şi mai multe tezaure monetare din argint dacice şi romane.

Civilizaţia carpo-dacică este bine cunoscută prin descoperirea de necropole şi aşezări care însumează peste 300 de situri arheologice. Săpături de amploare s-au făcut la Gabăra-Moldoveni, Măgura, Onişcani, Bărboasa-Onceşti, în cea din urmă fiind descoperite peste 300 de morminte de incineraţie : la Bacău, cartierul Şerbăneşti, Sohodor-Horgeşti, Onceşti, Săuceşti, Ştefan cel Mare, Dămieneşti etc. Alături de urne funerare lucrate cu mîna şi la roată, inventarul propriu-zis constă din obiecte de podoabă : fibule, mărgele din sticlă şi calcedoniu, corali etc. În aşezări s-au descoperit unelte şi arme precum şi vase tipice pentru lumea carpică cești-opaiţe, oale,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

farfurii, strachini, căni, ulcioare etc. Aceste descoperiri se datează în secolele II—IV e.n. și aparțin populației carpice, populației care a continuat tradițiile geto-dacilor, și care nu și-a părăsit niciodată locurile băștinașe.

Din această epocă datează și foarte multe tezaure monetare romane imperiale descoperite la Ardeoani, Onceşti, Blăgești, Iteşti, Măgura, ultimul având cca. 2000 de monede.

Pentru epoca de formare a limbii și poporului român s-au întreprins cercetări la Căbești, Lichitișeni, Aldești, Onișcani, Oituz, Bacău, Onceşti, Ștefan cel Mare, Răcăciuni etc. cu rezultate remarcabile ce reprezintă noi verigi din procesul cunoscut al dezvoltării și continuității poporului român în centrul Moldovei. Pe lîngă materiale ceramice, unelte și arme din această perioadă au mai fost descoperite și o mulțime de monede romano-bizantine precum și tezaurele monetare din aur și argint de la Horgești și Prăjești comuna Traian ce se datează în secolele VI—X.

La cele de mai sus se adaugă și descoperirile medievale de la Bacău-Curtea Domnească precum și cele de la Tg. Trotuși și Mînăstirea Cașin.

La Bacău, Iulian Antonescu a descoperit fundațiile Casei Domnești, care datează din a doua jumătate a secolului al XV-lea, din vremea lui Alexăndrel, fiul lui Ștefan cel Mare, în apropierea Bisericii Precista ridicată de Alexandru Voievod, la 1 ianuarie 1491. Cu acest prilej au fost descoperite vase de diferite tipuri, unele smălțuite, cahle și plăci decorative de perete, unele cu reprezentări antropomorfe și zoomorfe, florale și geometrice, precum și obiecte de podoabă.

Alte materiale provin din cercetări arheologice sistematice dar și din donații și achiziții. Între acestea menționăm un document pe pergament descoperit la Odobești, com. Secuieni, unelte agricole și meșteșugărești, vase din lut și metal, cahle, arme și obiecte de podoabă, în majoritate decoperite la Bacău și Tg. Trotuș de Alexandru Artimon.

Cercetările pentru epoca medievală au dat la iveală și un număr important de monede și tezaure monetare bizantine, moldovenești, venețiene, olandeze, tătărăști, turcești, poloneze etc.

Mai importante sînt tezaurele de monede din aur de la Prăjești com. Traian și Gutinaș-Ștefan cel Mare, Cleja, Măgura și Drăgești-Tătărăști care se datează în secolele XIII—XVIII-lea.

Pentru epoca modernă și contemporană instituția noastră deține numeroase documente privind momentele importante din istoria neamului precum și o serie de bijuterii din secolele XVII—XVIII, pahare aparținînd familiei domnitoare Mihail Sturza și domnului Alexandru Ioan Cuza, farfurii decorative cu scene din timpul Războiului pentru Independență (1877—1878) etc. uniforme, ordine, medalii din primul război mondial etc.

O trecere în revistă a patrimoniului cultural trezește interes pentru cei care doresc să cunoască evoluția muzeului băcăuan. În anul 1957 pleacă de la zero. În anul 1961 înregistrează 16911 obiecte pentru secțiile de istorie, artă și științele naturii, din care pentru arheologie 3954 de piese.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În anul 1977 atinge cifra de 47.147 obiecte, din care 11278 arheologie, 7431 — istorie medie, modernă și contemportnă, la care se adaugă 24655 în evidența Oficiului județean de Patrimoniu.

În 1982 muzeul înregistrează 139727 din care 34020 piese de arheologie ; 13131 — istorie modernă și contemporană și 839 obiecte de etnografie ; 5796 lucrări de artă populară ; 19247 lucrări de artă medievală ; 4890 lucrări de artă modernă și contemporană ; 449 documente de arhivă. Muzeul de Științele Naturii în anul 1983 dispunea de 124319 piese de valoare patrimonială, iar biblioteca muzeului înregistrează peste 15.000 de volume ; multe din acestea provenind din străinătate, în cadrul schimburilor cu pubicația muzeului, „Carpica".

Din înșiruirea acestor cifre rezultă că în prezent instituția noastră dispune de un valoros patrimoniu, care trebuiește păstrat și valorificat științific precum și vehicularea către public a obiectelor muzeale prin expoziții de amploare în țară și străinătate și mijloace indirecte publicații, conferințe, filme, casete etc., fără a neglija conservarea metodică și riguros-științifică a patrimoniului constituit.

Personalul de specialitate are obligația să asigure baza cercetării științifice, instrumentele fundamentale de informare asupra patrimoniului, fără de care nici o lucrare de sinteză nu are acoperire științifică necesară. Așadar, avem obligația de a realiza de aici încolo cataloage sistematice și repertorii analitice de colecții în vederea publicării integrale a patrimoniului existent și înscrierea datelor în ordinatoare electronice în vederea realizării pe plan național a unei analize atotcuprinzătoare, sistematică și exactă a patrimoniului cultural-artistic. Numai așa putem nutri speranța să ne plătim de ceea ce marele învățat V. Pârvan numea „datoria vieții noastre", numai așa adăuga un alt mare profesor Dionisie Pipidi „uniți în aceeași năzuință, cercetători și muzeografi, putem contribui la propășirea științei căreia i-am închinat ce avem mai bun în fiecare".

In această direcție instituția noastră a făcut mari progrese, mai ales după Revoluția din Decembrie 1989, datorită înțelegerii și ajutorului permanent din partea Prefecturii județului Bacău, care a alocat fonduri suficiente pentru cercetare și achiziții, precum și investiții pentru consolidarea clădirilor vechi, atribuirea unei clădiri pentru expoziția permanentă de arheologie precum și fonduri la investiții pentru noua clădire a Muzeului județean de Istorie „Iulian Antonescu", care se construiește în prezent în apropierea Complexului medieval Precista, loc de aducere aminte și de înălțare a celui care a fost Mare și Sfînt, domn peste întreaga Moldovă — Ștefan cel Mare, clădire monumentală care va adăposti întreaga noastră zestre materială și spirituală dobîndită în cele trei decenii și jumătate de existență a muzeului de istorie băcăuan și a generațiilor care vor urma în mileniul trei.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

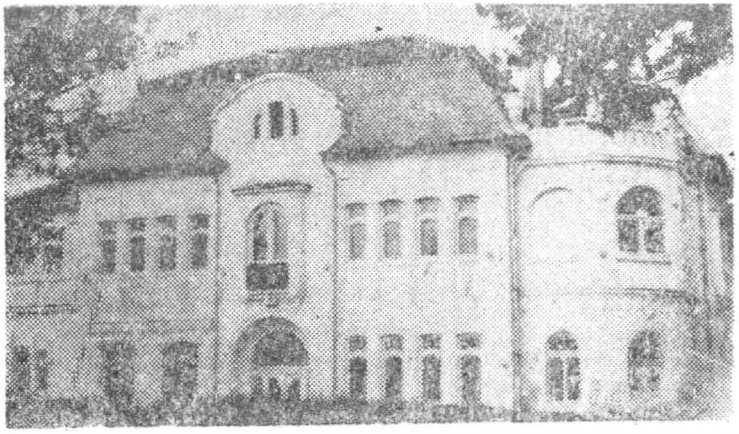

Fig. 1 Bacău. Principalele clădiri în care a funcţio nat Muzeul de Istorie între anii 1960—1990.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MUZEUL DE ISTORIE LA A 35-A ANIVERSARE

de B. MUNTE

Momentul aniversar ne oferă prilejul de a fi împreună din diferite generații. Din generația mea foarte puțini, din generația tînără, cum e și firesc, cei mai mulți...

Ceea ce mă bucură e faptul că Muzeul de Istorie care ne găzduește aparține generației tinere actuale ca vîrstă și, ca perspectivă, viitorului îndepărtat...

35 de ani vîrsta tinereții autentice... Vîrsta de aur... Și vîrsta aceasta e împodobită cu diamantele șlefuite mai ales de cei tineri, căci tineri și plini de elan au rămas și cei care la primii pași au pornit acum 35 de ani odată cu inimosul Iulian Antonescu, regretatul Iulian care mai mult decît oricare din noi a contribuit la măreția și prestigiul acestei instituții. Alături de el au fost mereu Viorel Căpitanu, familia Ursachi, Constantin Buzdugan în perioada de început Prezența lor fizică nu o pot delimita de figura lui Iulian. Iulian e prezent cu noi la această aniversare. Aureola sa stăruie ca un nimb de lumină creatoare peste ceea ce s-a înfăptuit. De aceea la apelul făptuitorilor, primul care răspunde PREZENT e Iulian.

Am citit interesanta prezentare a Muzeului făcută ieri de D-l Constantin Călin, reputatul nostru critic de artă, în ziarul Deșteptarea. Am citit cu atenție și mai ales cu emoție și recunoștință față de toți cei ce au dus pe umerii lor mai departe ceea ce s-a început printr-o simplă decizie de înființare a Muzeului în 1957. Nu mă voi referi nicidecum la importantele realizări detaliate de către actuala conducere a Muzeului. Numele înfăptuitorilor însă strălucesc în ceea ce vedem chiar aici în bogata expoziție muzeală și mai ales în cele ce încă nu sînt expuse, și mai ales în cele ce vor continua să se adauge în viitor : pentru viitoarele aniversări. Ceea ce consider mai important despre Muzeul băcăuan cu acest prilej și aș vrea s-o declar cu toată mîndria, e partea sa de contribuție sufletească, elanul patriotic, argumentele permanenței istorice a poporului nostru pe aceste meleaguri, premanență contestată cu atîta neobrăzare și obrăznicie tocmai de acei pe care i-am primit cu îngăduință în casa noastră, deci niște venetici, vînători, pradalnici aduși de vîntul istoriei peste noi. Apropo de cele ce se întîmplă în Basarabia cu Basarabia.

Tezaurul arheologic al muzeului băcăuan e de mare preț în a demonstra adevărul permanenței noastre în spațiul carpato-dunărean. Noi

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

oamenii — supuși legilor naturii — ne dovedim prezența în timp numai în măsura în care ne contopim cu năzuințele neamului, iar în cazul muzeografilor, prin punerea în valoare a izvoarelor documentare în acest scop.

În final cu prilejul împlinirii a 35 ani de activitate extrem de prodigioasă a Muzeului de Istorie băcăuan, vă mărturisesc că sînt foarte fericit că anii mi-au îngăduit să pot saluta cu nespusă bucurie acest eveniment și să felicit din toată inima pe acei care din sămînța aruncată acum 35 ani — au reușit să obțină o recoltă atît de bogată, conducerea actuală, pe toți muzeografii și istoricii care au contribuit atît de eficient la realizări.

Urez pe mai departe muzeului noi progrese, iar celor implicați în activitate, angajații direct, sau colaboratori — sănătate deplină — întru mulți ani !

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MUZEUL DE ISTORIE „IULIAN ANTONESCU"
(Interviu cu Viorel Căpitanu)

de VICTOR MITOCARU

— Stimate domnule director Viorel Căpitanu, băcăuanii au aflat nu de mult timp, cu plăcută surprindere, că Muzeul de Istorie din Bacău poartă în prezent numele lui Iulian Antonescu cel care, din cîte se știe, este ctitorul acestei instituții. Ca unul care a stat adesea în preajma profesorului Antonescu, i-am ascultat ca student cursurile, m-am aflat în sălile tixite de auditori care-i sorbeau cuvintele, acea oralitate atît de expresivă asigurînd farmecul conferințelor, mă simt dator să vă întreb cum a luat, de fapt, ființă muzeul din Bacău.

— La 1 aprilie 1957 se înființează la Bacău un muzeu regional, prin strădania profesorului și poetului B. Munte. Primul director al proaspetei instituții avea să fie la fel de proaspătul absolvent al Facultății de Istorie din București, Iulian Antonescu, distinsul conferențiar de mai tîrziu, dar care a rămas în conștiința contemporanilor drept unul dintre cei mai devotați specialiști ai muzeisticii românești. Cum era de așteptat, s-au ivit chiar atunci greutățile inerente oricărui început, dar și din acelea conjuncturale : lipsa unui spațiu cît de cît adecvat, alcătuirea schemei de funcțiuni, procurarea mijloacelor financiare — eternă poveste — pentru cercetare și achiziție. Așa cum îl cunoaștem toți cei ce au lucrat direct cu el sau în preajma lui, Iulian Antonescu era de o perseverență proverbială, despre care mai vorbesc încă și astăzi anecdote și glume populare. Unele pot fi ușor recunoscute în cartea *Memorii de pace* a regretatului scriitor Ernest Gavrilovici. Încît noua instituție a intrat pe un făgaș, să spunem, normal de funcționare, atît cît putea în acei ani să funcționeze un muzeu fără tradiție. Antonescu s-a străduit și a reușit să organizeze în centrul Moldovei o variată și reprezentativă rețea muzeistică, răspunzînd astfel, prin acest demers unor stringente necesități de valorificare a filonului atît de cuprinzător de tradiții și frumuseți naturale din această zonă a țării. Ca urmare, pe parcursul unui deceniu, patrimoniul muzeal a cunoscut o impresionantă creștere dacă avem în vedere că muzeului de la Piatra Neamț înființat prin 1934 i se adăugaseră în răstimpul menționat altele 15, organizate într-o concepție nouă, beneficiind de achiziții, de concepția unei structuri moderne, cu toate impedimentele care existau ori se iveau aproape la tot pasul. Și trebuie să spun că unele greutăți proveneau fie din necunoașterea importanței acestei instituții, fie din reaua voință datorată

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

unor direguitori, factori de decizii ai vremii. Noroc că unii erau mai penetrabili la argumentația cald-învăluitoare a lui Antonescu pentru care, aș putea spune, muzeistica a ocupat cel mai important loc în viața lui spirituală. Încît muzeul băcăuan a dobîndit o secție de istorie, apoi una de artă românească modernă și contemporană și mai tîrziu o secție de științele naturii. Să amintim că în ultimii ani funcționează la Bacău un vivariu, un observator astronomic, un planetariu. Este de înțeles că fără o organizare sistematică a cercetărilor și un contact permanent cu publicul, nu am fi putut realiza fondul muzeistic cu care se prezintă astăzi instituția noastră. Acumularea de valori muzeistice rezultate din săpături arheologice, achiziții, colectări și donații au pus în permanență problema spațiului expozițional și de depozitare. Așa se și explică schimbarea de la o etapă la alta a sediului muzeului care, deși figura la început ca regional cu mai multe secții, a devenit apoi un complex muzeal cu „muzee" oarecum de sine stătătoare, dar dirijate de o administrație comună.

— Cine a mai fost la începutul acestui lung și dificil drum alături de profesorul Antonescu ?

— Ctitorul muzeisticii băcăuane s-a înconjurat de la început de acei oameni care și-au înțeles menirea de adevărați conservatori ai patrimoniului, fără de care orice instituție muzeală are o existență precară. Prin 1959 în compania pictorului băcăuan Nicu Enea și a colegilorEugenia Antonescu și Constantin Șova deschideam Muzeul din Bacău cu cele trei secții menționate mai sus. A fost, cred, cel mai frumos gest pe care niște tineri muzeografi l-au oferit de 24 ianuarie, zi de o semnificație sporită, deoarece atunci s-a permis să se cînte din nou Hora Unirii. Retrospectiva aceasta fugitivă nu se poate lipsi de menționarea multelor demersuri întreprinse de director și de muzeografi pentru obținerea unui spațiu muzeal cît de cît corespunzător. Nu cred că ați dispune de spațiu tipografic pentru însușirea acelor tribulații însoțite de emoții, resemnări și nădejdi. Oricum, deși clădirea impunătoare a fostului Consiliu Popular județean adesea promisă muzeului, fiind propice organizării unui spațiu cultural, nu a revenit culturii, funcționînd și acum ca sediu administrativ, sîntem în perspectiva construcției muzeului dorit nu numai de noi, dar și de regretatul profesor Iulian Antonescu, om de aleasă cultură. Mai adaug că din 1971 a luat ființă și o secție de etnografie, o valoroasă colecție care împreună cu donația preotului Vasile Heisu de la Răcăciuni, reprezintă un fond muzeistic de mare însemnătate.

— Ce ne puteți spune despre activitatea din domeniul documentării și cercetării ?

— Cu toate greutățile prin care am trecut și trecem, muzeele noastre s-au constituit în centre de studii și documentare, dispunînd de un aparat documentar, bibliotecă și laboratoare dotate cu aparatura necesară și de o publicație anuală. Revista *Carpica* inserează an de an principalele contribuții ale muzeografilor băcăuani privind cunoașterea trecutului național și valorfică documente inedite referitoare la viața și

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

activitatea personalităților băcăuane. O latură importantă a constituit-o ciclurile de conferințe cărora în perioada sa băcăuană Iulian Antonescu le acorda o mare atenție.

— Sînt numeroase vestigiile trecutului mai îndepărtat sau mai apropiat cărora cercetarea băcăuană muzeistică le-a dedicat un cuantum cît se poate de mare de cercetare...

— Ar fi greșit să se înțeleagă că activitatea științifică s-a desfășurat la întîmplare ; am ținut seama de specificul acestei zone geografice, de tradițiile ei. Am colaborat cu Institutele de Arheologie ale Academiei române, în elucidarea unor probleme legate de paleoliticul superior prin descoperirile de localitățiile Buda, Lespezi, epoca neolitică, prin descoperirile de la Podei-Tg. Ocna, Țigănești, Vultureni, Găiceana, Aldești-Onișcani, Vermești-Comănești, Trebeș-Mărgineni și, mai ales, Poduri-Moinești. Aspecte ale culturii epocii bronzului au fost urmărite prin săpăturile de la Mîndrișca-Valea Seacă, Bărboasa, Oncești, Bogdănești, Răcătău, Răcăciuni, (aici fiind descoperit un important tezaur de obiecte de aur de valoare inestimabilă). Au fost descoperite un mare număr de unelte și arme din bronz. Epoca fierului, sec. XII—V î.e.n. este bine reprezentată de descoperirile de la Căbești, Slobozia, Oncești, Răcătău. Numeroase descoperiri ne situează în primul plan al cercetării celei de a doua epoci a fierului corespunzătoare civilizației geto-dace. Cercetările au pus în valoare două dave Tamasidava (Răcătău) și, respectiv, Zargidava (Brad) din harta lui Ptolemeu, cu un important număr de unelte agricole și meșteșugărești, arme, podoabe, ceramică. Am descoperit, de asemenea, multe necropole și așezări din civilizația carpodacică. Trebuie adăugate descoperiri medievale de la Bacău — Curtea Domnească, precum și cele de la Tg. Trotuș și Mînăstirea Cașin. La Bacău, Iulian Antonescu a descoperit fundațiile casei domnești din vremea lui Alexăndrel Voievod fiul lui Ștefan cel Mare în apropierea Bisericii Precista. Și epoca modernă și contemporană este la fel de bine reprezentată. Toate acestea vorbesc de evoluția muzeului și muzeografiei băcăuane care încorporează și strădania profesorului Antonescu. În prezent numărul obiectelor de interes patrimonial este de-a dreptul impresionant. Ne preocupă dezvoltarea cercetării, ne bucurăm de sprijinul material al Prefecturii, privind achizițiile, consolidarea clădirilor vechi, precum și construcția noului sediu al muzeului, în apropierea Complexului medieval — Precista. El va purta numele celui care a înființat muzeul băcăuan, cinstindu-se astfel memoria unuia dintre cei mai de seamă reprezentanți ai muzeisticii românești contemporane.

— Vă mulțumesc !

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Stimate Domnule Director, stimaţi colegi,
onorat auditoriu,

În aceste frumoase şi emoţionante momente aniversare, permiteţi-mi ca, în numele tuturor cercetătorilor Institutului de Arheologie din Iaşi al Academiei Române şi al meu personal, să vă adresez un călduros „La mulţi ani !" ; şi sincere felicitări pentru îndelungata şi rodnica activitate, pe care, timp de trei decenii şi jumătate, colaboratorii acestei cunoscute instituţii de cultură au depus-o, cu pasiune şi dăruire profesională exemplară, spre binele întregii culturi româneşti.

Aniversarea activităţii unei instituţii, cum este Muzeul din Bacău, constituie, desigur, nu numai un moment de bucurie şi de satisfacţii ci, în egală măsură şi un necesar prilej de bilanţ al realizărilor dar şi al neîmplinirilor, acţiune anevoioasă adesea, mai ales cînd se are în vedere o instituţie de cultură păstrătoare a unor mari valori de patrimoniu şi în acelaşi timp un important centru de investigare al trecutului sau al prezentului şi totodată o adevărată şcoală de educaţie patriotică, culturală şi cetăţenească.

Din această perspectivă Muzeul din Bacău ocupă un loc aparte prin marile sale realizări din domeniul arheologiei, istoriei sau artei nu numai în spaţiul est carpatic, ci al întregii ţări.

Prin programul generos şi larg al activităţii sale, cuprinzînd o gamă bogată de aspecte, Muzeul din Bacău a devenit în decursul anilor o instituţie bine cunoscută nu numai în ţară, ci şi peste hotare. La aceasta a contribuit munca tenace, entuziasmul şi profesionalismul colaboratorilor săi, care de-a lungul anilor, uneori cu neştiute sau nemărturisite sacrificii materiale şi morale, au pus fiecare o piatră la temelia consolidării prestigiului acestei instituţii.

Fie doar şi în treacăt, ar trebui aici evidenţiate cercetările şi importantele descoperiri aparţitînd epocii neolitice, ca cele de la Poduri, de exemplu, sau cele referitoare la civilizaţia geto-dacică unde cetatea de la Răcătău sau obiective ca cele de la Tiseşti şi Moineşti sînt deja cunoscute tuturor specialiştilor din ţară.

La acestea s-au adăugat de-a lungul anilor, numeroasele şantiere privind diferitele aspecte ale primului mileniu al e.n. ca cele de la Măgura, Bacău, Oituz, Onceşti, Ştefan cel Mare, precum şi cele medievale de la Bacău, Tîrgu Trotuş, Ştefan cel Mare etc., unde au fost scoase la iveală mărturii de o inegalabilă valoare ştiinţifică.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O însemnată parte a acestor realizări au fost valorificate prin organizarea unor apreciate expoziții arheologice, istorice și de artă sau au fost publicate în revista Carpica, publicație care și-a cîștigat un bine meritat prestigiu printre specialiștii din țară și de peste hotare, dar și în rîndul publicul larg, iubitor de istorie și artă.

Trebuie să mărturisim că aniversarea de astăzi a Muzeului din Bacău este și pentru cei mai mulți dintre cercetătorii Institutului de Arheologie din Iași un prilej de bucurie și de satisfacții deoarece obținerea unora din importantele rezultate ale cercetărilor întreprinse în această parte a țării au fost și rodul unor fructuoase colaborări dintre specialiștii ieșeni și cei din Bacău, colaborări care au constituit excelente exemple de conlucrare științifică în domeniu. Sperăm că aceste colaborări vor fi pe viitor amplificate și diversificate spre binele științei și culturii românești, în general.

Nu aș vrea să umbresc bucuria acestei aniversări cu amintiri triste, dar ca arheolog și istoric, ca fiu al acestui oraș, dar mai ales ca prieten și coleg aș vrea să închei, evidențiind anume meritul incontestabil al inițiatorului acestui muzeu, prea curînd plecat dintre noi, al cercetătorului de excepție, al marelui împătimit de istorie și frumos, al omului de acțiune și de bine, care a fost Iulian Antonescu. Faptul că astăzi Muzeul din Bacău îi poartă numele este nu numai o recunoaștere a meritelor sale remarcabile, ci și un pios omagiu adus crezului nezdruncinat al unui om, care și-a închinat întreaga viață unui nobil și sfînt ideal.

Semnificația profundă a rostului acestui muzeu creat de Iulian Antonescu, ca și realizările obținute de-a lungul anilor, ne apar astăzi cu atît mai limpezi cu cît ele au însemnat pentru noi toți, în contextul ultimelor decenii, mari satisfacții de ordin moral și speranța mereu reînoită că spiritualitatea românească, în ciuda tuturor vicisitudinilor cu care s-a confruntat, nu și-a putut altera originalitate și valoarea.

Sperînd că în anii care vor veni condițiile de dezvoltare a culturii și științei românești vor fi din ce în ce mai bune, urăm sincer Muzeului din Bacău, noi și valoroase împliniri, realizarea tuturor marilor și generoaselor sale proiecte, ani mulți și fructuoși, sănătate și spor tuturor colaboratorilor săi.

Dr. Dan Gh. Teodor

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

INSTITUTUL DE ISTORIE A. D. XENOPOL
6 600, Iaşi, str. Lascăr Catargi 15
telefon 098/14 69 61

IAŞI, 24 martie 1992
Nr. 162

MUZEUL DE ISTORIE „IULIAN ANTONESCU" BACĂU

STIMATE COLEG,

Vă mulţumesc pentru invitaţia de a lua parte la simpozionul pe care îl organizaţi cu ocazia împlinirii a 35 de ani de la fondarea Muzeului de Istorie din Bacău. Ea a venit prea tîrziu pentru a asigura o contribuţie personală, însă profit de ocazie pentru a vă transmite dv. şi colaboratorilor, cele mai bune urări la acest prilej aniversar şi să vă încredinţez de respectul, simpatia şi colegialitatea cu care am urmărit, de-a lungul anilor, eforturile depuse de Muzeul „Iulian Antonescu", în direcţia unei mai bune cunoaşteri istorice şi arheologice a zonei.

Vă felicit din toată inima, cu speranţa că vom putea răspunde mai bine la alte manifestări ale prestigioasei dv. instituţii.

DIRECTOR,
Prof. dr. Alexandru Zub

21150
21154

TELEGRAMĂ

Muzeul judeţean de istorie şi arheologie Bacău, ref. 104, Bucureşti, 35 gk 15/32 50 31.1340.

Cu ocazia memorabilei aniversări, felicitări pentru rolul jucat de dumneavoastră în opera de protecţie, instruire şi educaţie publică, tuturor colegilor băcăuani multă sănătate şi succese profesionale în drumul ce-l are de parcurs muzeografia românească.

ŞERBAN JANA

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CUVÎNT LA EVOCAREA „IULIAN ANTONESCU"
(Luni 27..I.1992)

DOAMNELOR ŞI DOMNILOR,

Anticipez cuvîntul meu cu un citat, care s-ar dori semnificativ, din poetul Lucian Blaga

„Ca un eretic stau pe gînduri şi mă-ntreb
De unde-şi are raiul lumina ?
Ştiu îl luminează iadul cu flăcările lui...!

E, cum se poate constata, o viziune apocaliptică pe care o folosesc drept simbol a ceea ce a însemnat prea scurta trecere prin viaţă a lui Iulian Antonescu.

I-a fost dat lui — un sîmbure de lumină să se ivească într-o epocă întunecată a României, cînd bezna comunismului răsturna adevăratele valori, pentru ca intelectualitatea să nu răzbată la adevăr. Secretarul general oligofren, conform formaţiunii sale, aplica un principiu aristocratic specific epocii sclavagiste „Sclavule, nu mai sus de sandală !"

Iulian Antonescu, răsărit cu aureola sa în condiţiile arătate, a demonstrat, prin însuşirile sale temperamentale, că era un adevărat snop de lumină, pusă în evidenţă de contrastul cu întunericul de iad. I-am fost contemporan situaţiilor prin care a trecut, i-am admirat marea personalitate, l-am iubit, şi mi l-am fixat în memorie ca pe un argument a ceea ce poporul român e în măsură să creeze în timp şi asemenea valori.

El a devenit o figură de neuitat în galeria istoricilor noştri tineri, urmaşi vrednici ai lui Nicolae Iorga în descoperirea şi valorificarea tezaurului de adevăr plămădit prin veacuri pe teritoriul carpato-dunărean.

Capacitatea sa de a folosi împrejurările, oricît de ingrate se dovedeau, în atingerea scopului măreţ, ne-a dovedit nouă celor ce i-am fost în preajmă că era un iscusit strateg şi tactician în acelaşi timp.

Dublat în inteligenţa sa sclipitoare şi de o bonomie cuceritoare — ştia să se strecoare cu abilitate prin furcile caudine ale sistemului nefast impămînteniţ pentru o jumătate de veac în România, de către K.G.B. şi uneltele sale trădătoare de neam.

A suportat cu stoicism condiţia de marginalizat cînd, un an de zile, după terminarea facultăţii, a stat fără servici, susţinut de părinţii săi vîrstnici, la Piatra Neamţ, deşi a fost fruntea promoţiei sale. Odiosul regim promova cu prioritate nulităţile, care aveau dosar „curat" şi drept argument foloseau linguşeala. Şansa a fost că în 1957, ivindu-se crearea muzeului regional, l-am chemat la Bacău spre a fi conducător, cunos-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cîndu-i capacitatea de pe cînd era elev la liceul „Petru Rareș" și apoi ca student prezent la săpăturile arheologice de pe șantierul de la Traian. I-am acordat acel sprijin nu fără riscuri, dar eram încredințat în convingerea mea că se promovează o somitate, și n-am fost dezmințit. Muzeul a început cu o schemă pentru două persoane, el ca director și o secretară.

Iulian făcea naveta Bacău — Piatra Neamț, dar preocuparea lui a fost să asigure în primul rînd un adăpost relicvelor arheologice adunate în foarte scurt timp un subsol al școlii din cartierul C.F.R.

Treptat, treptat s-a înconjurat de colaboratori de nădejde ca Viorel Căpitanu la Bacău, familia Ursachi la Roman și muzeografii preotului Matasă la P. Neamț. Fonduri se acordau cu zgîrcenie. Prin felul său original de a atrage organele puterii, a reușit în mod miraculos să le asigure. Toată zgîrcenia secției financiare a Sfatului popular regional nu rezista cînd Iulian își făcea apariția. Totul se clătina în favoarea instituției sale, pentru care imagina cele mai ingenioase procedee. Cred că Ștefan Boboș, care era suspusul puterii comuniste ar fi putut oricînd evoca felul cum Iulian știa să-i smulgă aprobările necesare. Dar nu întotdeauna argumentele logice reușeau să convingă, fapt pentru care Iulian găsea mijloacele cele mai potrivite, spre reușita intențiilor sale. Proverbială a rămas modalitatea cum a sechestrat la modul real, pe însuși mai marele financiar al județului Neamț, un personaj încuiat la cap și retrograd, care a fost încuiat la rîndul lui în propriu-i birou de Iulian, aruncînd cheia pe fereastră.

Populația Bacăului nu poate uita foarte interesantele conferințe publice pe care Iulian le-a ținut aici.

Cele mai aride cunoștințe științifice erau prezentate într-o formă agreabilă, presărate cu inserțiuni, de cele mai multe ori încărcate de un inedit surprinzător și înmiresmate à la Creangă, de umor.

Marea sa cultură și talentul deosebit, l-au propulsat la o muncă centrală, el neuitînd că rampa de lansare i-a fost Bacăul cu oamenii care l-au iubit și pe care i-a iubit.

Iată de ce consider că faptul atribuirii numelui său unei instituții prestigioase băcăuane constituie nu numai un binemeritat omagiu ce i se aduce, dar și o onoare a urbei de pe valea Bistriței.

Inițiativa luată în acest sens merită cu prisosință toată lauda și recunoștința concitadinilor noștri.

O evocare exhuastivă a personalității complexe ce a fost Iulian Antonescu — n-o poate — cred — realiza nimeni, orice mijloace s-ar folosi.

Roadele muncii acestui împătimit pentru istoria neamului său au impulsionat cu brio pe cei ce la Bacău, Roman sau Piatra Neamț și în țară îi continuă meritos strădaniile.

Fie ca memoria sa să călătorească luminos așa cum însuși și-a consumat existența arzînd în flăcările unui iad — iadul comunist — de care sperăm că noi și omenirea a scăpat de curînd !

B. MUNTE

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MORMINTE NEOLITICE DE TIP STARČEVO-CRIȘ LA TRESTIANA, COMUNA GRIVIȚA, JUDEȚUL VASLUI

de EUGENIA POPUȘOI

Printre problemele care au stat în atenția noastră, încă de la început, în așezările de tip Stračevo-Criș de la Trestiana, a fost și aceea a surprinderii eventualelor elemente de rit și ritual folosite de comunitățile în discuție cu atît mai mult cu cît cercetările perieghetice anterioare sugerau și existența unor morminte [1]. Chiar din primul an, 1964, săpăturile arheologice au scos la iveală un număr de 6 morminte dintre care unul — Mormîntul nr. 6 — indica prezența, aici, a mormintelor neolitice [2]. În anii care au urmat, odată cu extinderea cercetărilor, numărul mormintelor descoperite a crescut la 42. În discuția noastră, acum, sînt 11 morminte care, prin ritul de înmormîntare, ne-au permis să le considerăm a fi aparținut neoliticilor ce au viețuit în așezare. Nu se poate însă realiza o analiză a celor 11 morminte considerate a fi aparținut culturii Stračenvo-Criș fără să menționăm că unele dintre celelalte morminte ce se încadrează, pe baza inventarului aferent, după cum urmează 5 morminte — cultura Noua [3]; 3 morminte — hallstatt [4], 2 morminte primei jumătăți a mileniului I e.n. [5], în timp ce, un număr de 21 de morminte, fără elemente de inventar, n-au putut fi raportate cronologic nici unei etape istorice pentru că folosesc înmormîntarea în poziție chircită, rit practicat atît de comunitățile Starčevo-Criș, cît și de acelea ale culturii Noua.

Cele 11 morminte considerate a fi aparținînd culturii Stračevo-Criș sînt răspîndite atît pe terasa inferioară — 6 morminte, cît și pe terasa mijlocie — 5 morminte [6]. Din punct de vedere stratigrafic acestea pă-

1 Atenția ne-a fost atrasă de prezența unui fragment de calotă craniană descoperit, odată cu fragmentele ceramice tipice culturii Starčevo-Criș, în timpul perieghezelor care au premers săpăturile arheologice.

2 Între mormintele descoperite în anul 1964 a putut fi detașat un mormînt Starčevo-Criș de un altul al culturii Noua prin elementele de inventar ce le însoțeau (cf. Eugenia Popușoi, Cercet. Ist., serie nouă, Iași, 1980, XI, p. 129-130).

3 Eugenia Popușoi, *op. cit.*, p. 130.

4 *Idem*, Carpica, 1969, p. 87-92; *idem*, Cercet..., p. 130-132.

5 *Idem*, Cercet..., p. 132.

6 Cercetările arheologice în așezarea de la Trestiana fiind mult extinse, pentru o mai bună urmărire a descoperirilor, întreaga suprafață a fost împărțită în 3 zone A — terasa inferioară, B — terasa mijlocie și C — zona intermediară dintre cele două terase. Așa se explică notarea cu sigla B a mormintelor de pe terasa mijlocie.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

trund în stratul galben cu concreţiuni calcaroase, la foarte mică adîncime faţă de nivelul de călcare neolitic (M. 6) ori se găsesc la interferenţa dintre depunerea neagră şi cea cafenie (B/M.4) [7] sau dintre depunerea cafenie şi cea galbenă cu concreţiuni calcaroase (B/M.5) [8]. Adîncimea la care se află mormintele se înscrie între 0,20 m — 0,25 m, această mare diferenţă datorîndu-se, pe de o parte, unor mari depuneri ulterioare pe terasa mijlocie ori a eroziunilor puternice de pe terasa inferioară iar, pe de altă parte, datorită înmormîntărilor în interiorul sau în afara locuinţelor, fapt ce va fi evidenţiat prin prezentarea individuală a fiecărui mormînt.

Mormîntul nr. 6 (fig. 1/1) [9], descoperit în imediata apropiere a locuinţei 2 circa 0,20 m est de acesta, la adîncimea de 0,25 m, în stratul galben cu concreţiuni calcaroase. Scheletul, slab conservat, era aşezat în poziţie chircită pe partea stîngă şi orientat cu capul spre nord. Mîinile decedatului au fost aduse sub bărbie, iar picioarele strînse moderat sub bazin. Ceafa se sprijină pe un fragment ceramic provenit din partea inferioară a unui vas de factură Starčevo-Criş. Odată cu determinarea antropologică a fost identificat un radius întreg de ovicaprin [10] provenit, posibil, din ofrandă funerară. Studiul antropologic indică faptul că scheletul a aparţinut unei femei în vîrstă de aproximativ 45 de ani, tipul mediteranoid gracil [11].

Mormîntul nr. 7 (fig. 2/2) [12], se află la aproximativ 12 m, spre nord de locuinţa 6, găsit la adîncimea de 0,35 m, în depunerea de culoare cafenie. Pămîntul de deasupra este afînat pînă la adîncimea de 0,25 m. Scheletul era foarte slab conservat păstrîndu-se doar fragmente din oasele lungi de la picioare strînse moderat sub bazin, oasele de la mîini care fuseseră aduse sub bărbie şi cîteva fragmente de calotă craniană. Decedatul a fost aşezat în poziţie chircită, pe partea dreaptă, orientat cu capul spre sud. Pe schelet şi sub acesta s-au găsit fragmente ceramice provenite din vase de dimensiuni mari de factură Starčevo-Criş. Fără să putem stabili, cu precizie dacă aceste fragmente au fost aşezate intenţionat credem, cu mare probabilitate, că mormîntul poate fi atribuit comunităţilor neolitice din aşezare avîndu-se în vedere asemănarea pe care o are, după cum se va vedea, cu celelalte încadrate ca atare şi unde incertitudinile sînt aproape în întregime înlăturate. Scheletul a aparţinut probabil „...unui individ matur, încă tînăr, de sex feminin(?)".

Mormîntul nr. 9 (fig. 1/2) [14], a fost descoperit la circa 10 m spre vest de locuinţa nr. 3 şi — 4 m spre nord faţă de locuinţa nr. 6, la adîncimea de 0,65 m, în depunerea galbenă cu concreţiuni calcaroase.

7 Eugenia Popuşoi, Morminte neolitice Starčevo-Criş la Trestiana, comunicare susţinută la sesiunea ştiinţifică Piatra Neamţ, 1985.

8 *Ibidem.*

9 Eugenia Popuşoi, Cercet..., p. 130, fig. 6/1.

10 Olga Necrasov, Serafina Antoniu, Acta MM, I, Vaslui, 1979, p. 21.

11 Olga Necrasov, Ann Romm Anthrop, 1965, II, p. 9; Olga Necrasov, Serafina Antoniu, *op. cit.*, p. 21.

12 Cf. supra nota 7.

13 Olga Necrasov, Serafina Antoniu, *op. cit.*, p. 22.

14 Eugenia Popuşoi, Cercet.., p. 130, fig. 6/2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Mormîntul conținea resturi osteologice, care erau în dezordine, fapt ce nu ne-a permis să distingem existența a două schelete, fapt remarcat de determinările antropologice (9A și 9B) [15]. Observațiile noastre au permis totuși, să detașăm parte dintr-un schelet ale cărui oase lungi de la picioare erau strînse puternic sub bazin, mîna dreaptă îndoită spre cotul mîini stîngi care, la rîndul ei, era așezată pe coapsă. Resturile de cutie craniană deși, împrăștiate în mare măsură, ne-au dat posibilitatea să aflăm unde a fost așezat capul. În felul acesta, elementele distinse dintre oasele aflate în mormînt, ne-au permis să stabilim poziția chircită, cel puțin pentru unul dintre decedați, și așezarea sa pe partea stîngă, cu capul spre nord. De-a lungul coloanei vertebrale, precum și deasupra pe bazin, din care s-au păstrat puține resturi foarte sfărîmicioase, s-au găsit fragmente ceramice din vase de dimensiuni mari de factură Starčevo-Criș. Studiul antropologic a stabilit pentru indivizii din mormîntul nr. 9, fie tipul nordic, fie cel protoeuropoid [16]. Ca ofrandă remarcăm prezența unui fragment de tibie de ovicaprin [17], identificat odată cu determinările antropologice [18].

Mormîntul nr. 18 (fig. 1/3) [18] se află la aproximativ 10 m spre vest de locuința 11, la adîncimea de 0,57 m în depunerea galbenă cu concrețiuni calcaroase. Scheletul mai bine conservat decît în celelalte morminte indica poziția chircită, cu picioarele puternic strînse sub bazin și mîinile adunate cu palmele spre abdomen. Decedatul a fost așezat pe partea stîngă cu capul spre est. Pe schelet și sub acesta se aflau fragmente de vase din categoria grosieră a ceramicii aflată în complexele Starčevo-Criș din așezare. Lîngă umărul stîng era așezată o piatră de dimensiuni relativ mici, sfărîmicioasă, de culoare cafenie-brună. Scheletul a aparținut unui bărbat matur de 40—50 ani, cu o statură de aproximativ 1,70 m [19].

Mormîntul nr. 30 (fig. 2/4) [20] a fost descoperit la aproximativ 4 m spre vest de locuința 12, la adîncimea de 0,50 m, în stratul galben cu concrețiuni calcaroase. Scheletul, slab conservat, a aparținut „unui adult, încă tînăr, în vîrstă de aproximativ 30 de ani" [21]. Decedatul a fost așezat în groapă culcat pe partea dreaptă, în poziție chircită și cu capul spre sud. Sub corp groapa a fost placată cu fragmente ceramice din categoria grosieră în timp ce partea superioară a corpului decedatului a fost acoperită cu fragmente ceramice din categoriile semifină și fină specifice culturii Starčevo-Criș. La spate, la o depărtare de cca. 0,20 m, în dreptul bazinului fragmente mai mari de vase (chiar jumătăți dintr-o strachină) acopereau cîteva oase calcinate, probabil, resturi de ofrandă funerară. Dintre acestea s-au recuperat un calcaneu de bovideu și un molar de ovicaprin, ambele resturi provenind de la indivizi ti-

15 Olga Necrasov, Serafina Antoniu, *op. cit.*, p. 22.
16 *Ibidem*, p. 33.
17 *Ibidem*, p. 22.
18 Eugenia Popușoi, *op. cit.*, p. 130.
19 Olga Necrasov, Serafina Antoniu, *op. cit.*, p. 24.
20 Eugenia Popușoi, *op. cit.*, p. 130.
21 Olga Necrasov, Serafina Antoniu, *op. cit.*, p. 24.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

neri [22]. Din fragmente ceramice au putut fi reconstituite cîteva forme de vase [23], printre care o cupă de culoare cenușie de formă bitronconică, cu buza ușor evazată spre exterior (fig. 5/5); un fragment de cupă din pastă fină, de culoare gălbuie roșcată, puternic corodată, cu urme de pictură neagră pe fondul vasului, avînd forma bitronconică și buza ușor evazată spre exterior (fig. 5/5); fragment dintr-o strachină lucrată din pastă semifină, de culoare cenușie, avînd forma tronconică și buza ușor înălțată. Pe umăr prezintă o proeminență trasă din peretele vasului (fig. 5/2); fragment dintr-un vas cu corpul bombat, gîtul scurt și buza ușor subțiată (fig. 5/3) lucrată din pastă grosieră cu pleava în compoziție, de culoare cenușie. gălbuie.

Mormîntul nr. 32 (fig. 3/2; 4/1) [24] a fost descoperit la adîncimea de 0,70 m. În apropiere spre nord-nord vest de acesta, circa 2 m, se află un cuptor (C1) [25], iar spre vest circa 3 m, sînt resturile locuinței 14, distrusă în mare măsură de gropi actuale. Din schelet s-au păstrat fragmente dintr-un craniu de adult, foarte groase alături de care erau cîteva fragmente din oasele lungi de la mîini și picioare, diferențiate de cele din calotă prin dimensiunile reduse și fragilitate. Analiza antropologică a resturilor osteologice din mormîntul în discuție, indică prezența cîtorva muguri dentari și dinți de lapte aparținînd unui copil de cca 10 luni și a resturilor din calota craniană a unui adult, permițîndu-se astfel să se stabilească existența a doi indivizi (M 32A și M 32 B)[26]. Puținele resturi de la oasele lungi de copil indică, pentru acesta, poziția întinsă. Acestea, alături de resturile din craniul de adult, ne permit să stabilim orientarea cu capul spre sud a decedaților din mormîntul 32. Bucăți mari din vase de provizii de factură Starčevo-Criș acopereau partea superioară a corpului acestora. După demontarea scheletului s-a observat prezența unor fragmente de aceeași factură, așezate și sub capul decedaților. Arderea slabă a făcut ca ceramica găsită în M. 32 să se sfărîme fapt care nu ne-a permis să reconstituim nici un vas.

Mormîntul B/M.1 (fig. 1/4) [27] de adult a fost descoperit în interiorul locuinței B/L.1. La sud de vatra din interiorul locuinței, cca 2 m de aceasta, fragmentele ceramice și celelalte elemente, chirpici, unelte etc, aflate, în genere, la nivelul „podelei" erau foarte rare. Aici, sub nivelul locuinței (—1,90 m), la adîncimea de. 2,15 — 2,20 m față de solul actual a fost găsit un schelet în stare de conservare bună, așezat pe partea stîngă, în poziție chircită, orientat cu capul spre est. Sub cap și pe bazin au fost așezate fragmente ceramice identice cu acelea găsite în complexul în interiorul căruia se află (Starčvo-Criș). Foarte fragmentată și slab arsă, la spălare cioburile s-au descompus nedîndu-ne posi-

22 *Ibidem*, p. 24.
23 Eugenia Popușoi, *op. cit.*, p. 130, fig. 18/1-5.
24 *Ibidem*, p. 130, fig. 3/3.
25 Dintr-o greșeală unele pagini din capitolele: Locuințele și vetrele precum și Uneltele cioplite și șlefuite din publicație au paginile în revistă inversate sau trunchiate, ceea ce permite a se vedea doar cuptorul în apropierea căruia s-a găsit *mormîntul 32* (vezi Eugenia Popușoi, *op. cit.*, fig. 2/1).
26 Olga Necrasov, Serafina Antoniu. *op. cit.*, p. 24.
27 Cf. supra nota 7.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bilitatea să reconstituim forme de vase. În dreptul abdomenului s-au găsit cîteva aşchii de silex aşezate grămăjoară, iar la 0,10 m de genunchi se aflau două pietre mici de aspect calcinat, de culoare brună, foarte sfărîmicioasă.

Mormîntul B/M.2 (fig. 2/3) [28] a fost descoperit la 2,70 m spre est faţă de locuinţa B/L. 1, la adîncimea de 2,20 m, în depunerea galbenă cu concreţiuni calcaroase. Din schelet s-au păstrat cîteva fragmente din oasele lungi de la picioare, adunate sub bazin şi de la mîini aduse sub bărbie, precum şi cîteva fragmente din calota craniană. Culcat pe partea dreaptă, în poziţie chircită decedatul a fost orientat cu capul spre sud — sud-est. Fragmentele de cutie craniană se aflau pe cioburi Starčevo-Criş aşezate intenţionat sub cap. În faţă, la 0,25 m s-au găsit mici fragmente de oase animaliere alături de o piatră sfărîmicioasă, brună-roşcat. O piatră asemănătoare se afla aşezată pe bazin.

Mormîntul B/M.3 (fig. 3/1) [29] a fost identificat în colţul de nord-est al aceleiaşi locuinţe B/L.1. Aici, într-o groapă ovală (0,50 x 0,60 m), era un mare amestec de fragmente ceramice şi elemente din scheletul unui copil, respectiv fragmente de cutie craniană şi din oasele lungi de la mîini şi picioare, extrem de fragile. Groapa în care s-au găsit resturile mormîntului B/M.3 cobora, faţă de nivelul „podelei" locuinţei — 1,90 m —, cu 0,35 m.

Mormîntul B/M.4 (fig. 2/1 ; 4/2) a fost găsit la cca 4 m spre sud, de locuinţa B/L.3 [30], la adîncimea de 1,65 m, la interferenţa dintre depunerea neagră şi cafenie în care se află şi resturile locuinţei menţionate. Scheletul, de copil, este slab conservat păstrîndu-se doar cîteva fragmente din cutia craniană, în parte împrăştiate, apoi, puţine resturi de la oasele lungi de la mîini şi picioare, precum şi urme ale cutiei toracice şi din coloana vertebrală, însă, în cea mai mare măsură fără posibilitatea de a fi recuperate. Decedatul a fost aşezat pe partea stîngă, în poziţie chircită — chircirea fiind moderată —, cu capul orientat spre nord-est. Peste schelet şi-n jurul acestuia erau fragmente ceramice identice cu cele din locuinţa B/L.3 (nivelul II). Aflarea mormîntului la aceeaşi adîncime cu un complex de locuinţe — locuinţa B/L.3, fapt care, de altfel, se repetă, ne referim la mormîntul 30 care se găsea la aceeaşi adîncime cu locuinţa 12, ridica în acel moment, semne de întrebare referitoare la raportarea sa cronologică la etapa locuinţei din apropiere. Descoperirile ulterioare, ne referim la B/M.5 — 1982, ne vor da posibilitatea să presupunem că nu erau excluse nici înmormîntările fără adîncirea în sol, peste decedaţi aşezîndu-se, probabil, puţin pămînt în amestec cu fragmente ceramice.

Mormîntul B/M.5 (fig. 3/3 ; 4/3) [31] se afla la cca 3,50 m spre sud faţă de locuinţa B/L.4 (nivelul I C — Trestiana) la adîncimea 1,60 m, unde se observă stratigrafic partea superioară a depunerii cafenii şi baza celei negre în care se aflau şi resturile locuinţei menţionate. Scheletul

28 *Ibidem.*
29 *Ibidem.*
30 *Ibidem.*
31 *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a aparținut unui copil, din care s-au păstrat doar cîteva fragmente din oasele lungi de la mîini și de la picioare, cîteva vertebre sfărîmicioase și bucăți din cutia craniană. Mîinile au fost aduse sub bărbie, iar picioarele adunate sub bazin, fapt ce ne-a dat posibilitatea să stabilim poziția chircită în care a fost așezat decedatul, pe partea dreaptă și cu capul orientat spre nord. De jur împrejurul capului se aflau fragmente ceramice, ca o gardină. Așezate intenționat mai mult sub cap, dar și peste schelet, fragmentele ceramice găsite au similitudini cu ceramica din complexul apropiat. Fragmentele ceramice aflate în pămîntul de umplutură provin de la vase mari de aceeași factură. Tot din pămîntul de umplutură am recuperat cîteva așchii de silex și partea inferioară (tăișul) dintr-un toporaș din marnă (?).

* * *

Informațiile cu privire la descoperirile de morminte Starčevo-Criș, în aria estică a marelui complex, sînt destul de sărace. Singura mențiune asupra unei descoperiri de acest gen, pînă în anul 1960, este aceea cu privire la mormîntul dublu de inhumație descoperit la Valea Lupului [32] și datat de Eugen Comșa ca aparținînd acestui orizont [33]. De altfel, pînă la data respectivei sinteze [34], pe întreg teritoriul României erau identificate ca atare doar 7 morminte [35]. Urmează descoperirile de la Trestiana [36] și acelea de la Suceava [37] în Moldova și cele de la Cluj — Gura Baciului [38] și Cluj — centru [39] din Transilvania. În felul acesta caracterul izolat al unor descoperiri de acest gen, sesizat încă cu ani în urmă [40], se diminuează permițînd, odată cu creșterea volumului de date, sublinierea și completarea unor păreri emise ori aducerea de noi precizări cu privire la riturile și ritualurile comunităților Starčevo-Criș de pe teritoriul României [41] și-n genere în cadrul marelui complex [42].

Odată făcute aceste sumare observații, revenim la descoperirile de la Trestiana care impun o analiză aparte, mai întîi, pentru a justifica

32 Ion Nestor, SCIV, II, 1951, 1, p. 66, cu mențiunea că descoperirea aparține lui Vlad Zira care a efectuat săpăturile în anul 1950.

33 Eugen Comșa, Omagiu lui Constantin Daicoviciu, 1960, p. 83-103 — Sinteza cuprinde „Contribuții cu privire la riturile funerare din epoca neolitică pe teritoriul României".

34 *Ibidem*, p. 83-86.

35 *Ibidem*, p. 84-86.

36. Mormîntul 6 de la Trestiana este menționat pentru prima dată în urma studiului antropologic realizat de: Olga Necrasov, Ann Romni Anthrop... p. 83-87.

37 Nicolae Ursulescu, Suceava, V, 1978, p. 83-85.

38 Nicolae Vlassa, *Neoliticul Transilvaniei*, biblioteca Musei Napocensis, III, Cluj-Napoca, 1976, p. 83-87.

39 *Idem*, Materiale, IX, 1970, p. 531-532, idem, *Neoliticul...*, p. 88-89.

40 *Idem*, *Neoliticul...*, p. 87.

41 Eugen Comșa, *op. cit.*, p. 84-85; Nicolae Vlassa, *op. cit.*, p. 83-85; 251-255.

42 Neavînd la îndemînă lucrarea lui M. Garasanin, Glasinak Zemaljkog Muzeja u Sarajevu, 1956, ne folosim de informația dată de Nicolae Ursulescu, *op. cit.*, p. 83, nota 9.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

separarea acestora de mormintele celorlalte etape stabilite printr-un inventar, incontestabil, precum și de acelea fără elemente de inventar. Astfel, se remarcă faptul că în nici unul dintre mormintele Noua, hallstatt ori mil. I în afara elementelor specifice de inventar, determinate cronologic, nu s-a găsit nici un fragment ceramic „căzut" odată cu săparea gropilor care străpungeau nivelul Starčevo-Criș. Aceeași grijă deosebită, de curățare a gropilor de orice element „străin", o observăm și-n cazul celor 21 de morminte nedatate, fapt care le apropie mai mult de etapele ulterioare neoliticilor din așezare.

Apoi, există o serie de trăsături comune cu descoperiri considerate ca atare. În acest sens, prima remarcă care se impune este legată de înmormîntarea decedaților la Trestiana în interiorul așezării, fapt care poate fi urmărit, ca fiind similar, în toate descoperirile de morminte de pînă acum [43]. Totodată, observăm și aici, înmormîntările în apropierea locuințelor — M.6 ; M.30 ; B/M.2 ; B/M.4 ; B/M.5 — ca și în cazul M.3 de la Suceava,[44], în timp ce înmormîntările în interiorul locuințelor — Trestiana B/M.1 și B./M.3 sînt mai puțin practicate, o oarecare asemănare avînd-o doar cu M.2 de la Cluj — Gura Baciului care era „... în marginea (dar încă în interiorul) unui bordei curboliniar..." [45].

Ca rit de înmormîntare, comunitățile Starčevo-Criș de la Trestiana, au folosit inhumația în poziție chircită, rit general intîlnit în întregul complex neolitic timpuriu, excepție făcînd M.32 unde, se pare, scheletul de copil era în poziție întinsă.

În B/M.3 decedatul a fost „ciopîrțit" și amestecat cu multe fragmente ceramice ceea ce se pare s-a petrecut și la Leț unde scheletul, tot de copil, era „ciopîrțit și zvîrlit într-o groapă" [46]. Prin similitudinea ce o stabilim pentru mormîntul B/L.3 de la Trestiana sprijinim punctul de vedere al lui Eugen Comșa, care datează mormîntul 2 de la Leț ca aparținînd culturii Starčevo-Criș și nu culturii Bolan după cum credeau autorii descoperirii [47]. Alături de mormintele simple, la Trestiana se întîlnesc și mormintele duble de inhumație (M.9 și M.32), situație deja semnalată în aria estică a culturii Starčevo-Criș, prin descoperirea de la Valea Lupului [48]. Ceea ce este încă necunoscut, este prezența craniului de adult alături de scheletul unui copil (M.32), a cărui semnificație nu poate fi deocamdată precizată.

Chircirea scheletelor din mormintele de la Trestiana este uneori moderată (M.6 ; B/M.4 ; B/M.5), alteori accentuată (M.9 ; M.18 ; B/M.1), celelalte înscriindu-se între aceste limite. Mîinile erau așezate în poziții diferite : aduse sub bărbie (M.6 ; B/M.2), strînse pe abdomen (M.18), ca și la mormîntul de la Dudeștii Vechi [49], și cu mîna dreaptă sprijinită

43 Eugen Comșa, *op. cit.*, p. 86 ; Nicolae Ursulescu, *op. cit.*, p. 83.
44 Nicolae Ursulescu, *op. cit.*, p. 83.
45 Nicolae Vlassa, *op. cit.*, p. 251.
46 Ion Nestor, Materiale, III, 1957, p. 62 ; Eugen Comșa, *op. cit.*, p. 80.
47 Ion Nestor, *op. cit.*, p. 62.
48 Idem, SCIV, II, 1, 1951, p. 66.
49 Ida Kutzian, A Körös-Kultura, Budapesta, 1944, p. 95 ; Eugen Comșa, *op. cit.*, p. 84.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pe cotul mîinii stîngi care, la rîndul ei, era întinsă pe lîngă corp (M.9). Extinzîndu-ne observațiile asupra tuturor descoperirilor de morminte de pînă acum, constatăm că nici la Trestiana, ca în întreg Ardealul, nu există un canon al așezării mîinilor, precum nu există nici un canon al așezării decedaților pe partea dreaptă sau stîngă [50]. De altfel, nu există nici canonul orientării decedaților într-o anumită direcție. O părere anterioară marca preferința „pentru plasarea capetelor spre răsărit" [51], ori grupul de morminte de la Trestiana folosește mai mult orientarea spre NNE, NNV. Spre edificare menționăm că în M.6, M.9, B/M.4, B/M.5 decedații au fost așezați cu capul spre nord, cu mici deviații spre est ori vest, asemeni mormintelor de la Bedihaza [52] și Cluj-Gura Baciului [53]. În M.30 și B/M.2 orientarea era spre sud ca și în mormîntul de la Suceava [54] și doar în M.18 și B/M.1 capul era spre est [55].

O altă problemă care se impune este și aceea privitoare la inventarul și resturile de ofrandă existente în morminte. În acest sens, în toate mormintele au existat fragmente ceramice de factură Starčevo-Criș, dar care au fost folosite drept elemente de placare a gropii, mai cu seamă sub cap, și de „înveliș" pentru decedați. Atît placarea gropilor cu fragmente ceramice cît și dispunerea fragmentelor de vase pe pieptul decedatului, ambele procedee folosite de oamenii vremii [56], pot fi considerate ca obiecte de înmormîntare cum, tot ca obicei, poate fi considerată și plasarea în gropi a unor pietre arse, de dimensiuni mici sau mijlocii, a căror semnificație ne este deocamdată necunoscută. S-ar putea vorbi chiar de o spargere rituală a vaselor, la baza acestei supoziții stînd M. 30, unde „învelișul" de pe schelet, era format din jumătăți de vase din categoria fină și semifină a ceramicii întîlnită în așezare. Credem, așadar, că ceramica în mormintele de la Trestiana poate fi considerată, mai curînd, ca reprezentînd elemente ale unui procedeu ritual decît ca elemente de inventar care însoțeau decedatul, cum tot unui ritual al vremii se datorează în morminte și resturile de ofrandă. Fără îndoială, nu putem exclude, cel puțin pentru jumătățile de vase din M.30 care, acopereau resturile de oase calcinate, rolul de recipient pentru depunerea ofrandei și care pot fi considerate elemente de inventar alături de cele cîteva fragmente de lame și aschii din silex care s-au găsit în B/M.1.

50 Nicolae Ursulescu, *op. cit.*, p. 83-84.
51 *Ibidem*, p. 84.
52 Eugen Comșa, *op. cit.*, p. 86.
53 Nicolae Vlassa, *op. cit.*, p. 251.
54 Nicolae Ursulescu, *op. cit.*, p. 83-84.
55 Mormîntul 1 de la Cluj — Gura Baciului era orientat ESE—UNV (cf. N. Vlassa, Acta MN, V, 1968, p. 371 și urm.; N. Vlassa, *Neoliticul...*, p. 83).
56 Eugen Comșa, *op. cit.*, p. 86; Nicolae Vlassa, Materiale, p. 531-532, *idem*, *Neoliticul...*, p. 87.
57 În unele descoperiri de morminte aparținînd culturii Starčevo-Criș este semnalată prezența ocrului (cf. Nicolae Vlassa, Materiale..., p. 532, Nicolae Ursulescu, *op. cit.*, p. 83-84).
58 Olga Necrasov, Serafina Antoniu, *op. cit.*, p.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Determinările antropologice aplicate asupra unora dintre scheletele de la Trestiana remarcă, pe lîngă tipul mediteranoid gracil (M.6), noi elemente tipologice, respectiv tipul nordic sau protoeuropoid ceea ce determină pe Olga Necrasov să considere, pe drept cuvînt, că „populația din cultura Criș ne pare drept mai amestecată ca înainte“ [59].

Întreaga problematică prezentată, legată de înmormîntările în interiorul așezării, ritul și ritualul folosit, elemenetele de inventar, precum și determinările antropoligie sînt probe concludente care raliază mormintele de la Trestiana celorlalte descoperiri de morminte Starčevo-Criș de pe teritoriul României [58] și chiar în întreg spațiul ocupat de marele Complex [60].

Cît privește raportarea celor 11 morminte la cele două niveluri de locuire din așezare, precum și apartenența lor la unul sau altul dintre complexele, în apropierea cărora se găsesc o facem cu multă dificultate, mai cu seamă, pentru acelea de pe terasa inferioară. Posibil ca M.6, aflat la o adîncime foarte mică față de nivelul 2 lîngă care se găsea, și mai sus decît nivelul locuinței 3 [61] să fie raportat la nivelul II de locuire stabilit de noi încă de la începutul cercetărilor în așezare [62]. Celelalte 5 morminte au o situație stratigrafică asemănătoare, gropile lor pătrunzînd pînă în partea superioară a depunerii galbene cu concrețiuni calcaroase. În ceea ce privește mormintele de pe terasa mijlocie, acestea nu ridică probleme legate de fixarea legăturilor directe cu locuințele în interiorul ori în apropierea cărora se află. Astfel, B/M.1 ; B/M.2 ; și B/M.3. două dintre ele aflîndu-se în interiorul locuinței B/L.1 (nivelul I) și unul în apropierea acesteia, constituie nucleul unei familii, ce a locuit în complexul menționat. Aceluiași nivel I îi raportăm și mormîntul B/M.5 aflat în apropierea și la aceeași adîncime cu locuința B/L.4 în timp ce mormîntul B/M.4 care a fost găsit în apropierea și la aceeași adîncime cu un complex din nivelul II de locuire (locuința B/L.3) poate fi fixat cronologic în acest nivel.

Problema care se ridică, semnalată odată cu prezentarea individuală a mormintelor B/M.4 și B/M.5. este aceea a înmormîntărilor pe sol. Posibilitatea unor asemenea înmormîntări poate fi justificată doar prin inexistența unor unelte cu care să se execute adîncimea, aceasta determinînd că și acolo unde groapa este adîncă să fie o execuție superficială (0,25—0,35 m). Dezvelirea unor asemenea morminte de către animalele din așezare este exclusă, acestea, pe de o parte, prin lipsa unor animale ce ar fi putut să o facă [63], iar pe de altă parte, prin existența unui eventual cult al morților.

59 Eugen Comșa, *op. cit.*, p. 84-86 ; Nicolae Vlassa, *Neoliticul...* p. 83-87, 88-90, 251-255 ; Nicolae Ursulescu, *op. cit.*, p. 81-85.

60 Ida Kutzian, *op. cit.*, p. 95-97 ; M. Garașanin, *op. cit.*, p. 231-236.

61 Eugenia Popușoi, Cercet ist..., p. 129.

62 *Idem*, Sesiunea de comunicări științifice a Muzeelor de istorie, I, 1971, p. 30-38 ; idem, Cercet. ist.., p. 105-108.

63 Studiul faunei din așezarea de la Trestiana nu a reliefat resturi ale cîinelui ori porcului domestic care ar fi putut „deranja“ mormintele cu gropi foarte puțin adîncite ori acelea așezate direct pe sol.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

TOMBES NÉOLITIQUES STARČEVO-CRIŞ DÉCOUVERTES A TRESTIANA COMMUNE DE GRIVIŢA DÉPARTEMENT DE VASLUI

Résumé

Les fouilles archéologipues dans l'sabilssement Stračevo-Criş de Trestiana ont mis au jour 42 tombes dont 11 sont appréciées appartenant aux néolitiques qui ont vécu dans cet établissement. Le détachement des 11 tombes a pris en considération les enterrements faits à l'intérieur de l'établissement par les communautés en question tout comme les éléments de rite et rituel mis en évidence par cellesci. De cette façon on remarque le ryth de l'inhumation en position accroupie.

Il n'y a pas une régle en ce qui concerne l'orientation de la tête des décédés dans la même direction, mais on peut dire que l'orientation vers le nord avec des petites déviations vers l'est et l'ouest, tout comme l'orientation vers le sud et vers l'est est dominante.

En échange il y a la coutume du placage des fosses et l'ensevelissement de la partie supérieure des décèdés par des fragments ceramiques.

On aboutit a l'idée de la casse rituelle des vases, à l'appui de cette thése étant les fragments on même des vases à moitié de la catégorie fine et sémifine dont était couverte la partie supérieure du décédé de la tombe. (M.30). On n'écarte pas l'existence de certaines éléments d'inventaire : capeaux et fragments de lames de silex des vases a moitié, des recipients pour les offrandes déposées dans les tombes etc.

Dans le groupe des tombes de Trestiana on remarque la présence des tombes doubles d'inhumation — M.9 et M.32 — qui se rattache à la découverte toujours du côté de l'est du grand complex de Valea Lupului.

Les types antropologiques de Trestiana sont liés au type mediteranoid gracile (M.6) et an type nordique (M.9) ce qui oblige Meme Olga Necrasov à remarque par les découvertes de Trestiana à côté de celle de Cluj-Gura Baciului la population „semble plus mélangée qu'auparavant".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

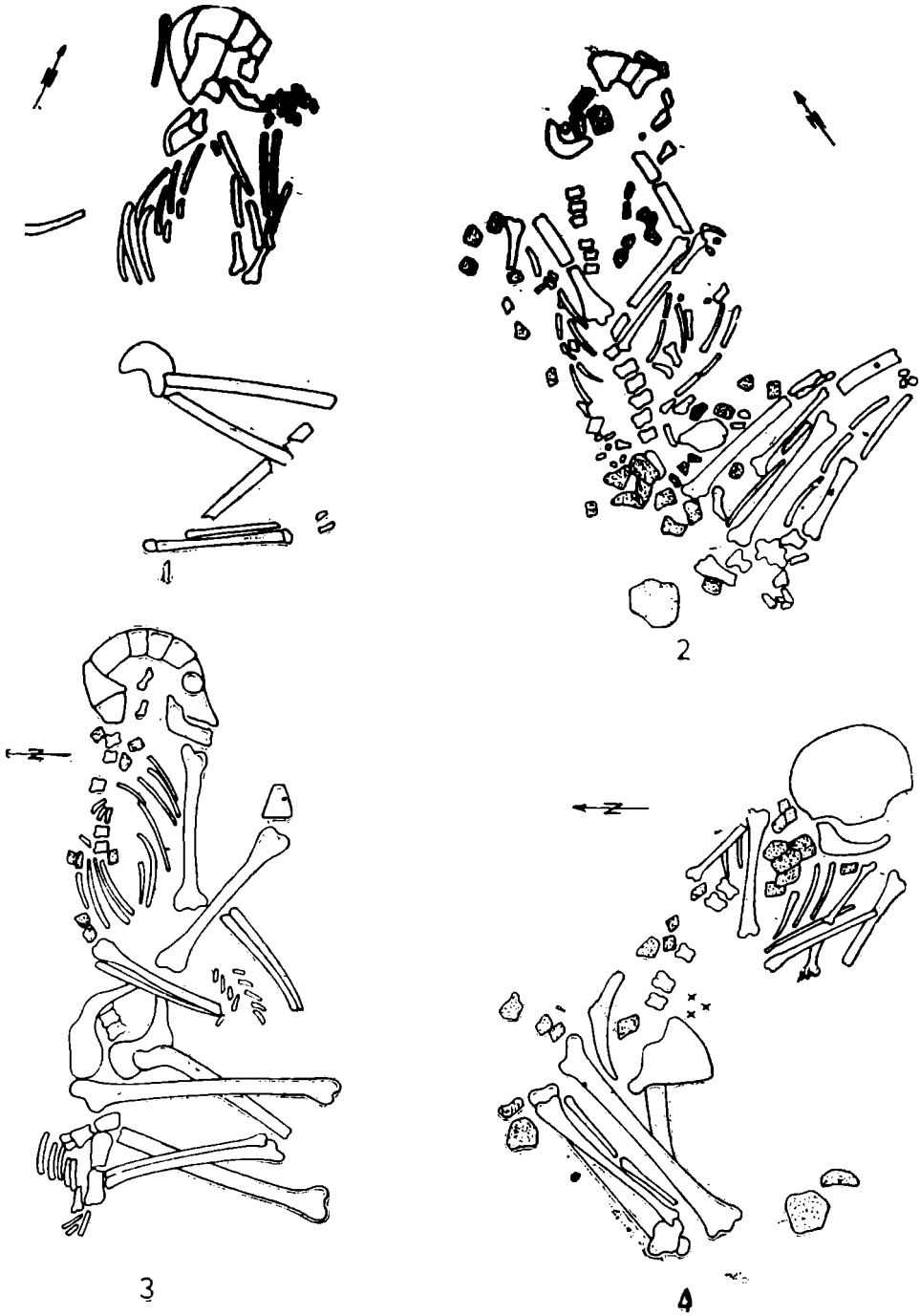

Fig. 1. Trestiana 1 mormîntul 6 ; 2 mormîntul 9 ; 3 mormîntul 18 ; 4 mormîntul 1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

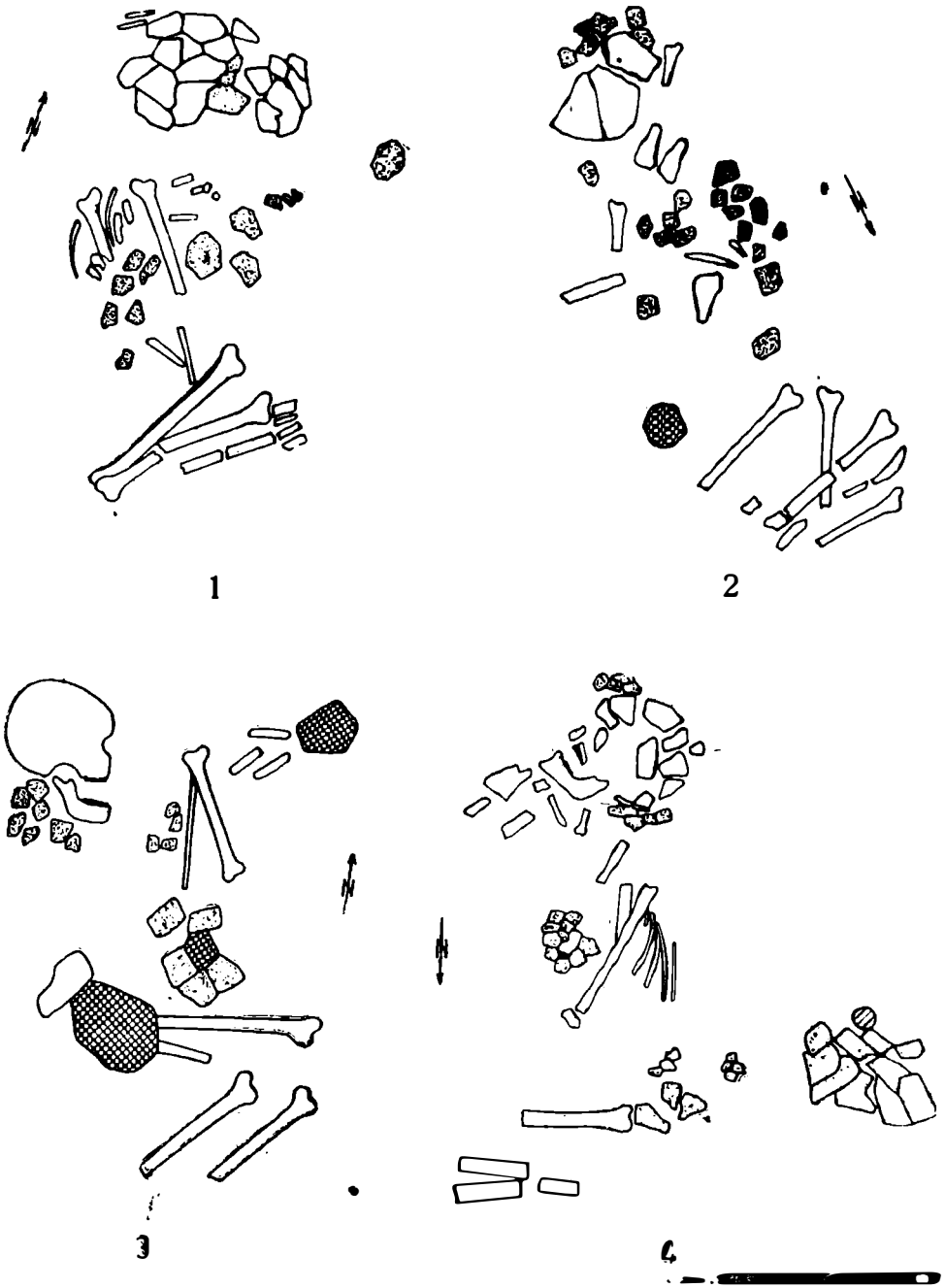

Fig. 2. Trestiana : 1 mormîntul B/M.4 ; 2 mormîntul 7 ; 3 mormîntul B/M.2 ; 4 mormîntul 30.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

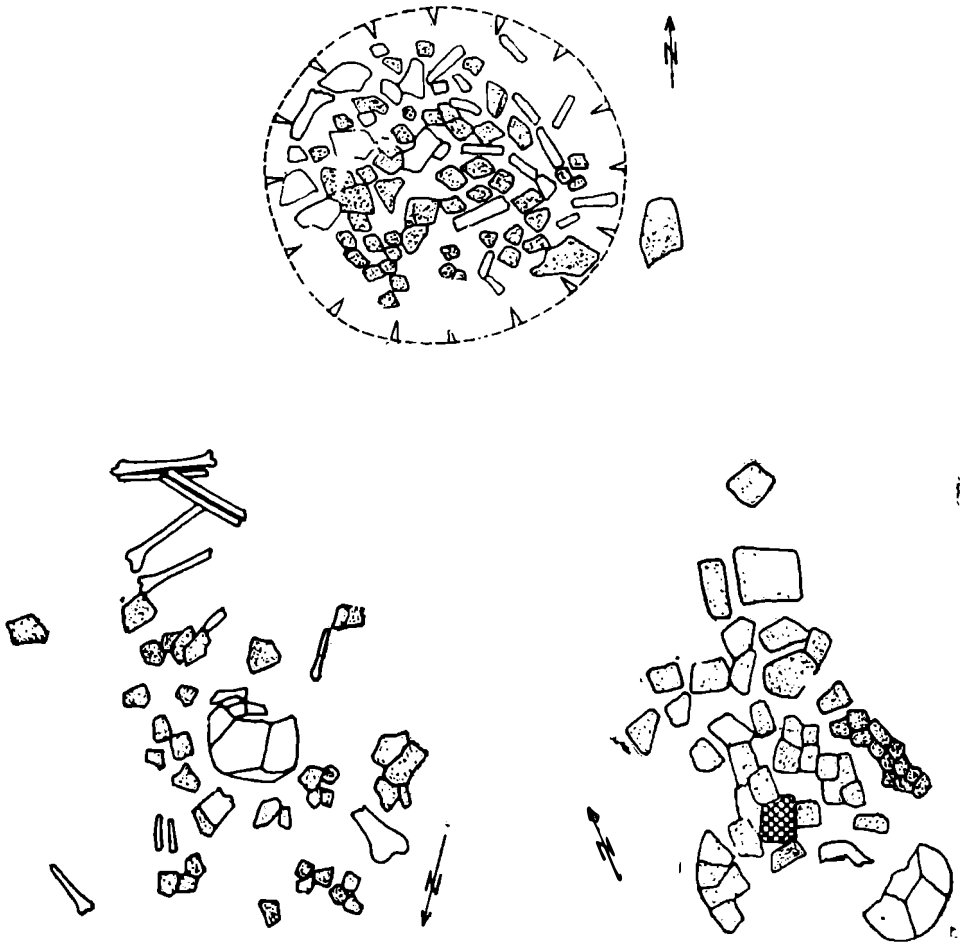

Fig. 3. Trestiana : 1 mormîntul B/M. 3 ; 2 mormîntul 32 ; 3 mormîntul B/M.5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

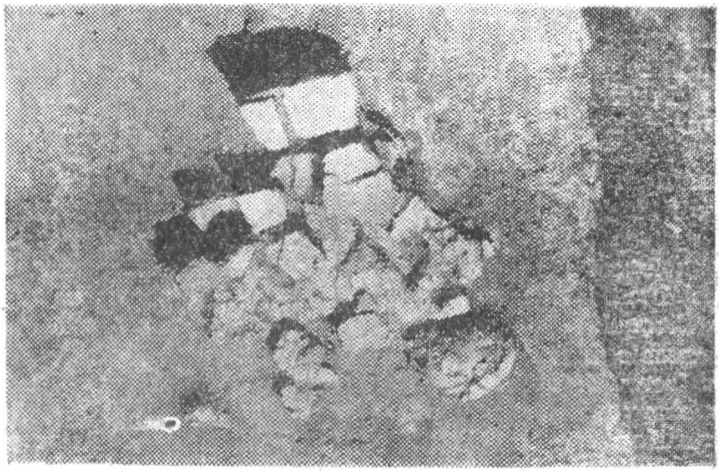

1

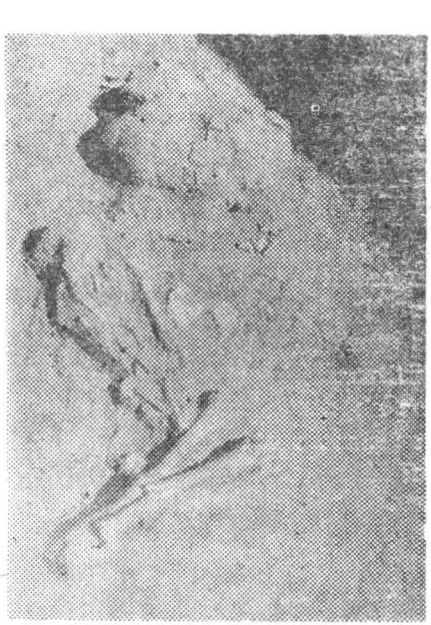

2- 3

Fig. 4. Trestiana : 1 mormintul 32 2 mormintul B/M.4 ; 3 mormintul B/M.5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

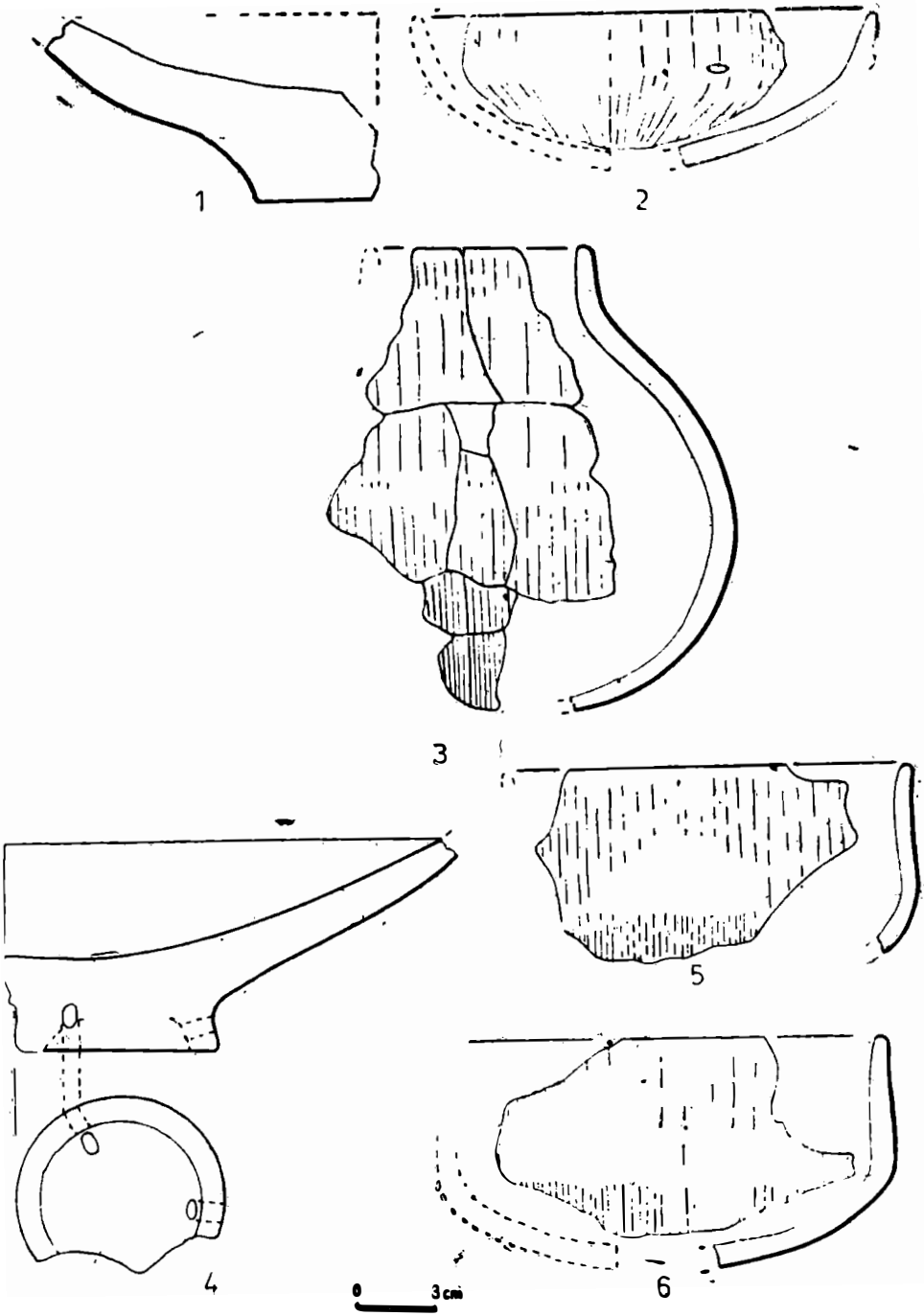

Fig. 5 Trestiana : 1 ceramică din M.6 ; 2 — 6 ceramică din M. 30

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O NOUĂ AȘEZARE STARČEVO-CRIȘ DESCOPERITĂ ÎN JUD. BACĂU

de SILVIA IACOBESCU

În anul 1991 am efectuat un sondaj arheologic în așezarea Criș identificată prin cercetări de suprafață pe teritoriul satului Leontinești (com. Ardeoani), în punctul „Podiș".

Așezarea este situată pe terasa mijlocie a Tazlăului, în partea dreaptă a șoselei naționale Bacău-Moinești, la aproximativ 1 km de aceasta și la jumătatea distanței dintre satele Leontinești și Măgirești. În trecut, în apropiere era vechea albie a Tazlăului, iar în prezent curge pîrîul Frasin, un afluent al acestuia.

Sondajul a avut ca scop stabilirea stratigrafiei așezării și delimitarea întinderii ei.

În funcție de configurația terenului a fost trasată secțiunea S I de 40 x 2 m, orientată NE-SV și S II de 10 x 1 m, în prelungirea acesteia, la o distanță de 10 m.

În SI situația stratigrafică a fost următoarea

— strat vegetal gros de 15—20 cm, de culoare cenușie cu textură granuloasă.

— strat de culoare brun-cafeniu, gros de 30—40 cm, în care apar materiale Criș ;

— strat galben. lutos, steril din punct de vedere arheologic.

În SI urmele stratului de cultură sînt mai bogate. În careul 8—9, la — 0,40 m am surprins urmele unei locuințe de suprafață sub forma unor fragmente dispersate de chirpic și aglomerări ceramice.

Din motive obiective nu am putut dezveli această locuință pentru a-i putea preciza forma și dimensiunile. Inventarul a constat din fragmente ceramice, patru lame de silex, un fragment de altăraș și un inel de piatră calcaroasă de culoare alb-verzuie, bine lustruit.

Ceramica descoperită în așezare se încadrează în două categorii de uz comun și semifină.

Pasta primei categorii conține ca degresant pleavă, nisip și pietriș, este arsă inegal, prezentînd în spărtură un miez negru sau brun. Cea de-a doua categorie folosește ca degresant nisipul, este bine frămîntată

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și pare să fi fost netezită de un obiect special. Culoarea variază de la roșu-cărmiziu spre galben închis și cenușiu.

Din cauza stării fragmentare a ceramicii, formele vaselor sînt mai greu de reconstituit. Majoritatea fragmentelor provin de la vase mari de provizie, cu pereții groși, buza dreaptă sau evazată, acoperită cu barbotină organizată.

Au mai fost identificate castroane și strachini cu fundul plat sau profilat și buza dreaptă, sau cu pereții oblici și gura largă, cești, vase cu picior. S-au păstrat întregi două picioare de vas (unul tronconic și altul cvadrilobat și trei fragmentare).

Reținatenția fragmetul de altăraș lucrat în pastă fină de culoare gălbuie, decorat cu linii incizate în zig-zag și o protomă în formă de cap de pasăre, modelată în lut de culoare cărămizie.

Cea mai mare parte a fragmentelor ceramice sînt nedecorate, dar se întîlnesc și elemente de decor. Cele mai frecvente sînt impresiunile făcute cu unghia, ciupiturile răspîndite pe suprafața vasului, uneori dispuse în șiruri, impresiuni în formă de fagure, brîuri alveolate, barbotină neorganizată și organizată, linii incizate dispuse în rețea sau în zig-zag, butoni dispuși cîte doi sau trei, torți în formă de bandă lată perforată orizontal sau vertical, torți cu secțiunea ovală, rotundă sau în formă de șa, etc. Pînă în prezent nu s-a descoperit nici un fragment ceramic care să prezinte urme de pictură.

Materialul litic descoperit constă din nuclee și lame de silex, obsidian și gresie silicioasă, o teslă și trei toporașe de marnă, un fragment de rîșniță și două percutoare de gresie.

Uneltele de lut sînt reprezentate doar printr-o greutate pentru războiul de țesut, lucrată într-o pastă de culoare roșie-cărămizie, de formă piramidală, perforată în partea superioară.

Din analiza materialelor descoperite rezultă că locuitorii acestei așezări se ocupau cu agricultura și probabil și cu creșterea animalelor, deși deocamdată nu avem dovezi în acest sens. În săpătură nu am găsit oase de animale domestice și nici unelte confecționate din acest material, dar ele au fost găsite în cadrul așezării, prin cercetările de suprafață efectuate. Presupunem de asemenea că triburile Criș cunoșteau exploatarea sării din izvoarele de slatină aflate în apropiere, izvoare exploatate în perioada următoare (cultura Cucuteni).

Avînd în vedere caracterul limitat al sondajului, este greu de precizat cronologia așezării. Ținînd seama de unele caracteristici ale ceramicii (de exemplu unele influențe vinčene), prin analogie cu descoperirile efectuate în așezările de la Vermești-Comănești [1], Bălăneasa-Livezi (jud. Bacău), Trestiana [2] (ultimul nivel) și Perieni [3] (jud. Vaslui), Glă-

1. Dan Monah, în „Carpica", VIII, 1976, p. 25; Ștefan Cucoș, în „Mem. Antiq", II, 1970, p. 481—486.

2. E. Popușoi, în „Cercetările istorice (serie nouă)", XI, Iași, 1980, p. 105—134.

3. M. Petrescu-Dîmbovița, în „Materiale" III, 1957.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

văneștii Vechi [4] și Balș [5] (jud. Iași), pledăm pentru o etapă tîrzie a culturii Criș (Criș IV) [6].

Sperăm ca în campaniile viitoare să putem delimita suprafața așezării și să aducem la lumină noi dovezi privind cultura materială și spirituală a comunității Criș din această parte a Moldovei

L'ETABLISSMENT NÉOLITHIQUE DÉCOUVERT À LEONTINEȘTI (DÉP. DE BACĂU)

Résumé

L'auteur présente les résultats des fouilles archéologiques effectuées en 1991 dans l'habitat néolithique Criș de Leontinești (com. Ardeoani dép. Bacău). On présente la céramique et les outils en silex et en pierre datant de la phase finale de la culture Criș (Criș, IV).

4. E. Comșa, în „Aluta", I, 1970, p. 39—40.
5. E. Popușoi, în „Arh. Mold", IX, 1980, p. 7—17.
6. Pentru probleme privind evoluția și cronologia culturii Criș, vezi N. Ursulescu, în „Suceava", X, 1983, p. 261—382.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

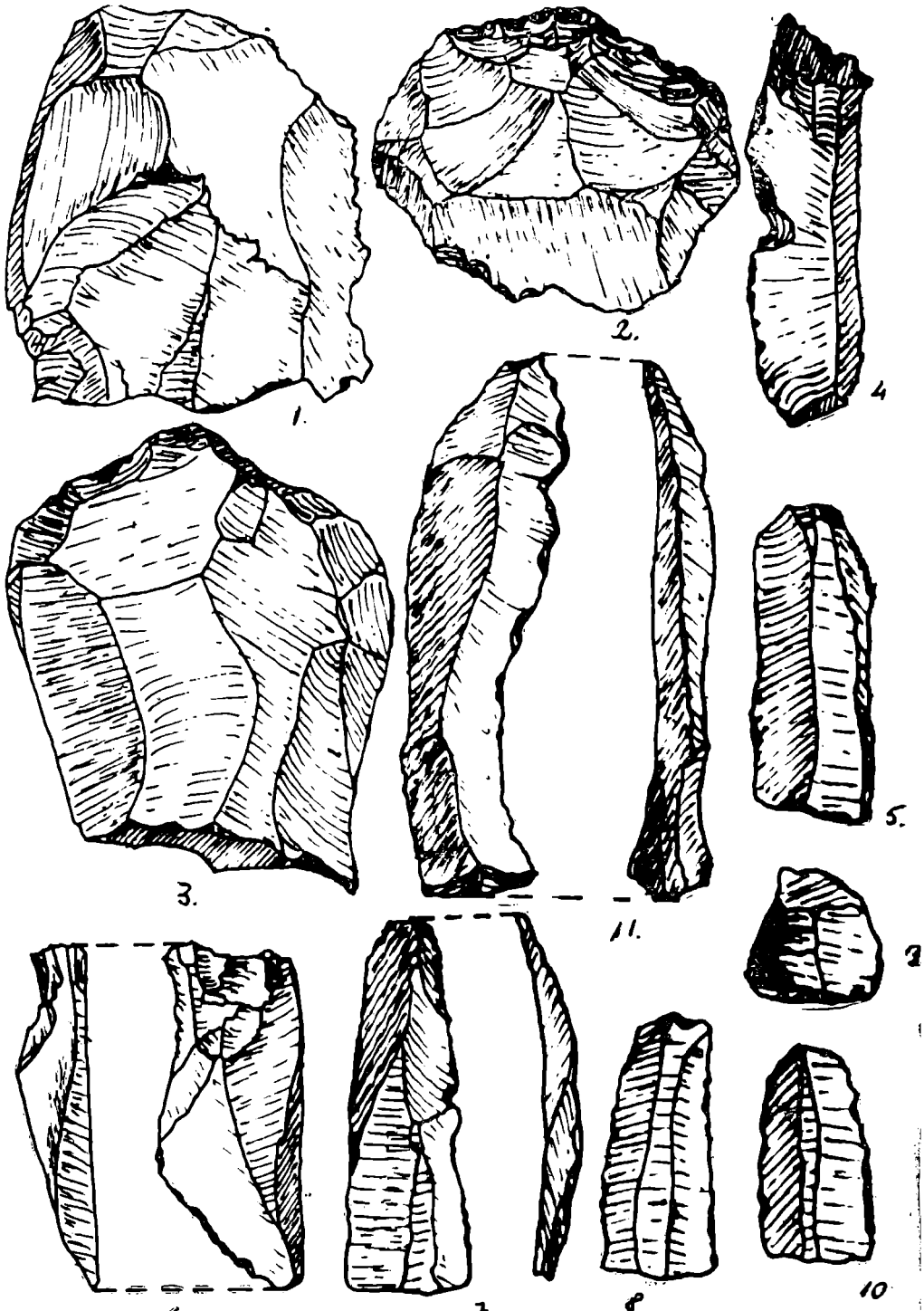

Pl. 1 — Unelte de silex : 1—3 nuclee, 4—11 lame.
Pl. 1 — Outils en silex

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

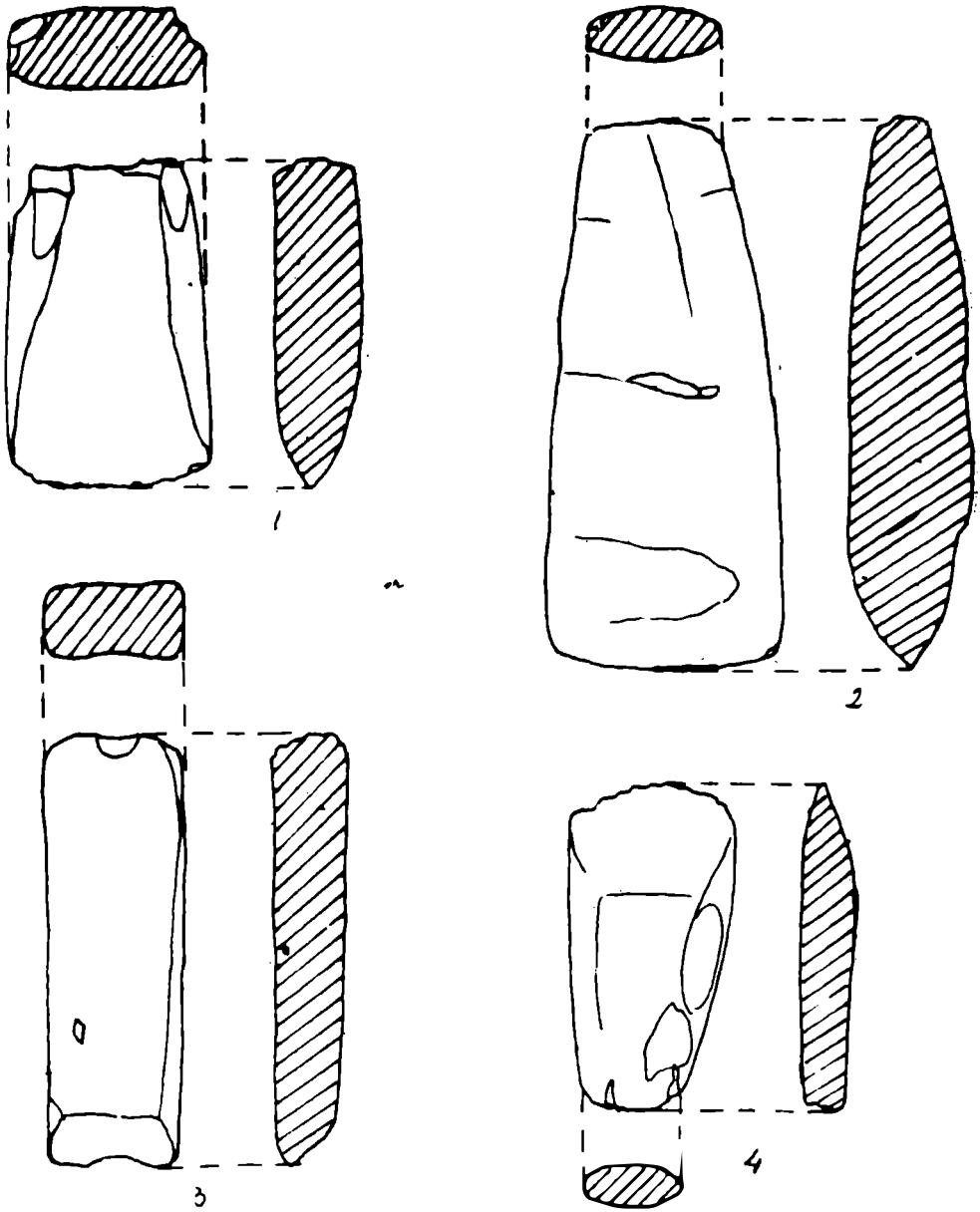

Pl. 2 — Topoare de piatră neperforate.
Pl. 2. — Haches en pierre.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

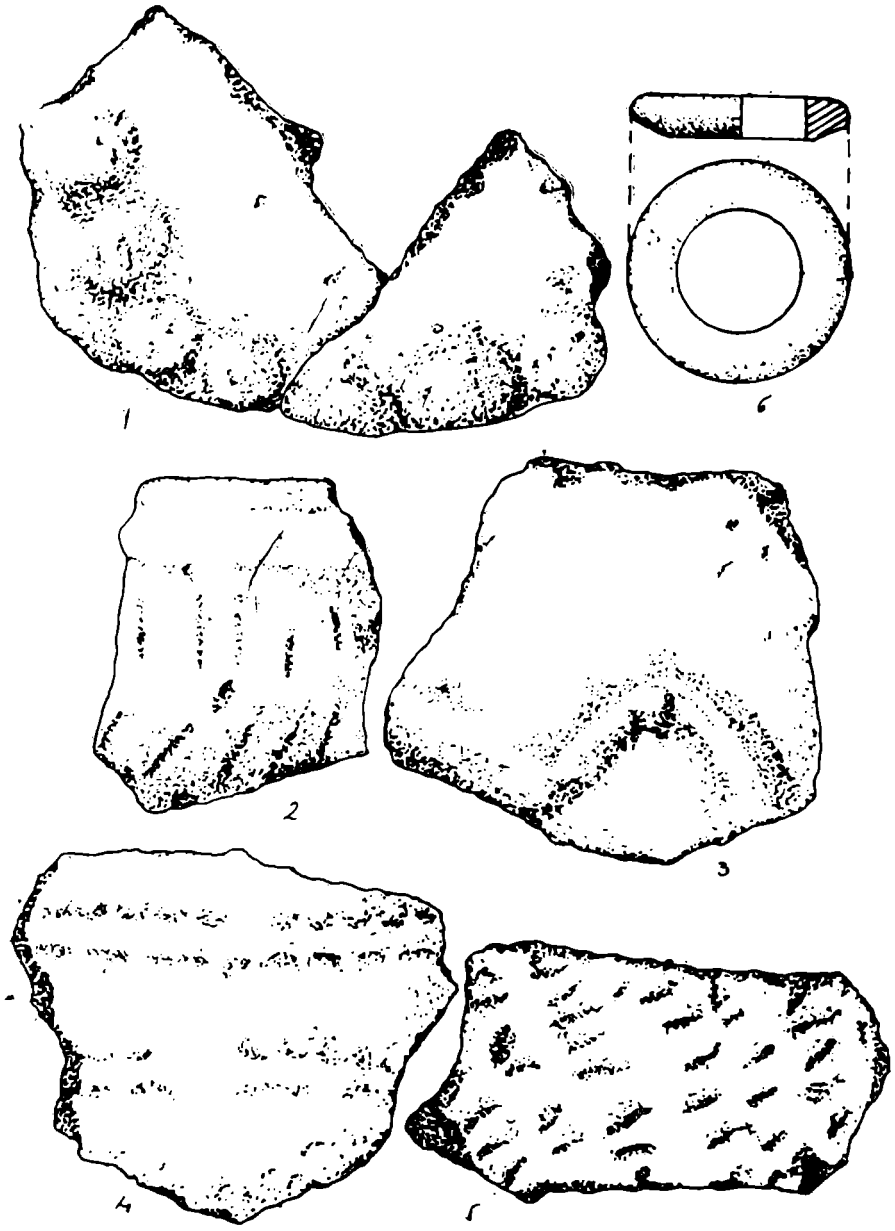

Pl. 3 — Fragmente ceramice Criș (1—5), obiecte de podoabă (6).
Pl. 3 — Fragments céramiques Criș.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

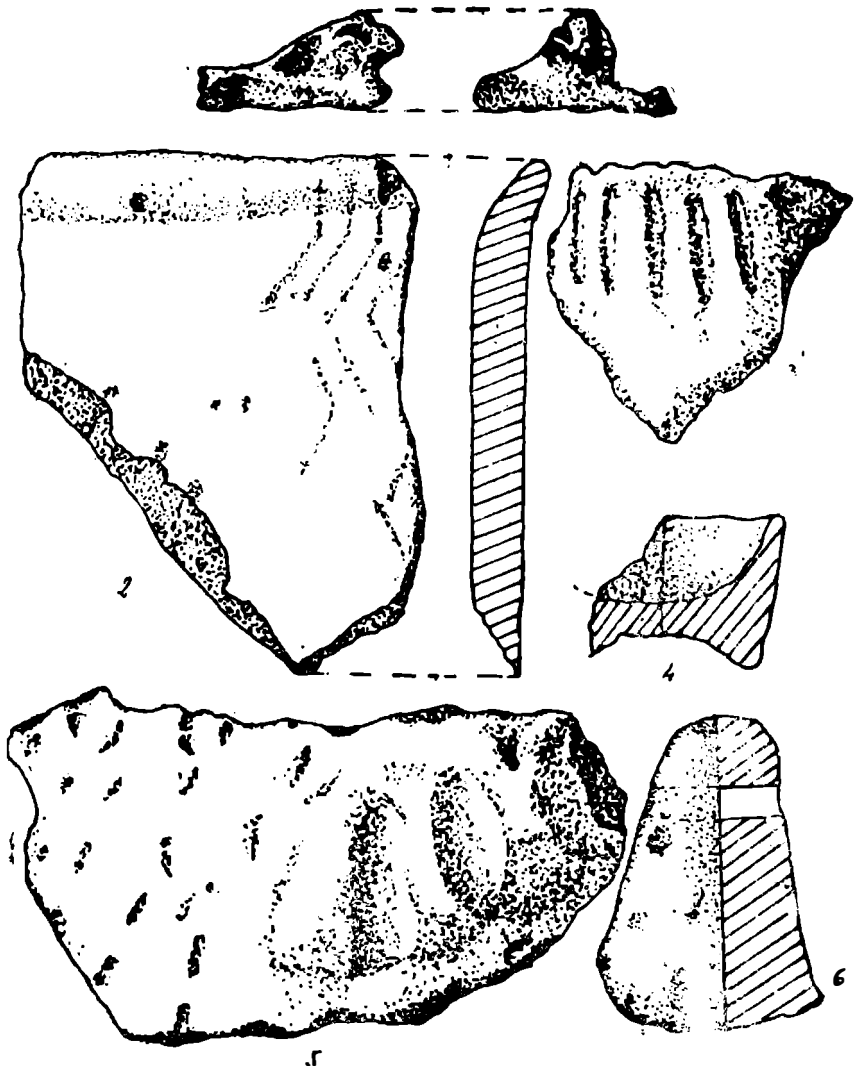

Pl. 4 — Protomă avimorfă (1), fragmente ceramice Criș (2—5), greutate de lut ars (6).

Pl. 4 — Protome avimorphe (1) ; fragments céramique (2—5), poid (6).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

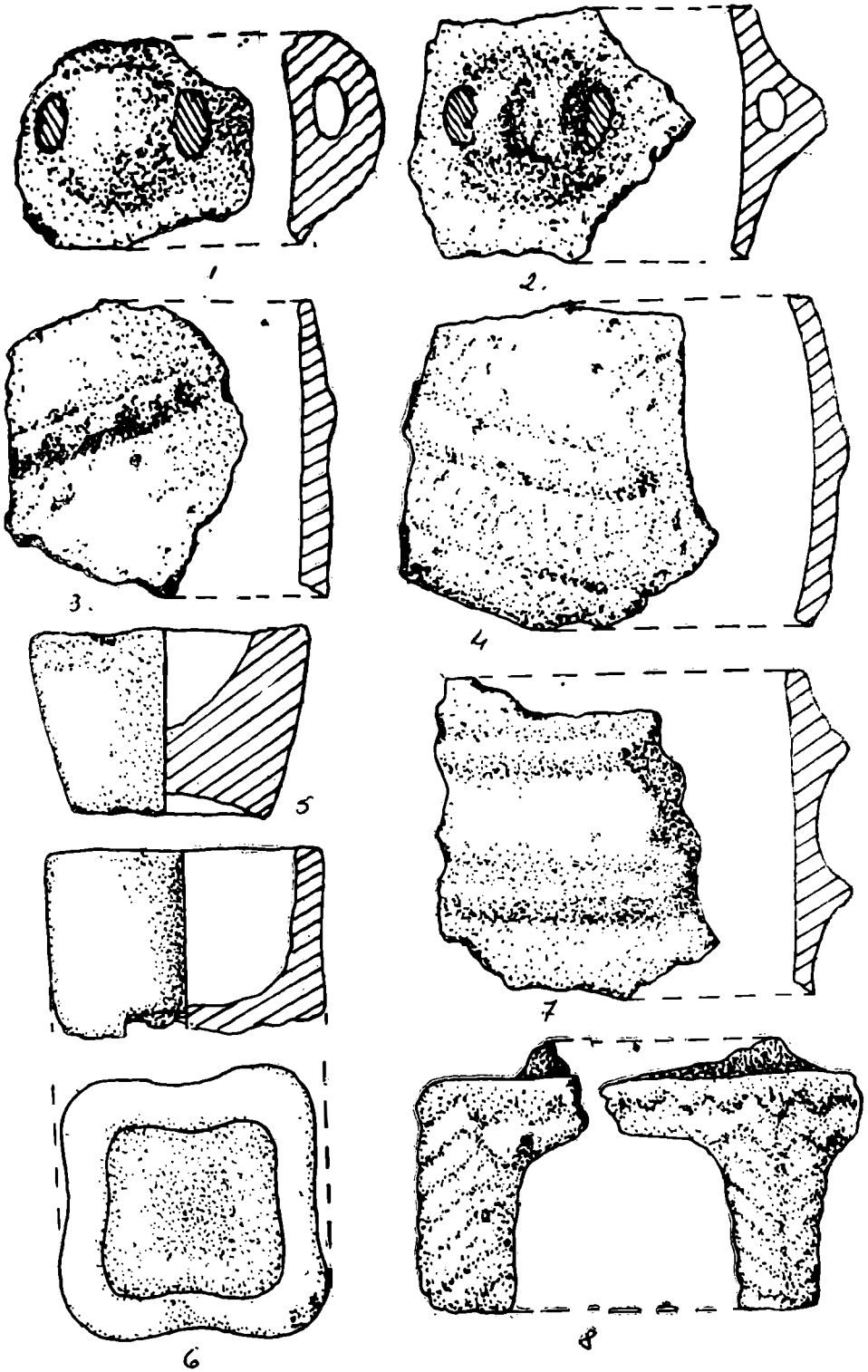

Pl. 5 — Fragmente ceramice: tortițe (1—2); picioare de vas (5—6); fragmente de altăraș (8).

Pl. 5. — Fragments céramiques Criș.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DEPOZITUL DE OBIECTE DE PODOABĂ ENEOLITICE DE LA BRAD, COMUNA NEGRI, JUDEȚUL BACĂU

VASILE URSACHI

Stațiunea arheologică de la Brad, comuna Negri, județul Bacău se află pe terasa stîngă a Siretului, la jumătatea distanței dintre Roman și Bacău, în partea vestică a Podișului Central Moldovenesc [1], într-o zonă constituită dintr-o serie de culmi secundare, formate ca urmare a eroziunii afluenților de pe stînga Siretului asupra părții înalte a podișului [2].

Solurile fertile, abundența izvoarelor etajate cu apa lipsită de sarea celor din depresiunile joase, întinderea pădurilor, apropierea de apele curgătoare cu imensele lor bogății și peisajul variat, au atras comunitățile umane din cele mai vechi timpuri. Pe terasele Siretului, pe coastele dealurilor sau pe văile pîraielor, din împrejurimi au fost descoperite numeroase urme arheologice, începînd cu epoca neolitică și pînă în zilele noastre.

Botul terasei pe care se află stațiunea arheologică de la Brad pătrunde mult în zona de luncă a văii Siretului, formînd un platou cu o mare vizibilitate asupra terenului din jur. Acest lucru dă posibilitatea controlării unei mari părți din zona acestui rîu, constituind, din aceste motive, un minunat loc pentru dezvoltarea unor așezări puternice. Locul, denumit de localnici „La stîncă" aflat la peste 35 m înălțime de la nivelul apei Siretului, constituie o adevărată fortăreață naturală, fiind înconjurată din trei părți de apa acestui rîu (Fig. 1).

Săpăturile efectuate pînă în prezent [3] au avut ca rezultat cunoașterea situației stratigrafice privind locuirea de pe acest platou, precum și obținerea unui bogat material arheologic din diferite epoci. Cele mai vechi urme de viață aparțin epocii eneolitice — cultura Precucuteni, Cucuteni A și AB, perioada de tarnziție, epoca bronzului — cultura Monteoru și Noua, prima epocă a fierului Hallstatt B, epocă geto-dacică — sec. IV î.e.n. — sec. II e.n. și epoca feudală — sec. XIV—XVIII.

1. — V. Băcăoanu, N. Barbu, M. Pantazică, Al. Ungureanu, D. Chiriac, *Podișul Moldovei*, București, 1980, p. 246, fig. 42

2. — Idem, p. 314.

3. — V. Ursachi, *Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de istorie din Roman*, Carpica I, 1968, p. 171—184 ; Idem, *Contribuții la problema așezărilor dacice de pe Valea Siretului*, *Memoria Antiquitatis*. I, 1969, p. 105—119 ; V Căpitanu, V. Ursachi, *Descoperiri geto-dacice în județul Bacău*, *Crisia*, *2*, 1972. p.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Stratul de cultură materială eneolitic se află peste pămîntul galben murdar, steril, din punct de vedere arheologic şi are o culoare cafeniu roşcată. Adîncimea mare la care se află acest strat nu a permis o dezvelire totală a locuinţelor sau complexelor surprinse în secţiuni, mulţumindu-ne să consemnăm descoperirile parţiale ale acestora. Grosimea acestui strat nu este aceeaşi pe toată lungimea şanţurilor, ea variază între 0,20—0,40 m, fiind legată de acţiunea locuitorilor din epoca bronzului, care au folosit pămîntul, inclusiv resturile materiale din locuirea anterioară, mai ales din centrul şi nord estul platoului, pentru construirea valului de apărare (Fig. 2).

Locuinţele eneolitice, atît cît s-au păstrat, situate mai ales către marginea platoului, au, în general, un strat destul de gros de pămînt ars de la pereţi, sub care s-au descoperit diverse unelte, obiecte de podoabă, piese de cult şi mai ales ceramică. Nici una din ele nu avea platformă de pămînt ars. Se remarcă, de asemenea, numărul foarte mic al gropilor menajere şi inventarul, de asemenea, foarte sărac al lor. Cele mai multe obiecte întregi au fost descoperite în locuinţe în stratul de cultură şi mai ales în valul şi şanţul de apărare din epoca bronzului şi epoca dacică.

Cele mai vechi urme ale acestui strat aparţin culturii Precucuteni II şi III, între acestea amintim vase piriforme, pahare, capace etc. decorate cu motive incizate, idoli antropomorfi de diferite mărimi, unii decoraţi prin incizii, caracteristici acestei epoci [4]. În cel de al doilea nivel eneolitic de aici sînt caracteristice, mai ales, vasele pictate aparţinînd culturii Cucuteni, fazele A şi AB, reprezentate prin cîteva exemplare întregi şi întregibile, precum şi prin multe fragmente ceramice, care păstrează destul de bine pictura, pe baza căreia putem să le atribuim fazelor culturii Cucuteni, bine definite în alte aşezări [5]

Situaţia oarecum specifică acestei aşezări, deranjată, după cum am amintit mai sus, de lucrări constructive ale epocii bronzului, nu a permis o delimitare stratigrafică pe tot spaţiul cercetat, mulţumindu-ne cu ceea ce s-a putut realiza, din acest punct de vedere, în puţinele zone unde s-au putut observa suprapuneri de locuinţe, sau alte complexe aparţinînd fazelor amintite ale culturii Cucuteni.

—114 ; V. Ursachi, *Principaux résultats des fouilles archeologiques de la Brad, Actes du II-e Congrès Internatinal de Thracologie, II*, Bucureşti, 1980, p. 61— : idem, *Noi elemente de fortificaţii în aşezarea dacică de la Brad, Materiale, Tulcea, 1980*, p. 178—182 ; V. Căpitanu şi V. Ursachi, *Brad und Răcătău zinei getisch — dakische befertigte Siedlunger (Kreis Bacău) în Tnraco-Dacia*, Bucureşti 1976, p. 271—277 V. Ursachi, *Cetatea dacică de la Brad, Thraco-Dacia, Tomul, VIII, 1—2*, 1987, p. 100—126.

4. — Silvia Marinesc-Bilcu, *Cultura Precucuteni*, Bucureşti, 1974, p. 75—84, 95—98.

5. — Vl. Dumitrescu, *Hăbăşeşti*, 1954, p. 275—402 ; R. Vulpe, *Izvoare*, Bucureşti, 1957 ; Vl. Dumitrescu, *La station prehistorique de Traian, Dacia, IX—X*, 1945, p.11—114 ; M. Petrescu-Dîmboviţa, *Les principaux résultats des fouilles de Truşeşti, Analele Ştiinţifice ale Universităţii Al. I. Cuza, Iaşi, seria nouă, III*, 1957, fasc. 1—2 ; A. Niţu, St. Cucoş, Dan Monah, *Gheláieşti (Piatra Neamţ), Săpăturile din anul 1969 în aşezarea cucuteniană „Nedeia", Memoria Antiquitatis, III*, 1971, p. 11—64.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din datele pe care ni le oferă cercetările de pînă acum putem constata faptul că aşezarea eneolitică de pe acest platou nu avea o întindere prea mare. În orice caz ea nu depăşea prea mult limitele zonei fortificate din epoca bronzului, fapt demonstrat de lipsa nivelului eneolitic în aşezarea deschisă. Faptul că s-au descoperit locuinţe eneolitice, care au fost tăiate de fortificaţia epocii bronzului, demonstrează că întinderea aşezării din această epocă era ceva mai mare decît platoul fortificat al epocii bronzului, dar mai mică faţă de limitele fortificaţiei dacice. De asemenea, nu s-a putut constata dacă a existat sau nu o fortificaţie a aşezării eneolitice, ea ar fi putut exista în zona şanţului de apărare dacic, dar aceasta nu poate fi controlată din cauza proporţiilor mari ale acestuia din urmă [6]

Lăsînd la o parte importantele urme materiale legate de epocile următoare [7], în rîndurile de faţă ne vom ocupa de o descoperire de excepţie, făcută cu prilejul campaniei de săpături din anul 1982, care a îmbogăţit patrimoniul muzeistic şi ştiinţific al ţării cu un interesant depozit de obiecte de podoabă aparţinînd epocii eneolitice. Depozitul este compus din peste 480 obiecte de podoabă, din metal şi os şi constituie unul din marile, ca număr de piese, depozite din aria culturilor eneolitice din sud-estul Europei. A fost descoperit într-o mică adîncitură din apropierea unei locuinţe aparţinînd culturii Cucuteni, faza A, fiind aşezat într-un vas de tip askos, păstrat, la rîndul lui, fragmentar, lipsindu-i, din vechime partea superioară (Fig. 3). Din punct de vedere stratigrafic, locul depozitului se află la jumătatea stratului eneolitic, la adîncimea de 2,60—2,80 m. Sub acest nivel s-au mai descoperit fragmente ceramice din cultura Precucuteni, după cum, deasupra depozitului s-au aflat fragmente ceramice, chirpic ars şi alte urme materiale din faza Cucuteni AB. De menţionat că locul depozitului se află la extremitatea sudică a secţiunii S—XXVI, la mică distanţă de peretele abrupt dinspre rîul Siret. În acest fel doar o întîmplare a putut salva de la o pierdere irecuperabilă a unui depozit de obiecte din această perioadă, deoarece anual mari bucăţi de pămînt din această zonă se dizlocă şi se prăbuşesc în apa Siretului. Însăşi configuraţia terenului din perioada cercetărilor acestei secţiuni arăta că doar o parte din nivelul epocii bronzului şi cel eneolitic, de aproximativ 2 m lungime, mai existau în această zonă, panta abruptă consemna lipsa straturilor superioare (Fig. 2 şi 4).

Dăm, în continuare, descrierea pieselor din depozit :

1. — Vasul askos (inv. 20276) confecţionat dintr-o pastă cărămizie, grosieră, cu multe cioburi pisate în compoziţie, ceea ce îi dă un aspect zgrunţuros la exterior. În interior, de asemenea, cărămiziu, este bine netezit, cunoscîndu-se, în unele locuri, urmele degetelor, care au făcut această netezire. Are o formă neregulată, cu fundul oval, avînd diametrul lung de 18,3 cm şi cel scurt de 15,4 cm. Se păstrează partea inferioară a vasului, cu înălţimea de 12 cm, la unul din capete se păs-

6. — V. Ursachi, *op. cit.* Tulcea, 1980, p. 178—182.
7. — Vezi nota 3

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Stratul de cultură materială eneolitic se află peste pămîntul galben murdar, steril, din punct de vedere arheologic şi are o culoare cafeniu roşcată. Adîncimea mare la care se află acest strat nu a permis o dezvelire totală a locuinţelor sau complexelor surprinse în secţiuni, mulţumindu-ne să consemnăm descoperirile parţiale ale acestora. Grosimea acestui strat nu este aceeaşi pe toată lungimea şanţurilor, ea variază între 0,20—0,40 m, fiind legată de acţiunea locuitorilor din epoca bronzului, care au folosit pămîntul, inclusiv resturile materiale din locuirea anterioară, mai ales din centrul şi nord estul platoului, pentru construirea valului de apărare (Fig. 2).

Locuinţele eneolitice, atît cît s-au păstrat, situate mai ales către marginea platoului, au, în general, un strat destul de gros de pămînt ars de la pereţi, sub care s-au descoperit diverse unelte, obiecte de podoabă, piese de cult şi mai ales ceramică. Nici una din ele nu avea platformă de pămînt ars. Se remarcă, de asemenea, numărul foarte mic al gropilor menajere şi inventarul, de asemenea, foarte sărac al lor. Cele mai multe obiecte întregi au fost descoperite în locuinţe în stratul de cultură şi mai ales în valul şi şanţul de apărare din epoca bronzului şi epoca dacică.

Cele mai vechi urme ale acestui strat aparţin culturii Precucuteni II şi III, între acestea amintim vase piriforme, pahare, capace etc. decorate cu motive incizate, idoli antropomorfi de diferite mărimi, unii decoraţi prin incizii, caracteristici acestei epoci [4]. În cel de al doilea nivel eneolitic de aici sînt caracteristice, mai ales, vasele pictate aparţinînd culturii Cucuteni, fazele A şi AB, reprezentate prin cîteva exemplare întregi şi întregibile, precum şi prin multe fragmente ceramice, care păstrează destul de bine pictura, pe baza căreia putem să le atribuim fazelor culturii Cucuteni, bine definite în alte aşezări [5]

Situaţia oarecum specifică acestei aşezări, deranjată, după cum am amintit mai sus, de lucrări constructive ale epocii bronzului, nu a permis o delimitare stratigrafică pe tot spaţiul cercetat, mulţumindu-ne cu ceea ce s-a putut realiza, din acest punct de vedere, în puţinele zone unde s-au putut observa suprapuneri de locuinţe, sau alte complexe aparţinînd fazelor amintite ale culturii Cucuteni.

—114; V. Ursachi, *Principaux résultats des fouilles archeologiques de la Brad, Actes du II-e Congrés Internatinal de Thracologie, II*, Bucureşti, 1980, p. 61—; idem, *Noi elemente de fortificaţii în aşezarea dacică de la Brad, Materiale, Tulcea, 1980*, p. 178—182; V. Căpitanu şi V. Ursachi, *Brad und Răcătău zinei getisch — dakische befertigte Siedlunger (Kreis Bacău)* în *Thraco-Dacia*, Bucureşti 1976, p. 271—277 V. Ursachi, *Cetatea dacică de la Brad, Thraco-Dacia, Tomul, VIII, 1—2*, 1987, p. 100—126.

4. — Silvia Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni*, Bucureşti, 1974, p. 75—84, 95—98.

5. — Vl. Dumitrescu, *Hăbăşeşti*, 1954, p. 275—402; R. Vulpe, *Izvoare*, Bucureşti, 1957; Vl. Dumitrescu, *La station prehistorique de Traian, Dacia, IX—X*, 1945, p.11—114; M. Petrescu-Dîmboviţa, *Les principaux résultats des fouilles de Truşeşti, Analele Ştiinţifice ale Universităţii Al. I. Cuza, Iaşi, seria nouă, III*, 1957, fasc. 1—2; A. Niţu, St. Cucoş, Dan Monah, *Gheláieşti (Piatra Neamţ), Săpăturile din anul 1969 în aşezarea cucuteniană „Nedeia", Memoria Antiquitatis, III*, 1971, p. 11—64.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din datele pe care ni le oferă cercetările de pînă acum putem constata faptul că așezarea eneolitică de pe acest platou nu avea o întindere prea mare. În orice caz ea nu depășea prea mult limitele zonei fortificate din epoca bronzului, fapt demonstrat de lipsa nivelului eneolitic în așezarea deschisă. Faptul că s-au descoperit locuințe eneolitice, care au fost tăiate de fortificația epocii bronzului, demonstrează că întinderea așezării din această epocă era ceva mai mare decît platoul fortificat al epocii bronzului, dar mai mică față de limitele fortificației dacice. De asemenea, nu s-a putut constata dacă a existat sau nu o fortificație a așezării eneolitice, ea ar fi putut exista în zona șanțului de apărare dacic, dar aceasta nu poate fi controlată din cauza proporțiilor mari ale acestuia din urmă [6].

Lăsînd la o parte importantele urme materiale legate de epocile următoare [7], în rîndurile de față ne vom ocupa de o descoperire de excepție, făcută cu prilejul campaniei de săpături din anul 1982, care a îmbogățit patrimoniul muzeistic și științific al țării cu un interesant depozit de obiecte de podoabă aparținînd epocii eneolitice. Depozitul este compus din peste 480 obiecte de podoabă, din metal și os și constituie unul din marile, ca număr de piese, depozite din aria culturilor eneolitice din sud-estul Europei. A fost descoperit într-o mică adîncitură din apropierea unei locuințe aparținînd culturii Cucuteni, faza A, fiind așezat într-un vas de tip askos, păstrat, la rîndul lui, fragmentar, lipsindu-i, din vechime partea superioară (Fig. 3). Din punct de vedere stratigrafic, locul depozitului se află la jumătatea stratului eneolitic, la adîncimea de 2,60—2,80 m. Sub acest nivel s-au mai descoperit fragmente ceramice din cultura Precucuteni, după cum, deasupra depozitului s-au aflat fragmente ceramice, chirpic ars și alte urme materiale din faza Cucuteni AB. De menționat că locul depozitului se află la extremitatea sudică a secțiunii S—XXVI, la mică distanță de peretele abrupt dinspre rîul Siret. În acest fel doar o întîmplare a putut salva de la o pierdere irecuperabilă a unui depozit de obiecte din această perioadă, deoarece anual mari bucăți de pămînt din această zonă se dizlocă și se prăbușesc în apa Siretului. Însăși configurația terenului din perioada cercetărilor acestei secțiuni arăta că doar o parte din nivelul epocii bronzului și cel eneolitic, de aproximativ 2 m lungime, mai existau în această zonă, panta abruptă consemna lipsa straturilor superioare (Fig. 2 și 4).

Dăm, în continuare, descrierea pieselor din depozit :

1. — Vasul askos (inv. 20276) confecționat dintr-o pastă cărămizie, grosieră, cu multe cioburi pisate în compoziție, ceea ce îi dă un aspect zgrunțuros la exterior. În interior, de asemenea, cărămiziu, este bine netezit, cunoscîndu-se, în unele locuri, urmele degetelor, care au făcut această netezire. Are o formă neregulată, cu fundul oval, avînd diametrul lung de 18,3 cm și cel scurt de 15,4 cm. Se păstrează partea inferioară a vasului, cu înălțimea de 12 cm, la unul din capete se păs-

6. — V. Ursachi, *op. cit.* Tulcea, 1980, p. 178—182.

7. — Vezi nota 3

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

trează o mică parte din toarta, cu secțiune ovală, care pornește din corpul vasului, din zona mai bombată a acestuia (Fig. 5, 6, 7, 8). În apropiere nu s-a mai găsit nici un fragment din vas, ceea ce presupune că acesta era lipsit de partea superioară încă de la data ascunderii depozitului.

2. — Brățară de aramă (inv. 17576), făcută dintr-o bară prelucrată prin ciocănire, de forma rombică în secțiune, având capetele ascuțite și suprapuse pe o porțiune de circa 1/3 din circumferința piesei. Grosimea maximă a barei este de 1,3 cm în zona centrală, iar cea minimă, la cepete, de 0,5 cm. Diametrul exterior al piesei este de 9,2 cm, cel interior de 6,6 cm, iar greutatea de 255 g. Piesa păstrează o patină nobilă, verde, aproape pe toată suprafața, cu mici porțiuni unde se observă un atac de oxidare, mai ales în zona capetelor ascuțite și suprapuse. Tot aici se observă și unele ciupituri și neregularități de la ciocănire. (Pl. I/2 Fig. 9).

3. — Brățară de aramă (inv. 17577) aproape identică cu cea descrisă mai sus, cu capetele, de asemenea, ascuțite și suprapuse pe 1/3 din circomferință. Grosimea barei din care a fost executată este aceeași, doar diametrul este ceva mai mic, de 9 cm cel exterior, și 6,2 cm cel interior, cu o greutate de 190 g. Ca și brățara anterioră, păstrează patina nobilă și urme de la prelucrarea prin ciocănire. Capetele deși suprapuse, nu se ating, ci se află la circa 2—3 cm distanță (Pl. I/1, Fig. 10).

4. — Topor de aramă (inv. 17575), de tipul „cu brațele în cruce având un braț mai lung, modelat la capătul exterior în formă rombică, celălalt, mai scurt, sub formă de daltă. Pe fețele laterale este prevăzut cu o nervură în relief, care le separă în două părți egale, ambele brațe fiind trase spre interior. Este prevăzut cu o gaură, pentru introducerea cozii de lemn, de formă ovală, cu axul lung de 2,1 cm pe direcția celor două brațe și axul scurt de 1,7 cm. Axul lung este puțin deplasat spre stînga față de axul piesei, de unde și diferența de grosime între pereții piesei în această zonă — de 0,6 cm într-o parte și 0,5 cm în cealaltă. Toporul capătă o lățime mai mare în zona găurii pentru coadă, ca o mică umflătură, care, fără a-i diminua eleganța, îi conferă o rezistență mai mare. Pe direcția axului scurt al găurii pentru coadă, în exterior, este prevăzut cu o nervură în relief, care marchează, pe amble laturi, dimensiunile maxime ale piesei, la exterior, este de 2,7 cm, iar lățimea în aceeași zonă de 1,4 cm. Lungimea toporului este de 16 cm, din care brațul scurt sub formă de daltă de 4,5 cm, lățimea de 1,5 cm și grosimea de 0,4 cm, iar brațul lung de 11,5 cm, cu lățimea maximă a rombului de 4 cm și grosimea de 0,4 cm, cu corpul hexagonal, format din cele 6 muchii ale piesei, care se păstrează pe toată lungimea lui. A fost confecționat prin turnare, foarte bine șlefuit, în așa fel că nu se cunoaște nici o urmă de la turnare. Gaura pentru coadă este, de asemenea, foarte bine șlefuită. Toporul păstrează patina nobilă, cu mici porțiuni atacate de oxidare, unde culoarea este verde deschis. Nu are urme de folosire (Fig. 11, 12).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

5. — Disc de aur (inv. 17574), convex, de formă ovală, cu diametrul lung de 6,3 cm și cel scurt de 5,9 cm, lucrat dintr-o foiță de aur cu grosimea de 0,5, prin ciocănire la rece, avînd o greutate de 17,5 g. Este prevăzut cu două găuri pentru agățat, executate din exterior către interior cu un obiect rotund, fără a mai fi șlefuit marginile acestor găuri în interior. Găurile se află în partea de sus a piesei, echidistant față de axul scurt al ei, la distanța de 1,4 cm una de alta, pe orizontală și la 1,1 cm față de marginea de sus a discului. Mijlocul bombat al piesei este turtit, fie accidental fie de la folosire, avînd o gaură neregulată, aflată, aproximativ, în centrul piesei, obținută, probabil în procesul efectuării reparației, respectiv îndreptării ei, fără a se realiza, însă, această reparație. La 2 mm spre interior de marginea piesei se află un decor format din 51 perle realizate în tehnica „au repoussé", dinspre interior spre exterior. Unele din ele au vîrfurile tocite, devenind astfel găurele, fie de la tocire prin folosire, fie de la baterea mai tare a uneltei ascuțite cu care au realizat acest decor. Distanța dintre două perle este de circa 0,4 cm. Piesa este foarte bine șlefuită și nu se observă urmele de la prelucrarea prin ciocănire (Pl. II/2 ; III/2).

6. — Disc de aur (inv. 17573), convex, de formă ușor ovală, cu diametrul lung de 4,8 cm și cel scurt de 4,6 cm, lucrat dintr-o foiță de aur, puțin mai subțire decît cea de la discul anterior, prin ciocănire. Este prevăzut cu două găuri pentru agățat, dispuse, de asemenea, în partea de sus a piesei, echidistant față de axul scurt la 1,6 cm distanță una de alta și la 0,9 cm de marginea actuală a piesei. Spunem marginea actuală deoarece discul, în forma lui originală era mai mare, de aceeași factură cu cel precedent, dar, fie din cauza uzurii, fie că motivul decorării cu perle „au repoussé" nu a fost amintit, observîndu-se, pe cea mai mare parte din circumferință, urmele găurilor de la motivul decorativ amintit. Tăierea piesei fiind executată pe axul acestor perle, astfel că marginile actuale ale discului sînt zimțate. Cele două găuri pentru agățat nu sînt identic executate — una este făcută de la exterior către interior, iar cealaltă, invers, marginile rămînînd la amîndouă, neșlefuite. Mijlocul piesei este marcat de o mică adîncitură realizată cu un obiect ascuțit, de la exterior către interior, fără a străpunge piesa. Ca și la prima piesă, atît la exterior, dar mai ales la interior, nu se observă urmele de la prelucarea prin ciocănire. Greutatea discului este de 9 g (Pl. II/1 ; III/1).

7. — 262 mărgele inelare, de aramă, de formă cilindrică cu diametrul de 3 mm și lățimea de 1—1,2 mm, confecționate din tuburi de tablă cu grosimea de 0,5 mm. Tuburile, dacă admitem că din ele erau tăiate aceste mărgele, erau confecționate prin ciocănire dintr-o bucată de tablă, inelară pe o tijă cilindrică avînd marginile nesudate, așa încît mărgelele apar, de asemenea, cu capetele unite, fără a fi sudate. Nu este exclus ca fiecare mărgică să fi fost făcută din bucățele mici de tablă, îndoite pe o tijă, cu capetele unite. Nu știm în ce măsură meșterii de atunci dispuneau de unelte care să taie atît de bine tuburile presupuse a fi existat pentru confecționarea mărgelelor. Cert este

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

că nici una din mărgele nu este sudată. Deşi sînt făcute din foiţă atît de subţire, se păstrează destul de bine. Unele din ele au o culoare mai deschisă, spre verde crud, altele maroniu. Multe din ele nu s-au mai păstrat, este de presupus că cel puţin 30—40 bucăţi au fost distruse prin oxidare, aşa încît putem presupune că numărul lor era de circa 300 exemplare iniţial. Noi nu am luat în calcul fragmentele, care deja au fost descoperite şi păstrate în colecţiile noastre. De remarcat lăţimea aproape identică la toate exemplarele. Unele din ele sînt deja sudate cîte două, trei sau patru la un loc, sudură făcîndu-se prin oxidare în condiţiile zacerii îndelungate în pămînt. Acest lucru confirmă şi faptul că au fost depozitate în colier, firul care le ţinea nu s-a mai păstrat, chiar dacă el ar fi fost de aramă (Pl. IV/2 ; V/5).

8. — 12 mărgele de aramă, tubulare, cu diametul de 4 mm şi lungimea de 4—6 mm, confecţionate după acelaşi procedeu ca la mărgelele cilindrice. Aici se observă mai bine îmbinarea capetelor foiţei de tablă. Sudarea, la 3 exemplare, a cîte o mărgică cilindrică explică faptul că făceau parte din acelaşi colier (Pl. VI/4 ; V/4).

9. — 15 mărgele rotunde, confecţionate dintr-o pastă negricioasă, sticloasă, cu diametrul de 2—3 mm şi prevăzute cu o gaură pentru înşirat pe colier. Gaura are un diametru mai mic de 1 mm ceea ce înseamnă că firul era destul de subţire. Şi din aceste mărgele au fost descoperite fragmente, ceea ce arată că numărul lor, iniţial, putea fi mult mai mare (Pl. IV/3 ; V/3).

10. — 190 mărgele din dinţi (canini) de cerb, de dimensiuni variabile, în funcţie de vîrsta şi mărimea exemplarului de cerb de la care au fost recoltaţi ; de la 1,7 cm lungime cel mai mic, la 3 cm cel mai mare, prevăzute cu o gaură pentru agăţat, uneori destul de largă. Unele exemplare sînt prevăzute şi cu o a doua gaură, dacă prima era ruptă din cauza folosirii sau în timpul confecţionării. Cîteva din aceste mărgele par a fi confecţionate din oase de la alte specii de animale, imitînd forma caninului de cerb. Toate piesele au o culoare verzuie, obţinută din contactul milenar cu piesele de aramă. După unele caracteristici privind mărimea şi prelucrarea am deosebit următoarele categorii de mărgele

a — 12 exemplare cu dimensiunile de 1,5—1,6 cm lungime şi 0,8—0,9 cm lăţime, găurile pentru agăţat variază între 0,2—0,5 mm (Pl. VI/2 ; VIII/1).

b — 40 exemplare cu dimesiunile de 1,7—1,9 cm lungime şi 1—1,3 cm lăţime ; găurile pentru agăţat sînt ceva mai largi, între 0,5—0,6 mm la aproape toate exemplarele. Grosimea unora din ele este de asemenea, mult mai mare decît la grupa anterioară (Pl. VI/1 ; VII).

c — 36 exemplare cu dimensiunile de 2—2,4 cm lugime şi cu lăţimea de 1,3—1,4 cm. Majoritatea pieselor din această categorie au găurile pentru agăţat foarte largi, de circa 0,6 mm, precum şi partea interioară destul de groasă (Pl. IX/1 ; X).

d — 72 mărgele de dimensiuni mai mari, cuprinse între 2,5—2,7 cm lungime şi 1,4 cm lăţime. De remarcat că această categorie de măr-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

gele au găurile pentru agățat cele mai mici în diametru, în marea lor majoritatea de circa 0,2 mm sau chiar 0,1 mm (Pl. VI/3 ; XI).

e — 11 exemplare, de dimensiuni variabile, care sînt prevăzute cu cîte două găuri pentru agățat, una din ele distrusă, ceea ce a necesitat efectuarea celei de a doua, pentru a putea fi agățate în colier (Pl. IX/2 ; VIII/2).

f — 19 mărgele din canini de cerb, de dimensiuni mijlocii, care au fost bine șlefuite, unii chiar fațetați. Nu este exclus ca o parte din aceștia să fie făcuți din oase de la alte specii de animale, dar prelucrați în forma caninilor de cerb (Pl. XII ; XIII).

În afară de exemplarele prezentate, în vas au mai fost descoperite fragmente de la cel puțin 20—30 canini de cerb. Presiunea pămîntului sau alte motive au făcut ca o parte din aceste mărgele să se sfărîme, neputînd-se reconstitui din cauza bucăților prea mici din ei. Cert este că numărul mărgelelor din canini de cerb din colierul depozitat, număra mai bine de 220 exemplare.

11. — 2 mărgele cilindrice, din marmoră albă, bine șlefuite, cu diametrul de 0,6 cm și lățimea de 0,2 cm. Diametrul găurii pentru agățat este de 0,25 cm, care presupunem că încheia colierul de mărgele compus din cele 480 piese întregi, sau cele peste 540 exemplare, dacă adăugăm pe cele distruse din cauza condițiilor de zacere în pămînt (Pl. IV/6 ; V/2).

12. — 2 verigi din sîrmă de aramă, cu capetele suprapuse, avînd diametrul de 1,4 cm, iar grosimea sîrmei de 0,15 cm. Presupunem că aceste piese se aflau la capetele firului, care încheia colierul, cu ajutorul cărora, probabil, se încheia la gît această frumoasă și bogată podoabă (Pl. IV/5 ; V/1).

În imediata apropiere a locului în care s-a descoperit depozitul, în capătul opus al locuinței cucuteniene, spre est, s-au descoperit alte trei piese de aramă, care, deși nu fac parte din depozit, au o strînsă legătură cu cel care a ascuns piesele respective. Prezentăm și aceste piese, care, așa cum spunem, pot avea o legătură cu descoperirea noastră.

1. — Disc de aramă (inv. 17580), convex, rotund, cu diametru de 3,2 cm, prevăzut cu două găuri pentru agățat sau cusut, dispuse echidistant, ceva mai sus de linia diametrului, la 0,2 cm de la marginea piesei. Diametrul găurilor este de 0,2 cm. Marginea piesei este șlefuită, cu excepția unei mici părți, de circa 1 cm, în partea de sus, unde este zimțat, fapt ce ne îngăduie să presupunem că ar fi putut avea, cel puțin în această zonă, un decor „au repoussé", ca la exemplarul de aur din depozit. În partea opusă zimților, marginea este ușor teșită și șlefuită. Piesa este bine șlefuită, necunoscîndu-se urmele unei prelucrări prin ciocănire, dar nici urmele turnării, tehnici posibile pentru confecționarea lor. Tabla de aramă din care este confecționat are o grosime de circa 0,05 cm (Pl. XIV/2 ; XV/1).

2. — Disc de aramă (inv. 17579), convex, mai puțin bombat decît precedentul, rotund, cu diametrul de 2,9 cm, făcut dintr-o foiță de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tablă groasă de circa 0,05 cm. Marginile piesei prezintă pe unele porțiuni neregularități, probabil de la tăiere, în rest este bine șlefuită și nu se cunosc urme de la prelucrare. Nu este prevăzut cu găuri pentru prindere, în schimb, aproximativ în centrul concav al piesei, este prinsă, prin sudură, o urechiușă, de asemenea, din aramă. Gaura urechiușei este de aproximativ 0,1 cm, în timp ce urechiușa are 0,15 cm grosime. În acest fel piesa, spre deosebire de celelalte, devine un nasture, cu o folosire, evident, alta decît discurile convexe amintite mai sus (Pl. XIV/2; XV/1).

3. — Disc de aramă (inv. 17578), ușor convex, de formă ovală, cu diametrul mare de 5,3 cm și cel mic de 4,6 cm, confecționat dintr-o foiță de tablă de circa 0,1 cm grosime. Marginile piesei sînt bine șlefuite, cu excepția unei mici porțiuni; de circa 2,2 cm în partea de sus și de jos, unde este ușor neregulat, probabil de la tăierea foiței de tablă și unde șlefuirea nu s-a mai făcut cu atîta grijă ca în restul marginei. Pe diametrul maxim, echidistant, de circa 0,2 cm de margine se află două găuri pentru agățat cu diametrul de 0,2 cm. Convexitatea piesei nu este atît de pronunțată, iar pe mijlocul concav, pe o porțiune de circa 1 cm se află un metal topit, care ar fi putut servi la lipirea unei urechiușe, ca la exemplarul precedent, la care s-a renunțat, făcîndu-se, în acest fel cele două găuri de agățat sau cusut. Metalul topit, neșlefuit, a rămas, însă, în zona amintită. Nici această piesă nu are urme de ciocănire sau turnare. (Pl. XIV/3 ; XV/3).

Toate cele trei piese de aramă sînt destul de bine păstrate, avînd o patină nobilă pe cea mai mare parte a suprafețelor, cu excepția unor mici zone unde atacul prin oxidare este vizibil, mai ales prin culoarea verzuie deschis

Din prezentarea făcută reiese, destul de clar, că avem de a face cu un depozit de obiecte de podoabă, care a aparținut unui personaj important din așezarea Cucuteni de la Brad. Acest număr destul de mare de obiecte ale depozitului, au fost ingenios așezate în vasul în care au fost găsite. Astfel, jos, pe mijlocul vasului, era așezat, mai întîi, discul convex, mare din aur, cu convexitatea în jos, peste care erau așezate mărgelele de aramă, marmură și canini de cerb, toate făcînd parte dintr-un colier al cărui fir de legătură nu a lăsat nici o urmă; peste acestea s-a așezat toporul de aramă, care avea o poziție ceva mai laterală, peste care se aflu cele două brățări de aramă. Între ele, datorită numărului mare de piese, se mai aflau încă, pînă sus, mărgelele colierului, mai ales cele din canin de cerb, peste care, în partea de sus, pe mijlocul ultimei brățări, se afla discul de aur mic, așezat cu convexitatea în sus. Aceasta dovedește grija posesorului de a le ascunde sau eventual, de a le păstra, fie în condițiile unei părăsiri forțate a așezării, în care caz, întoarcerea nu a mai avut loc, fie în condițiile în care păstrarea obișnuită în acest fel, a fost surprinsă de un atac, care nu a mai dat posibilitatea posesorului să ajungă în așezare pentru a le salva, rămînînd astfel, necunoscute noilor veniți. Noile locuințe ale nivelului AB a culturii Cucuteni, care au suprapus nivelul

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

depozitului, nu au mai atins zona aceasta. În orice caz, atît locul în care se aflau piesele cît și descoperirile din imediata apropiere, înlătură posibilitatea ca ele să reprezinte un inventar funerar. Pe toată suprafața cercetată pînă în prezent, care însumează mai bine de 50% din așezarea cucuteniană, nu s-a surprins nici un mormînt, care să dateze din această perioadă. Primele morminte de pe acest platou aparțin perioadei de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului, dar și acestea se află către marginea de NE a platoului, adică la circa 50—60 m de zona descoperirii depozitului nostru.

Valoarea deosebită a acestui depozit constă în faptul că multe din piesele componente reprezintă adevărate noutăți, unicate sau rarități pentru o întinsă zonă din sud-estul Europei. Analiza succintă a caracteristicilor acestor obiecte de podoabă, în contextul descoperirilor din aria culturii Cucuteni sau a zonelor învecinate, din această perioadă, ne îngăduie să vedem locul pe care îl ocupă descoperirea de față și valoarea științifică a pieselor componente, mai ales că avem de a face cu o descoperire făcută în cadrul unor săpături sistematice, cînd observațiile stratigrafice aduc elemente mai sigure de datare.

În acest context este necesar să încercăm stabilirea unor legături cu descoperirile similare din alte zone, în vederea datării și lămuririi unor aspecte privitoare la împrejurările în care s-a făcut depozitarea, precum și alte probleme legate de viața materială și spirituală a populațiilor, care au locuit pe aceste meleaguri în perioada eneolitică.

Vasul askos, deși frecvent în culturile neoeneolitice din zona sud-est europeană, este destul de rar în aria culturii Cucuteni-Tripolie, unde se cunosc doar cîteva elemete, de tipul simplu al formei înalte, cu sau fără picioare, prevăzute cu o toartă [8]. Cele mai apropiate analogii ale vasului de la Brad se găsesc, totuși, în spațiul carpato-dunărean, în culturile Vinca-Turdaș, Gumelnița. Astfel askosul de la Turdaș [9], din cultura Vinca-Turdaș, deși asemănător cu exemplarul nostru, se deosebește de acesta, mai ales, prin prezența picioarelor, a decorului și lipsa torților. Un exemplar mai apropiat ca formă, fără picioruțe, este cel descoperit la Kalino, din cultura Gumelnița A2 (Karanovo VI) din Tracia [10]. Tot acestei culturi îi aparțin și multe alte exemplare,

8. — A. Nițu, *Reprezentările zoomorfe plastice pe ceramica neo-eneolitică carpato-dunăreană*, *Arheologia Moldovei*, *VII*, 1972, p. 21; M. Petrescu-Dîmbovița, *Săpăturile arheologice de la Folteşti*, *SCIV*, *II*, 1951, p. 256, fig. 3/3; idem, *Cetățuia de la Stoicani*, *Materiale*, *I*, 1953, p. 70, fig. 30/2, 40/1; S. N. Bibikov, *Rannetripolskoe poselenie Luka-Vrublevetkaia na Dnestre*, *M.I.A.*, *38*, *Moscova-Leningrad*, 1953, p. 140, fig. 40; Un exemplar de askos s-a descoperit și în tellul cucutenian de la Poduri-Moinești, jud. Bacău — informație Gh. Dumitroaia.

9. M. Roska, *Die Sammlung Zsófia von Torna*, Cluj, 1941, pl. CIV,/5.

10. G. Georgiev, *Kulturgruppen der Jungstein-und der Kupferzeit in der Ebene von Thrazien (Sfüdbulgarien)*, *în L'Europe à la fin de l'âge de la pierre*, Praga, 1961, pl. XXVI/8a-b.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ca de pildă cele de la Ciolăneşti [11], Karanovo VI [12], Căscioarele [13], Verbicioara şi Brăiliţa [14].

Tipul acesta de askos apare în aria eneolitică carpato-balcanică, prin cele două forme — scundă şi înaltă — din zona egeeană, unde îşi fac prezenţa încă din epoca neolitică. Astfel, askosul simplu de la Nea-Nikomedia (Macedonia), Larissa (Tesalia), Hacillar VI (Anatolia) din Asia Mică şi Tell Arpacie şi Susa din Mesopotamia şi Elam, care apare din epoca neolitică, are cele mai strînse corespondenţe tipologice cu exemplarele din aria culturii Gumelniţa şi cele mai apropiate cu exemplarul de la Brad [15].

Lăsînd la o parte un mare număr de vase prezentate în culturile eneolitice ale zonei carpato-danubiene, care au forma de animal sau cu atribute de animal, credem că cele prezentate sînt edificatoare în a ne permite constatarea că askosul de la Brad, are cele mai apropiate analogii cu exemplarele deja amintite şi face parte din aria culturii Gumelniţa A2 — Karanovo VI, ca un produs ajuns aici prin schimburile comerciale existente în această perioadă între populaţiile gumelniţene şi cucuteniene, fapt demonstrat, de altfel şi de alte piese, prezentate în inventarul aşezărilor din această vreme, care demonstrează existenţa acestor legături de schimb.

Cu toate că forma, ca atare, nu lipseşte din aria culturii Tripolie-Cucuteni, compoziţia pastei şi tipul de askos folosit la Brad pentru depozitarea obiectelor de podoabă, aminteşte de numeroasele exemplare balcano-dunărene, care aparţin culturii Gumelniţa A2.

Cele mai apropiate analogii ale celor două brăţări de aramă, le aflăm, de asemenea, în aria culturilor eneolitice din sud-estul Europei, şi în special, în culturile Ariuşd, Tripolie-Cucuteni, Vinca-Turdaş-Petreşti, Tisza-Polgar, Bodrogkerestur şi Gumelniţa-Karanovo VI. Astfel, se cunosc brăţări plurispiralice în cîteva morminte de la Brzesc-Kujawski şi Jordansmühl din Polonia, unele cu decor, care aparţin unei perioade corespunzătoare culturii Tisa-Cucuteni A. Deosebirile dintre acestea constau în faptul că nu au forma rombică în secţiune, ca cele de la Brad, sînt plate, unele au decor incizat şi au două sau mai multe spirale [16]. Tot plurispiralice sînt şi cele trei brăţări de la Ariuşd, descoperite în depozit [17], care se deosebesc, de asemenea, prin numărul spiralelor şi secţiunea cilindrică sau rectangulară, precum şi celelalte

11. A. Niţu, *op. cit., A.M. VII*, p. 21, fig. 8/3.

12. G. Georgiev, *op. cit.*, Praga, 1961, p. 80, pl. XXIII/4.

13. Gh. Ştefan, *Les fouilles de Căscioarele, Dacia, II*, 1925, p. 162, fig. 22/4, 24/39.

14. D. Berciu, *Contribuţii la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, Bucureşti, 1961, p. 98 şi urm., fig. 15/1-2; N. Hertuche, I. T. Dragomir, *Şantierul de la Brăiliţa, Materiale, III*, 1957, pp. 133-134, fig. 4/1, 2.

15. A. Niţu, *op. cit., A.M. VII*, p. 25-26, fig. 32/5, 6, 8, 35,1, 2; 36/1-3.

16. K. Jasdzewski, *Cmantarzyska Kultury ceramiki Wstegowej i zwiazne Z nimi slądy osadnictwa w Brzésciu Kujowskin, în Wiadom. Archeol.*, Varşovia, 1938, t. XV, pl. ZVI/3; XIX/4; XXI/4; XXXIX/2, 7, 8, 12.

17. F. László, *Dolgozatok*, Cluj, 1941, *t. II*, p. 258, fig. 93 şi 94.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

două piese din sîrmă groasă de aramă, mai mari, descoperite tot la Ariușd [18] Alte cîteva brățări, cum ar fi cea de la Cața, jud. Brașov și Turdaș, din cultura Petrești [19], care sînt deosebite, cu secțiunea triunghiulară sau rectangulară, dar cu elemente comune, care le apropie ca tip. Brățări cu secțiunea rotundă, dreptunghiulără sau în forma literei D au fost descoperite și într-un mormînt din Nalciscovo mogila [20]. Tot în această categorie intră și brățările plurispiralice din depozitul de la Cărbuna [21] În aria culturii Cucuteni, se cunosc, de asemenea, mai multe brățări de aramă, în mare majoritate plurispiralice sau deschise și cu secțiunea rotundă, plată sau în forma literei D, printre care se remarcă cele de la Ruginoasa [22], care aparțin fazei A a culturii Cucuteni, ca dealtfel și cele două exemplare de la Izvoare [23], precum și piesele din depozitul de la Hăbășești [24]. Două brățări deschise la capete s-au descoperit și în săpăturile de la Cucuteni [25].

Singura piesă aproape identică cu cele de la Brad, este cea descoperită la Poduri-Moinești, jud. Bacău, provenită din săpăturile recente efectuate într-un tell cucutenian [26]. Este vorba de un capăt ascuțit al unei brățări, cu secțiunea rombică, a cărei datare, din păcate, nu poate fi precizată, din cauza condițiilor de descoperire. Piesa, curățată în laboratorul Muzeului din Piatra Neamț, are elemente vizibile privind modul de prelucrare fiind ușor de observat repetatele lovituri, care au pliat, prin ciocănire, de mai multe ori, placa, bara sau lingoul de aramă din care s-a confecționat brățara, pînă să se formeze bara rombică. După cît se pare, totuși, fragmentul de brățară ar aparține, de asemenea, unei faze a culturii Cucuteni A sau AB. Pentru zona culturii Gumelnița — Karanovo VI, cele mai bune analogii pentru piesele în discuție sînt cele de aur din necropola de la Varna. După cum se știe aici au fost descoperite 12 brățări din aur, avînd secțiunea triunghiulară, în forma literei D, sau cu corpul bombat, toate închise, unele bi- și trispiralice [27] Autorul cercetărilor de aici sincronizează necropola

18. H. Schooller, *Die stein und Kupferzeit Siebanbungens*, p. 61, fig. 41. 43.

19. K. Horedt, *Die Ältasten Neolithischen Kupferfunde Rumäniens, Jahres schrift für mitteldeutsche Vorgaschichte, Band 60*, Berlin, 1976, p. 178, fig. 2 a și b.

20. B. M. Masson, N. I. Merpert, *Arheologia SSSR, Eneoliticul în URSS*, Moscova, 1982. p. 163, pl. LI-I/24-29 ; p. 169, LI-II/42-43.

21. G. P. Sergheev, *Rannetripolskii klad i S. Karbuna, in Sovetskaia Arheologhia, II*, 1963, p. 139, fig. 4/1. 2 ; fig. 3,4.

22. H. Dumitrescu, *La station préhistorique de Ruginoasa, Dacia, t. III-IV*, p. 56-87, fig. 4, 12, 13.

23. R. Vulpe, *op. cit.*, București, 1957, p. 262, fig. 273/3. 4.

24. Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, București, 1954, p. 436, fig. 41/2, 3 ; p. 437, pl. CXXIV/2, 3 p. 439.

25. H. Schmidt. *Cucuteni*, p. 62, pl. 30, 13, 15, 16.

26. Informație dată de Dan Monah, căruia îi mulțumim și pentru ajutorul dat în publicarea acestui articol.

27. I. Ivanov, *Die Schätze der. Warnaer chalkolithischen Necropole*, Sofia, 1978, p. 78, fig. 5 ; 79, fig. 13 ; 86, pl. 5 ; 91, pl. 8 ; 96, pl. 13 ; 101, pl. 18.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cu cele vecine — Kodjadermen — Russe — Karanovo VI — Gumelnița [28]. Cultura Gumelnița, la nordul Dunării, nu cunoaște în inventarul așezărilor, brățări de acest fel, cu toate că piesele de aramă sînt destul de frecvente [29]. Doar două piese, din depozitul de la Hîrșova [30], pot fi considerate brățări, care au capetele apropiate și cu secțiunea rotundă.

După cum se poate bine observa, aproape toate analogiile, circumscriu o zonă destul de întinsă, în care brățările de aramă, cele mai numeroase, aparțin culturilor eneolitice nord dunărene, iar cele de aur, în cuprinsul culturii Gumelnița — Karanovo VI. Cu toate analogiile semnalate, brățările de la Brad, atît prin formă cît și prin greutate se constituie în unicate ale culturilor eneolitice din sud-estul Europei, putînd aparține unui tip aparte, tipul Brad.

Toporul de aramă face parte din marea grupă a topoarelor cu gaura de înmănușare transversală, de tipul „cu brațele în cruce" [31] și prezintă unele analogii cu cîteva exemplare descoperite în Bulgaria, ca de pildă toporul din mormîntul nr. 4 de la Varna [32]. O piesă asemănătoare a fost descoperită și în țara noastră, la Fîstîci-Vaslui [33]. Acest tip de topor își are originea în tipul Vidra, varianta B, după H. Todorova, cu evoluție în tipul Devnja și Devnja-Varna [34]. Tipul Varna reprezintă o dezvoltare ulterioară a tipului Coka-Varna [35] și totodată o succesiune cronologică.

Nici unul din exemplarele descoperite în Bulgaria sau în țara noastră nu este absolut identic cu toporul de la Brad. El se deosebește de toate celelalte, în primul rînd, prin secțiunea hexagonală a corpului și partea rombică a tăișului, la care se adaugă acea nervură longitudinală, precum și nervura transversală pe axul mic al găurii pentru coadă. Chiar exemplarul de la Varna, prin caracteristicile lui, a

28. Idem, *Les fouilles archéologiques de la nécropole chalcolithique à Varna (1972—1975) în Studia Praehistorica, 1-2*, Sofia, 1978, p. 25.

29. E. Comșa, *Unele date privind începuturile folosirii aramei în neoliticul României*, în Memoriam Constantini Daicoviciu, Cluj, 1974, p. 73-84 ; idem, *Quelques données sur les sigurilles de cuivre decouvertes dans l'oire de la civilisation de Gumelnița, in Dacia, N. S. IX*, 1965, p. 361-371 ; E. Comșa și Barbu Ionescu, *Depozitul de obiecte de aramă descoperit în așezarea Gumelnița, SCIVA*, 30, 1, 1979, p. 79-85, Al. Vulpe, *Începuturile metalurgiei aramei în spațiul carpato-dunărean, SCIV, 24, 2*, 1973, p. 217-237, idem, *Zu den Aufägen der Kupfer-und Bronze metalurgie in Rumänien, în Les débuts de la métallurgie — Nise*, 19 septembrie 1976 — Colloque XXIII, p. 134-156.

30. Doina Galbenu, *Așezarea neolitică de la Hîrșova, SCIV, XIII, 2*, 1962 p. 285-306.

31. Al. Vulpe, *op. cit.*, 1973, p. 226 și urmă. ; idem, *op. cit.*, Nice 1976, p. 139-150

32. I. Ivanov, *op. cit., Studia Praehistorica*, p. 21, fig. 13 ; idem. *Die...*, Sofia 1978, p.7 9, fig. 32 ; 112, fig. 32.

33. Ghenuță Coman, *Un topor del cupru descoperit la Fîstici (jud. Vaslui), SCIVA, 32, 1*, 1981, p. 151, 1/2, fig. 1/1.

34. H. Todorova, *Die Kupferzeitliche Äxte und Beile in Bulgarian, P.B.F. IX, 14*, München, 1981, p. 41, tabel 8/120, 121 ; 9/144, 145 ; 10/146, 148.

35. Idem, p. 39.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fost considerat de descoperitor, ca o piesă necunoscută ca tip, ceea ce îi conferă o oarecare unicitate, ca dealtfel şi a celorlalte două — Fîstîci şi Brad, care, fiecare în parte, are un element deosebit. Toate cele trei topoare însă, au un braţ terminat în formă de romb, numai că cel de la Varna acesta este braţul scurt, pe cînd la celelalte două, reprezintă braţul lung. Nici unul din cele trei topoare nu are cel de al doilea braţ identic ; cel de la Varna este lung şi ascuţit, cel de la Fîstîci este oval-folosit drept ciocan, iar cel de la Brad este sub formă de daltă. În acest fel, deşi pot constitui un tip aparte de tipul Varna, ele reprezintă variante ale acestuia, arătînd şi direcţia de răspîndire a acestui tip de topor. Indiferent dacă încadrăm toporul de la Brad în tipul Varna sau Fîstîci, el reprezintă o variantă în evoluţia tipurilor deja existente pentru eneoliticul carpato-balcanic, din care nu trebuie să excludem evoluţia deja amintită a tipului Varna. Să notăm, deci, direcţia răspîndirii obiectelor de aramă din această perioadă. Cum, însă se consideră că o metalurgie a aramei exista şi în zona culturii Cucuteni [36], nu este exclus ca piesa noastră să aparţină unui atelier local, iar forma să reprezinte tocmai evoluţia de care aminteam mai sus, sau poate una mai directă, din tipul Vidra [27], care s-a dezvoltat paralel cu evoluţia tipului Varna. În acest context notăm şi faptul că toporul, din punct de vedere cronologic şi tipologic, este anterior tipului Jászladány, prezent la Brad, printr-un topor de aramă descoperit într-o locuinţă Cucuteni AB şi consemnat, prin caracteristicile sale, ca o variantă a tipului de bază, numită varianta Bradu [38]. Acest punct de vedere este susţinut şi de poziţia stratigrafică a depozitului de la Brad, din care face parte toporul în discuţie.

În concluzie putem spune că toporul din depozitul de la Brad este o variantă a tipului Varna, care din punct de vedere cronologic se află înaintea topoarelor de tip Jászladány — varianta Bradu şi posterior tipului Vidra, fiind contemporan cu tipul Ariuşd, ceea ce corespunde perioadei sfîrşitului fazei Cucuteni A. Varianta Brad a tipului Varna, deşi nu face serie poate constitui un element deosebit de important în stabilirea unor date cronologic mai strînse a neoliticului nostru. Existenţa tipului Varna într-o zonă relativ restrînsă, în aria culturii Cucuteni, are o însemnătate deosebită în aprecierea legăturilor de schimb dintre aceste culturi eneolotice, care poate fi observată şi la alte tipuri de obiecte, ca de pildă ceramica, obiecte de podoabă, etc, deja semnalate, atît în depozite cît şi în aşezări [39]. În acest fel varianta Brad a tipului Varna şi cea tipului Jászladány constituie două elemente de sprijin în evoluţia tipului de topor cu braţe în cruce din aria culturii Cucuteni. Prezenţa variantelor Fîstîci şi Brad a tipului Varna, la sfîrşitul

36. Al. Vulpe, *op. cit.*, *SCIV*, *24*, *2*, 1973, p. 228.

37. În acest sens vezi discuţia la Al. Vulpe, *op. cit.*, *SCIV*, *24*, *2*, 1973, p. 226, privitoare la cronologia topoarelor de tip Ariuşd.

38. Al. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänian*, *II*, *München*, 1975, p. 17, 42 ; idem, *SCIV*, *15*, *1964*, p. 356, fig. 1 ; idem, *SCIV*, *24*, *2*, 1973, p. 227.

39. În acest sens vezi, de pildă apartenenţa unor piese din depozitul de la Cărbuna, cf. G. P. Sergheev, *op. cit.*, p. 151.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fazei A a culturii Cucuteni şi lipsa acestui tip de topoare în Cîmpia Dunării, poate veni în sprijinul afirmaţiei privind pătrunderea purtătorilor culturii Cernavodă I la Dunărea de Jos, în această perioadă [40] şi prin aceasta, ruperea legăturilor dintre populaţiile cucuteniene şi cele sudice-gumelniţene, fapt ce a dus la apariţia, în această zonă, a topoarelor de tip Jászladány. Rămîne de văzut dacă această ruptură este vizibilă şi la alte obiecte a căror provenienţă sudică nu poate fi pusă la îndoială, pentru fazele AB şi B ale culturii Cucuteni.

După cum s-a putut observa, din descrierea făcută, toporul de la Brad nu are urme de folosire. Situaţia nu este singulară, majoritatea acestor topoare nu au fost folosite după destinaţia lor aparentă ci aveau o semnificaţie de valoare sau de paradă. Aşa de pildă, cele două topoare din depozitul de la Cărbuna aveau doar mici deformări şi crestături ale muchiei şi părţii plane provenite de la unele lovituri, care nu vizau tăierea lemnelor sau executarea unor munci specifice — arama, fiind, din punct de vedere fizico-tehnic, mai moale decît piatra [41]. Aceeaşi situaţie şi la piesele de la Fistici sau Varna, precum şi a majorităţii topoarelor cu braţele în cruce din aria culturii Cucuteni-Tripolie.

În legătură cu semnificaţia acestui tip de topoare, prezente mai ales în depozite, dar şi din aşezări ne raliem părerii lui Alex. Vulpe, care le consideră atît obiecte de valoare cît şi ca piese din depuneri votive sau de paradă [42] Topoarele de la Cărbuna, atît cele din aramă cît şi cele din marmoră, care, de asemenea, nu avea urme de folosire, au fost considerate ca obiecte de paradă sau simbol al puterii şefului ginţii [43]. Tot aceeaşi semnificaţie a avut-o şi piesa de la Brad.

Analogiile cele mai apropiate pentru discurile de aur descoperite la Brad le găsim în culturile eneolitice din zona carpato-balcanică. Pentru o analiză mai cuprinzătoare este necesar să includem în discuţie şi discurile de aramă sau de ceramică, care prezintă multe elemente comune. Cele mai importante elemente ale acestor piese îl reprezintă forma şi decorul. H. Dumitrescu clasifica pandantivele de aur în două mari grupe — pandantive inelare şi pandantive în formă de disc străpuns de o gaură circulară, fiecare din ele cu mai multe variante [44]. Întrucît pe noi nu ne interesează, în discuţia de faţă, primul tip de pandantive, vom analiza pe cele din a doua categorie, care, la rîndul lor se prezintă sub diferite variante. Dintre acestea ne vom opri la varianta pandantivului cu disc plin, cea mai apropiată ca formă de cele de la Brad. Primul pandantiv pe care îl luăm în discuţie şi care are multe elemente comune cu cele de la Brad, îl reprezintă exemplarul de la

40. P. Roman, *Strukturänderungen des Endäneolithikums im Donau-Karpaten-Raum*, *Dacia, N.S., XV*, 1971, p. 128 şi urm.; Al. Vulpe, *op. cit., SCIV, 24, 2*, 1973, p. 229-232.

41. G. P. Sergheev, *op. cit.*, p. 138

42. Al. Vulpe, *op. cit., SCIV, 24, 2*, 1973, p. 233.

43. G. P. Sergheev, *op. cit.*, p. 150.

44. H. Dumitrescu, *Connections batween the Cucuteni-Tripolie cultural complex and the neighbouring eneolitnic cultures in light of theutilization of golden pendants*, *Dacia, N.S., V* 1961, p. 69-93.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Hotvan-Ujtelep[45]. Acest pandantiv este asemănător cu tipul de bază Tisza-Szöllös, doar că are tendința de a se reduce la un cerc, aceasta reprezentînd fie o etapă în evoluția tipului, fie o tendință locală bazată pe tipuri mai vechi existînd în zonă. Oricum el este intermediar între tipul Tisza-Szöllös și cele cu trei proeminențe, reprezentînd transpunerea în aur a tipului cicladic și tipului de idol „en violon“ [16]. În partea de sus pandantivul este decorat cu un șir de perlé „au repoussé“. Tot aici are și 4 găuri pentru agățat. Suprafața discului este decorată cu trei proeminențe, dispuse două în partea de sus și una în centru, care ar reprezenta elemente antropomorfe.

Cele 5 pandantive de aur în formă de disc plin descoperite la Tibave[47], care reprezintă o a treia variantă a tipului de bază, executate, însă, destul de rudimentar, constituie o analogie destul de apropiată cu cele de la Brad. Unele din ele au fost descoperite în morminte, alături de brățări și topoare cu brațele în cruce din aramă. Rămînînd la pandantivele de aur cu disc plin, trebuie să amintim exemplarele din cultura Gumelnița, ca de plidă cel de la Russe, care are pe margine două găurele pentru prins[48], precum și cele din necropola de la Varna, simple fără găuri, cu patru găuri și cu decor „au repoussé“, toate convexe[49]. Nici unul din aceste pandantive nu este identic cu cele descoperite la Brad. Trebuie să menționăm, totuși, că aproape toatea pandantivele din aur au cel puțin două elemente comune și anume : găurile pentru agățat sau prins și motivele decorative realizate în tehnica „au repoussé“. În acest fel notăm prezența găurilor pentru agățat, dispuse în partea de sus a pandantivului sau cele pentru prins, către marginile piesei — orizantal, cîte două sau cîte patru la toate pandantivele prezentate mai sus. Motivele „au repoussé“ sînt prezentate doar pe exemplarele de la Hotvan-Ujtelep, Brad, și unele din necropola de la Varna. Celelalte nu prezintă decor. În acest context, nu lipsit de importanță este și faptul că celelale variante ale tipului Tisza-Szöllös, precum și cele din tipul inelat sînt, în general, decorate în aceeași tehnică și prezintă aceleași elemente pentru agățat. Ambele tipuri, după cum dovedește H. Dumitrescu. sînt contemporane[50]. Simplitatea celor din cultura Gumelnița și vechimea lor mai mare, dovedește că sînt precursoare celor găsite în Transilvania și Ungaria.

Analogii mai apropiate și uneori chiar identice cu piesele de la Brad le găsim în pandantivele de cupru descoperite în depozite sau așezări. Așa, de pildă, discuri de aramă, cu decor „au repoussé“ au fost

45. Patay Pál, *Rézkori aranyleletek (Kupferzeitliche Goldfunde), în AS, 85, I*, 1958, pl. ZV/11.

46. H. Dumitrescu, *op. cit., Dacia*, 1961, p. 77.

47. K. Andel. *Pohresbisko z doby medsnej v Tibave na vychodnom Slovensku, in Slovenska Archeológia, VI, 1*, 1958, p. 38-46, fig. 5.

48. H. Dumitrescu, *op. cit, Dacia*, 1961, p. 81.

49. I. Ivanov, *op. cit., Die...*, Sofia, 1978, p. 76, fig. 10 ; 93, pl. 10 ; 77, fig. 25 ; 99, fig. 16 ; 105, pl. 25 ; 78, fig. 6 ; 89, pl. 6 ; 100, pl. 17 ; 102, pl. 19 ; 103, pl. 20 ; 114, pl. 36.

50 — H. Dumitrescu, *op. cit., Dacia*, 1961, p. 82.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

descoperite în Polonia, la Brzesc-Kujawski şi Jordansmühl [51]. Ele sînt de tipul cu discul plin şi cu trei proeminenţe, dispuse echidistant în triunghi, avînd pe margine şiruri de perle „au repoussé" şi cîte patru găuri de agăţat. În Ungaria o serie de pandantive de tipul cu discul plin, decorate cu trei proeminenţe şi şiruri de perle „au repoussé". au fost descoperite în morminte. O parte din acestê discuri nu au găuri pentru agăţat sau prins şi nici nu sînt decorate cu şiruri de perle „au repoussé" [52]. Ceea ce le apropie de exemplarele noastre este forma de disc plin.

În depozitul de la Cărbuna s-au descoperit şi două pandantive din aramă, ovale, decorate cu motive „au repbussé". Una din ele, cea mai bine păstrată, pe care autorul o prezintă ca o piesă reprezentînd ceva antropomorf, cu două orificii simbolice pentru prins, o consideră ca o piesă de cult, personificînd soarele [53]. Cea de a doua piesă, este un disc de aramă, aproape rotund, cu diametrul de 9 cm, cu patru găuri, din care una pe mijloc, decorat în X cu două rînduri paralele de perle „au repoussé" [54]. Deşi nu sînt identice, au multe elemente comune cu cele de la Brad.

Cele mai bune analogii pentru piesele de la Brad le găsim însă, în cultura Cucuteni şi anume la discul conic cu decor „au repoussé" din depozitul de la Hăbăşeşti [55]. Cu excepţia şirului de perle executate deasupra celor două găuri, toate celelalte elemente sînt identice cu cele ale pieselor de la Brad.

Pornind de la aspectul formal al discurilor de aur şi cupru şi motivele decorative, nu putem trece cu vederea existenţa unor similitudini cu piesele de lut ars descoperite în aşezări şi asociate cu idoli antropomorfi, decoraţi, de asemenea, cu motive „au repoussé". Discurile de lut descoperite într-o arie largă a culturilor eneolitice [56], dar mai ales în zona culturii Cucuteni, ca de pildă la Tîrpeşti [57], Hăbăşeşti [58], Drăguşeni [59] etc. sînt aproape identice cu piesele de la Brad şi Hăbăşeşti, ceea ce poate contribui la analiza apariţiei şi evoluţiei tipului de pandantiv metalic (deşi, aşa cum se consideră, în general, piesele de lut imită pe cele metalice) în această zonă şi nu numai aici [60]. În acest fel putem admite că aceste pandantive erau lucrate în aşezările culturii Cucuteni sau Tripolie, după modele de lut existente încă din perioada neoliticului mijlociu (sau începutul eneoliticului), chiar dacă metalul, indiferent sub ce formă, era adus din alte zone. Numai

51 — K. Jazdzewski, *op. cit. Varşovia*, 1938, pl. XXV/3; XXXIX/13.
52 — P. Pál, *op. cit.* 1958, pl. XVII/5, 6; XIX/1—3.
53 — G. P. Sergheev, *op. cit.*, p. 143, fig. 11/2.
54 — Idem, p. 145, fig. 11/1.
55 — Vl. Dumitrescu, *Hăbăşeşti*, fig. 41/1; pl. CXXIV/1.
56 — H. Dumitrescu, *op. cit., Dacia*, 1961, p. 82.
57 — Silvia Marinescu-Bîlcu, *Tîrpeşti, From prehistory to history in eastern Romania, Bar International Series 107*, 1981, p. 70, fig. 198/17—20.
58 — Vl. Dumitrescu, *Hăbăşeşti*, fig. 45.
59 — A. Crîşmaru, *Drăguşeni, contribuţii la o monografie arheologică*, 1977, fig. 44/1—4.
60 — Vezi nota 56.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

așa ne putem explica specificul local al acestor pandantive, în condițiile existenței unui număr relativ mare de piese, care au elemente, privind forma și decorul, deosebite de acestea. Prezența celor trei sau eventual patru exemplare, dacă avem în vedere și cel de al doilea de la Hăbășești, care nu s-a păstrat decît fragmentar, în depozite, lasă posibilitatea să se considere că ele puteau veni din altă parte, deși nicăieri nu se găsesc piese identice. Legăturile pe care le stabilește H. Dumitrescu între pandativele de aur descoperite în Moldova și Transilvania și idolii „en violon", care vin din Anatolia, prin regiunea est-mediteraniană și Balcani în cultura Gumelnița și apoi în Moldova este sugestivă în a explica prezența unor produse venite prin schimb din regiunile sudice [61]. Cum nici un pandantiv de acest fel, din aur sau aramă, nu a fost descoperit în zona culturii Gumelnița — Karanovo VI, sau chiar mai înainte, rămînem la ipoteza că aceste piese erau lucrate în așezări ale culturii Cucuteni. O analiză a aurului din care sînt făcute ar putea indica, poate, proveniența metalului și odată cu aceasta eventualele legături cu zona respectivă. În acest context trebuie să avem în vedere și faptul că depozitul din care fac parte, conține și alte piese, care pot avea, de asemenea, o proveniență sudică sau locală.

Important este faptul că toate piesele din aur sau aramă de acest fel au o datare apropiată, ceea ce ne ajută în a stabili cu mai mare precizie, apartenența culturală și limitele cronologice ale pieselor de la Brad, la care se adaugă faptul că poziția stratigrafică a depozitului a fost surprinsă în cadrul unor săpături sistematice, care au oferit cele mai sigure indicii. În acest fel putem spune cu siguranță că pandantivele de la Brad aparțin ultimei faze ale culturii Cucuteni A, .ca dealtfel și cele de la Hăbășești.

Ce semnificație au avut asemenea discuri ? După cum remarca H. Dumitrescu, toate pandantivele de aur, care aparțin celor două mari tipuri — inelat și de disc, reprezintă un idol feminin (întregul cap) de tipul idolilor de lut „en violon", tip cicladic și troian și sînt puse în legătură cu cultul fecundității și fertilității [62]. Piesele de la Brad. ca dealtfel și celelalte de tip cu discul plin, ar reprezenta forma cea mai simplificată a acestui tip de idol, care puteau să fie folosite atît ca obiecte magice-apotropaice cît și ca abiecte de podoabă. Este sigur că, cel puțin exemplarele mai mari, ca de pildă cele de la Brad și Hăbășești, puteau să fie folosite numai în circumstanțe speciale, ceremonii de cult. etc.

Mărgelele de aramă nu pun probleme deosebite privind cronologia și nici nu ne pot ajuta prea mult la datarea depozitului. După cum este bine cunoscut, asemenea piese apar încă de la începutul prelucrării cuprului. Analogiile cu piesele de la Brad sînt numeroase, noi rezumîndu-ne a aminti doar cîteva din Polonia [63], descoperite în mor-

61 — H. Dumitrescu, *op. cit., Dacia*, 1961, p. 84—86.
62 — Idem, p. 87.
63 — K. Jazdzewski, *op. cit.*, Varșovia, 1938, pl. VI/4; XVI/3; XVIII/2; XVIII/2; XX/4, 7; XXI/1, 7; XXIII/3; XL/4—9.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

minte, în Ungaria [64], URSS inclusiv în depozitul de la Cărbuna [65], Bulgaria [66], precum şi în zona culturii Cucuteni, ca de pildă la Ariuşd [67], sau Hăbăşeşti [68]. Spre deosebire de mărgelele de la Hăbăşeşti sau Cărbuna, descoperite de asemenea. în depozite, mărgelele de la Brad, deşi asemănătoare ca formă, diferă din punct de vedere al tehnicii de confecţionare. După cum se ştie, în cele două depozite, aceste mărgele sînt confecţionate prin tăierea din tuburi de aramă [69], pe cînd cele de aici au fost confecţionate din lame de metal rotunjite pe un obiect cilindric din lemn. La fiecare din ele se observă la stereomicroscop, la unele chiar cu ochiul liber, linia de atingere a celor două capete ale lamei unite. Deşi procedeul este mai rudimentar, credem că poate fi mai aproape de adevăr, în condiţiile în care tăierea din tub şi mai cu seamă realizarea tubului, punea mult mai multe probleme decît confecţionarea unor lame, care puteau fi apoi rotunjite pe un simplu băţ cilindric. Sudura capetelor la unele exemplare poate fi rezultatul oxidării. dar la o analiză mai atentă se poate vedea, totuşi, linia de unire.

Cele 15 mărgele rotunde, cu o gaură destul de mică pentru agăţat în colier, sînt confecţionate, după cît se pare, tot din aramă, sau dintr-un material obţinut din prelucrarea aramei, dacă nu chiar din minereul folosit la obţinerea acestui metal. Din punct de vedere cronologic asemenea piese nu fac o notă aparte faţă de cele descrise mai sus.

Rămînînd la piesele din aramă ale colierului trebuie să notăm că acesta, probabil, se încheia cu cele două verigi din sîrmă de cupru cu capetele suprapuse. Asemenea piese s-au mai descoperit la Varna, unele din aur [70], în tellul de la Hîrşova [71] şi în alte aşezări eneolitice, fără a reprezenta repere cronologice demne de luat în seamă. Ca piese foarte simple şi de dimensiuni reduse, nu pun probleme deosebite privind confecţionarea. putînd să apară încă de la începutul prelucrării metalului.

Tot la capătul colierului par a fi stat şi cele două mărgele din marmoră albă. Asemenea piese au fost descoperite şi în depozitul de la Cărbuna [72], alături de alte obiecte, tot din marmoră albă sau colorată care provin, după părerea autorului prezentării depozitului, din cari-

64 — P. Pál, *op. cit. în A , vol. V-VI, série III*, 1944—1945, pl. V/14, 20 ; VIII/13.

65 — G.P. Sergheev,*op. cit., p.* 139, fig. 5, 6 ; B. M. Massoh, N. I. Merpert, *op. cit* Moscova, 1982, p. 274—275, pl. LX.

66 — I. Ivanov, *op. cit. Die...*, Sofia, 1978, p. 78, fig. 15 ; 81, fig. 37 ; 102, pl. 19 ; 109, pl. 29 ; 111, pl. 31.

67 — Fr. László, *Dolgozatok*, Cluj, 1911, t. II, pl. 224.

68 — Vl. Dumitrescu, *Hăbăşeşti*, fig. 41/5, 6, pl. CXXIV/4, 5.

69 — G. P. Sergheev, *op. cit.*, p. 140 ; Vl. Dumitrescu, *Hăbăşeşti*, p. 439

70 — I. Ivanov, *op. cit., Dis...*, Sofia, 1978, p. 78, fig. 15 ; 98, pl. 15 ; 90, pl. 7 ; 103, pl. 20.

71 — D. Galbenu, *op. cit., SCIV, 2, XIII*, 1962, p. 295.

72 — G. P. Sergheev, *op. cit.*, p. 147, fig. 17.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

erele de marmoră balcanice. Deci o proveniență sudică, din aria culturii Gumelnița de la sudul Dunării. Piesele de la Brad marchează și ele, din acest punct de vedere, o legătură cu zona sudică, de unde erau aduse, probabil, aceste podoabe din marmoră. Obiecte și podoabe din marmoră s-au descoperit și în zona dunăreană, ca de pildă piesa care imită dintele de cerb de la Pietrele [73], precum și din necropola de la Varna [74], care demonstrează atît legătura cu cultura Cucuteni, cît și faptul că aici, acest material este mai intens folosit pentru confecționarea, nu numai a obiectelor de podoabă ci și a unor piese de cult sau de uz gospodăresc. Aceasta demonstrează și faptul că marmora provine din zona balcanică, unde era, dealtfel și prelucrată. Piesele din culturile eneolitice de la nordul Dunării constituiau obiecte de import, venite în cadrul legăturilor de schimb existente între ele în această perioadă.

Ultimul tip de obiecte de podoabă din depozitul de la Brad, îl reprezintă mărgelele din canini de cerb. Deși acest tip de podoabă este cunoscut încă din epoca paleolitică, merită să subliniem mărimea colierului din canini de cerb de la Brad, care este cel mai mare din cîte se cunosc pînă în prezent. Dinți perforați, purtați ca amulete sînt consemnați, așa cum arătam mai înainte încă din epoca paleolitică [75], dar canini de cerb, care să formeze coliere nu se cunosc decît în culturile eneolitice [76]. Cel mai mare număr de canini de cerb dintr-un colier, descoperit pînă în prezent, este de 124 exemplare, în depozitul de la Cărbuna [77] Printre acestea se află și 12 bucăți din os, care imită caninii de cerb. Colierul de la Brad, cu peste 200 de mărgele din canini de cerb (cîțiva din ei pot fi imitații în os ale acestui tip de canini), reprezintă, în momentul de față, cel mai mare colier din asemenea piese din aria culturilor eneolitice din Europa sud-estică. Pentru constituirea lui, ținînd seama că un cerb nu are decît doi asemenea canini, era nevoie de vînarea a cel puțin 100 de cerbi, ceea ce pentru acea perioadă prezintă un lucru excepțional, care nu era la îndemîna oricui. Aceasta este încă o dovadă că proprietarul lui nu putea fi decît un mare șef al comunităților cucuteniene dintr-o zonă destul de întinsă.

În fine, deși nu fac parte din depozitul prezentat, cele două discuri de aramă, descoperite în apropiere, care pot face parte din aceeași locuință, sau care au putut aparține aceluiași proprietar, au numeroase analogii, ca și piesele deja discutate mai sus, respectiv discurile de aur din depozitul nostru. Cele mai apropiate analogii, însă, le aflăm în piesele de la Tibave și din necropola de la Varna, unde ele sînt din aur. Apariția găurilor dispuse orizontal este pusă de H. Dumitrescu, în legătură cu simplificarea proeminențelor de la celelalte discuri și pot fi

73 — D. Berciu, *Cercetări și descoperiri arheologice în regiunea București Materiale, II*, 1956, p. 542—543, fig. 71/1, 72/5.

74 — I. Ivanov, *op. cit.*, *Die...*, Sofia, 1978, p. 114, fig. 34; 116, fig. 36; 121, fig. 41.

75 — Vl. Dumitrescu, *Hăbășești*, p. 488.

76 — Vezi discuția la Vl. *Hăbășești*, p. 447—455.

77 — G. P. Sergheev, *op. cit.*, p. 145, fig. 12.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

considerate ca o apariție mai tîrzie[78]. Ele au însă, corespondențe și în piesele de lut de aceeași formă, descoperite în așezările cucuteniene și nu numai aici[79]. Chiar la Brad, într-un context necunoscut, s-a descoperit un disc din ceramică. cu două găuri dispuse orizontal, asemănător cu cele două discuri de aramă de aici (Pl. IV/1), care se află în colecțiile Muzeului din Prăjești, comuna Traian, județul Bacău[80].

Cea de a treia piesă de aramă, discul cu urechiușă, ca un fel de nasture, nu are analogii între piesele de cupru descoperite pînă acum *în aria culturilor eneolitice de la noi. Fiind descoperit alături de celelalte două piese, în nivelul fazei Cucuteni A, nu mai încape nici o* îndoială că aparțin aceleași perioade.

La capătul acestei prezentări, putem spune că pe baza analogiilor deja semnalate, majoritatea pieselor, dacă nu chiar toate, aparțin, din punct de vedere cronologic, unei perioade de sfîrșit a fazei A a culturii Cucuteni, sincronizată, pe un plan mai larg. cu prima fază Bodrogkeresztúr din Ungaria și Transilvania — Gumelnița A2 — parțial B1 — Karanovo VI, din zona carpato-balcanică și Tripolie B1 din U.R.S.S.[81]. Aceasta rezultă și din datările unor obiecte, în special topoare sau discuri de aramă, descoperite în aceste zone, ca de pildă topoarele de tip Varna sau discurile din depozitele de la Hăbășești și Cărbuna. Așa cum aminteam, în cazul toporului din depozitul de la Brad, se poate vorbi de o etapă anterioară a tipului Jaszladány-varianta Brădu, a toporului cu brațele în cruce, contemporan cu tipul Ariușd, care marchează o evoluție bine determinată cronologic, în cultura Cucuteni. Totodată, acest topor, Ariușd, care urmează tipul Vidra, cu care se poate admite un paralelism cronologic[82], constituie cel mai simplu topor. reprezentînd începutul seriei de topoare ce se încheie cu tipul complet format Jászladány, prezent în culturile eneolitice de la noi în mai multe variante. În acest context, nu lipsit de importanță este și faptul că toporul nostru, așa cum arătam mai înainte, poate avea o evoluție directă din tipul Vidra, ceea ce presupune, evident. existența unei metalurgii locale, indiferent de unde venea materialul sau minereul.

Unele piese de la Brad, ca de pildă toporul cu brațele în cruce de tip Varna, cele două bucăți de aramă, care prezintă unele particularități locale. la care se adaugă celelalte obiecte metalice din depozit, pun problema existenței unei metalurgii în zona culturii Cucuteni. După cum se știe, această problemă a stat în atenția cercetătorilor noștri, care au încercat să stabilească anumite raporturi între zonele bogate în minereuri și relativ numeroasele piese metalice descoperite în diferite

78 — H. Dumitrescu, *op. cit., Dacia,* 1961, p. 82, 83.

79 — Vezi nota 60.

80 — Mulțumim și pe această cale Prof. P Țarălungă, care ne-a semnalat și ne-a pus la dispoziție piesa, pentru cercetare și desen.

81 — Vl. Dumitrescu, *Cronologia absolută a eneoliticului românesc, Apulum, XII,* 1974, p. 36 și tabel 2 ; idem, *Probleme privind sincronismele unor culturi eneolitice, SCIVA, 3, 27,* 1976, p. 355.

82 — Al. Vulpe, *op. cit. Nice,* 1976, p. 143.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

etape ale neoeneoliticului nostru. În acest sens, merită să subliniem faptul că primele piese de aramă apar pe teritoriul țării noastre încă din cultura Criș[83]. Dezvoltarea unei metalurgii, legate de apariția ceramicii [84], este bine documentată în neoliticul tîrziu [85], prin numeroasele unelte sau obiecte de podoabă din aramă. Întregul complex Cucuteni cunoaște metalul [86]. la Ariușd aurul și arama apare din cel mai de jos strat [87], iar marele număr de topoare cu brațele în cruce, descoperite în țara noastră, care însumează, pentru eneoliticul românesc, o greutate de peste 500 kg, presupune existența unei dezvoltate metalurgii [88], precum și o exploatare destul de intensă a minereurilor.

Dezvoltarea unei metalurgii a cuprului, în această perioadă, nu se rezumă numai la zona eneoliticului din România, ci ea cuprinde un spațiu mult mai întins, în care se delimitează un cerc de producție al culturilor eneolitice din nordul Balcanilor, bazinul mijlociu al Dunării și al Tisei. care se caracterizează printr-o neobișnuită producție metalurgică, ce a depășit, chiar pe cele din Asia Mică — în spațiul Gumelnița-Karanovo VI se turnau aproape de două ori mai multe piese din aramă [89]. Tot din această zonă, după cum remarcă F. N. Cernych, se aducea metalul în centrele cucuteniene și tripoliene, pentru a fi prelucrat [90]. Această bogată activitate metalurgică cunoaște mai multe stadii de evoluție și poate fi plasată, după unii cercetători [91]. între prima jumătate a mileniului IV și ultimul sfert al mileniului III î.e.n.

În concluzie, putem spune că obiectele de aramă din depozitul de la Brad au putut fi prelucrate într-un atelier local, chiar dacă metalul era adus din alte zone. Acest punct de vedere este susținut de faptul că atit toporul, cît, mai ales. cele două brățări de aramă, nu au analogii perfecte în nici una din descoperirile altor zone, inclusiv în zona unei bine cunoscute metalurgii — cea balcanică. Poziția stratigrafică a depozitului, precum și unele analogii cu alte obiecte, asigură o încadrare cronologică, fără echivoc. în faza A a culturii Cucuteni, cel mai probabil la sfîrșitul acestei faze — A4. La această concluzie duce și cele două piese de aur, care, de asemenea, puteau fi prelucrate în ateliere locale. după modele ceramice, existente deja încă din cultura Precucuteni, mai ales că și ele, prezintă unele elemnte specifice, care nu-și

83 — N. Vlassa, *Unele probleme ale neoliticului Transilvaniei, Neoliticul Transilvaniei,* Cluj-Napoca, 1976, p. 118 fig, 6; Al. Vulpe, *op. cit. Nice* 1976, p. 134.

84 — Al. Vulpe, *op. cit.*, Nice, 1976, p. 135.

85 — Idem, p. 136.

86 — Vl. Dumitrescu, *Ceramica pictată din sud-estul Europei, în BCMI, XXIV*, 1931, p. 77.

87 — N. Vlassa, *Neoliticul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1976, p. 67 și nota 55.

88 — Al. Vulpe, *op. cit*, Nice, 1976, p. 151.

89 — E. N. Cernych, *Metalurgische Bereche des IV—II Jahrt. v Chr. in der UDSSR*, p. 182, 183.

90 — Idem, p. 184.

91 — B. Jovarovič, *Early cooper metallurgy of the Central Balkns, în Actes du VIII-e Congrés U.I.S.P.P., I*, Beograd, 1971, p. 136, 137.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

găsesc analogii perfecte decît în piese similare din zona culturii Cucuteni. Fiind, totuşi, a doua descoperire de obiecte din aur din aria culturii Cucuteni, exceptînd, deci, pe cele de la Ariuşd. după cea de la Traian, care este considerată ca o piesă de import [92], nu trebuie să excludem posibilitatea unei prelucrări locale, din aceleaşi motive care o făceau pe H. Dumitrescu să considere că această regiune este destul de favorabilă dezvoltării unei metalurgii proprii, dar că lipsa metalului putea fi cauza inexistenţei acesteia [39].

Celelalte piese, comune pe spaţii largi, nu aduc elemente care să contravină cronologiei propuse. Tot în sprijinul acestei datări vin şi cele trei discuri de aramă, care nu fac parte din depozit, dar care au aparţinut, probabil, aceluiaşi proprietar. Singurele elemente care dovedesc, însă. un schimb cu zona sudică, îl reprezintă vasul askos şi cele două mărgele din marmură, care, în mod sigur, fac parte dintr-o producţie a zonei Gumelniţa. Prezenţa unor elemente sudice, sigur aduse pe calea schimbului, în depozite, nu trebuie să constituie un factor decisiv în a considera întregul depozit ca adus din altă zonă [94].

Aurul, indiferent dacă venea din zona transilvană sau sud-dunăreană. putea fi prelucrat în ateliere proprii, mai ales că ciocănirea la cald sau chiar topirea şi turnarea în forme, erau bine cunoscute meşterilor locali. Existenţa unui centru de prelucrare a aurului în zona Gumelniţa [95], dar mai ales la sudul Dunării [96], nu exclude, din aceleaşi motive anunţate mai sus, prelucrarea acestui metal în zona culturii Cucuteni, avînd în vedere şi faptul că cele două piese de la Brad, nu au analogii perfecte în zonele amintite.

Revenind la semnificaţia pieselor din depozitul de la Brad, ne întrebăm ce valoare practică sau cultuală are vasul askos în care s-au depozitat adevărate valori materiale ale epocii respective? Din punct de vedere al compoziţiei pastei, al formei specifice, mai ales că era chiar în momentul depozitării fragmentar, vasul askos era departe de creaţia artistieă, mai ales în ceramică, a culturii Cucuteni A. Din punct de vedere practic, doar capacitatea mai mare şi o oarecare siguranţă privind căderea pieselor din vas (în condiţiile în care întreg, cînd gîtul, mai strîmt şi oarecum deviat de la axul corpului, oferea condiţii mai bune de păstrare şi transport), constituiau elemente demne de luat în seamă, pentru a folosi acest tip de recipient în vederea depozitării unei asemenea bogăţii. Pentru aceasta se găseau destul de multe alte vase mai frumoase şi mai bine lucrate, în inventarul locuinţelor din aşezarea respectivă. Se vede însă, că valoarea acestui vas este legată de semnificaţia lui iniţială, ca obiect de cult sau ca obiect de import cu valoare de simbol, venit probabil, odată cu metalul sau alte obiecte, din zona sudică. Folosit multă vreme, fie în cadrul practicilor rituale, fie ca mijloc de

92 — H. Dumitrescu, *op. cit., Dacia*, 1961, p. 89.
93 — Idem, p. 90.
94 — G.P. Sergheev, *op. cit.* p. 150.
95 — H. Dumitrescu, *op. cit, Dacia*, 1961 p. 91.
96 — I. Ivanov, *op, cit., Studia Prashistorica*, p. 24.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

păstrare și chiar de transport la locul anumitor ritualuri, pînă s-a distrus o parte din el, askosul a constituit și în ultima clipă adăpostul acestui mare tezaur de obiecte. Așadar, el poate fi considerat un obiect cu semnificații deosebite, a cărui valoare a continuat să fie mare și în condițiile păstrării doar fragmentare. În orice caz, din depozitele de pînă acum, în așezarea eneolitică de aici, se dovedește a fi singurul vas de proveniență străină, respectiv gumelnițeană.

Toporul de aramă, de un tip aparte, fără urme de folosire, foarte bine lucrat, constituia, de asemenea o piesă cu valoare de simbol. Dacă, la rîndul lui era adus din altă zonă. respectiv cîmpia Dunării sau era confecționat în așezare, reprezenta o valoare unică sau aproape unică, atît prin cantitatea de metal inclusă în el, cît mai ales prin frumusețea piesei ca atare ori a simbolului pe care îl reprezintă. În orice caz, din toate aceste puncte de vedere, asemenea piesă nu putea aparține unui oarecare din comunitate, după cum nu este exclusă nici proprietatea întregii comunități asupra lui, fiind probabil, folosit numai în anumite împrejurări cu caracter de cult sau ca însemn al puterii.

Dacă brățările de aramă nu ar fi avut o greutate atît de mare și o formă care să jeneze prin purtarea lor la mîini, nu ar mai fi necesar să discutăm semnificația lor. Ar fi fost, după cum este firesc, considerate simple obiecte de podoabă, atît de frecvente în culturile eneolitice. Cum însă, cantitatea de metal înglobată în ele este deosebit de mare, ne punem întrebarea. oare nu aveau și ele o semnificație deosebită ? Credem că da, Și ele, ca și toporul de aramă, repezentă, mai întîi de toate o valoare materială la care putem adăuga una de simbol al puterii sau ca element de cult, fiind purtate doar la ceremonii sau în diverse practici rituale.

Același lucru putem spune și despre cele două discuri de aur, doar că ele. prin finețe și frumusețe, puteau constitui simple obiecte de podoabă. Dar, așa cum constata H. Dumitrescu, ele pot reprezenta schematizarea tipului de idol legat de cultul fecundității și fertilității, după cum, nu trebuie să excludem nici semnificația pe care o dă G. P. Sergheev, celor două discuri de bronz din depozitul de la Cărbuna, cînd le considerăm, de asemenea, legate de cultul soarelui [97]. Așadar, piesele de aur pot avea o dublă semnificație, mai importantă, însă, pare a fi cea legată de practicile religioase, ele constituind idoli antropomorfi în diferite faze și ipoteze ale evoluției culturii Zeiței-mamă, practicat pe o întinsă arie din Europa și Asia. Transformarea lor, într-o perioadă relativ scurtă. uneori coexistă diferite stadii de stilizare ale aceluiaș tip de idol, nu înseamnă și părăsirea semnificației inițiale, ele reprezintă, chiar în condițiile pierderii majorității caracteristicilor. imaginea-origine a acestora. În acest sens considerăm și noi semnificația celor două discuri convexe. care într-un stadiu de evoluție destul de avansat, nu mai reprezintă elementele specifice obiectelor de cult ci doar imaginea sau simbolul acestora. Forma și decorul de perle pe mar-

97 — G.P. Sergheev, *op cit.*, p. 144.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ginea pieselor ne face să credem că avem de a face cu obiecte de cult, întruchipînd soarele, divinizat de toate triburile antice agrare. Nu excludem însă, avînd în vedere și contextul în care au fost descoperite, să considerăm că aceste două discuri erau folosite ca obiecte de podoabă, fără alte semnificații cultuale, în anumite împrejurări.

Dacă pentru toporul și brățările de aramă, precum și pentru cele două discuri de aur din depozit putem spune că aveau și o semnificație de cult, alături de cea practică, pentru celelalte piese nu putem spune decît că sînt obiecte de podoabă, destul de frecvente în epoca respectivă. Astfel, cele peste 480 de mărgele din aramă, canini de cerb sau marmoră, precum și cele două verigi de aramă, reprezentau un singur colier, care era purtat la gît. Este adevărat că atît prin numărul de piese de aramă cît și prin ceea ce reprezentau cele 190 mărgele din canini de cerb, colierul căpăta un caracter neobișnuit pentru epoca respectivă, ceea ce îi dă o notă aparte, care nu exclude, de asemenea, valoarea de simbol.

Deși prezența obiectelor de podoabă înclină balanța în favoarea caracterului obișnuit al depozitului nostru, nu putem trece cu vederea semnificațiile celor cîteva piese de mare valoare, care pot avea, așa cum arătam mai sus, și alte rosturi în cadrul comunității de aici. Chiar obiectele de podoabă care compun depozitul, în condițiile în care devin un bun comun sau proprietatea unei singure persoane, luate la un loc, reprezintă, deja, mult mai mult decît un simplu obiect de podoabă. Colierul în sine devine un obiect cu o semnificație deosebită, care nu putea fi constituit de o singură persoană și nici purtat, în mod obișnuit, ca simplu obiect de podoabă. El capătă, în acest caz, o semnificație, fie cultuală, fie ca element de paradă în cadrul unor procesiuni, în care purtătorul îndeplinea diferite funcții obștești, iar piesele, ca atare, constituiau însemne ale puterii.

Presupunînd deci, că piesele din depozit, constituiau, prin numărul lor cît și prin calitatea sau cantitatea de metal foarte prețios în epoca respectivă, adevăratele elemente folosite în practicile rituale sau ca însemne ale puterii, nu putem trece cu vederea și caracterul lor pur decorativ, ca obiecte de podoabă, ceea ce ne-a îndemnat, dealtfel, să tratăm întregul material, ca depozit de obiecte de podoabă. Cele mai multe dintre ele, luate separat, nu sînt altceva decît simple obiecte de podoabă, atît de frecvente în epoca respectivă. Dar, luate în contextul descoperirii, precum și valoarea deosebită a unora din ele, subliniată de noi în text, schimbă în mod radical optica privind semnificația întregului depozit, în sensul recunoașterii unui caracter cu totul aparte, în care elementele cultuale, de paradă sau ca simbol al puterii, sînt predominante. Altfel nu am putea explica prezența frumosului topor cu brațele în cruce, fără urme de folosire, a celor două brățări de aramă cu o greutate și o formă care exclud purtarea zilnică, a celor două discuri de aur, care înglobează o adevărată avere nu pentru o singură persoană ci chiar pentru o întreagă comunitate din acea vreme, precum și vînarea a peste 100 de cerbi pentru constituirea unei părți dintr-un colier. Toate aces-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tea, luate la un loc. marchează valoarea deosebită a acestui depozit, care este cel mai mare din aria culturii Cucuteni și poate constitui un exemplu privind acumularea unor valori deosebit de însemnate în mîna unui important conducător al comunității respective. Nu este exclus, însă, ca acest depozit să constituie o acumulare colectivă și să fi aparținut nu unei singure persoane, ci întregii comunități, ca depozit tribal.

În acest context ni se pare greu de explicat de ce a fost abandonat acest important depozit ? Ce evenimente s-au petrecut, în această așezare, la sfîrșitul fazei A a culturii Cucuteni. care au făcut ca un asemenea depozit să nu mai fie căutat de cei ce l-au ascuns ? Dacă a existat o cenzură între așezarea Cucuteni A și cea din faza următoare, Cucuteni AB, de pe acest platou, cărui fapt se datorește acest eveniment ? Deocamdată nu a fost surprins nici nu element care să dovedească o asemenea ruptură, care să fi făcut ca întreaga comunitate Cucuteni A să dispară de aici și odată cu aceasta, deci, să rămînă acest important depozit în pămînt. Dacă lucrurile nu s-au întîmplat așa cu întreaga comunitate ci doar cu proprietarul depozitului, în cazul în care acesta era un depozit particular, ar fi mai ușor de explicat că nimeni nu a mai reclamat lipsa lui, locul depozitului rămînînd, în acest caz, doar secretul celui dispărut. Este greu să credem. însă, că un asemenea lot de obiecte, de o valoare intrinsecă deosebită, să rămînă necunoscută unei întregi comunități și deci să nu mai fie căutat în cazul dispariției proprietarului.

În încheiere. pe baza celor afirmate anterior, putem trage următoarele concluzii

1. — Depozitul de obiecte de podoabă de la Brad, prin numărul pieselor, constituie cel mai mare din aria Culturii Cucuteni și printre cele mai importante din zona carpato-balcanică.

2. — Toporul de aramă, prin caracteristicile tipologice, reprezintă o variantă a tipului Varna sau eventual Vidra, ce se interpune între acestea și tipul de topor cu brațele în cruce deja complet constituit — Jászladány, fiind, totodată precursorul, din punct de vedere cronologic al variantei Bradu. El formează, așadar, o variantă Brad, a tipului Varna sau un tip aparte Brad, cu varianta Fistici, dacă admitem o evoluție directă din tipul Vidra. care este contemporan cu tipul Ariușd. Cronologic, deci, tipul Varna (Vidra) — Ariușd — Brad — Jászladány. toate acestea cuprinse în limitele culturii Cucuteni, fazele A și AB.

3. — Brățările de aramă sînt unicate în zona sud-est europeană a culturii eneolitice, atît prin greutate cît și prin secțiunea corpului, constituind, în acest fel, un tip aparte, pe care îl putem denumi tipul Brad.

4. — Cele două discuri de aur, prin formă și decor, reprezintă, de asemenea, rarități în cultura Cucuteni și pot constitui un tip aparte — tipul Hăbășești, transpus, în cazul nostru, în aur. Ele au caracteristici deosebite atît ca formă cît și din punct de vedere al dispunerii și numărului găurilor pentru atîrnat și al motivului decorativ,. care le separă de piesele similare din alte zone.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

5. — Numărul deosebit de mare al caninilor de cerb, care formează colierul, dau acestuia un caracter deosebit, atît ca valoare cultuală cît mai ales ca piesă de paradă sau ca însemn al puterii, în condițiile în care un asemenea colier nu se putea realiza decît într-o perioadă lungă și cu un efort colectiv deosebit.

6. — Deși în mare majoritate piesele reprezintă obiecte de podoabă, semnificația unora din ele, precum și a întregului lot, dau depozitului un caracter deosebit, din care nu excludem valoarea cultuală sau de simbol al puterii.

7 — Valoarea de unicat al unor piese metalice din depozit, precum și numărul relativ mare al obiectelor de aramă, constituie un indiciu deosebit de important privind existența unei metalurgii a aurului și aramei în cultura Cucuteni.

8. — Existența unor piese de import, sudice, precum și unele analogii cu piese din zona dunăreană, arată existența unor afinități culturale între cultura Cucuteni și Gumelnița.

9. — Acumularea unei bogății imense pentru această perioadă reprezentată de numărul și unicitatea pieselor componente, dovedește că proprietarul depozitului era, fie un mare conducător de trib, cu funcții obștești și rituale, fie că acesta aparținea întregului trib și era folosit numai în cazuri excepționale sau la anumite ceremonii cu caracter religios ori de paradă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

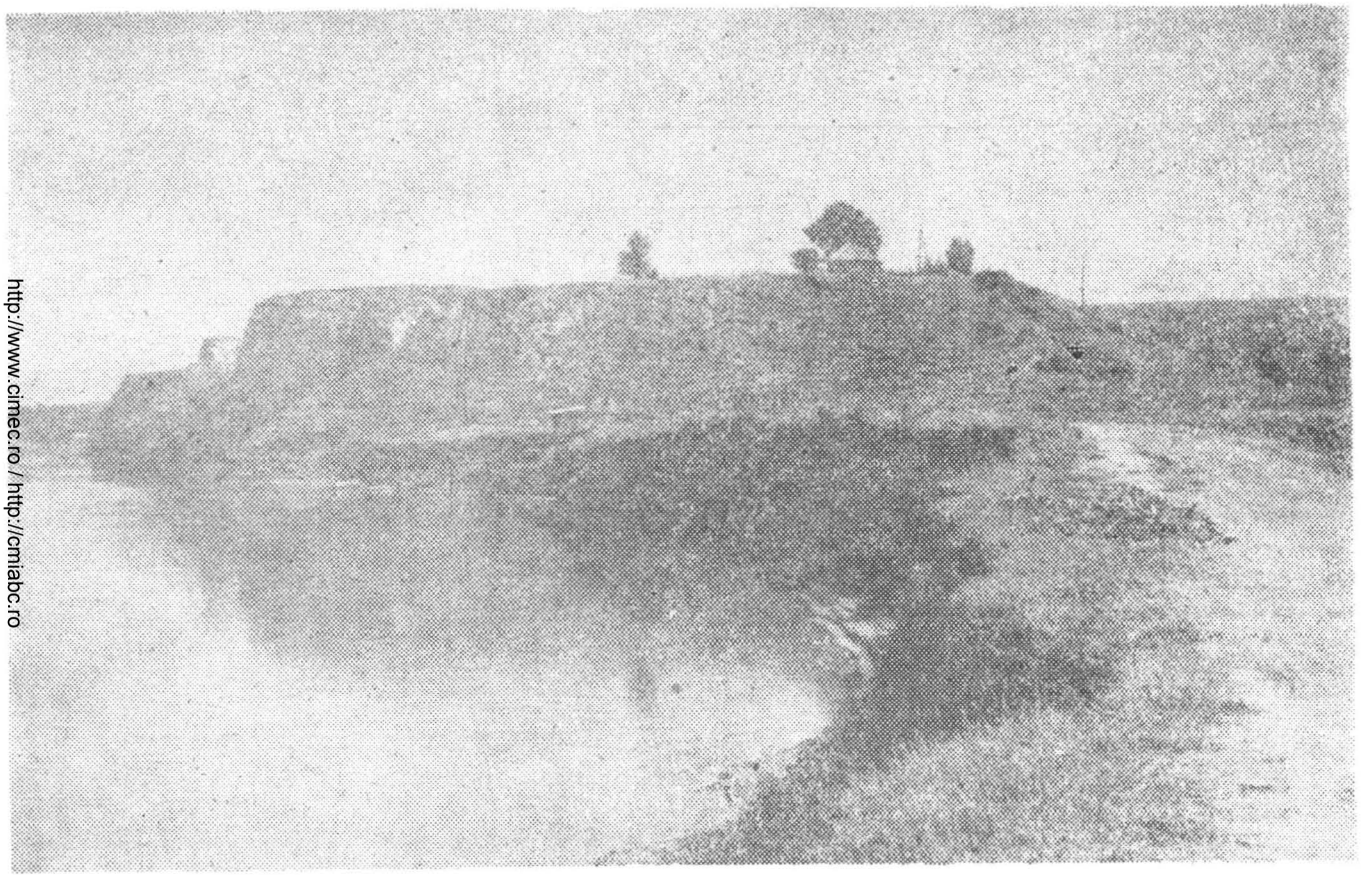

Fig. 1 — Brad, vedere generală

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

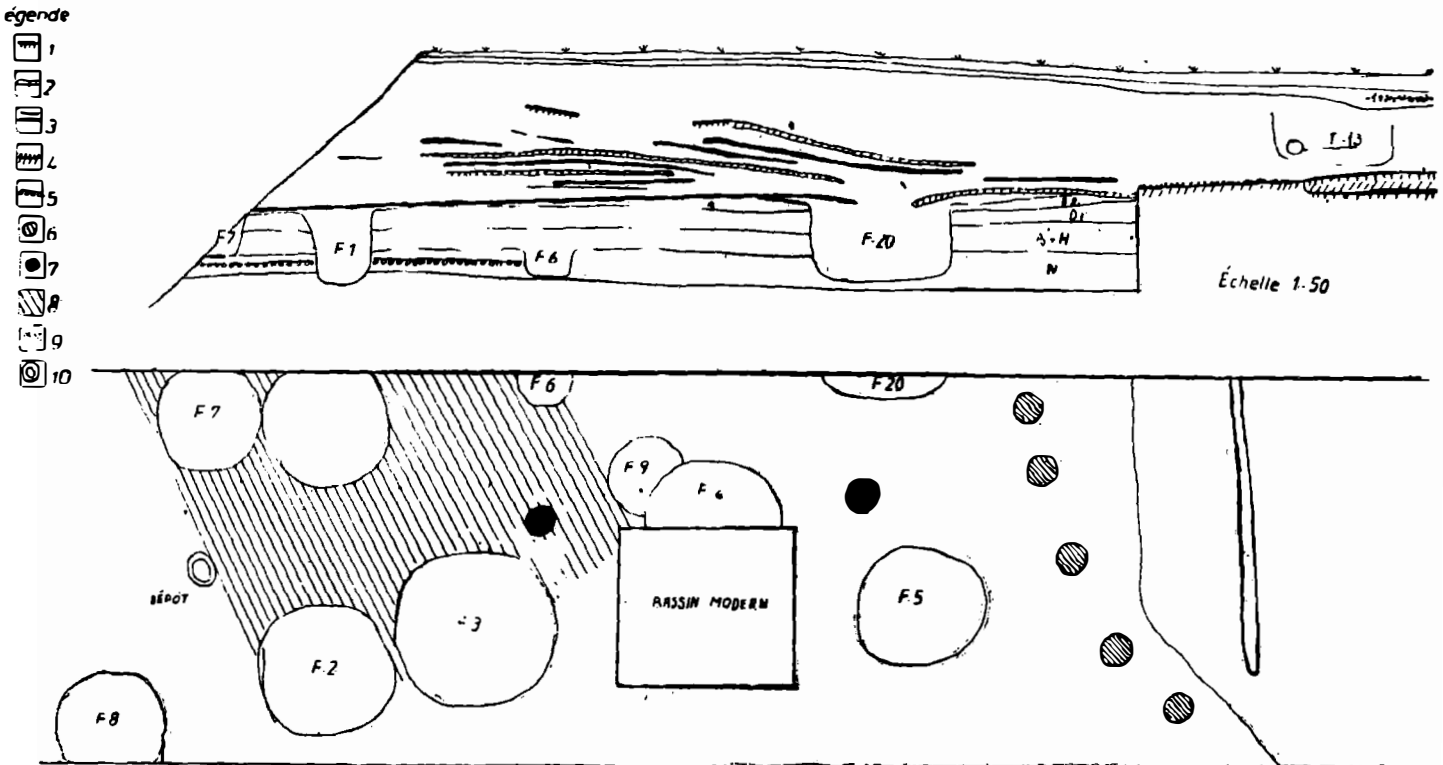

LEGENDA LA Fig. 2. — Plan și profil S—XXVI

1. — Vetre și pământ ars cu crustă ; 2. — Lutuială de la locuințe ; 3. — Arsură cu mult cărbune de lemn ; 4. — Crustă calcaroasă cu prundiș ; 5. — Locuință eneolitică — Cucuteni A ; 6. — Gropi de la sanctuarul dacic ; 7. — Gropi de pari ; 8. — Locuință eneolitică — Cucuteni A ; 9. — Pavaj cu prundiș — medieval ; 10. Locul descoperirii depozitului eneolitic.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 3 — Depozitul de obiecte de podoabă „in situ"

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

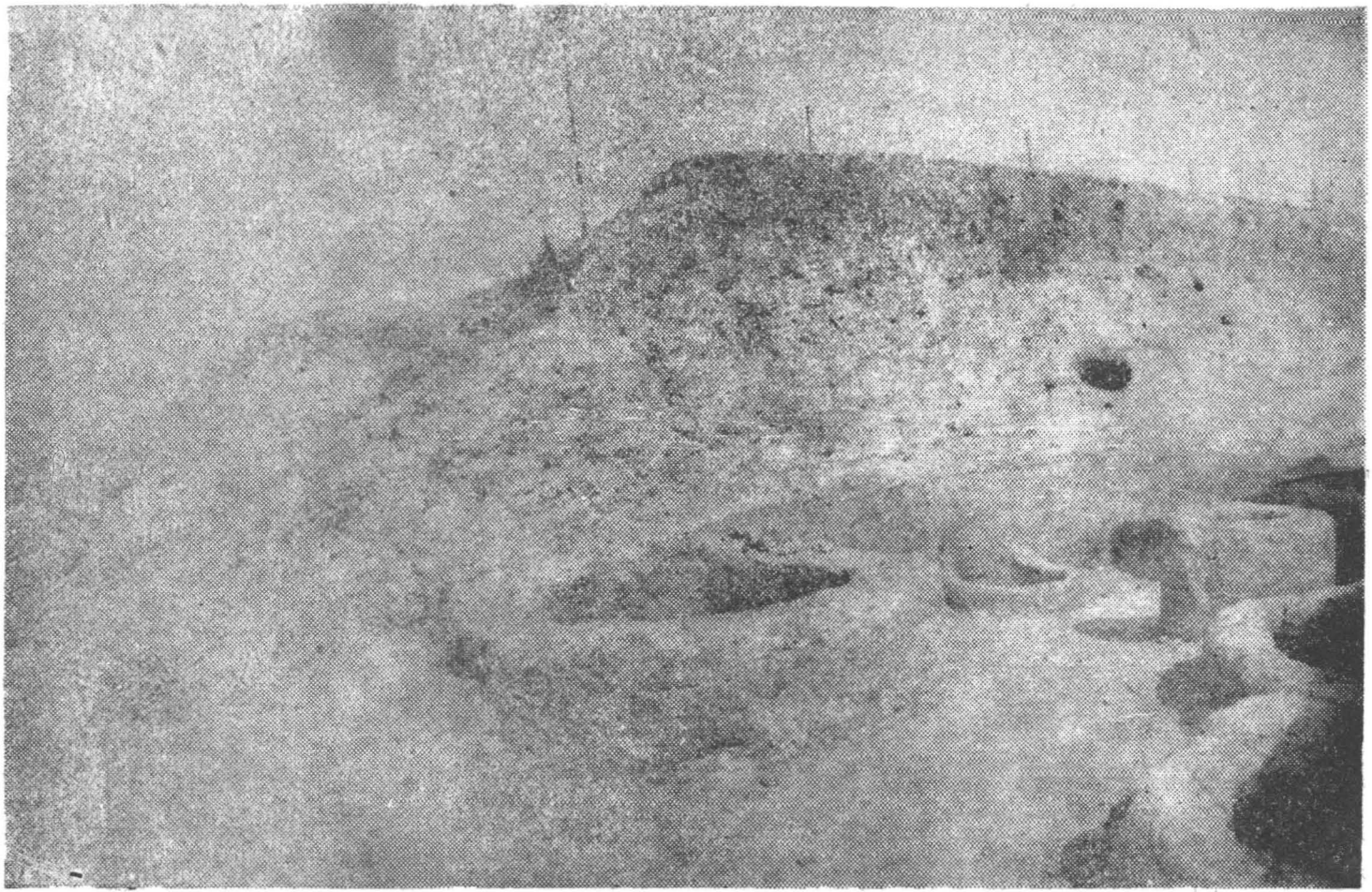

Fig. 4 — Profilul de nord al secțiunii S—XXVI

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

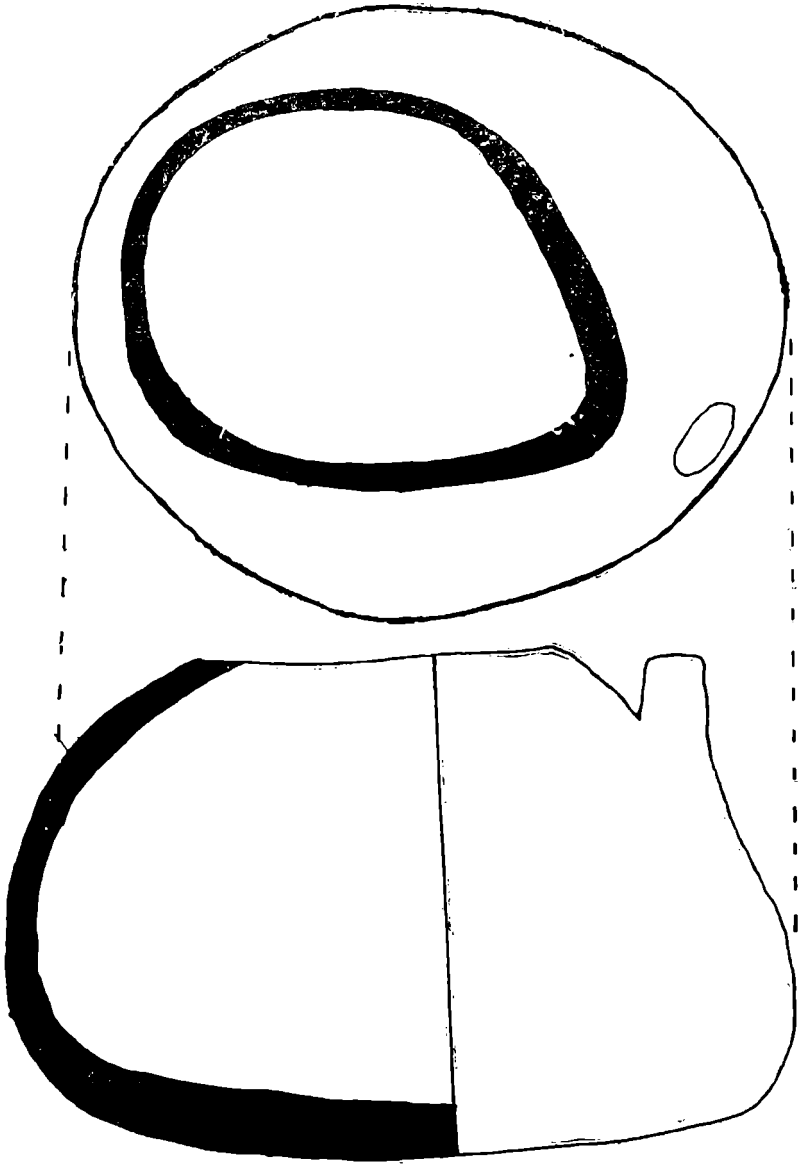

Fig 5 — Vasul askos în care s-a descoperit depozitul, văzut de sus

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

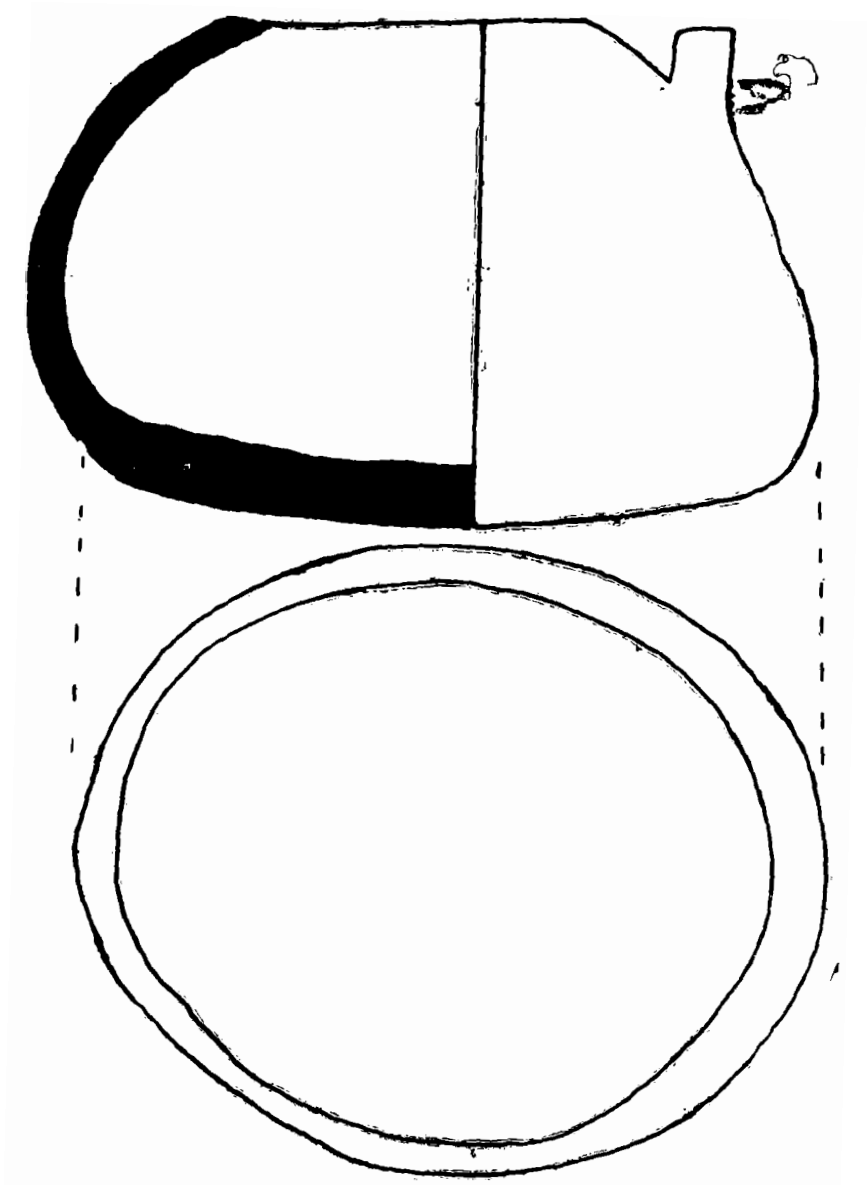

Fig. 6 — Vasul askos văzut de jos

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 7 — Vasul askos văzut de sus

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

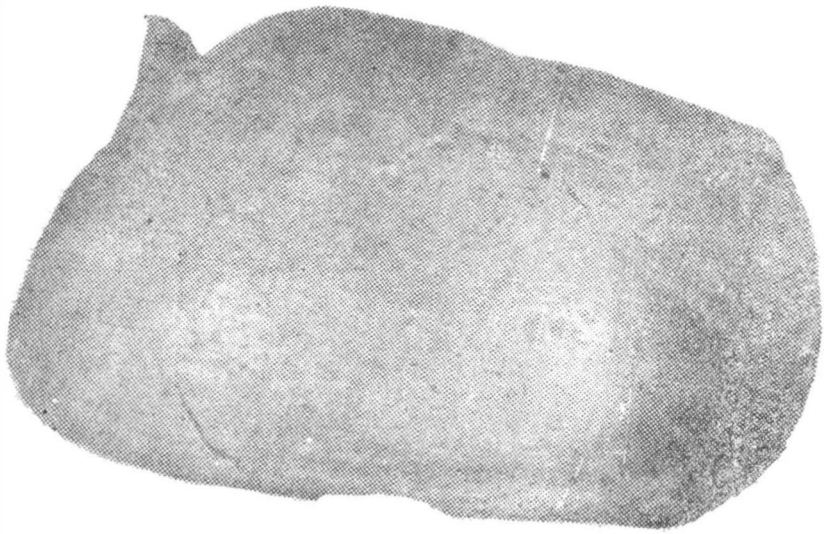

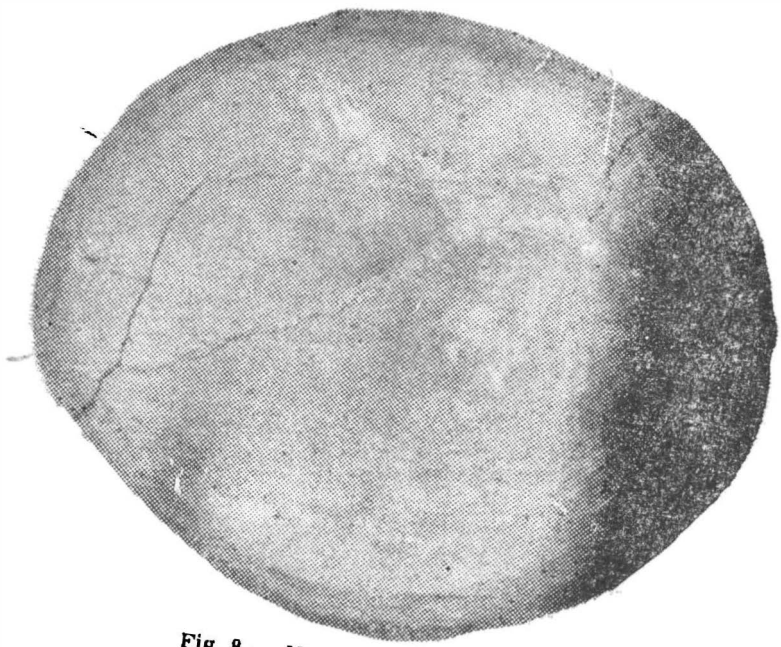

Fig. 8 — Vasul askos văzut de jos

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

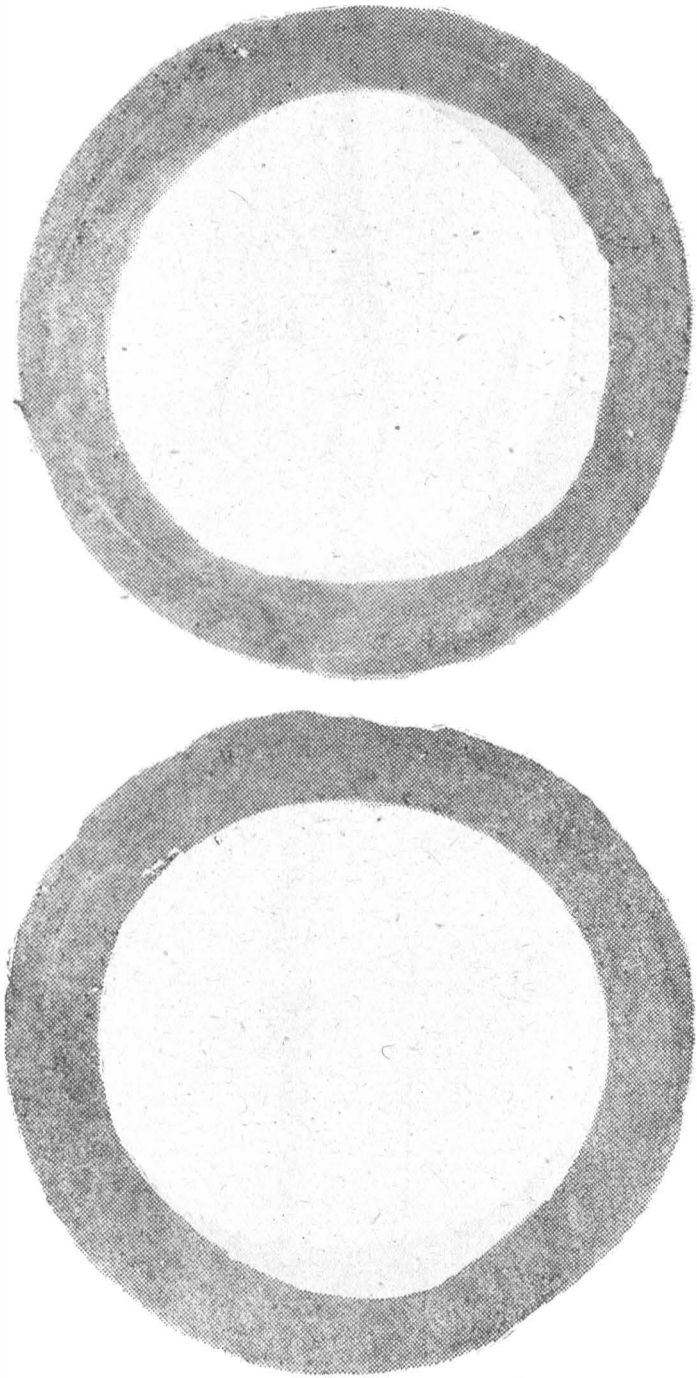

Fig. 9 — Brățară de aramă

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

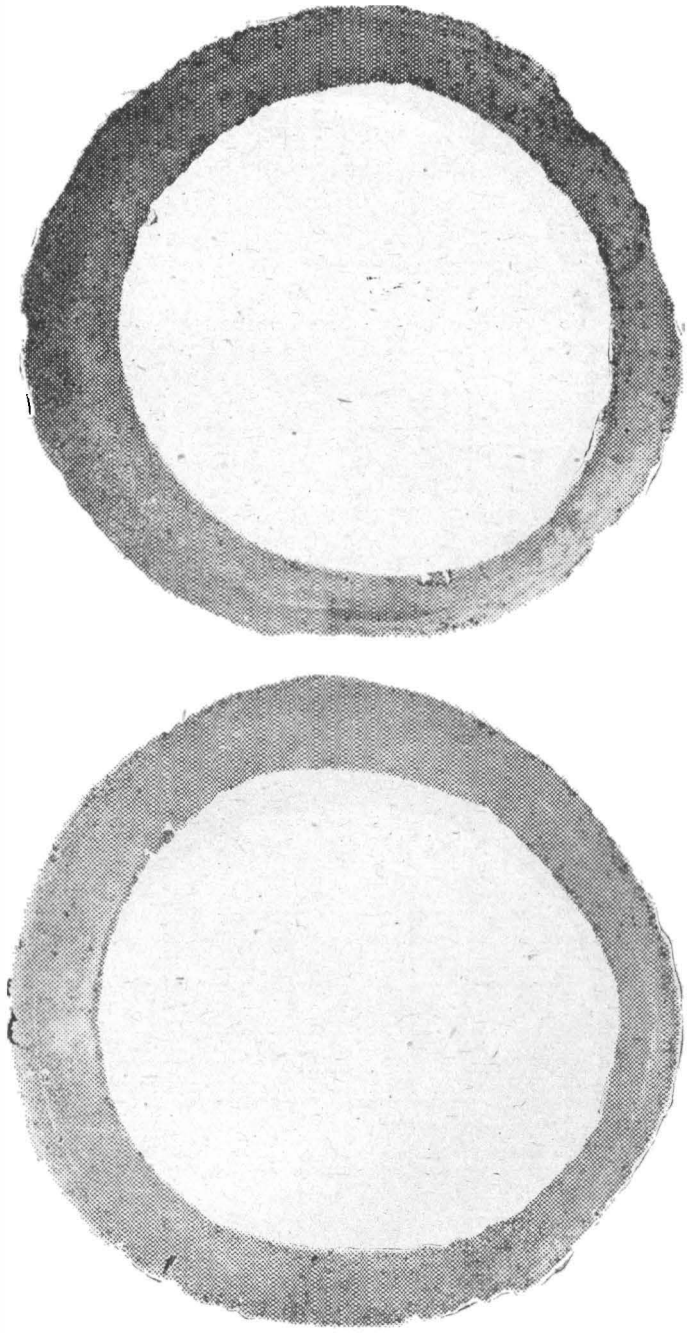

Fig. 10 — Brăţară de aramă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

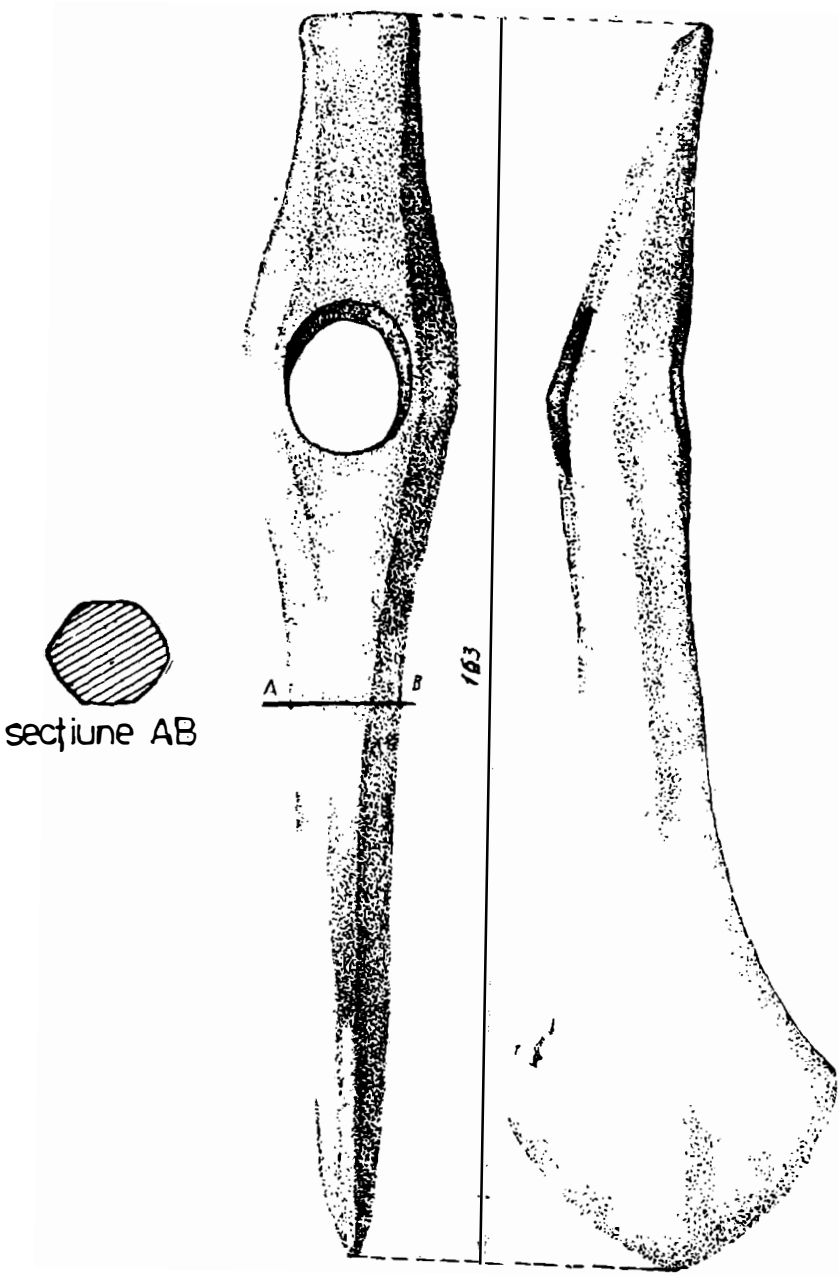

Fig. 11 — Topor de aramă

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

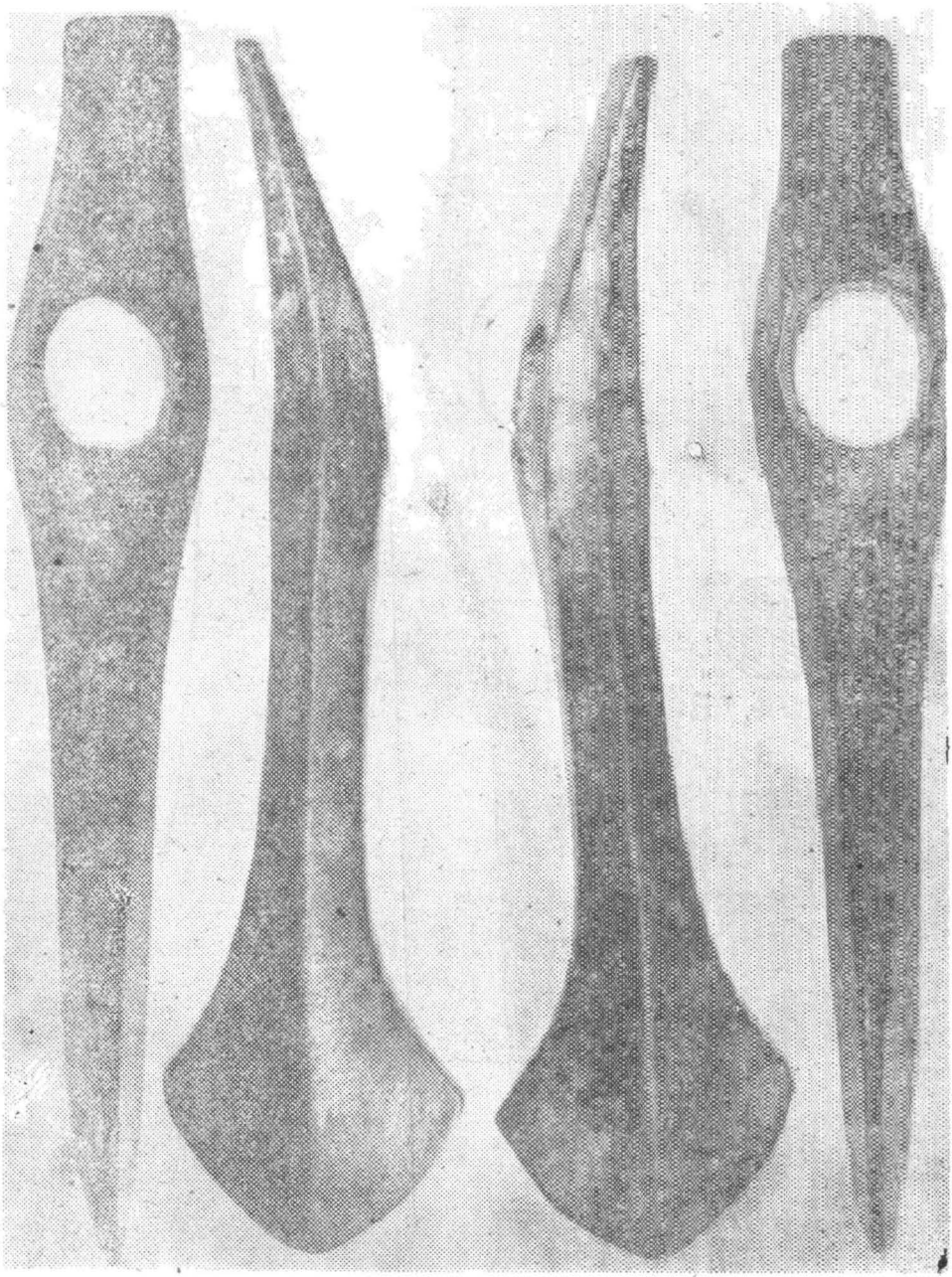

Fig 12 — Topor de aramă

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

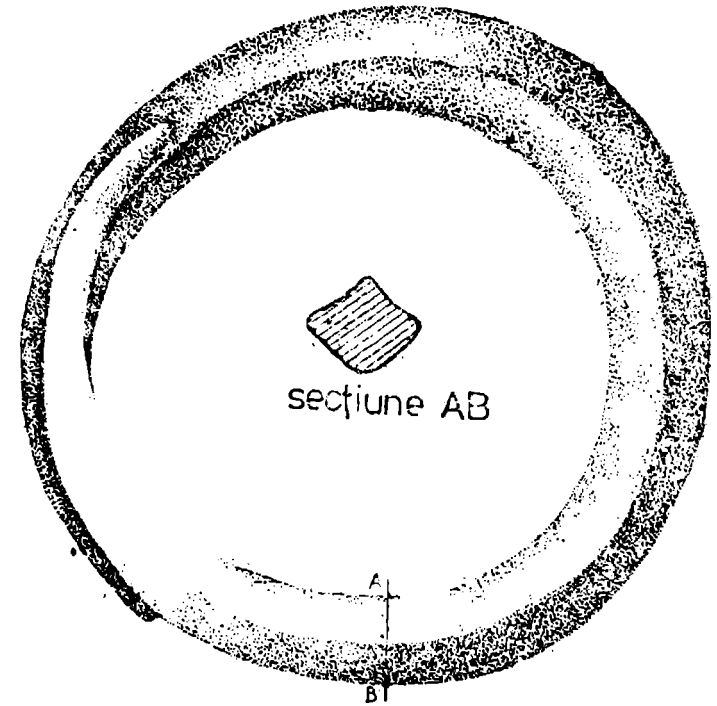

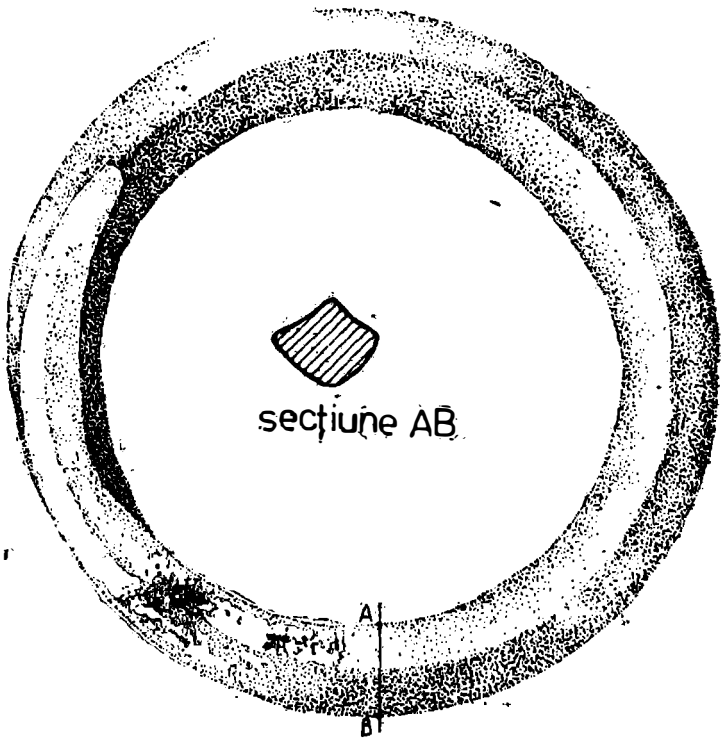

Pl. I. Brățări de aramă (1 — 2)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

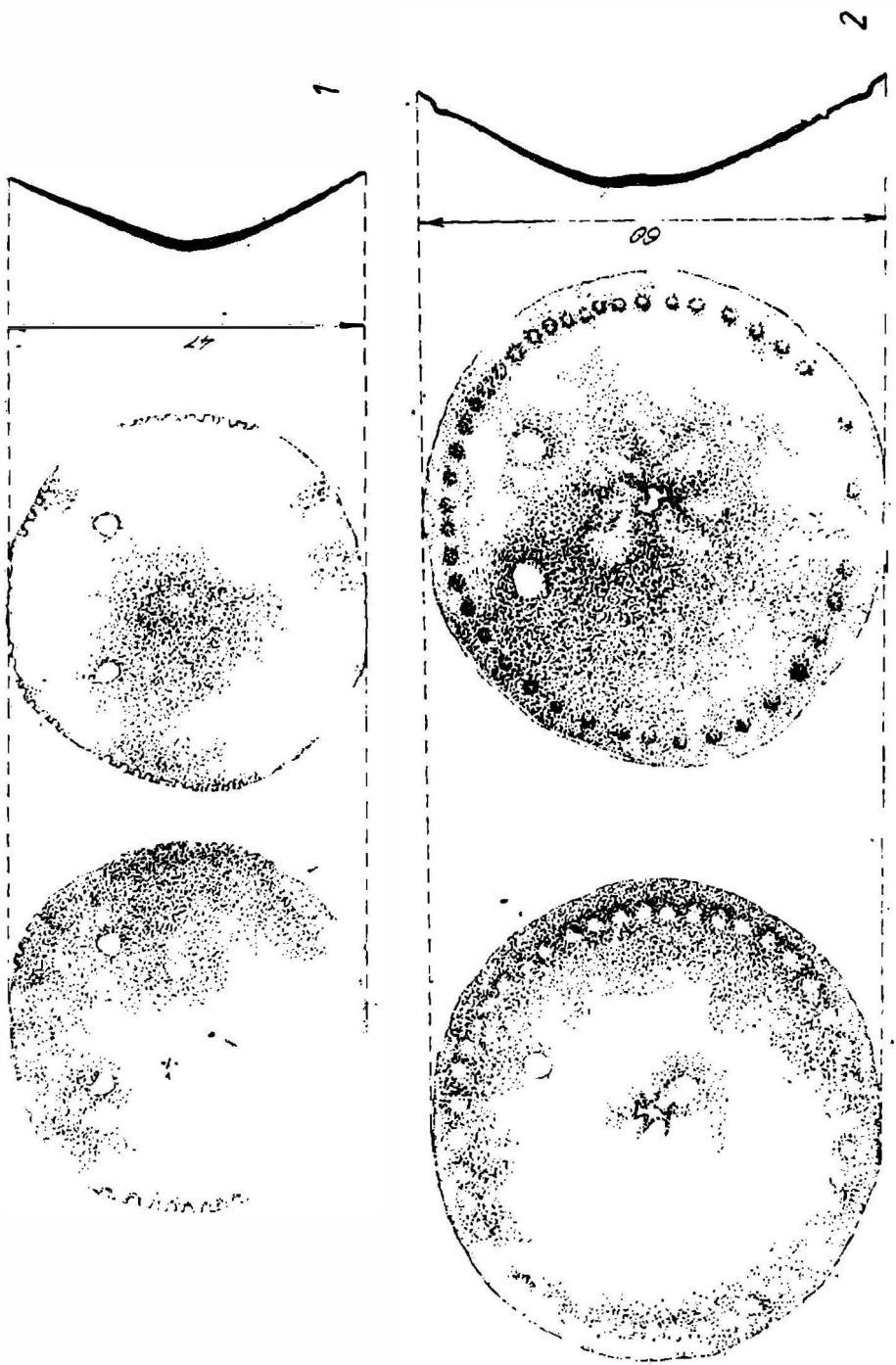

Pl. II. Discuri de aur. (1 — 2)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

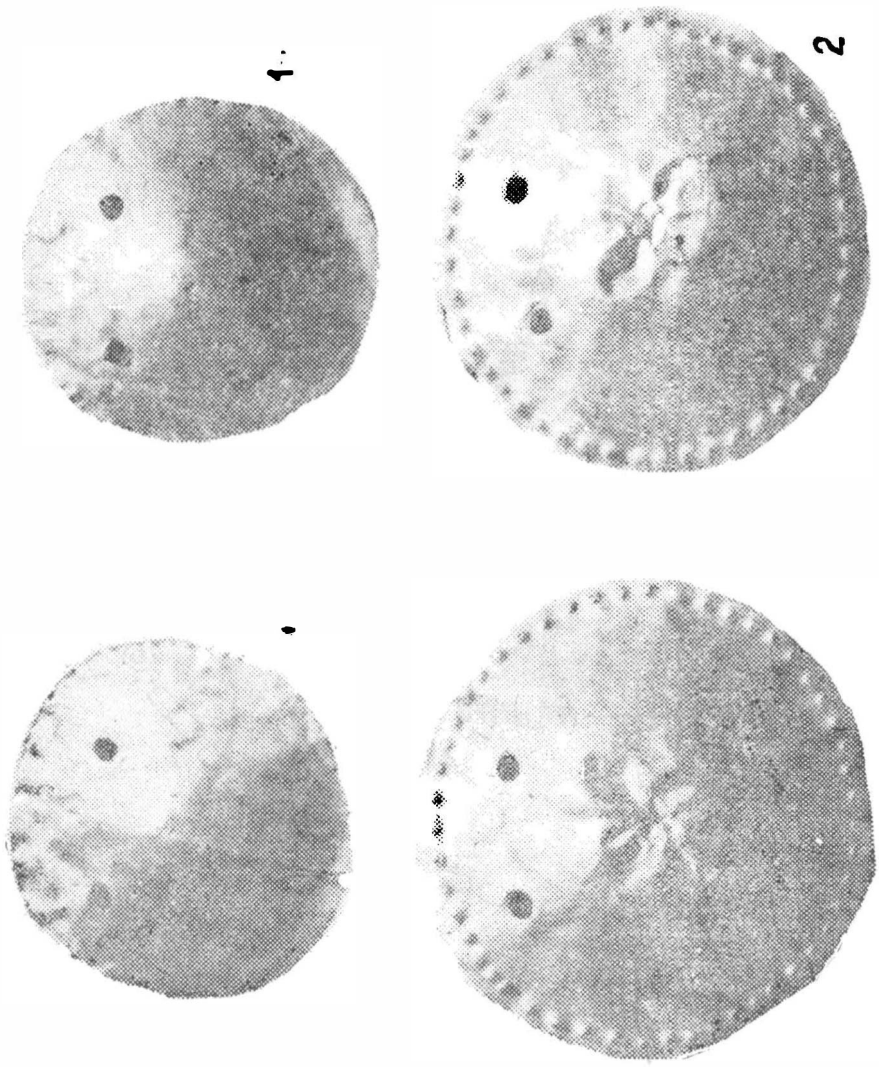

Pl. III. Discuri de aur (1 — 2)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

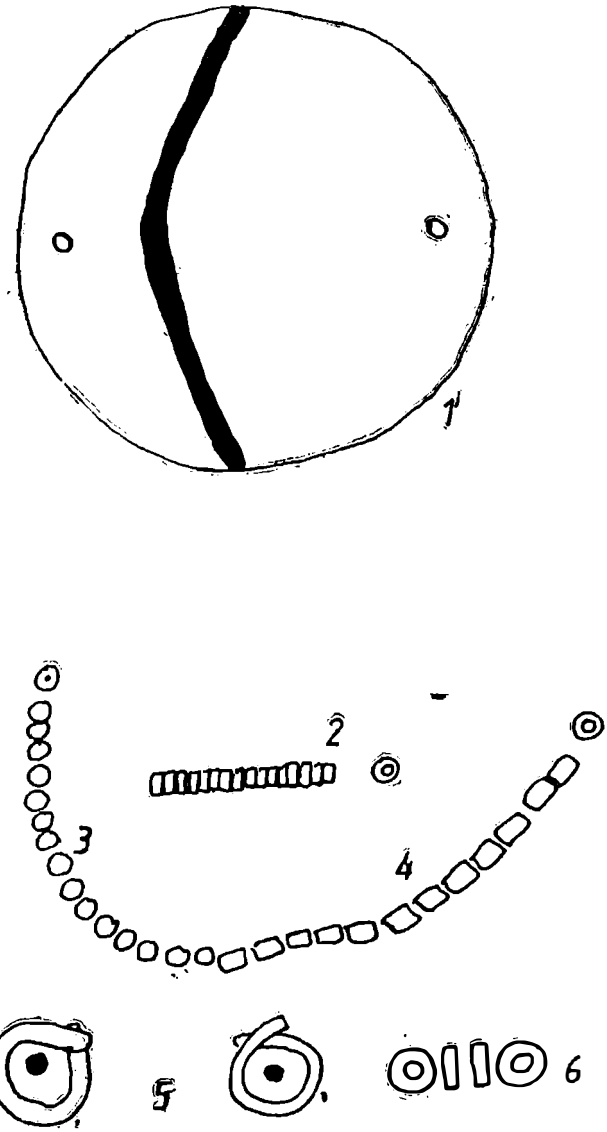

Pl. IV. Disc de lut (1) ; mărgele inelare de aramă (2) ; mărgele din pastă sticloasă negricioasă (3) ; mărgele tubulare din aramă (4) ; verigi de aramă (5) ; mărgele din marmură albă (6).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

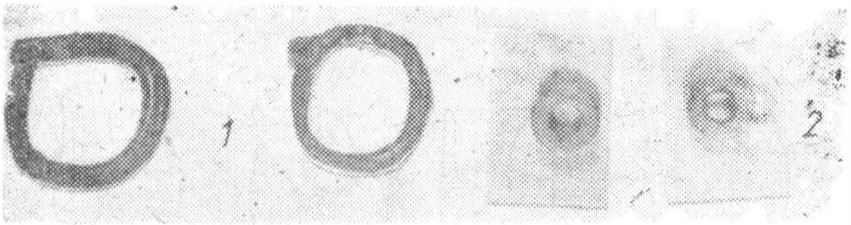

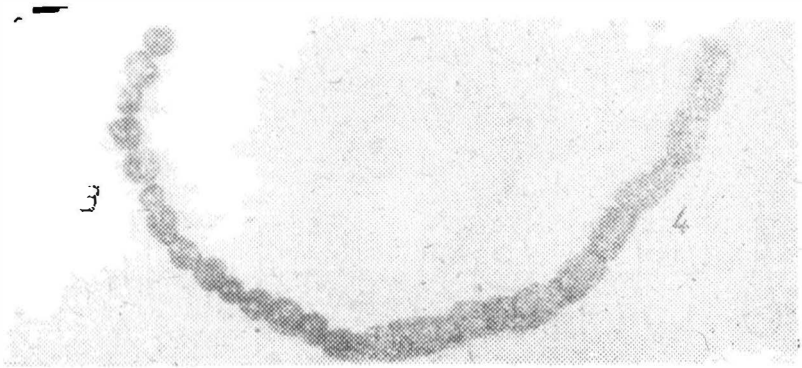

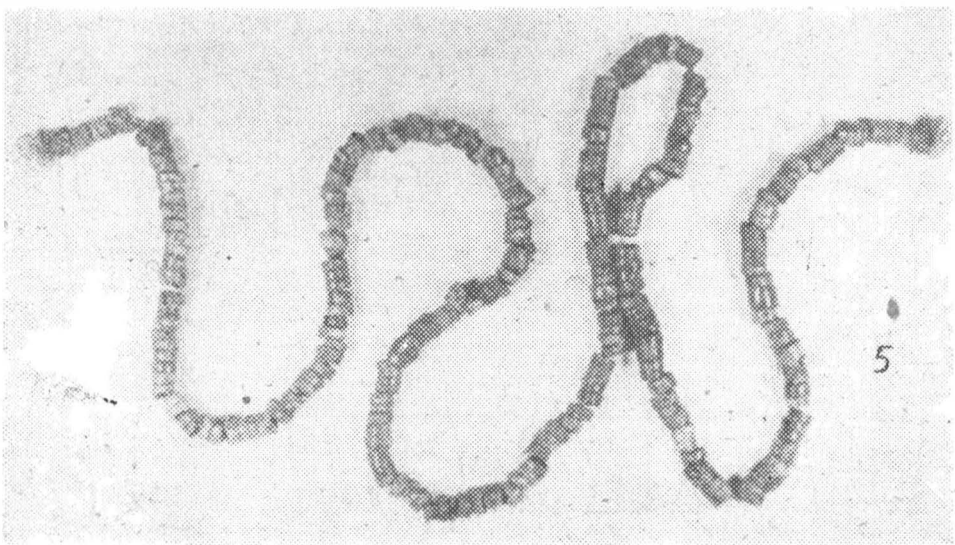

Pl. V. Verigi din aramă (1) ; mărgele din marmură labă (2) ; mărgele din pastă sticloasă negricioasă (3) ; mărgele tubulare din aramă (4) ; mărgele inelare din aramă (5).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

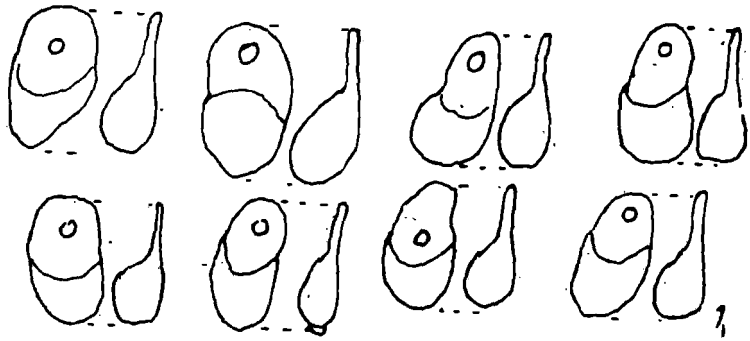

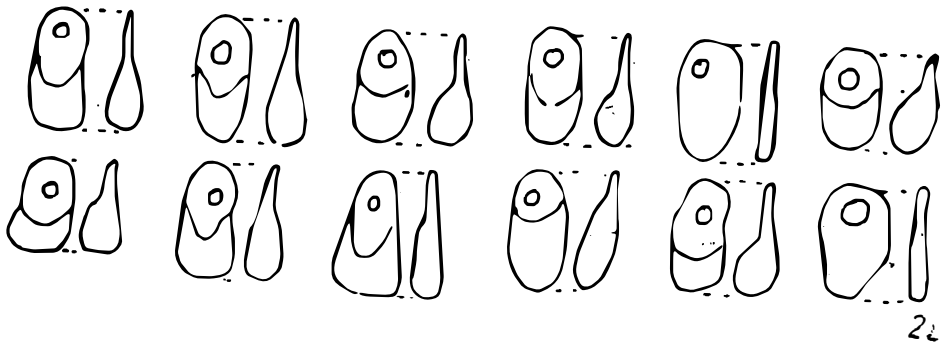

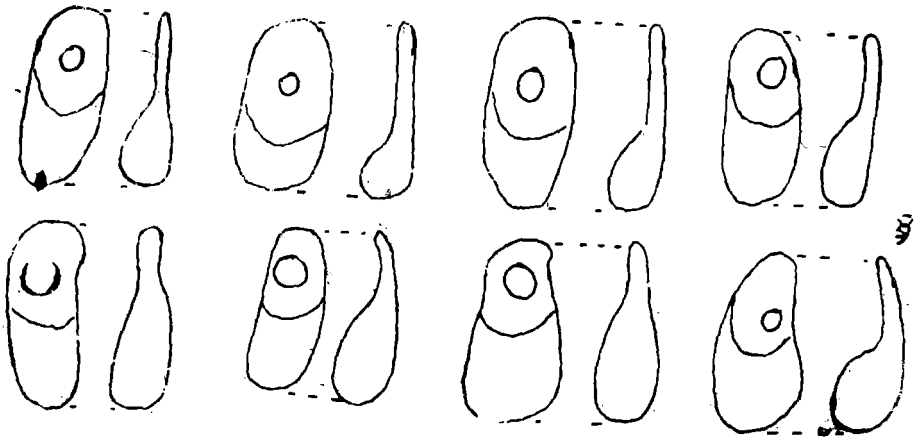

Pl. VI. Mărgele din canini de cerb (1 — 3).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

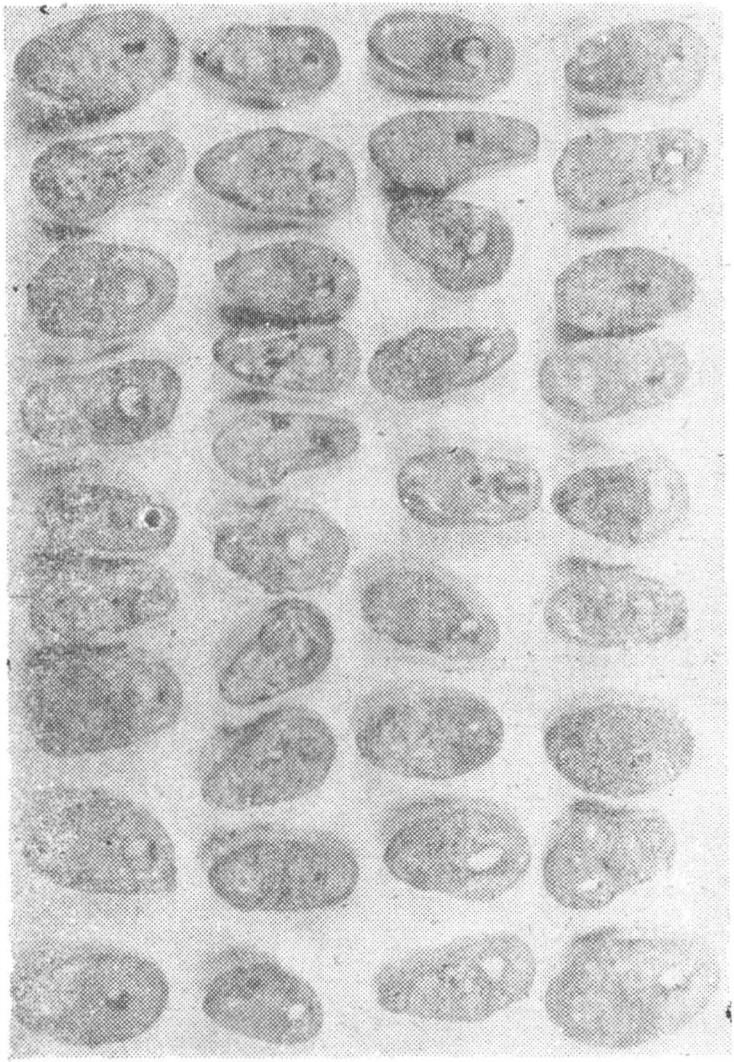

Pl. VII. Mărgele din canini de cerb.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pl. VIII. Mărgele din canini de cerb (1 — 2).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

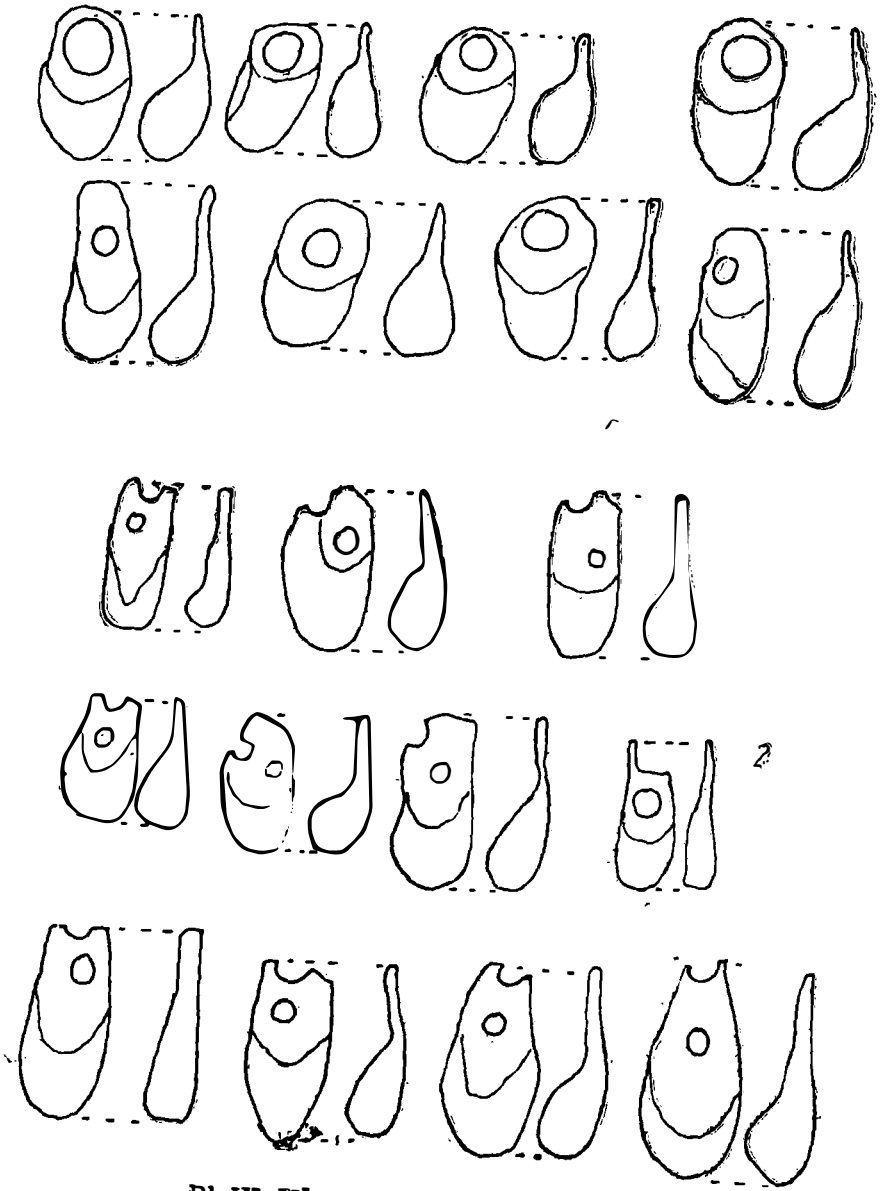

Pl. IX. Mărgele din canini de cerb (1 — 2).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

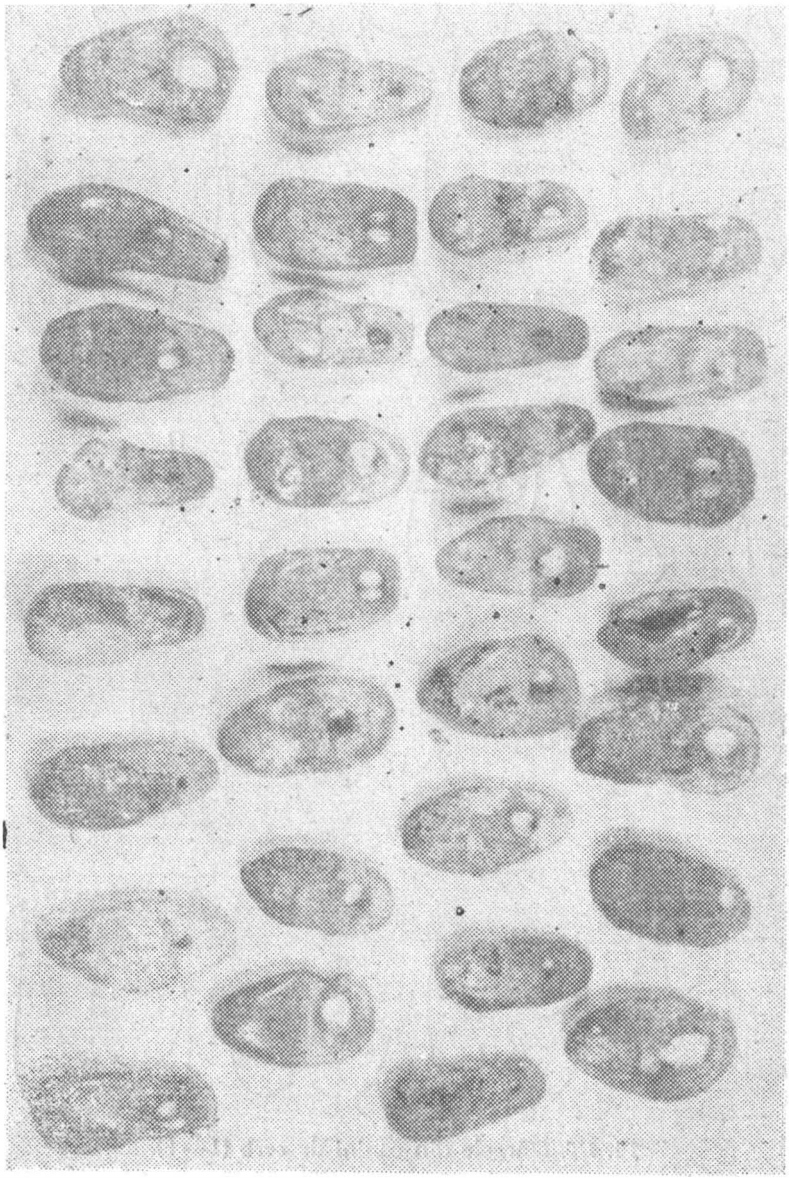

Pl. X. Mărgele din canini de cerb.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

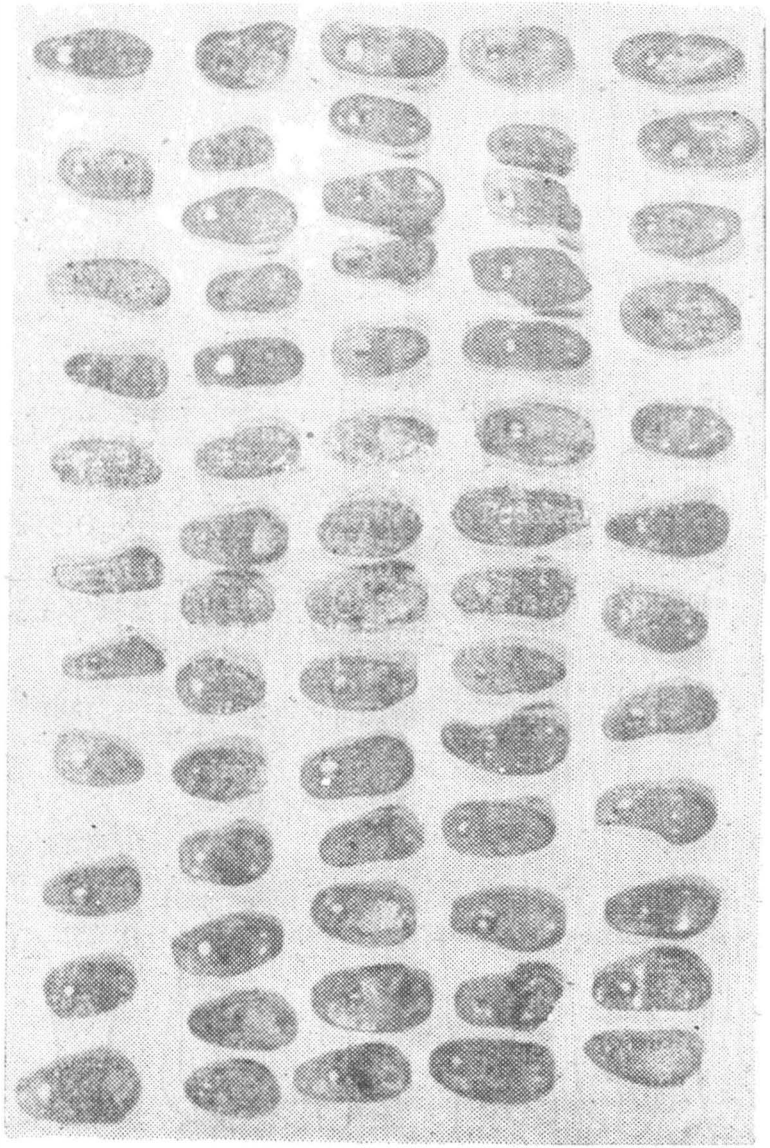

Pl. XI. Mărgele din canini de cerb.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

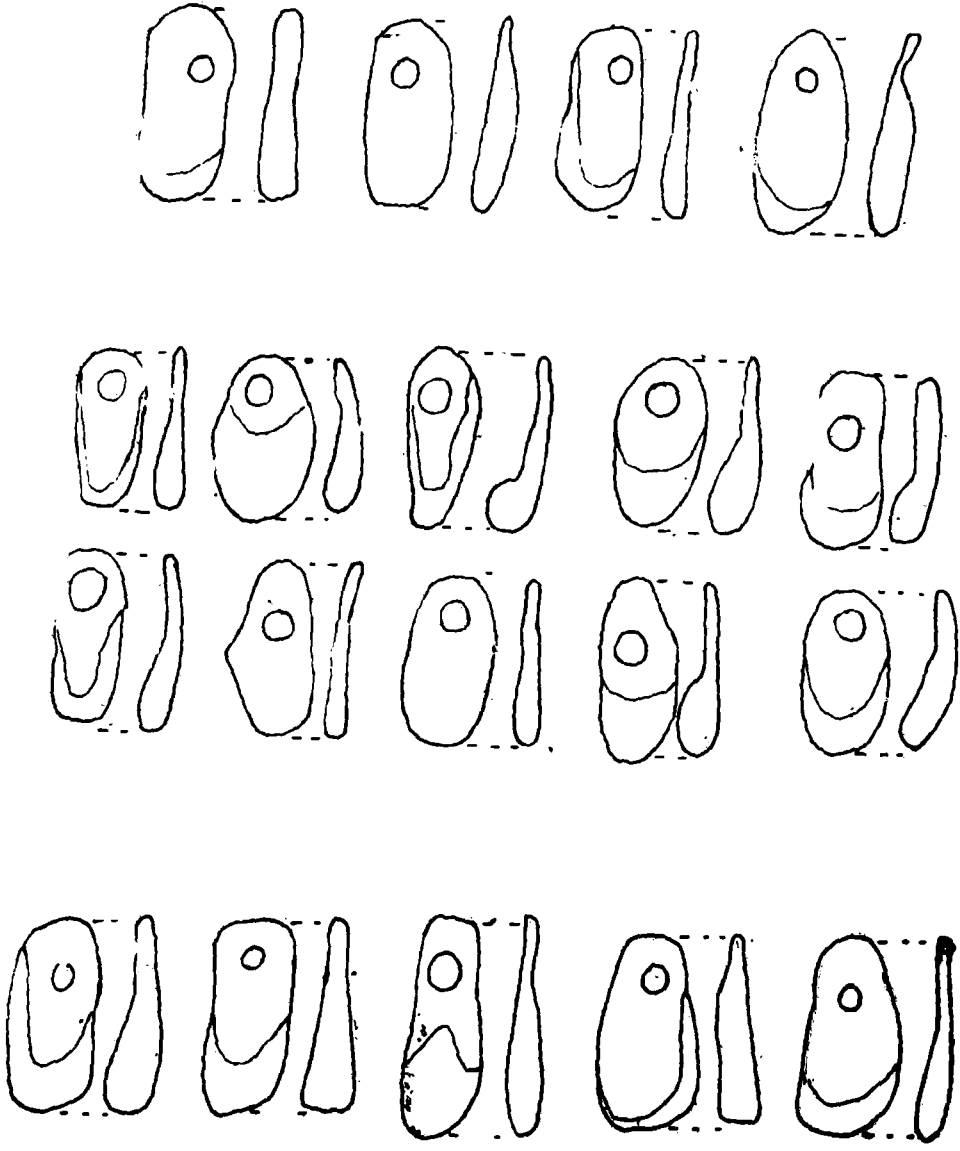

Pl. XII. Mărgele din canini de cerb.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

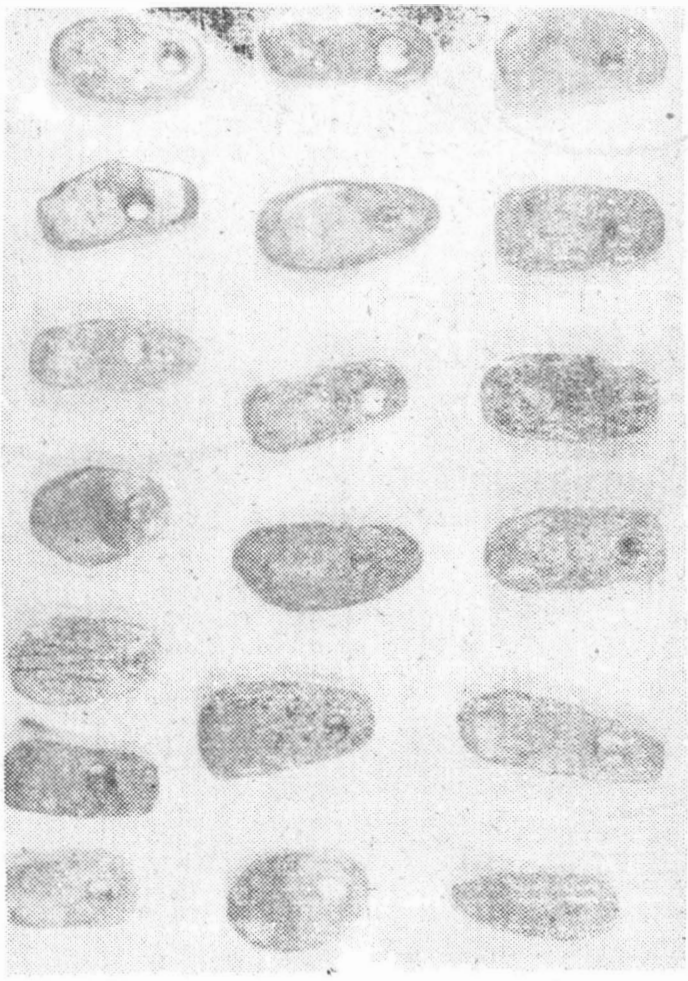

Pl. XIII. Mărgele din canini de cerb.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

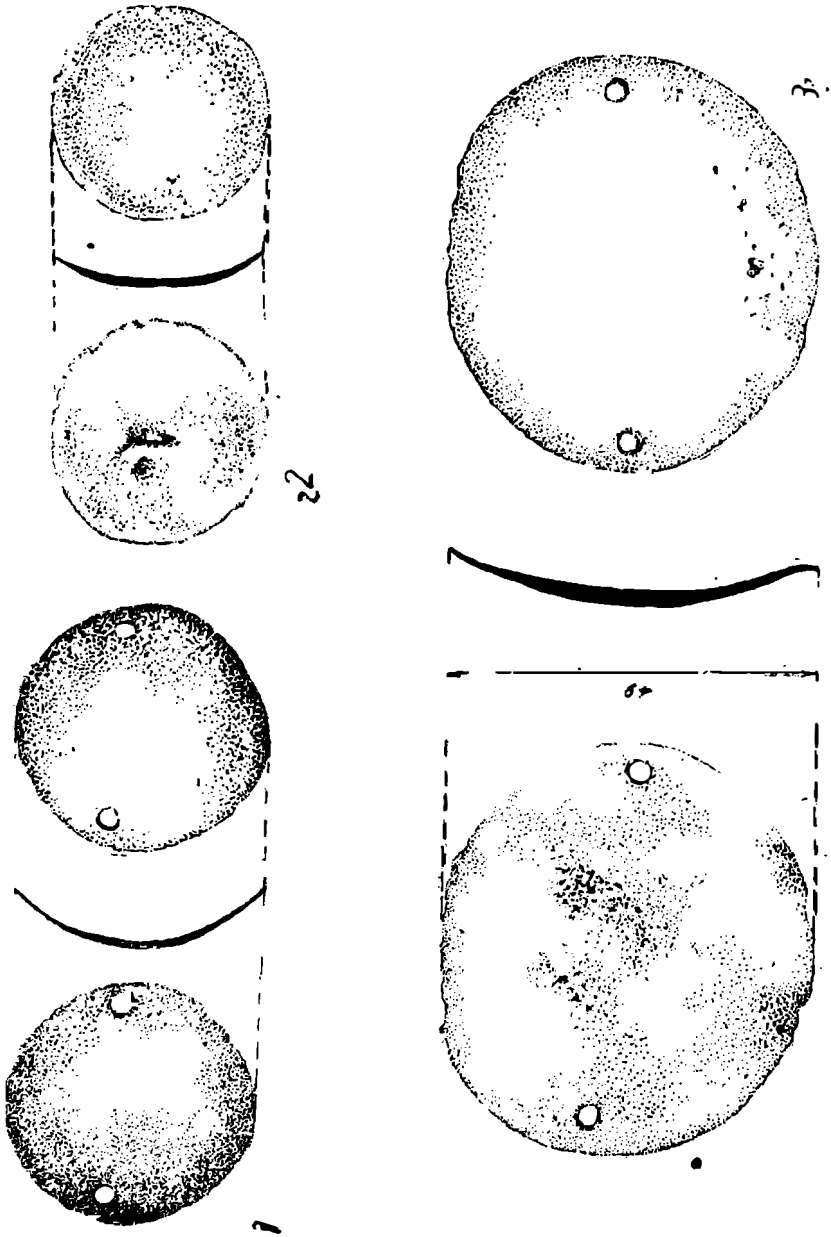

Pl. XIV. Discuri de aramă (1 — 3).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

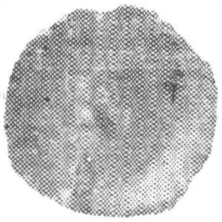
1
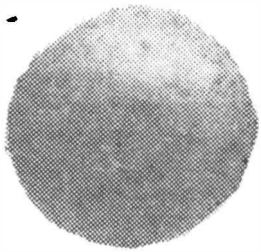
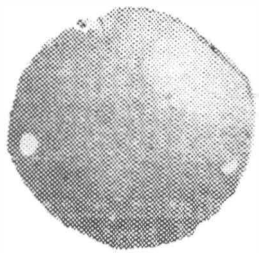
2
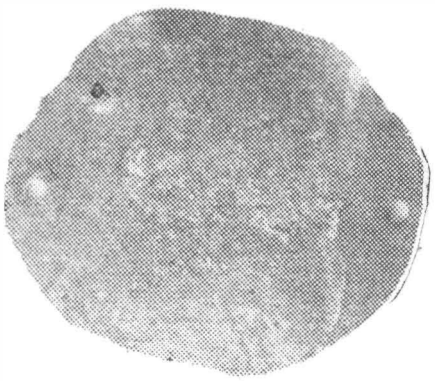

3

Pl. XV. Discuri de aramă (1 — 3).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE PRIVIND VÎNĂTOAREA, PESCUITUL ŞI CULESUL DIN NATURĂ, PRACTICATE DE COMUNITĂŢILE ENEOLITICE DIN SUDUL MOLDOVEI

de ION T. DRAGOMIR

Discutînd despre concept şi îndeosebi despre procesul foarte îndelungat al formării noţiunii de vînătoare, de pescuit şi de culesul din natură, privite sub aspectul activităţii lor de esenţă primordială, neapărat va trebui să le asociem de apariţia şi de prezenţa omului paleolitic, a cărui existenţă a depins în mod exclusiv de tot ceea ce putea să-i ofere pentru asigurarea hranei, bineînţeles, obţinute prin eforturile şi abilităţile sale instinctive, îndeletniciri pe care şi le-a perfecţionat continuu în decursul timpului. Datorită luptei sale neîncetate cu forţele naturii pentru a-şi apăra viaţa şi a-şi obţine hrana zilnică a fost imperios necesar să-şi făurească anumite unelte şi arme primitive, realizate din lemn, piatră cioplită şi os, dealtfel, singurele mijloace eficiente de care depindea însăşi viaţa şi perpetuarea speciei umane.

Dacă în epoca paleolitică, vînătoarea, pescuitul şi culesul aveau un rol hotărîtor în ceea ce priveşte modul de alimentaţie al omului primitiv nomad, care se deplasa de la un loc la altul în căutarea hranei, în epoca neolitică felul de trai al oamenilor primitivi capătă alte valenţe economico-sociale şi cultural-artistice. Odată cu perfecţionarea uneltelor, comunităţile neolitice devin sedentare, îşi construiesc aşezări şi locuinţe deosebit de rezistente şi salubre, ocupîndu-se în special de cultivarea primitivă a plantelor şi creşterea vitelor, ocupaţii de bază care reuşesc în cea mai mare parte să le asigure cele necesare traiului. În acest fel se poate înţelege de la sine că, vînătoarea, pescuitul şi culesul încep să-şi diminueze din importanţă, trec pe plan secundar, devenind îndeletniciri cu caracter ocazional sau sezonier.

Specialiştii din domeniul arheologiei au emis ipoteze deosebit de plauzibile, în care susţin că epoca neolitică a însemnat o adevărată „revoluţie" în cadrul orînduirii comunei primitive, deoarece omul a devenit producătorul mijloacelor sale de subzistenţă [1]. Bilanţul săpăturilor arheologice de pînă astăzi, precum şi cel al cercetărilor de suprafaţă şi al descoperirilor întîmplătoare, referitoare la aşezările comunităţilor de aspect Stoicani-Aldeni, de la Drăgăneşti, Tecuci, Băneasa, Puricani şi Suceveni, dar mai ales, cel al aşezărilor cucuteniene, de la Bereşti „Dealul Bîzanului" şi „Dealul Bulgarului", ne dovedesc cu prisosinţă

1 Al. Păunescu, *Evoluţia uneltelor şi armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, Bucureşti, 1970, p. 35.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

că purtătorii acestor culturi dispuneau de un inventar de unelte şi de arme destul de bogat şi de variat.[2]

După materialul arheologic în general şi după unelte şi arme în special, se pot diferenţia ocupaţii sau activităţi cu caracter economic al populaţiilor eneolitice, din sudul Moldovei, strîns legate de agricultură şi de creşterea vitelor, de vînătoare, de pescuit şi cules, de meşteşugul olăritului şi prelucrarea lemnului, a pietrei, a osului şi a ţesutului, a împletitului de rogojini şi a torsului, a pieilor de animale, a aramei etc.[3]

Pe baza unor analize paleo-faunistice efectuate de către Sergiu Haimovici de la Laboratorul de morfologie animală al facultăţii de biologie de la Universitatea „Al. I. Cuza" — Iaşi, executate pe materiale descoperite în marea aşezare eneolitică, de la Suceveni, s-a ajuns la rezultate deosebit de interesante, atît în ceea ce priveşte existenţa speciilor de animale domestice şi a celor sălbatice vînate, cît şi în aceea a procentajelor. Considerăm că aceste determinări sînt suficient de edificatoare pentru a ne face o părere de ansamblu asupra practicării vînatului, pescuitului şi a culesului, în regiunea de sud a Moldovei. Materialul osteologic de la Suceveni cuprinde 809 resturi, dintre care 806 aparţin mamiferelor, 70 n-au putut fi precis determinate, iar trei fragmente provin de la păsări — o specie de talie mare — evident sălbatică. Frecvenţa speciilor sălbatice în ordinea importanţei numerice se prezintă astfel, citäm *Cervus elaphus, Capreolus capreolus, Sus scrofa ferus, Bos primigenius* şi *Meles meles*[4]. Aşadar, speciile sălbatice sînt reprezentate prin cerb, căprior, mistreţ, bour şi bursuc, primul aparţinîndu-i peste 1/2 din resturile ce aparţin acestui grup. Firește, vînătoarea acestor animale era practicată în scopuri alimentare, însă avea o pondere foarte scăzută în economia locuitorilor acestei aşezări. Este necesar să menţionăm prezenţa şi frecvenţa oarecum ridicată a cerbului în zone de joasă atiltudine în care se află situată aşezarea Suceveni. Ca un corolar ar fi de presupus în această zonă de sud a Moldovei, în epoca eneolitică, prezenţa unor masive forestiere destul de mari.[5] Deşi nu dispunem de analize sporo-polenice, totuşi, pe baza unor resturi de cărbuni de lemn de stejar, descoperit la Suceveni. a varietăţilor de cereale în special de grîu *Triticum monococcum, Triticum dicoccum Schrank, Triticum spelta L.*, grîul pitic, *Triticum compactum Host.; orzul* cu bobul alb, *Hordeum vulgare var nudum,* ovăzul *Avena sativa L.* şi meiul obişnuit *Panicum miliaceum L.* precum şi a

2. Ion T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul României — Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, Ed. Acad. R.S.R., Bucureşti 1983, p. 39; idem, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice de la Berești „Dealul Bulgarului" 1981, judeţul Galaţi*, în Memoria Antiquitatis, IX—XI, Muzeul de istorie — Piatra Neamt, 1985, fig. 5—14.

3. Ion T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul României*, p. 93.

4. *Ibidem*, p. 94.

5. Mulţumim şi pe această cale D-lui Sergiu Haimovici pentru ajutorul acordat la determinarea materialului faunistic, precum şi a precizărilor făcute asupra florei şi a microclimatului din sudul Moldovei.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

determinărilor de paleo-faună, presupunem că, climatul microzonei în care s-au dezvoltat comunitățile eneolitice de aspect cultural Stoicani-Aldeni, și cele aparținînd culturii Cucuteni A3, era destul de asemănător cu cel actual. În favoarea similitudinii, acestui microclimat pledează însăși felul de construcție al locuințelor de o arhitectură destul de solidă și confortabilă. cu pereții groși din furci, pari și nuiele, pomestiți cu lut și prevăzute cu platforme de factură cucuteniană, ceea ce denotă că, aspectul general al climatului și al florei nu au suferit transformări prea mari față de climatul actual. În condițiile unui climat blînd, astfel de locuințe solid construite n-ar fi fost necesare.

Dacă din determinările faunistice întreprinse la Suceveni, frecvența păsărilor vînate este mult scăzută, aceasta se datorește și faptului că o mare parte dintre uneltele de os ale comunității eneolitice de aspect Stoicani-Aldeni, mă refer în special la sule, erau făcute din oase tari și lungi, din femure de păsări sălbatice. probabil, de baltă, care însă n-au fost incluse în procentajul statistic amintit.

Interesantă ne pare și descoperirea resturilor osteologice de *Equus caballus,* probabil încă sălbatic, sau poate domesticit, destul de numeroase comparativ cu alte culturi eneolitice de pe teritoriul patriei noastre, fiind bine determinate, atît în așezările de la Folteși „Ruptura", Drăgășani-Tecuci și Suceveni, cît și într-un mormînt în poziție chircită. de la Suceveni aparținînd aceluiași aspect cultural Stoicani-Aldeni [7]

Chiar dacă momentan nu dispunem de analize paleo-faunistice decît asupra unei singure stațiuni arheologice, acesta poate fi valabilă și pentru celelalte așezări eneolitice din zona respectivă, unde au fost întreprinse de asemenea cercetări arheologice, ce conțin materiale osteologice similare, ne referim în general, la așezările de tip Stoicani-Aldeni : de la Stoicani, Drăgănești-Tecuci, Măstăcani — punctul „Gîtul Cămilii" Folteşti — „Ruptura", Băneasa, Smulți, Umbrărești, Tămășeni, Puricani, Smîrdan, Galați — balta Cătușa —, precum și la așezările cucuteniene de la Bereşti „Dealul Bîrzanului" și „Dealul Bulgarului". Pleșa, Puricani, Albești, locul numit și „Dealul Boierească", „Între Pîrîie", Gănești „Rîpa Stejarului", Toflea „Dealul Tănăsoaia", etc.

În afara resturilor paleo-faunistice care de fapt documentează numai parțial practicarea vînatului de către comunitățile eneolitice, din sudul Moldovei. trebuie să prezentăm și tipurile de arme și metodele pe care le foloseau în acest scop.

Epoca eneolitică comparativ cu celelalte epoci anterioare a reprezentat o revoluție tehnică în domenii multilaterale, mai ales, în aceea a prelucrării uneltelor și armelor șlefuite sau lustruite. Acest procedeu tehnic a fost folosit în mare măsură de către toate culturile materiale specifice acestei epoci, precum și a celor următoare, într-un procent mai mic sau mai mare, în funcție de necesitățile fiecărei comunități.[8]

6. *Ibidem.*
7. Ion T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul României,* p. 183, fig. 59/1.
8. *Ibidem,* p. 42

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

S-a constatat că rocile folosite sînt de mai multe feluri, fie de natură sedimentară, cum ar fi de exemplu gresiile silicioase de culoare gălbuie. gresiile silicioase cu glauconit, de culoare brună-cenuşie şi cele negricioase-verzui devoniene, de Blasova, comuna Turcoaia, sau marnele albe caolinoase şi argiloase. Într-un procentaj mai restrîns se află rocile dure, de natură eruptivă şi metamorfică, de diferite culori albastre lucioase, verzui. albastre-verzui, toate de proveniență autohtonă, cum sînt granitele, bazaltele, profirele şi gabrourile din Dobrogea hercinică. Într-o foarte mică măsură, utilajul litic descoperit la Suceveni este făcut din roci metamorfice, cum ar fi şisturile verzi siluriene, cuarţitele, şisturile cloritoase. micacee sau sericitoase.[9] Nu este exlus ca întregul material litic folosit de către comunităţile eneolitice din sudul Moldovei ca materie primă, la realizarea armelor şi a uneltelor, să fie adus, fie din Dobrogea hercinică, fie de pe firul văilor Siretului şi ale Prutului, din Carpaţii Orientali, constituind cele mai lesnicioase şi sigure căi de acces ale vremii, în vederea procurării materiilor prime (fig. 1—2).

În ceea ce priveşte varietatea şi structura armelor privind duritatea, forma şi dimensiunilor lor, acestea erau concepute şi executate direct proporţional cu speciile de animale pe care le vînau. Evident, se poate presupune că, pentru vînatul animalelor mari, acolo unde armele primitive nu aveau totdeauna eficacitatea necesară de a imobiliza vînatul, eneoliticii recurgeau la diferite metode de strategie vînătorească, sau la capcane de tradiţie paleolitică, meşteşugit concepute. puse în calea animalelor, lîngă izvoare, la adăpat, sau amenajau gropi ascunse, acoperite cu crengi şi frunziş, unde cădeau animalele sălbatice urmărite prin hăituială. În general. la vînatul animalelor de talie mare sau mijlocie se foloseau numeroase arme, deosebit de variate, executate din silex şi din roci eruptive, sau metamorfice, cum ar fi topoarele şi măciucile, lăncile şi arcurile, principalele lor arme cu săgeţi de silex. de formă triunghiulară, de mari dimensiuni, iar pentru animalele mici şi pentru păsări erau întrebuinţate săgeţi de proporţii mult mai reduse, propulsate la mari distanţe (fig. 1—3/1—23 ; 4/1). În orice caz, vînatul completa hrana întregii colectivităţi eneolitice. şi-n acelaşi timp, asigură procurarea pieilor de animale, necesare la îmbrăcăminte şi la încălţăminte, iar din coarne se executau diferite tipuri de unelte. Merită să precizăm faptul că şi ciinele, cel mai ataşat dintre animalele domestice ale omului a fost şi este de un real folos, atît în acţiunile vînătoreşti, cît şi la paza locuinţei şi a turmelor de animale domestice.

Referitor la practicarea pescuitului în regiunea de sud a Moldovei, acesta, desigur, a reprezntat o altă sursă de existenţă care a contribuit în mod eficient la procesul de alimentaţie al populaţiilor străvechi. Pescuitul intuit a fi o îndeletnicire de caracter secundar, se manifestă destul de pregnant în mai toate comunităţile eneolitice, deoarece aşezările sînt situate pe cursul apelor mari şi mijlocii, Dunăre, Prut. Siret, pe tera-

9. Analizele de caracter macroscopic ale materialelor litice din săpăturile de la Suceveni au fost efectuate de către Chiorăscu Ion. de la Inspectoratul geologic minier Galaţi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sele inferioare ale bălților și a marilor lacuri din sudul Moldovei. Descoperirea unui însemnat număr de oase și solzi de pești, și-n deosebi de vertebre de somn, *Silurus glanis*, de talie mare, de carapacele de broască țestoasă, precum și de numeroase unelte de pescuit. din corn de cerb, os și lut ars, cum sînt harpoanele și greutățile de plasă de pescuit, descoperite în așezările eneolitice de la Stoicani, Suceveni [10], Bereștí ș.a., constituie dovezi grăitoare în acest sens (fig. 2/8 ; 3/24—26 ; 4/2—3).

În aceeași măsură este reprezentat și culesul în natură. Acesta este bine documentat în toate așezările eneolitice de aspect Stoicani-Aldeni și Cucuteni A3. datorită descoperirii unor apreciabile cantități de valve de scoici de rîu, *Unio sp.* și de cochilii de melci, *Helix pomatia*, găsite în majoritatea cazurilor în gropile menajere din jurul locuințelor.

În ceea ce privește consumarea rădăcinilor suculente, precum și a altor plante comestibile culese din pădure, acestea pot fi documentate numai pe baza existenței unor unelte, vîrfuri de coarne de cerb, un fel de scurgătoare, cu puternice amprente de folosire, care puteau fi utilizate și la scoaterea plantelor comestibile din pămînt (fig. 5).

Culegătorii primitivi au intuit admirabil lumea vegetală înconjurătoare, făcînd numeroase constatări și născociri, deosebit de utile, care le-au îngăduit în mare măsură să folosească diferite plante în alimentație. Ei au descoperit și au întrebuințat practic importantele însușiri ale anumitor plante, precum și proprietățile curative ale altora. Au început să desfacă fibrele inului sălbatec și ale urzicii, să le răsucească și să le toarcă, făcînd ață și sfori, au învățat să realizeze țesături grosiere și unele chiar fine. necesare îmbrăcămintei lor, precum și desagi, traiste și alte obiecte folosite în gospodăriile eneolitice [11].

Producția realizată în comun, în cazul de față ne referim exclusiv la vînat, pescuit și cules, urmărea satisfacerea nevoilor materiale imediate ale întregii societăți gentilice. La sfîrșitul oricărei acțiuni, produsele obținute, de orice natură ar fi fost, erau împărțite în mod egal membrilor întregii colectivități. În această situație, proprietatea comună asupra mijloacelor de producție corespundea caracterului forțelor de producție. Ea a constituit baza relațiilor de producție din această epocă istorică.

Nu este lipsit de importanță să arătăm că. în afară de activitățile executate în comun de către întreaga colectivitate, membrii societății gentilice puteau întreprinde anumite acțiuni și în mod individual, bineînțeles, cu uneltele personale.

Privite sub aspectul cronologiei absolute, vînatul, pescuitul și culesul, activități secundare ale celor două mari culturi eneolitice. din sudul Moldovei. respectiv, a aspectului cultural Stoicani-Aldeni, datat

10. Ion T. Dragomir, *op. cit.*, p.96.
11. *Istoria Universală*, vol. I, Ed. Științifică, București, 1959, p. 96—97.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

între anii 3800—3600 î.e.n. și a culturii Cucuteni A, datată între anii 3500—3300 î.e.n., rezultă că aceste îndeletniciri pot fi încadrate cronologic, între anii 3800—3300 î.e.n., cuprinzînd o perioadă de 500 de ani, în contextul arheologic al epocii eneolitice.

În încheiere, putem afirma că cele prezentate în cuprinsul acestei lucrări, într-o formă atît de succintă, constituie doar o modestă contribuție referitoare la rolul pe care l-a jucat vînătoarea, pescuitul și culesul, în cadrul procesului de asigurare a hranei așezărilor eneolitice. Spunem aceasta, deoarece cultivarea primitivă a plantelor și creșterea vitelor dețineau o situație hotărîtoare în această privință.

Viața aspră și plină de primejdii la tot pasul, a vînătorilor, a pescarilor și a culegătorilor din cadrul epocii eneolitice, a necesitat în mod continuu o încordare și o atenție deosebită a întregului organism omenesc, în lupta cu forțele naturii [12], cu fiarele sălbatice, dar și cu diferiți dușmani care de multe ori îi jefuiau și le incendiau așezările.

Privind în linii generale starea de fapt sus amintită, avem certitudinea că numai sub această ipoteză poate fi înfățișată fresca acelor vremuri de mult apuse, acoperite de cenușa multimilenară a timpurilor, care s-au scurs în mod creator pe treptele istoriei, prefațîndu-se într-o succesiune novatoare, de etape și de perioade, în esență, de epocile preistorice și de cele istorice, cronologic sistematizate în tiparele civilizației universale.

—

TEMOIGNAGES ARCHEOLOGIQUES RELATIFS AUX ACTIVITES (CHASSE, PECHE, CUEILLETTE DES FRUITS) DEVELOPPEES PAR LES COMMUNAUTES ENEOLITHIQUES DU SUD DE LA MOLDAVIE

Résumé

La lutte incessante contre les forces de la nature devait inciter l'homme primitif, qui n'arrivait pas à contenter son besoin de survie par la simple cueillette des fruits, à se forger les outils et les armes susceptibles de lui servir. Pour ce faire, il disposăit du bois, du silex et autres pierres, de l'os et la corne, avant de découvrir les possibilités fournies par le modelage de la glaise et la terre cuite.

Avec le développement de leurs outils, les populations néolithipues commencent à connaître les bénéfices du mode d'existence sédentaire. Elles apprennent à apprécier l'abri des demeures solidement bâties, les facilités de nourriture assurées par la culture primitive des plantes et l'élevage — activitée fondamen-

12 *Istoria Universală*, p. 97.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tales pour leur subsistance. Bien que, jusqu'à présent, nous ne disposions d'analys sporo-polliniques ou concernant la paléofaune du site respectif que le cas de la station de Suceveni, il nous semble que ces résultats peuvent être considérés comme représentatifs pour toutes les stations énéolithiques du sud de la Moldavie. Généralement, nous avons en vue les stations de type Stoicani-Aldeni de Stoicani, Drăgănești-Tecuci, Măstăcani lieu-dit Gîtul Cămilei, Foltești-Ruptura, Băneasa, Smulți, Umbrărești, Tămășeni, Puricani, Smîrdan, Galați-Balta Cătușa, ainsi que les sites cucuténiens de Bereşti-Dealul Bîzanului et Dealul Bulgarului, Pleşa, Puricani. Aldeşti, le lie-dit Între Pînaie et Dealul Boiereasca, Gănești-Ripa Stejarului, Toflea-Dealul Tănăsoaia, etc.

En ce qui concerne les armes, leur variété et leur structure étaient déterminées par les différentes espéces de gibier. Quand il s'agissait de bêtes de grosse taille les chasseurs énéolithiques utilisaient, sans doute, une certaine stratégie devenue traditionnelle, ainsi que les trappes aménagées auprés des sources d'eau ou sur les sentiers battus lors des traques organisées. Dans le cas du gibier de taille moyenne, ils se servaient d'armes de silex ou autres roches, dont ils fabriquaient des haches et des massues, des lances et des arcs à fleches de silex (l'une de leurs armes de prédilection). Du reste, les arcs et les flèches de petites dimensions mais propulsées à grandes distances étaient également utilisé pour la chasse aux oiseaux.

Une autre source alimentaire devait être la pêche. Bien que cette activité semble avoir été subsidiaire, on la trouve attestée dans presque tôutes les stations énéolithiques, qui longent les cours d'eau, grands et moyens — le Danube, le Prut, le Siret —; ainsi que les bords des marais et des grands lacs de Moldavie méridionale. Preuve en est la quantité des restes de poisson, os et écailles (notamment du *Silurus glanis* de grande taille), de carapaces de tortue, complétés par le grand nombre d outils de pêche : harpons et hameçons en corne de cervidé, poids en terre cuite pour les filets de pêche etc.

La cueillette des fruits de la terre et des eaux s'avère elle aussi abondamment illustrée dans toutes les stations énéolithiques. En effet, la plupart de leurs fosses ménagères ont livré des salves *d'unio sp.* et des coquilles de *xelix pomatia*, quant aux racines succulentes et aux plantes commestibles, leur usage comme nourriture est suggéré par certains outils en corne de cerf, sorte de grattoirs portant des traces de longue usure.

Il semble que les produits obtenus par la chasse, la pêche et la cueillette étaient distribués, ensuite, à tous les membres de la communauté respective. Sous le rapport de la chronologie absolue, ces activités (chasse, pêche, cueillette) ont du couvrir les cinq siecles compris entre 3800 et 3300 avant Christ. L'énéolitiques représente, sans doute, une période difficile du développement de l'humanite, vu la dureté de la vie que menait l'homme en incesant affrontement avec les forces de la nature, les bêtes sauvages et ses congénères ennemis, prêts à incendier et à piller dès que l'occasion se présentait.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1 — Divers types d'armes et outils énéolithiques trouvés dans la station cucuténiene A3 de Bereşti — Dealul Bulgarului : 1-3, haches de marnene ; 16-24, flèches de silex, pour la chasse ; 4-9, lames ; 10-15, racloirs de silex, utilisé pour le travail des peaux d'animaux.

Fig. 2 — Haches de pierre, utilisées comme armes et outils, une flèche de silex et un harpon en corne de cerf, pour la pêche ; 1, 7-9, de Suceveni ; 2, de la Stoicani ; 3-4, de Rogojeni ; 5-6, de Bereşti — Dealul Bulgarului.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 3 — Divers types d'armes et outils énéolithiques de pierre et de silex, destinés à la chasse : 1, de Puricani ; 2-23, lames et racloirs pour le travail des peaux d'animaux, de Bereşti — Dealul Bulgarului ; 24-26, harpons de pêche : de Suceveni lieu-dit Stoborăni.

Fig. 4 — Outils énéolithiques pour la chasse et la pêche : 1, massue ; 2, harpon de corne de cerf, Suceveni ; 3, poid pour filet de pêche, Bereşti — Dealul Bizanului.

Fig. 5 — Grattoirs énéolithiques en corne de cerf, destinés à la cueillette, trouvés dans le site cucuténien A3 de Bereşti — Dealul Bulgarului.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

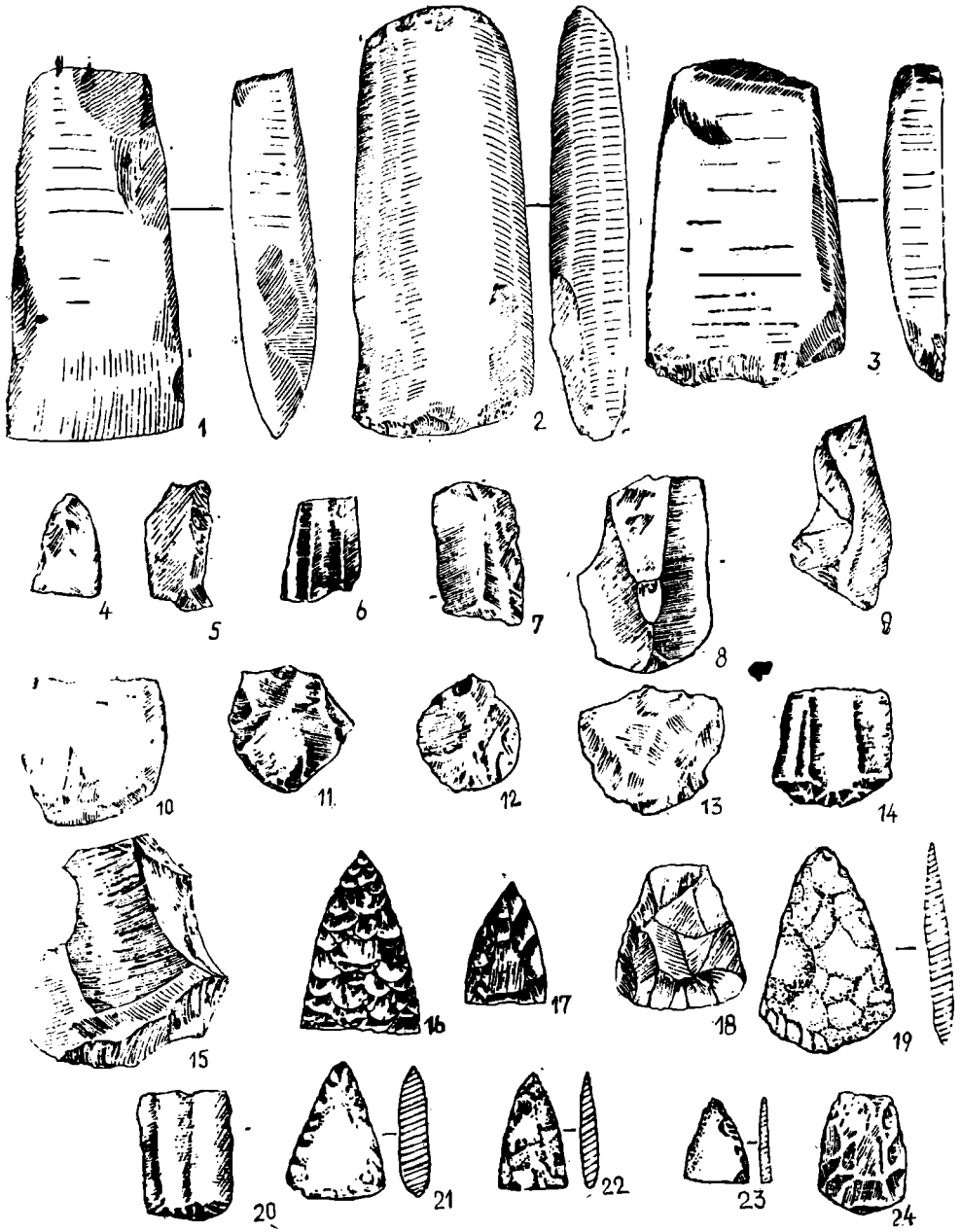

Fig. 1. Diferite tipuri de arme și unelte eneolitice descoperite în așezarea cucuteniană, etapa A3, de la Berești, „Dealul Bulgarului".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

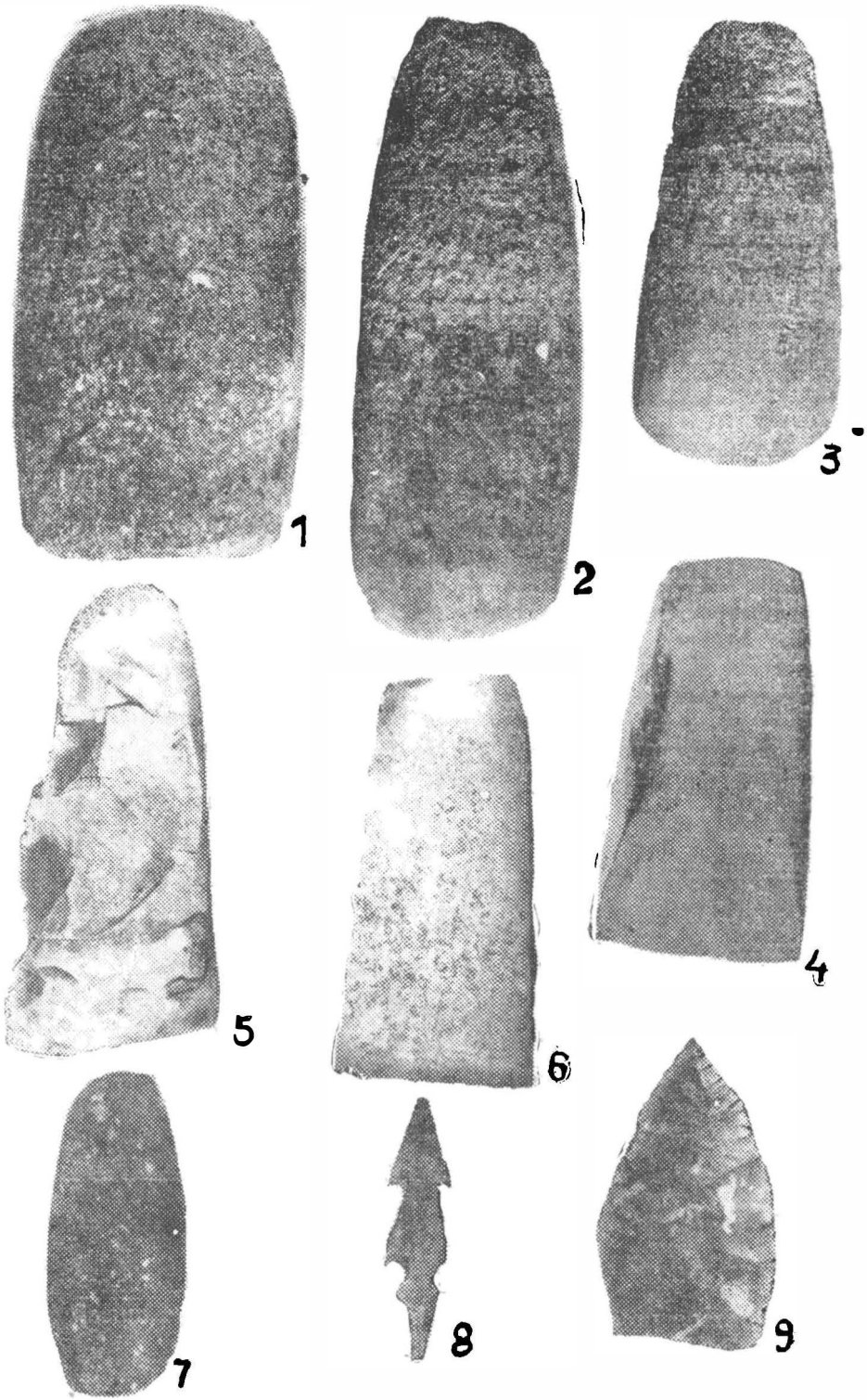

Fig. 2. Unelte din piatră, silex și os de la Stoicani, Rogojeni și Bereşti.

http://www.cimec.ro/ http://cimec.ro

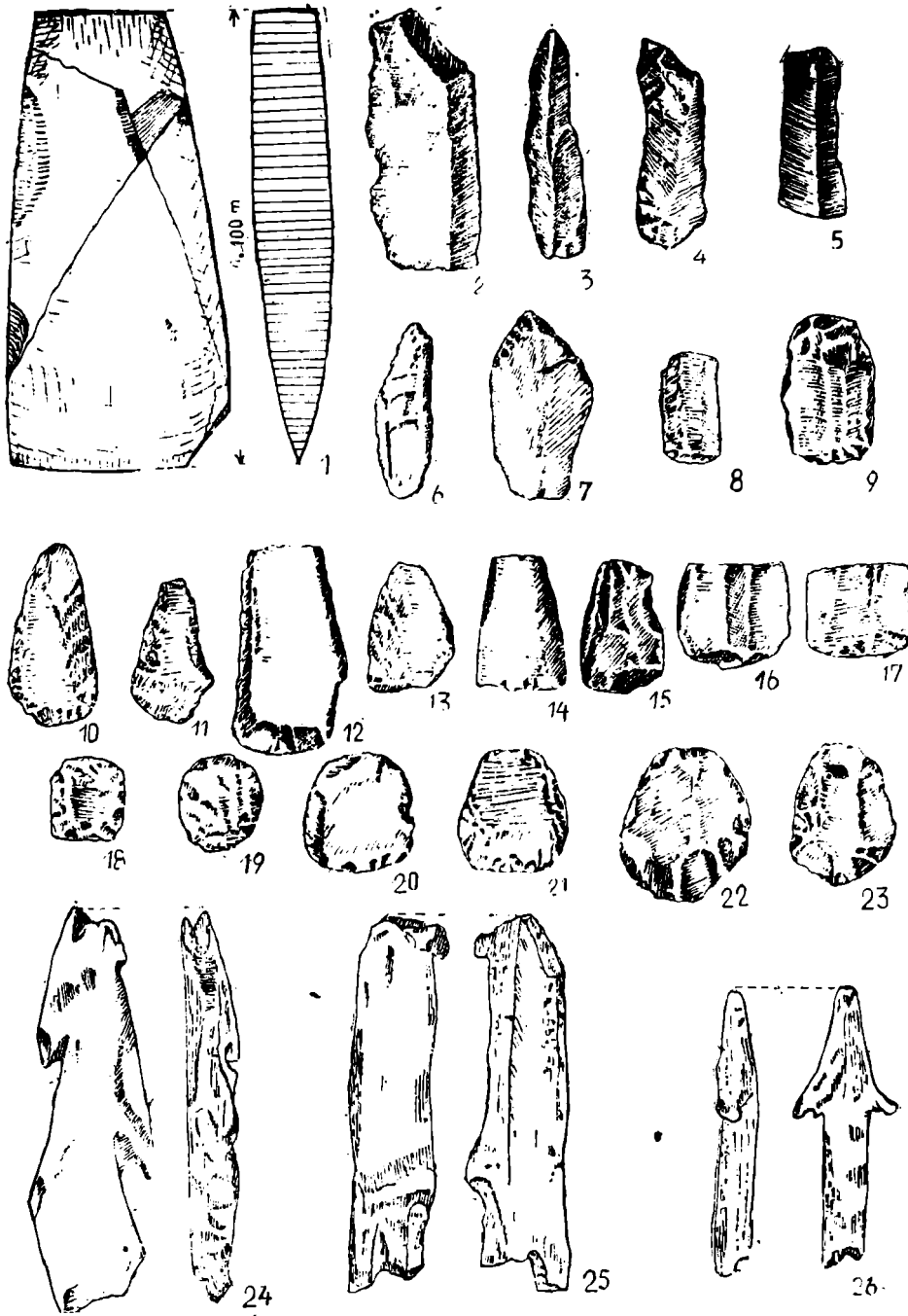

Fig. 3. Arme și unelte din piatră și silex de la Puricani, Bereşti și Suceveni.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

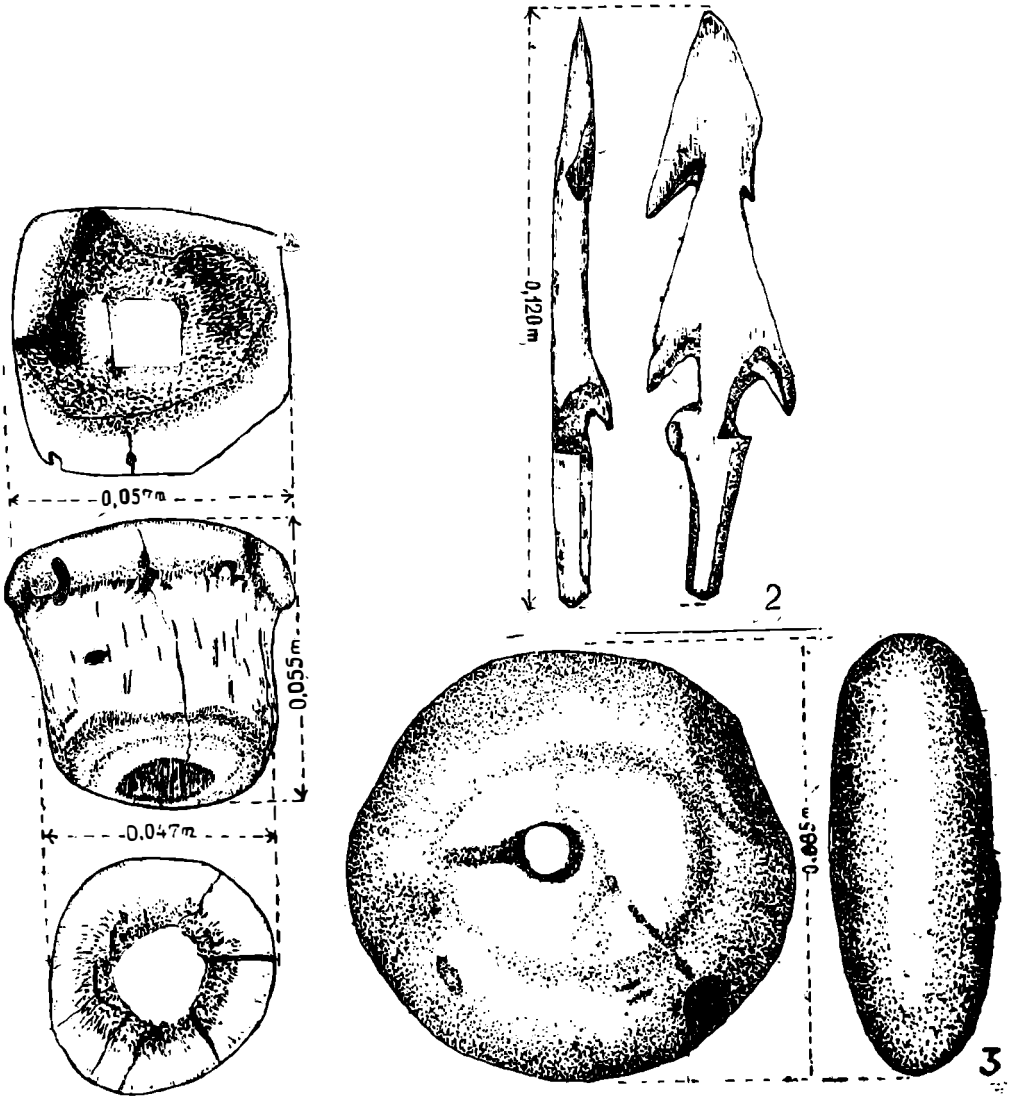

Fig. 4. Unelte eneolitice folosite la vînat și pescuit de la Suceveni și Bereşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

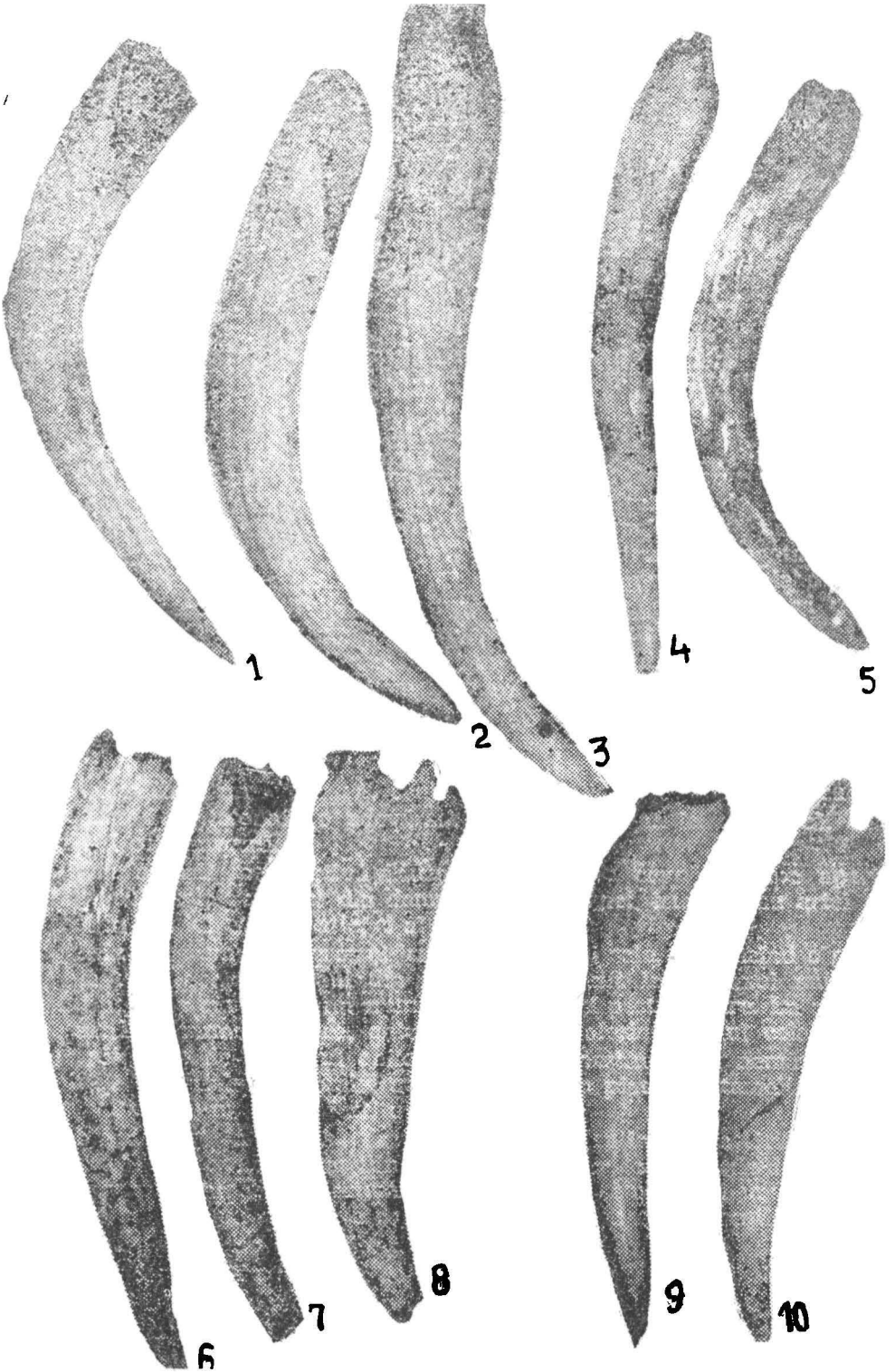

Fig. 5. Unelte din coarne de cerb din aşezarea cucuteniană A3 de la Bereşti.

http://www.cimec.ro / http://cmlabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CULTURA NOUA PE TERITORIUL JUDEȚULUI NEAMȚ*

de GHEORGHE DUMITROAIA

Prin condițiile pe care le-a oferit, mediul natural din acest areal [1] a favorizat existența comunităților de la sfîrșitul epocii bronzului.

Pînă la descoperirea mormintelor de la Ciritei, din teritoriul actual al județului erau cunoscute doar cîteva piese de bronz [2] care nu dovedeau, practic, prezența unor așezări care să aparțină culturii Noua. După perieghezele efectuate de M. Zamoșteanu și săpăturile întreprinse de A. C. Florescu la Ciritei în anul 1959, a căror principale rezultate au fost publicate cinci ani mai tîrziu [3], s-au înregistrat alte descoperiri, astfel că în 1970 numărul obiectivelor Noua a ajuns la 21 [4]. În deceniul următor au mai fost descoperite 15 puncte de interes arheologic și abia după 1980 vor fi cunoscute cele mai multe din stațiunile acestei culturi.

Rezultatele obținute în ultimul interval de timp au fost posibile în primul rînd datorită activității noastre de cercetare pierieghetică, verificării colecțiilor școlare și particulare, înregistrării unor descoperiri întîmplătoare cărora nu li se dăduse importanță în anii trecuți și preluării unor informații de la colegii care au făcut cercetări în zonă. De adăugat și faptul că pe teritoriul județului au fost finalizate o serie

---

* — Conținutul prezentului articol a fost susținut și în cadrul simpozionului internațional de la Călărași, cu tema „Cercetări arheologice privind populațiile bronzului tîrziu din România", care a avut loc între 15-19 octombrie 1991.

1. Pentru cunoașterea caracteristicilor mediului natural, recomandăm cîteva din lucrările în domeniu: V. Tufescu, *Subcarpații și depresiunile marginale ale Transilvaniei*, Ed. St., 1966; I. Donisă, *Geomorfologia văii Bistriței*, Ed. Acad., 1968; C. Martiniuc, Cadrul natural la vol. *Războieni — Valea Albă și împrejurimile*, 1977; V. Băcăuanu, N. Barbu, M. Pantazică, A. Ungureanu, D. Chiriac, *Podișul Moldovei*, Ed. st. și enciclop., 1980; C. Brînduș, C. Grasu, *Valea Moldovei*, Ed. ptr. turism, 1991.

2 C. Matasă, *Cercetări din preistoria județului Neamț*, în *BCMI*, 97, 1940; M. Petrescu-Dîmbovița, *Contribuții la problema sfîrșitului epocii bronzului și începutul epocii fierului în Moldova*, în *SCIV*, IV, 1953, 3-4; I. Teștiban, *Depozitul de obiecte de bronz de la Doljești*, în *SCS*, VIII, Iași, 1957; Descoperirile de la Tg. Neamț, Țibucani și Doljești vor fi reluate de M. Petrescu-Dîmbovița în *ArhMold*, II-III, 1964 și în *Depozitele de bronzuri din România*, Ed. Acad., 1977.

3 A. C. Florescu, *Contribuții la cunoașterea culturii Noua*, în *ArhMold*, II-III, 1964.

4. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Emilia Zaharia, *Așezări din Moldova din paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, Ed. Acad., 1970.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de contracte de salvare arheologică [5], ocazie cu care s-au descoperit şi cercetat cîteva aşezări.

Din totalul celor 94 de puncte menţionate în corpus-ul descoperirilor, în 68 există aşezări certe sau probabile, unul poate fi considerat drept un punct de exploatare a sării [6], iar în 8 localităţi s-au identificat necropole sau morminte izolate. În alte 16 puncte au fost descoperite numai obiecte dispersate sau depozite de bronzuri, iar într-un punct s-a găsit un sceptru de piatră.

Din cele 69 de aşezări aparţinînd acestei culturi, doar 7 au beneficiat de cercetări speciale, iar 8 au fost interceptate cu ocazia săpăturilor din staţiunile arheologice a căror depuneri principale reprezentau alte epoci. Pînă în momentul de faţă s-au publicat sau menţionat în articolele de specialitate (inclusiv în recentul repertoriu al culturii Noua [7]) un număr de 30 de aşezări din cele 69 pe care le cuprinde corpus-ul de mai jos. În cazul obiectivelor funerare, două necropole care au beneficiat de cercetări sistematice au fost publicate parţial [8], iar o necropolă este practic, inedită [9]. Referitor la obiectele de bronz, acestea sînt în cea mai mare parte publicate [10].

Aşezările culturii Noua de pe teritoriul judeţului Neamţ au în general aceleaşi caracteristici, atît în privinţa situării şi răspîndirii resturilor arheologice la suprafaţa solului, cît şi al inventarului [11].

În legătură cu dispunerea lor în funcţie de subunităţile geografice existente, notăm următoarele: aşezările lipsesc cu desăvîrşire din zona ocupată de munţi, rar se întîlnesc în zona subcarpatică propriu-zisă, cu excepţia depresiunilor Neamţ şi Cracău-Bistriţa, şi relativ dense se dovedesc a fi pe terasele din dreapta rîului Moldova şi pe văile afluenţilor săi.

---

5 Săpăturile de salvare ocazionate de lucrările de îmbunătăţiri funciare promovate de IEELIF Neamţ, au desfăşurat în bazinele pîraielor Rîşca, Valea Neagră, Fundătura şi Cîlneş.

6 M. Alexianu, Gh. Dumitroaia, D. Monah, *Exploatarea surselor de apă sărată din Moldova. O abordare etnoarheologică*, în *Thraco-Dacica*, XIII, sub tipar.

7. A. C. Florescu, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România*, în *Cultură şi Civilizaţie la Dunărea de Jos*, IX, Călăraşi, 1991.

8. M. Cristescu, S. Antoniu, *Contribuţie la cunoaşterea structurii antropologice a populaţiei aparţinînd culturii Noua din Moldova*, în *ASUI*, S.N., secţ. II, Biologie, VIII, 1962; M. Ursachi, *Necropola din epoca bronzului de la Săbăoani*, în *Carpica*, II, 1969, V. Spinei, M. Alexianu, V. Butnaru, *Săpăturile arheologice de la Doina-Girov din 1982—1983*, în *MemAntiq*, IX-XI.

9 Este vorba de necropola de la Ciritei, menţionată în *Materiale*, VI, p. 360-361 şi în *Cultură şi Civilizaţie*, IX, pct. 395/L, 5.

10 Pe lîngă lucrările de la nota 2 adăugăm: M. Ursachi, *Depozitul de obiecte de bronz de la Ruginoasa*, în *Carpica*, I, 1968; I. Vătămanu, *Noi date referitoare la depozitul de bronzuri de la Ruginoasa, jud. Neamţ*, în *MemAntiq*, IX-XI, 1985; Gh. Dumitroaia, *Obiecte de aramă şi bronz descoperite ue teritoriul toriul judeţului Neamţ*, în *MemAntiq*, IX-XI; St. Cucoş, *Descoperiri fortuite de obiecte de bronz*, în *MemAntiq*, *IX-XI*; Gh. Dumitroaia, *Materiale şi cercetări arheolokgice din nord-estul judeţului Neamţ*, în *MemAntiq*, XVIII-XIX, sud tipar.

11. Majoritatea observaţiilor lui A. C. Florescu, cuprinse în *Contribuţii...*, sînt valabile şi pentru descoperirile din judeţul Neamţ.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În majoritate se află în locuri deschise, situate la joasă înălțime, pe terenuri bune pentru agricultură și pășunat. Cu aproximația care se impune, avînd în vedere că nu s-a verificat situația din teren a descoperirilor mai vechi, apreciem că cca. 40 de așezări în apropierea imediată a unor izvoare de apă dulce sau pe cursul superior al pîraielor, de obicei pe terase inferioare, peste 20 de așezări se găsesc pe pantele ușor înclinate ale unor dealuri, tot în vecinătatea surselor de apă și aproape 10 așezări se află pe înălțimi dominate, adesea suprapunînd niveluri de locuiri mai vechi. Ca o particularitate pentru județul Neamț și, după cîte știm pînă în prezent, pentru arealul ocupat de comunitățile culturii Noua, una din stațiuni se află la o altitudine relativă apreciabilă, într-o zonă împădurită de pe Culmea Pleșului din Subcarpații Moldovei, în apropierea unui izvor de slatină.

Pe baza săpăturilor arheologice pe care le-am efectuat în locul respectiv, și anume Lunca — Poiana Slatinii [12], apreciem că nu este vorba de o așezare obișnuită, ci de un punct de exploatare a sării. Vestigiile prezente aici, care alcătuiesc o depunere consistentă provin de la comunitățile de pe Valea Moldovei și din Depresiunea Neamț care au venit să „producă" sare din apa izvorului sărat, folosind procedeul fierberii slatinii pînă la starea de terci și al uscării huscăi în vase așezate pe vetrele de foc. Produsul astfel obținut era direcționat, probabil, către triburile aflate la distanță mai mare de izvoarele sărate, eventual pentru alte produse, slatina lichidă fiind mai greu de transportat.

Cu prilejul cercetărilor perieghetice din obiectivele comune, s-a observat că resturile de locuire sînt grupate, de obicei, în mai multe puncte, formînd mici „movile" aplatizate care cu greu pot fi sesizate la ora actuală. Acolo unde au fost efectuate săpături s-a ajuns la concluzia că movilele reprezintă probabil foste locuințe de suprafață foarte simple, cu pereții construiți din pari și nuiele pe care s-a aplicat lut. În perimetrul lor s-au descoperit resturi ale unor complexe *in situ*, reprezentînd vetre, podele lutuite și pavaje de piatră de rîu, asociate cu ceramică, piatră spartă, oase de animale, etc.

În urma sondajelor noastre de la Vînători — *Izvoare* [13], Săveni — *Izvoare* [14] și Oglinzi — *Fața Slatinii* [15], dar și pe baza cercetărilor de la Săbăoani [16], Tîrpești [17] și Pîncești [18], am ajuns la concluzia că pe teritoriul actual al județului Neamț nu s-a descoperit pînă în prezent cenușare de genul celor care există în alte zone ocupate de cultura

12. Gh. Dumitroaia, *La station archéologique de Lunca-Poiana Slatinii*, în *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, Iași, 1987.
13. Idem, *Sondajul arheologic de la Vînători-Neamț*, în *MemAntiq*, XII-XIV. în *Carpica*, I, 1968.
14. Idem, *Materiale...*
15. *Ibidem.*
16. V. Ursachi. Cercetări efectuate de Muzeul de Istorie Roman, în Carpica, I, 1988.
17. S. Marinescu-Bîlcu, *Tîrpești. From. Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR, 107, 1981.
18. Informații El. Petrișor, 1988.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Noua. Singurele excepții ar fi cele semnalate la Borlești [19] și Davideni [20], deși în cazul celei din urmă săpăturile ulterioare nu au confirmat existența unor „cenușare-zolniki"

Cu prilejul săpăturilor întreprinse pînă în prezent s-au descoperit totuși straturi de pămînt cenușos care conținea fragmente de cărbune sau resturi de arsură

Atunci cînd secțiunile săpate au depășit diametrele complexelor de locuire, s-au putut observa că resturile arheologice se aflau în cantitate mult mai redusă. S-a constatat chiar că depunerile Noua se subțiază sau încetează să existe în zonele cuprinse între limitele așa-ziselor „movile".

Desigur, dat fiind numărul redus al așezărilor care au fost cercetate sistematic pînă în prezent, situația nu poate fi generalizată, cu atît mai mult cu cît săpăturile au fost limitate, nedepășind caracterul unor sondaje, cît și pentru faptul că au fost înregistrate și alte contexte [21].

Din cele succint prezentate mai sus, reiese că așezările culturii Noua din județul Neamț nu se remarcă prin depuneri abundente în materiale arheologice. Deseori urmele de locuire sînt sesizate doar după atente recunoașteri de suprafață, unele așezări pe care le socotim doar probabile fiind evidențiate numai prin cîteva fragmente ceramice aflate astăzi la lumina zilei. E necesar să menționăm că în majoritatea așezărilor la suprafața solului nu apar resturi concrete ale unor complexe arheologice, de genul locuințelor. Descoperite sau nu prin periegheze, rămășițele unor construcții de tipul celor arătate mai sus au fost sesizate însă în timpul săpăturilor. ele fiind însoțite de resturi de vetre, gropi, podele de lut etc.

Împreună cu materialele ceramice și alte obiecte, complexele cercetate alcătuiau straturi de cultură care măsurau între 10-50 cm grosime. Observația este valabilă atît pentru stațiunile săpate pînă în 1980 (Ciritei, Tîrpești, Săbăoani), cît și în cazul obiectivelor cercetate în ultimul timp (Vînători, Săvești, Dulcești, Oglinzi).

Deși numărul așezărilor Noua este în momentul de față destul de mare, iar cantitatea materialului arheologic este apreciabilă, dispunem de prea puține informații care să ne permită o datare precisă a descoperirilor, în una sau alta din cele două faze de evoluție ale acestei culturi. La precizările făcute în legătură cu existența unor așezări Noua I (Borlești, Tîrpești, Căciulești) sau Noua II (Ciritei) în stadiul actual al cercetărilor nu putem adăuga alte elemente, în afara observației că există așezări cu ceramică caracteristică primei faze de evoluție a culturii Noua, în care persistă influențe Monteoru și Costișa, cît și așezări care pot fi atribuite fazei Noua II. Rămîne de văzut, în cazul în

19. M. Florescu, *Problémes de la civilisation de Costișa à la lumiére du sondage de Borlești*, în Dacia, NS, XIV,1970.

20. I. Mitrea, *Principalele rezultate ale săpăturilor de la Davideni*, în *MemAntiq*, VI-VII, 1981.

21 A. C. Florescu, *Așezarea Noua II de la Piatra Neamț-Steagul Roșu*, în *MemAntiq*, I, 1969.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

care cercetările vor fi continuate cu mai multă atenție, care este situația de fapt.

Constituind materialul arheologic preponderent, ceramica recoltată cu prilejul perieghezelor și săpăturilor sistematice din așezările și necropolele Noua din județul Neamț nu se diferențiază de descoperirile similare din restul Moldovei. Aflată în stare fragmentară în cazul așezărilor și întreagă sau întregibilă în necropole, ceramica se înscrie din punct de vedere tipologic în categoriile semnalate încă de acum cîteva decenii [22]. Din prima categorie fac parte vasele apropiate de forma „sac", de obicei tronconice, lucrate din pastă grosieră și prevăzute cu 1—3 brîie de diverse tipuri, proeminențe sau torți. A doua categorie, reprezentată de vase întregi sau întregibile care s-au descoperit în necropole mai ales, constituie așa-zisa ceramică fină a culturii Noua. Forma cea mai des întîlnită este ceașca globulară cu două torți supraînălțate, lucrată din pastă de calitate superioară arsă la negru. Procentajul altor categorii de vase este nesemnificativ în ansamblul materialelor ceramice.

Resturile paleofaunistice, care ocupă un procent ridicat între descoperirile ce aparțin culturii Noua, constituie pentru așezările identificate pe cale perieghetică un element neglijat, iar pentru stațiunile în care s-au efectuat săpături un material puțin cercetat. Cu excepția studiului asupra materialelor de la Ciritei [23] și a observațiilor regretatului A. C. Florescu, nu există în literatura de specialitate referitoare la descoperirile din județ decît vagi referiri, deși este recunoscut faptul că oasele de animale au o mare importanță pentru studierea unor aspecte ale vieții economice ale comunităților Noua.

Pe lîngă ceramică și resturi paleofaunistice, în așezările cercetate sistematic sau numai din punct de vedere perieghetic sau găsit obiecte de piatră (percutoare, topoare, cosoare, fusaiole, tipare), os (spatule, împungătoare, omoplați crestați) și bronz.

Descoperite cu ocazia săpăturilor sistematice, dar mai ales întîmplător, în contexte mai mult sau mai puțin clare, piesele de bronz care pot fi atribuite culturii Noua nu trec cu mult peste 100 de bucăți. Dintre acestea 27 sînt seceri, 27 celturi, 4 brățări, 6 cuțite și pumnale, două vîrfuri de lance, o daltă, cca. 25 de ace și împungătoare și peste 10 piese mai mărunte, dintre care cîteva inele de buclă. Totalul pieselor depozitelor de la Dolești și Ruginoasa este de 31 de bucăți, iar numărul pieselor din depozitul de la Viișoara nu se cunoaște, deoarece acesta s-a pierdut imediat după descoperire. De remarcat, în cazul secerilor și celturilor, că acestea au fost descoperite numai întîmplător.

Într-un număr de cîteva așezări, alături de materialele tipice culturii Noua au fost întîlnite fragmente ceramice canelate, specifice începutul epocii fierului (cultura Corlăteni).

Referitor la necropole, pe teritoriul județului s-au descoperit pînă în prezent 8 puncte în care se află cimitire sau morminte izolate, ceea

22 Idem, *Contribuții...*

23 S. Haimovici, *Studiu asupra resturilor de faună descoperite în așezările aparținînd culturii Noua de la Bîrlad și Piatra Neamț*, în *ArhMold*, II-III, 1964.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ce reprezintă, desigur, prea puțin față de numărul așezărilor. Situația este datorată în primul rînd specificului acestor obiective care nu pot fi depistate ușor, cît și preocupărilor care au existat pînă acum în vederea explorării lor

Cimitirele mari, precum sînt cele de la Doina (cu 52 de morminte cercetate), Săbăoani (cu 16 morminte) și Ciritei (cca. 14)[24] sînt cunoscute în grad diferit în literatura de specialitate. Dintre celelalte semnalări, trei puncte care erau înregistrate la Muzeul de Istorie Piatra Neamț de mai mult timp au fost repertoriate de A. C. Florescu[25], iar două descoperiri de dată recentă (Piatra Neamț-*Dărmănești* și Izvoare *sector B)* sînt inedite.

Din totalul celor aproximativ 88 morminte, știm cu precizie că un număr de 13 sînt de incinerație, iar 61 sînt de înhumație. Din unele informații, neconfirmate de autorii săpăturilor, raportul dintre cele două rituri funerare pare a fi același și pentru cele aproximativ 14 morminte de la Ciritei. Se poate spune, așadar, că și pentru acest areal specifică este înhumația, mormintele de incinerație fiind, după cum am văzut, de cinci ori mai puține.

În privința ritualului funerar și al inventarului, fără a fi observat diferențe prea mari între descoperiri, acestea prezintă multiple analogii cu necropolele de la est de Carpați.

*

În concluzie, pe baza celor arătate mai sus, dar și a datelor și materialelor pe care în momentul de față nu le-am adus în discuție, putem spune că există suficiente argumente pentru a sublinia importanța cercetărilor din județul Neamț pentru cunoașterea culturii Noua, de la est de Carpați. Pentru continuarea și aprofundarea cercetărilor se cuvine însă să avem ca principale obiective investigarea pe cale perieghetică la scara întregului teritoriu, efectuarea unei cercetări sistematice temeinice în cîteva așezări și necropole semnificative, inițierea unor cercetări interdisciplinare, stabilirea legăturilor și diferențelor dintre obiectivele din zona cercetată și descoperirile similare din jur, studierea aportului culturilor învecinate la influențarea culturii Noua și, nu în ultimul rînd, publicarea tuturor materialelor.

Corpus-ul descoperirilor

La realizarea acestuia s-a adoptat criteriul alfabetic. Localitățile unde există decoperiri au fost notate de la 1 la 94. numerele din corpus corespunzînd celor de pe hartă. Pentru fiecare descoperire s-a tre-

24. Pentru necropola de la Ciritei am luat în calcul numărul de morminte menționat de A. C. Florescu în *Repertoriul...*

25 Vezi nota 12.

26. În *Repertoriu...*, p. 89, localitate a „Mastacani" este trecută la com. Bîrgăoani, (vezi p. 131, nr. 38).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cut localitatea, toponimul și unitatea administrativă de care aparține (A), tipul obiectivului (B), autorul și anul cercetării (C), s-a făcut o succintă prezentare (D) și s-a indicat bibliografia de bază (E).

1. A. Bălănești-*Vatra satului*, com. Bîrgăoani.
   B. Așezare(?).
   C. Cercetare de teren M. Zamoșteanu (1959).
   D. Resturi ceramice de factură Noua. Inedite.
   E. A.C. Florescu, *Repertoriul...*, p. 31.

2. A. Bălănești-*La Iaz*, com. Bîrgăoani.
   B. Necropolă (?).
   C. Descoperire întîmplătoare (1963); verificare de teren A. Buzilă.
   D. Mormînt de incinerație, în care s-au descoperit două vase din care unul „sac" și altul reprezentînd o ceașcă cu două două torți supraînălțate.
   E. A.C. Florescu, *Repertoriul...*, p. 31.

3. A. Bălușești-*La Școală*, com. Girov.
   B. Așezare.
   C. Cercetare de teren Șt. Cucoș (anii '70).
   D. Așezare deschisă, pe suprafața căreia au fost recoltate fragmente ceramice și resturi paleofaunistice.
   E. Șt. Cucoș, *Contribuții la repertoriul arheologic al județului Neamț*, în *MemAntiq*, XVIII-XIX, sub tipar.

4. A. Bălușești-*Vatra satului*, com. Girov.
   B. Necropolă (?).
   C. Descoperire întîmplătoare; verificare teren V. Mihăilescu-Bîrliba.
   D. Morminte de înhumație, din al cărui inventar se mai păstrează o ceașcă cu două torți.
   E. A.C. Florescu, *Repertoriul...*, p. 31.

5. A. Bicaz-*Neagra Cociorvei*, oraș Bicaz.
   B. Descoperire izolată obiecte de bronz.
   C. Semnalare M. Ionescu.
   D. Seceră cu cîrlig la mîner.
   E. Gh. Dumitroaia, *Descoperiri...*, p. 468.

6. A. Bîra-*La sud de sat*, com. Bîra.
   B. Așezare.
   C. Cercetare N. Zaharia (1955).
   D. Stațiune situată pe terasa inferioară a Siretului, de pe suprafața căreia s-au cules resturi ceramice.
   E. N. Zaharia și colab., *Așezări...*, p. 284.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

7. A. Bodeştii de Jos-*Pe Cetăţuie,* com. Bodeşti.
   B. Aşezare.
   C. Cercetare de teren Şt. Cucoş şi A. Buzilă (1969).
   D. Aşezare deschisă situată la cca. 2 km de sat, pe terasa p. Cracău, de unde s-au cules fragmente ceramice.
   E. A. C. Florescu, *Repertoriul...*, 37 ; Şt. Cucoş, *Contribuţii...*

8. A. Borleşti-*Dealul Puriceni,* com. Borleşti.
   B. Aşezare (?).
   C. Periegheză V. Mihăilescu-Bîrliba (înainte de 1970).
   D. Punct situat la sud-vest de sat.
   E. Şt. Cucoş, *Contribuţii...*

9. A. Borleşti — *Smida,* com. Borleşti.
   B. Aşezare (?).
   C. Cercetare de suprafaţă M. Zamoşteanu (1959).
   D. Resturi de locuire de la sfîrşitul epocii bronzului (pe care A. C. Florescu le consideră Noua I) au fost descoperite pe înşeuarea care se leagă de dealul Fundatu.
   E. N. Zaharia şi colab... *Aşezări...*, p. 360. În *Repertoriul...* apare cu numele de *Lacida.* Este o greşeală de transcriere, probabil.

10. A. Borleşti — *Dealul Runcu,* com. Borleşti.
    B. Aşezare „cenuşar".
    C. Cercetare M. Florescu.
    D. Resturi de locuire, fără alte precizări.
    E. M. Florescu, în *Dacia,* NS, XIV, 1970. p. 52.

11. A. Borşeni — *Pe Gheţău,* com. Războieni.
    B. Aşezare (?).
    C. Descoperire C. Matasă (înainte de 1938).
    D. Materialele ceramice, datate de descoperitor la sfîrşitul epocii bronzului şi începutul Hallstatt-ului, au fost atribuite de Şt. Cucoş culturii Noua.
    E. C. Matasă. *Cercetări...*, p. 128 ; Şt. Cucoş, *Mărturii...*, p.36.

12. A. Boteşti — *Vatra satului,* com. Girov.
    B. Aşezare (?).
    C. Periegheză M. Zamoşteanu (1959).
    D. Resturi ceramice descoperite în grădina locuitorului Arusoaiei.
    E. A. C. Florescu, *Repertoriul...*, p. 39.

13. A. Brusturi — *Nord-vest de sat,* com. Brusturi.
    B. Aşezare.
    C. Cercetare de teren Gh Dumitroaia (1986).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

D. Așezare deschisă, situată în apropierea p. Brustura, descoperită cu ocazia lucrărilor de îmbunătățiri funciare.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

14. A. Căciulești — *Murgucești*, com. Girov.
B. Așezare Noua I.
C. Cercetare de suprafață I. Mitrea (1966).
D. Materialul cules reprezintă fragmente ceramice. Fără alte precizări.
E. A. C. Florescu, *Repertoriul...*, p. 46.

15. A. Davideni — *La Izvoare Spiești*, com. Țibucani.
B. Așezare.
C. Săpături I. Mitrea (1970—1979, 1986—1991).
D. Stațiune din perioada formării poporului român (sec. V—VII e.n.) în care a fost interceptat și un nivel Noua.
E. I. Mitrea, în MemAntiq, VI—VIII, p. 66 și urm. ; Idem, *Noi descoperiri în așezarea de la Davideni*, în *MemAntiq*, XVIII—XIX, sub tipar ; Gh. Dumitroaia, *Descoperiri...*, p. 470.

16. A. Davideni — *Teritoriul satului*, com. Țibucani.
B. Descoperire izolată sceptru de piatră.
C. Semnalare I. Mitrea.
D. Fragmentul aflat în muzeul din Piatra Neamț reprezintă capătul superior al unei piese lucrată dintr-o rocă dură, de culoare neagră.
E. Inedită.

17. A. Dochia — *Sărățica*, com. Girov.
B. Așezare (?).
C. Cercetare de teren A. Buzilă și V. Mihăilescu-Bîrliba (1969). La periegheza efectuată de noi împreună cu M. Alexianu în anul 1989 nu s-au găsit fragmente ceramice din bronzul tîrziu.
D. Au fost menționate resturi sporadice, găsite în incinta cetățuei hallstattiene.
E. A. C. Florescu, *Repertoriul...*, p. 59—60.

18. A. Dochia — *La Perdele*, com. Girov.
B. Așezare.
C. Cercetare de teren Gh. Dumitroaia și M. Alexianu (1989).
D. Așezare deschisă, situată în apropierea unor izvoare. Fragmente ceramice, resturi de oase și cîteva unelte de piatră au fost remarcate. cu precădere, în trei zone.
E. Inedită.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

19. A. Doina — *Teritoriul satului*, com. Girov.
B. Necropolă.
C. Cercetări sistematice M. Zamoșteanu (1960), V. Spinei și M. Alexianu (1982—1983).
D. Este una din cele mai amplu cercetate necropole aparținînd culturii Noua din Moldova, în care predomină mormintele de înhumație, 40 de morminte au fost săpate în 1960 și 12 morminte în ultimele campanii.
E. A. C. Florescu, *Contribuții...*, fig. 4/3—5; M. Cristescu, S. Antoniu. în *ASUI*, S.N., sect. II, Biologie, VIII, 1962, 2, p. 193—204; V. Spinei, M. Alexianu, în *MemAntiq*, IX—XI, p. 227—260, resturile de locuire menționate de A. C. Florescu, în *Repertoriul...* p. 60, pct. 192/M, 5. s-au găsit tot în grădina lui N. Toma. Nu poate fi vorba, deci, de două puncte diferite.

20. A. Dolești — *Teritoriul satului*, com. Dolești.
B. Depozit de bronzuri.
C. Descoperire întîmplătoare (1945).
D Depozitul. din care se păstrează un celt și 7 seceri întregi și fragmente, se găsește la Muzeul de istorie Roma:
E. I. Teștiban, în *SCS*, Iași, 1957, 1, p. 221 și urm.

21. A. Dragomirești — *Vatra satului*, com. Dragomirești.
B. Descoperire izolată obiect de bronz
C. Semnalare V. Ungureanu.
D Celt. Varianta transilvăneană.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale*

22. A. Drăgănești — *Punct neprecizat*, com. Brustruri-Drăgănești.
B. Așezare
C. Cercetări de teren V Preutu și St. Cucoș (1976).
D Au fost culese fragmente ceramice de culoare neagră-cenușie, reprezentînd cești cu torți supraînălțate și vase „sac"
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

23. A. Dulcești — *Grădina de zarzavat*, com. Dulcești.
B. Așezare.
C. Săpături M. Alexianu și Gh. Dumitroaia (1988).
D. Cu prilejul cercetărilor de salvare din așezarea hallstattiană au fost identificate materiale ceramice, două cuțite curbe de piatră, un ac de bronz și resturi paleofaunistice provenind dintr-un nivel de locuire Noua.
E. M. Alexianu. Gh. Dumitroaia, *Așezarea hallstattiană de la Dulcești*, în *SympThrac*, 7, 1989, p. 267.

24. A. Dușești — *Dealul Bisericii*, com. Ștefan cel Mare.
B. Așezare.
C. Cercetare de teren A. Buzilă (1975).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

D. Așezare deschisă de pe suprafața căreia s-au cules fragmente ceramice.
Șt. Cucoș, *Mărturii...*, p. 38.

25. A. Filioara — *La Pod.* com. Agapia.
B. Așezare.
C. Periegheză Gh. Dumitroaia (1987).
D. Obiectiv situat pe panta vestică a D. Ciorii, în apropierea pîriului Zimbrești.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

26. A. Filioara — *La Iaz*, com. Agapia.
B. Așezare (?).
C. Cercetare de teren Gh. Dumitroaia (1987).
D. Urme sporadice găsite în apropierea iazului dintre dealurile Ciohîrlic și Ciorii.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

27. A. Ghigoești — *Siliște*, com. Ștefan cel Mare.
B. Așezare.
C. Periegheză Gh. Dumitroaia și I. Vatamanu (1984).
D. Așezare deschisă, situată în apropierea p. Bahna, pusă în evidență de resturi ceramice.
E. Inedită.

28. A. Ghigoești — *Teritoriul satului*. com. Ștefan cel Mare.
B. Descoperiri izolate obiecte de bronz.
C. —
D. Două celturi, varianta transilvăneană.
E. Gh. Dumitroaia, *Descoperiri...*, p. 467.

29. A. Grintieș — *Albia Bistriței*, com. Grintieș.
B. Descoperire izolată obiect de bronz.
C. —
D. Fragment dintr-o seceră cu cîrlig la mîner;
E. M. Petrescu-Dîmbovița, în *SCIV*, IV, 1953. 3—4, p. 463.

30. A. Grumăzești — *Suseni*, com. Grumăzești.
B. Așezare.
C. Semnalare V. Arsene (1984).
D. Punct situat în apropierea p. Topolița, unde au fost culese fragmente ceramice reprezentînd cești cu torți supraînălțate și vase „sac", fusaiole și resturi osteologice.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

31. A. Grumăzești — *La Școală*. com. Grumăzești.
B. Așezare.
C. Semnalare V. Arsene (1975).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

D. Resturi de locuire ivite cu ocazia construcției fundației școlii.
E. Șt. Cucoș, *Contribuții...*

32. A. Hlăpești — *Tarlaua Cornea II*, com. Dragomirești.
B. Așezare.
C. Periegheză Gh. Dumitroaia (1897).
D. Așezare deschisă situată pe terasa p. Vad, de unde s-au culeș fragmente ceramice și un cosor din rocă granitică de culoare verzuie.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

33. A. Hlăpești — *Pîrîul Milești*, com. Dragomirești.
B. Descoperire izolată ; obiect de bronz.
C. Semnalare C. Secară.
D. Obiect de podoabă ce face parte din categoria brățărilor ovale, rotunde în secțiune. cu captele subțiate și deschise.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

34. A. Hlăpești — *Valea Dactei*, com. Dragomirești.
B. Descoperire izolată obiect de bronz.
C. —
D. Celt tip transilvănean.
E. Șt. Cucoș, *Descoperiri fortuite...*, p. 491—492.

35. A. Izvoare — *La Iaz*, com. Dumbrava Roșie.
B. Mormînt de înhumație.
C. Săpături M. Alexianu. Șt. Scorțanu, El. Ciubotaru (1987).
D. Un schelet izolat, fără inventar, a fost găsit în *sectorul B* al cunoscutei stațiuni eneolitice. Este atribuit de autorii săpăturilor culturii Noua.
E. Inedit.

36. A. Lunca — *Teritoriul satului*, com. Vînători-Neamț.
B. Așezare.
C. Cercetare de teren Gh. Dumitroaia (1986).
D. Așezare situată în lunca p. Nemțișor, în apropierea unor abundente izvoare de apă dulce. Este suprapusă de locuințe actuale.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

37. A. Lunca — *Poiana Slatinii*, com. Vînători-Neamț.
B. Punct de exploatare a sării.
C. Cercetări sistematice, Gh. Dumitroaia, (1987—1990).
D. În stațiunea arheologică de pe Culmea Pleșului [25] a fost cercetată parțial o depunere substanțială aparținînd culturii Noua, rezultată din activitatea de fierbere a apei sărate pentru obținerea sării. Nu întrunește caracteristicile unei așezări obișnuite.
E. Materiale inedite.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

38. Mastacăn *Poiana Puiului*, com. Borlești [26].
B. Așezare
C. Periegheză A. Buzilă.
D. Nu sînt făcute alte precizări.
E. Șt. Cucoș, *Contribuții...*

39. A. Moldoveni (Porcești) — *Dealul Gabăra*, com. Moldoveni
B. Așezare.
C. Cercetare de teren I. Teștiban, A. Nițu și N. Zaharia (anii '50).
D. Fragmente ceramice datate de autorii descoperirii la sfîrșitul epocii bronzului. Alte cercetări de teren au dovedit că este vorba de o așezare care aparține culturii Noua.
E. N. Zaharia și colab.. *Așezări...*, p. 293.

40. A. Moldoveni (Porcești) — *Dealul Boloșcan*, com. Moldoveni.
B. Așezare (?).
C. Periegheză N. Zaharia, Em. Zaharia (1955).
D. Sînt menționate fragmente de vase Noua, fără alte precizări.
E. N. Zaharia și colab., *Așezări*, p. 293.

41. A. Negrițești — *Dealul Negrițești*. com. Podoleni.
B. Așezare.
C. Periegheză Gh. Dumitroaia (1989).
D. Așezare deschisă situată la confluența a două pîraie, evidențiată de existența unor materiale ceramice.
E. Inedită.

42. A. Nemțișor — *Branișteț*, com. Vînători-Neamț.
B. Așezare
C. Sondaj Gh. Dumitroaia (1982).
D. Este situată pe terasa inferioară a rîului Neamț, în pădurea Branișteț.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

43. A. Oglinzi — *Fața Slatinii*, com. Răucești.
B. Așezare.
C. Săpături de salvare Gh. Dumitroaia (1989).
D. Așezare deschisă, situată în apropiere de izvoarele sărate de la Băile Oglinzi. Prin cercetările de suprafață și săpături au fost evidențiate șapte zone cu aglomerări mai mari de materiale arheologice (ceramică, resturi paleofaunistice, unelte de piatră și lut etc.) pe locul unor complexe de locuire al căror contur nu a putut fi delimitat.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

44. A. Oglinzi — *Rădea*, com. Răucești.
B. Așezare (?).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

C. Periegheză Gh. Dumitroaia (1987).
D. Material ceramic atipic care prin caracteristicile pastei poate fi atribuit culturii Noua. Punct situat la 1,5—2 km depărtare de Băile Oglinzi.
E. Gh. Dumitroaia. *Materiale...*

45. Piatra Neamț — *Dărmănești,* minicipiul Piatra Neamț.
B. Necropolă (?).
C. Cercetare de teren Gh. Dumitroaia, la sesizarea lui R. Năsoi.
D. Descoperire ocazionată de lucrări edilitare. Dintr-un mormînt de incinerație s-au recuperat o ceașcă cu torți supraînălțate și fragmente dintr-un vas „sac".
E. Inedit.

46. Piatra Neamț — *Pod Potocina,* municipiul Piatra Neamț.
B. Așezare.
C. Periegheză Gh. Dumitroaia (1988).
D. Stațiune situată în afara municipiului, pe teren aparținînd comunei Gîrcina, la intersecția șoselei ce duce la Turturești cu pîrîul Potocina. Au fost culese fragmente de vase tipice culturii Noua.
E. Inedită.
47. A. Piatra Neamț — *Anexa Ciritei,* municipiul Piatra Neamț.
B. Necropolă plană, cu morminte de înhumație și incinerație.
C. Săpături de salvare M. Zamoșteanu (1957).
D. Pe baza materialului existent la muzeul din Piatra Neamț se apreciază că au fost descoperite cca. 14 morminte din faza Noua II.
E. A .C. Florescu, *Repertoriul...,* p. 101.
48. A. Piatra Neamț — *Steagu Roșu,* municipiul Piatra Neamț.
B. Așezare.
C. Sondaj arheologic A. C. Florescu (1959).
D. Stațiunea de lîngă fabrica de bere este în prezent distrusă. Pe baza complexelor de locuire (patru colibe de suprafață și trei bordeie semiadîncite) și a materialelor arheologice (ceramică, unelte de bronz) s-a apreciat că datează din faza Noua II.
E. A. C. Florescu, în *MemAntiq,* I, p. 83 și urm.

49. A. Piatra Șoimului — *Capu Dealului,* com. Piatra Șoimului.
B. Așezare.
C. Săpături S. Marinescu-Bîlcu, Șt. Cucoș și V. Mihăilescu-Bîrliba (1973).
D. Nivel Noua pus în evidență de resturi ceramice.
50. A. Pîncești — *La Olaru,* com. Poienari.
E. Șt. Cucoș, *Contribuții...*

B. Așezare.
C. Săpături de salvare Elena Petrișor (1988).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

D. Stațiune deschisă, cu mai multe niveluri de locuire, situată pe malul pîrîului Zimbru. Nivelul Noua este deranjat de locuire hallstattiană. Au fost recoltate fragmente de vase „sac", străchini și cești, fusaiole ș.a. Autoarea cercetărilor este de părere că în acest caz nu se poate vorbi de o așezare „cenușar".
E. Inedită.

51. A. Plăieșu — *Nord de sat*, com. Timișești.
B. Așezare (?).
C. Periegheză Gh. Dumitroaia (1988).
D. Au fost recoltate, cu prilejul montării conductei de gaz metan, o serie de fragmente de vase „sac", tipice culturii Noua.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

52. A. Poiana — *Silișteș*, com. Dulcești.
B. Așezare (?).
C. Cercetări V. Ursachi
D. Se menționează existența unui nivel de la sfîrșitul epocii bronzului-cultura Noua, din care provin trei ace de bronz.
E. V. Ursachi. *Cercetări...*, p. 147.

53. A. Preutești — *Nord-vest de sat*, com. Timișești.
B. Așezare (?).
C. Cercetare de suprafață Gh. Dumitroaia (1986).
D. Fragmente ceramice tipice culturii Noua au fost găsite pe terasa inferioară a r. Moldova.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

54. A. Rădeni — *Corlăți*, com. Păstrăveni.
B. Așezare.
C. Semnalare C. Pușcașu.
D. Stațiune situată la baza dealului Corlăți, pe terasa inferioară a pîrîului Rădeanca. S-au cules de aici fragmente ceramice și un celt de bronz.
E. Gh. Dumitroaia. *Descoperiri...*, p. 467—468.

55. A. Răucești — *Iaz Puriceni*, com. Răucești.
B. Așezare.
C. Cercetări de teren Gh. Dumitroaia (1980).
D. Obiectiv situat pe terasa inferioară a pîrîului Topliță, nu departe de izvoarele acestuia. A fost distrus odată cu amenajarea iazului.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

56. A. Răucești — *Chetriș*, com. Răucești.
B. Așezare.
C. Cercetări de teren A. Traian, Șt. Cucoș, Gh. Dumitroaia (1978).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

D. Staţiune situată la înălţime, pe dealul Răuceşti. în care s-au găsit materiale ceramice de factură Noua şi Costişa. Din acelaşi loc provine un celt tip transilvănean.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale.*

57. A. Răuceşti — *Vatra satului,* com. Răuceşti.
B. Aşezare.
C. Periegheză Gh. Dumitroaia (1986).
D. Aşezare situată la baza dealului Chetriş, în apropierea bisericii, pe malul p. Sarata. Pe lîngă materialul ceramic s-au găsit două celturi.
E. St. Cucoş, *Descoperiri fortuite...*, p. 492 ; Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

58. A. Răuceşti — *Trofineşti,* com. Răuceşti.
B. Aşezare.
C. Sondaj M. Alexianu (1986).
D. Cu prilejul săpăturilor din aşezarea carpică a fost pus în evidenţă un nivel de locuire aparţinînd culturii Noua.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale.*

59. A. Războieni — *La Fagani,* com. Războieni.
B. Aşezare.
C. —
D. Fără alte precizări, în afară de încadrarea culturală.
E. St. Cucoş. *Mărturii...*, p. 36.

60. A. Războieni — *Dealul Morii*, com. Războieni.
B. Aşezare.
C. —
D. Se menţionează existenţa unui nivel de locuire de la sfîrşitul epocii bronzului. În depozitul muzeului din Piatra Neamţ se găsesc materiale Noua.
E. St. Cucoş, *Mărturii...*, p. 35.

61. A. Războieni — *La Stejar,* com. Războieni.
B. Descoperiri izolate obiecte de bronz.
C. Semnalare H. Dominte.
D. Seceră cu cîrlig la mîner şi celt.
E. St. Cucoş, *Mărturii...*, p. 36.

62. A. Ruginoasa — *Dealul Frăţeştilor,* com. Dulceşti.
B. Aşezare ; depozit de bronzuri.
C. Descoperire întîmplătoare, ocazionată de lucrările agricole (1962).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

D. Bronzurile, încadrate în Hallstatt A, provin dintr-o așezare de pe suprafața căreia au fost culese fragmente ceramice de factură Noua. Publicate în articole separate, piesele de metal reprezintă: 15 seceri, 5 celturi, 1 lance, 1 daltă și o bucată de metal brut.

E. M. Ursachi. *Depozitul...*, p. 27-34; I. Vătămanu, *Noi date...*, p. 483-489.

63. A. Săbăoani — *La Islaz*, com. Săbăoani.
B. Așezare.
C. Săpături V. Ursachi (1965—1967).
D. Materialul arheologic recoltat reprezintă vase și fragmente ceramice, omoplați crestați.
E. V. Ursachi, *Cercetări...*, p. 156—158, fig. 35.

64. A. Săbăoani — *Groapa lui Ghiță*, com. Săbăoani.
B. Necropolă.
C. Săpături V. Ursachi. M. Ursachi (1965—1967).
D. Necropolă birituală: 14 morminte de înhumație și 2 de incinerație. S-au recuperat ceramică și obiecte de bronz.
E. M. Ursachi, *Necropola...*, p. 35-48.

65. A. Săbăoani — *Lutărie*, com. Săbăoani.
B. Mormînt de incinerație.
C. Cercetare V. Ursachi (1967).
D. Descoperire întîmplătoare; inventar format distr-un vas cu două torți, în care erau depuse oase calcinate.
E. A. C. Florescu, *Repertoriul...*, p. 115.

66. A. Săvești — *Izvoare*. com. Răucești.
B. Așezare.
C. Sondaj de salvare Gh. Dumitroaia (1986).
D. Așezare deschisă situată lîngă un izvor cu debitul deosebit de bogat, pe valea Moldovei. Materialul arheologic identificat, îndeosebi pe locul fostelor locuințe de suprafață, este compus din fragmente ceramice, unelte de piatră și lut, resturi osteologice. Au fost găsite vetre de foc, resturi de chirpici și podele de lut, piatră de rîu.
E. Gh. Dumitroaia, Materiale...

67. A. Secuieni — *Budăile Sîrbilor*, com. Secuieni.
B. Așezare (?).
C. N. Zaharia (1956).
D. Se menționează existența unor resturi ceramice de la sfîrșitul epocii bronzului, eventual Hallstattul timpuriu. Presupunem că este vorba de Materiale Noua.
E. N. Zaharia și colab., *Așezări...*. p. 294.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

68. A. Secuieni — *Aldești 2*, com. Secuieni.
B. Așezare.
C. V. Ursachi (1962).
D. Este menționată o așezare în care s-au descoperit resturi ceramice.
E. V. Ursachi, *Cercetări...*, p. 140.

69. A. Ștefan cel Mare (Șerbești) — *Piciorul Stîncii*, com. Ștefan cel Mare.
B. Așezare.
C. Cercetări M. Zamoșteanu (1957); verificare Gh. Dumitroaia (1984.)
D. Materialele descoperite după prima periegheză fuseseră datate la sfîrșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului. În timpul lucrărilor de îmbunătățiri funciare, executate între 1981—1985, s-au găsit fragmente de vase de factură Noua.
E. N. Zaharia și colab., *Așezări...*, p. 369.

70. A. Ștefan cel Mare (Șerbești) — *La Huci*, com. Ștefan cel Mare.
B. Descoperire izolată obiect de bronz.
C. —
D. Celt tip transilvănean.
E. St. Cucoș. *Descoperiri fortuite...*, p. 491.

71. A. Tazlău — *Dealul Fluturelui*. com. Tazlău.
B. Descoperire izolată : obiect de bronz.
C. —
D. Celt tip transilvănean.
E. C. Matasă, *Cercetări...*, p. 35.

72. A. Timișești — *Pe Bîtcă*, com. Timișești.
B. Așezare.
C. Periegheză Gh. Dumitroaia (1985).
D. Stațiune situată pe terasa rîului Moldova, în preajma unor abundente izvoare, de unde au fost culese fragmente de vase „sac".
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale*....

73. A. Tg. Neamț — *Magazin Romarta*, oraș Tg. Neamț.
B. Așezare.
C. Semnalare V. Vrînceanu (1982).
D. Cu ocazia săpării fundației magazinului s-au găsit o ceașcă cu toartă supraînălțată și fragmente ceramice Noua.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale*...

74. A. Tg. Neamț — *punct neprecizat*, oraș Tg. Neamț.
B. Descoperire izolată obiect de bronz.
C. —

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

D. Celt tip transilvănean.
E. M. Petrescu-Dîmbovița, în *Arh. Mold,* II-III, p. 260. fig. 5/5.

75. A. Tîrpești — *Ripa lui Bodai.* com. Petricani.
B. Așezare.
C. Cercetări sistematice Marinescu-Bîlcu (1961—1968).
D. Nivel de locuire din faza Noua I, în care s-au găsit materiale ceramice de tradiție Monteoru, Komarovo—Costișa și Sighișoara—Wietemberg. Forma tipică este vasul „sac". Nu au fost suprinse depuneri tip „cenușar".
E. S. Marinescu-Bîlcu, *Tîrpești.* p. 102-108, fig. 214-219.

76. A. Tîrpești — *Țarna Mare,* com. Petricani.
B. Descoperiri izolate obiecte de bronz.
C. Informații N. Popa.
D. Celt și seceră de bronz.
E. Gh. Dumitroaia, *Descoperiri....* p. 468-469.

77. A. Totoești — *Dealul Bisericii,* com. Tupilați.
B. Așezare.
C. Periegheză Gh. Dumitroaia (1988).
D. Așezare situată pe terasa a doua a pîrîului Valea Albă, în apropierea unor izvoare. Materialul ceramic cules este foarte corodat.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

78. A. Traian — *Dealul Fîntînilor* (?), com. Zănești.
B. Așezare (?).
C. —
D. Materiale ceramice fragmentare, însoțite de un bilet avînd înscris satul Traian — Zănești. au fost găsite de noi în depozitul muzeului din Piatra Neamț. În inventarul acestuia se găsesc două ace de bronz care au ca loc de proveniență localitatea menționată.

79. A. Trifești — *Teritoriul satului,* com. Trifești.
B. Așezare.
C. Informații St. Cucoș.
D. Neprecizat.
E. Inedită.

80. A. Țibucani — *Capu Dealului,* com. Țibucani.
B. Așezare.
C. Sînt menționate materiale ceramice, un celt și un cuțit curb de piatră.
E. St. Cucoș, *Mărturii...,* p. 34 ; idem, *Descoperiri fortuite* p. 192.

81. A. Țibucani — *Vîrful Umbrarului.* com. Țibucani.
B. Descoperiri izolate obiecte de bronz.
C —

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

D. Celt și vîrful de lance.
E. M. Petrescu-Dîmbovița, în *SCIV*, 4, 1953, 3-4, p. 465.

82. A. Țibucani — *Pîriul Ungheanca*, com. Țibucani.
B. Descoperiri izolate obiecte de bronz.
C. —
D. Două celturi, varianta transilvăneană.
E. St. Cucoș. *Descoperiri fortuite...*, p. 492 ; Gh. Dumitroaia, *Descoperiri...*, p. 466-467.

83. A. Țibucani — *Puncte neprecizate*, com. Țibucani.
B. Descoperiri izolate obiecte de bronz.
C. —
D. 3 celturi, varianta transilvăneană.
E. Gh. Dumitroaia. *Materiale*

84. A. Ungheni — *Saivane*, com. Răucești.
B. Așezare.
C. Perigheză Gh. Dumitroaia (1984).
D. Așezare situată pe un teren deschis, în apropierea unor izvoare. A fost distrusă de lucrările de îmbunătățiri funciare.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

85. A. Ungheni — *Siliște*, com. Răucești.
B. Așezare.
C. Periegheză Gh. Dumitroaia (1984).
D. Stațiune situată în apropierea izvoarelor de la sud de fostul sat Sîrbi. Materialul arheologic cules este reprezentat de fragmente ceramice.
E. Gh. Dumitroaia. *Materiale...*

86. A. Unghèni — *Izvoare Țiretel*, com. Dragomirești.
B. Așezare.
C. Cercetare de teren Gh. Dumitroaia (1987).
D. Au fost culese fragmente ceramice de la vase „sac".
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

87. A. Urecheni — *La Pod*, com. Urecheni.
B. Așezare (?)
C. Semnalare C. Croitoru (1982).
D. Punct situat pe terasa inferioară a p. Topolița.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

88. A. Vad — *Hrișcani*, com. Dragomirești.
B. Așezare.
C. Periegheză Gh. Dumitroaia (1987).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

D. Au fost recoltate fragmente ceramice de la cești globulare și vase tronconice.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale...*

89. A. Valea Seacă — *Ferma zootehnică*, com. Bălțătești
B. Așezare (?)
C. Periegheză Gh. Dumitroaia (1987).
D. Punct situat pe terasa p. Zimbrești.
E. Gh. Dumitroaia, *Materiale*

90. A. Văleni — *La Moară*, com. Botești.
B. Așezare.
C. Periegheză V. Ursachi, M. Ursachi, I. Ioniță (1959—1963).
D. Au fost descoperite resturi de locuire reprezentînd un bogat material ceramic, ace de bronz și os.
E. V. Ursachi, *Cercetări...*, p. 117-119. În *Repertoriul...*, A. C. Florescu localizează greșit acest sat, la com. Secuieni din jud. Bacău !

91. A. Văleni — *Dealul lui Dănilă*, com. Botesti
B. Așezare (?).
C. Săpături V. Ursachi.
D. Se menționează existența unui nivel Noua, fără alte precizări
E. V. Ursachi, *Cercetări...*, p. 125.

92. A. Văleni — *Dealul Cetățuii*, com. Botești.
B. Așezare (?).
C. Periegheză V. Ursachi (1959).
D. S-au descoperit fragmente ceramice.
E. N. Zaharia și colab., *Așezări...*, p. 296

93. A. Viișoara — *Calea ferată*, com. Viișoara.
B. Descoperire izolată depozit de bronzuri (?).
C. Descoperire întîmplătoare (1943).
D. Sînt menționate cîteva seceri de bronz cu cîrlig la mînere
E. C. Matasă, în *Materiale*, V, 1959, p. 31.

94. A. Vînători — *Izvoare*, com. Vînători — Neamț.
B. Așezare.
C. Săpături Gh. Dumitroaia (1982).
D. Așezare deschisă în care au fost descoperite ceramică, resturi paleo-faunistice, un pumnal de bronz ș.a.
E. Gh. Dumitroaia, în *Mem. Antiq.*, XII-XIV, p. 15-29

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LA CULTURE DE NOUA DANS LE DÉP. DE NEAMȚ

Résumé

Bien que, dans le dép. de Neamț, la recherche arhéologique a été relativement intense, les découvertes appartenant à la culture de Noua sont insuffisament connues.

Par rapport aux 30 découvertes mentionnées dans le répertoire au niveau national publié en 1991, cet article compte au total 94 points, dont 68 établissements (sûrs ou probables), 1 point d'exploitatin des sources salées, 8 nécropoles ou sépultures isolées, 16 points où on a trouvé seulement des objets dispersés ou des dépôts des objets en bronze et une localité où on a découvert un sceptre en pierre.

Les considératins sur le stade de la connaissance de la culture de Noua dans de dép. de Neamț sont suivies par des remarques sur les directions prioritaires de recherche à l'avenir, dans ce domaine.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

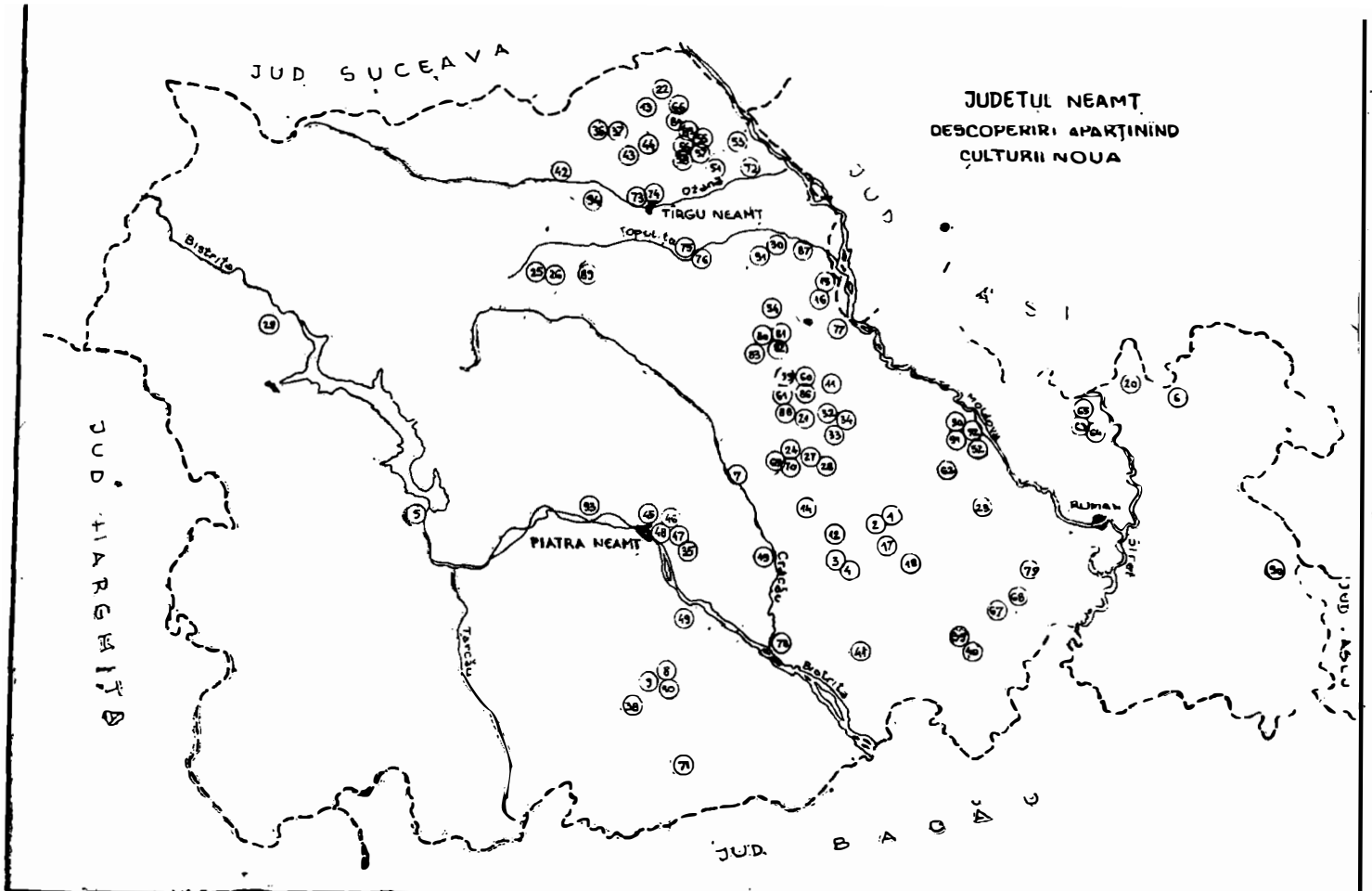

Pl. 1. Harta descoperirilor aparținînd culturii Noua, pe teritoriul județului Neamț.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NECROPOLA CARPICA DE LA POIANA-NEGRI, JUD. BACĂU

de VIOREL CAPITANU și VASILE URSACHI

La Poiana, comuna Negri, în punctul „La pod la Pînzaru" au fost efectuate săpături de salvare în campania anului 1991, datorate unor descoperiri de morminte de incinerație cu totul întîmplător, în anul 1989, cînd s-au săpat un mare număr de șanțuri, peste 20, cu care ocazie s-au însilozat cartofi [1].

Aceste descoperiri s-au făcut în apropierea unei așezări din secolele II—III, cunoscută încă din anul 1969, pe baza unor cercetări de suprafață efectuată de colectivul șantierului de la Brad, unde se află cetatea dacică [2].

Prima secțiune în lungime de 24 x 1 m a fost trasată perpendicular pe direcția șanțurilor de siloz pentru a surprinde porțiunile nederanjate, după care au urmat 3 secțiuni perpendiculare pe aceasta, însumînd o suprafață totală de 360 m.p.

În toate cele trei secțiuni cu excepția secțiunii nr. 1, au fost descoperite morminte de incinerație ceea ce demonstrează că zona respectivă constituie o bună parte din perimetrul necropolei carpice. Ia acestea se mai poate adăuga faptul că necropola se plasează mai ales în partea de ESE a secțiunilor respective, mai precis în trei sferturi din lungimea lor.

În afară de aceasta mai putem constata faptul că SIII, plasată în partea de N a fost mai puțin folosită pentru înmormîntări, în ea descoperindu-se doar două morminte de incinerație în groapă, respectiv M.3 și M.4.

Tot atît de săracă în morminte este și secțiunea nr.2, care este și cea mai mare ca suprafață, unde s-au descoperit tot 2 morminte, dar amîndouă în urne cu capac (M.1 și M.2).

În fine cea mai bogată în morminte este zona capătului de ENE a secțiunii 4, unde s-au descoperit 7 morminte de incinerație — 5 în urne și 2 în gropi M.5 și M.11.

---

1 — Materiale arheologice descoperite de către cetățenii care au săpat șanțurile pentru însilozarea cartofilor au fost ridicate de către St. Cucoș, în luna august 1989 și predate laboratorului de restaurare. Acestea constau din urne funerare, în majoritatea lucrate/ la roată, dar și cu mîna, podoabe din calcedoniu și sticlă, o fibulă cu lănțișor etc. Toate obiectele se găsesc inventariate în Registrul de colecții.

2 — V. Ursachi a efectuat cercetări în necropola carpică de la Călinești, com. Negri. Necropola se află la cca. 1 km de sat. Materiale inedite.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Spațiile dintre cele trei secțiuni paralele (2, 3 și 4) nu au fost cercetate, dar după felul cum sînt dispuse mormintele descoperite, putem conchide că o parte din aceste morminte datorită adîncimii mici, la care au fost îngropate au putut fi ușor deranjate de lucrările argricole. În acest context putem spune că din punct de vedere stratigrafic nivelul necropolei se află imediat sub stratul vegetal lucrat, nedepășind ca grosime 15—25 cm. Terenul fiind puțin în pantă, acest nivel se subțiază pe măsură ce ne apropiem de capătul de NNE al secțiunilor, unde dealtfel și dispare.

Pe locul necropolei nu s-au mai descoperit alte urme de locuire, din alte epoci.

Săpăturile noastre au scos la iveală după cum am amintit un număr de 11 morminte de incinerație din care 7 în urne și 4 în gropi simple.

În secțiunea nr. 2 s-au descoperit două morminte din care unul se află într-un vas de culoare cenușie lucrat la roată și acoperit cu capac, strachină, tot din pastă cenușie, iar cel de al doilea într-o amforă romană, la care lipsesc cele două torți și gîtul.

În SIII au fost descoperite două morminte M.3 și M.4 de incinerație cu resturile calcinate depuse direct în gropile simple cu diametrul de 0,40—0,45 și adîncimea în jur de 0,40 m.

Celelalte 7 morminte descoperite în partea de ESE în S. IV aparțin atît mormintelor în urne cît și în gropi simple.

Toate urnele descoperite cu ocazia sondajului de salvare sînt din pastă cenușie lucrată la roată.

Trebuie să menționăm că mormintele în gropi simple au puține oase calcinate și sînt fără inventar. În urnele întregi s-au descoperit foarte multe oase calcinate, în schimb obiectele de inventar lipsesc cu desăvîrșire.

În concluzie necropola de la Poiana-Negri deși nu i s-au surprins limitele poate fi considerată o necropolă de dimesiuni mijlocii, distrusă în cea mai mare parte de lucrările agricole.

Cele cîteva piese de inventar — fibule și mărgele descoperite în urnele scoase la iveală cu ocazia săpăturilor pentru gropile de siloz nu schimbă cu nimic constatările noastre, ele confirmă însă că necropola aparține dacilor liberi, fiind asemănătoare sau chiar identice cu inventarul altor necropole bine cunoscute în zonă Gabăra-Moldoveni [3], Călinești-Negri [4] pentru a da doar două exemple, precum și faptul că ilustrează intensitatea de locuire în așezarea care se află în apropiere la cca. 2—300 de metri VNV, unde a fost efectuat și un sondaj.

Descrierea mormintelor

Mormîntul nr. 1 de incinerație cu oasele calcinate a fost descoperit în S.II depuse într-o urnă funerară de culoare cenușie, acoperită cu o strachină tot din pastă cenușie (fig. 1/1).

3 — Iulian Antonescu, Necropola de la Găbăra, în Materiale, VI, 1959, p. 473—486 și Materiale VII, 1961, p. 449—460.

4 — V. Ursachi, Săpături de salvare. Material inedit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În momentul descoperirii, urna era întreagă, dar din cauza friabilității doar parțial a fost întregită, restul păstrîndu-se în stare fragmentară. Cît privește forma, aceasta este bitronconică, cu corpul oarecum globular, decorată sub buză cu o linie profilată, iar mai jos la nivelul următor o a doua linie profilată.

Strachina este confecționată din lut ars de culoare cenușie, lucrat la roată. Este destul de bine conservată. Dimensiuni I. 58 mm. D.g,. 140 mm., D.b. 65 mm, (Fig. 1/2).

În interiorul urnei s-a mai descoperit a doua strachină în stare fragmentară și are diametrul de 56 mm, precum și o cantitate apreciabilă de oase calcinate destul de bine conservate care pot fi cu ușurință determinate. Urna a fost descoperită imediat sub stratul vegetal la — 0,30 m.

Mormîntul nr. 2. De incinerație, depus într-o amforă de tip provincial roman, la care lipsesc din vechime gîtul și torțile. Pasta fiind foarte friabilă n-a putut fi întregită, deși în pămînt s-a păstrat forma. Printre oasele calcinate a fost descoperit și un fragment ceramic de culoare bruncenușie, de la o altă urnă, luat odată cu cenușa de pe rug. Și această urnă zăcea la — 0,30 m adîncime sub stratul vegetal.

Mormîntul nr. 3. De incinerație a fost descoperit în S.III și depus direct în groapă, la adîncimea de 0,40 m. Diametrele gropii erau de 0,40 x 0,45 m.

Oasele calcinate au fost puternic afectate de sărurile din sol încît n-au mai putut fi salvate.

Mormîntul nr. 4. De incinerație, descoperit în S. III la cca. 11 m de M.3, în partea de vest a secțiuni, depus tot în groapă la adîncinea de 0,40 m în care de asemenea s-au descoperit oase calcinate.

În S.IV s-au descoperit 7 morminte de incinerație din care 5 în urne și 2 în gropi.

Mormîntul nr. 5. De incinerație, depus în urnă funerară, corpul bitronconic, pasta fină de culoare cenușie lucrată la roată D. g 104 mm. În jurul urnei s-au întîlnit mulți cărbuni de lemn. Drept capac s-a folosit un altul fragmentar. În urnă s-au descoperit oase calcinate bine conservate

Mormîntul nr. 6. De incinerație, depus în urnă cu pasta de culoare cenușie, lucrată la roată, fundul inelar, de formă bitronconică.

Partea superioară deteriorată. Dg. 110 mm. Oasele calcinate sînt destul de bine conservate și pot fi ușor determimate (Fig. 1/3).

Mormîntul nr. 7. De incinerație, în urnă din pastă fină de culoare cenușie, cu fundul inelar, de formă bitronconică, corpul globular, gura largă, buza ușor răsfrîntă avînd ca decor o linie profilată sub buză și o alta pe umăr.

Dimensiuni I. 215 mm., D.g. 208 mm, D.b. 106 mm.

Drept capac a fost folosită o ceașcă dacică din lut, ars, de aspect poros și de culoare roșie — cărămizie, cu toarta spartă din vechime. D.g. 167 mm (Fig. 1/4).

Oasele calcinate depuse în urnă, deși sînt puternic calcinate, între ele se mai găsesc destule care pot fi determinate.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Mormîntul nr. 8. De incinerație, depus în urnă funerară, corpul bitronconic, fundul inelar, pasta de culoare cenușie, buza ruptă din vechime cu ocazia lucrărilor agricole. La nivelul umărului se află o linie profilată. În interiorul urnei s-a descoperit o mare cantitate de oase calcinate. Dimensiuni : I. cca. 350 mm., D. b. 115 mm (Fig. 3/6).

Mormîntul nr. 9. De incinerație depus direct în groapă împreună cu cîteva fragmente ceramice de culoare cenușie.

Mormîntul nr. 10. De incinerație cu oasele depuse în groapă, dar și pe fundul unei urne fragmentare păstrate destul de bine. Groapa este de formă circulară și adîncă de 0,45 m

Mormîntul nr. 11. De incinerație, depus în urnă de culoare cenușie, lucrată la roată. În groapă s-au găsit cărbuni, cenușă și chiar oase calcinate.

Din analiza mormintelor descoperite fortuit precum și cu ocazia săpăturilor noastre putem aprecia că au fost descoperite în jur de 30—40 de morminte, majoritatea în urne funerare și cîteva în gropi.

S-au folosit cu prioritate urnele de culoare cenușie și foarte rar cele lucrate cu mîna. În afară de străchini drept capac s-a folosit și o fructieră tip carpic precum și o ceașcă cu o toartă.

În ceea ce privește inventarul în afară de trei fibule și un lănțișor din bronz de tip carpic și perle de calcedoniu și mărgele din sticlă alte obiecte n-au mai fost descoperite. Necropola de la Poiana Negri, cu analogii la Poienești-Vaslui [5]. Văleni-Neamț [6], Bărboasa-Oncești [7], Săucești [9] etc., se datează în secolul III e.n.

5 Radu Vulpe, Necropola de la Poienești — Vaslui, în Materiale, I, 1953, p. 213—506.

6 — I. Ioniță și Vasile Ursachi, Văleni, o mare necropolă a dacilor liberi, 1988.

7 — Viorel Căpitanu, Necropola de incinerație de la Bărboasa, în Carpica, VII, 1975, p. 63—116.

8 — Idem, Necropola carpică de la Săucești, în Carpica, VIII, 1976, p. 151—182.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

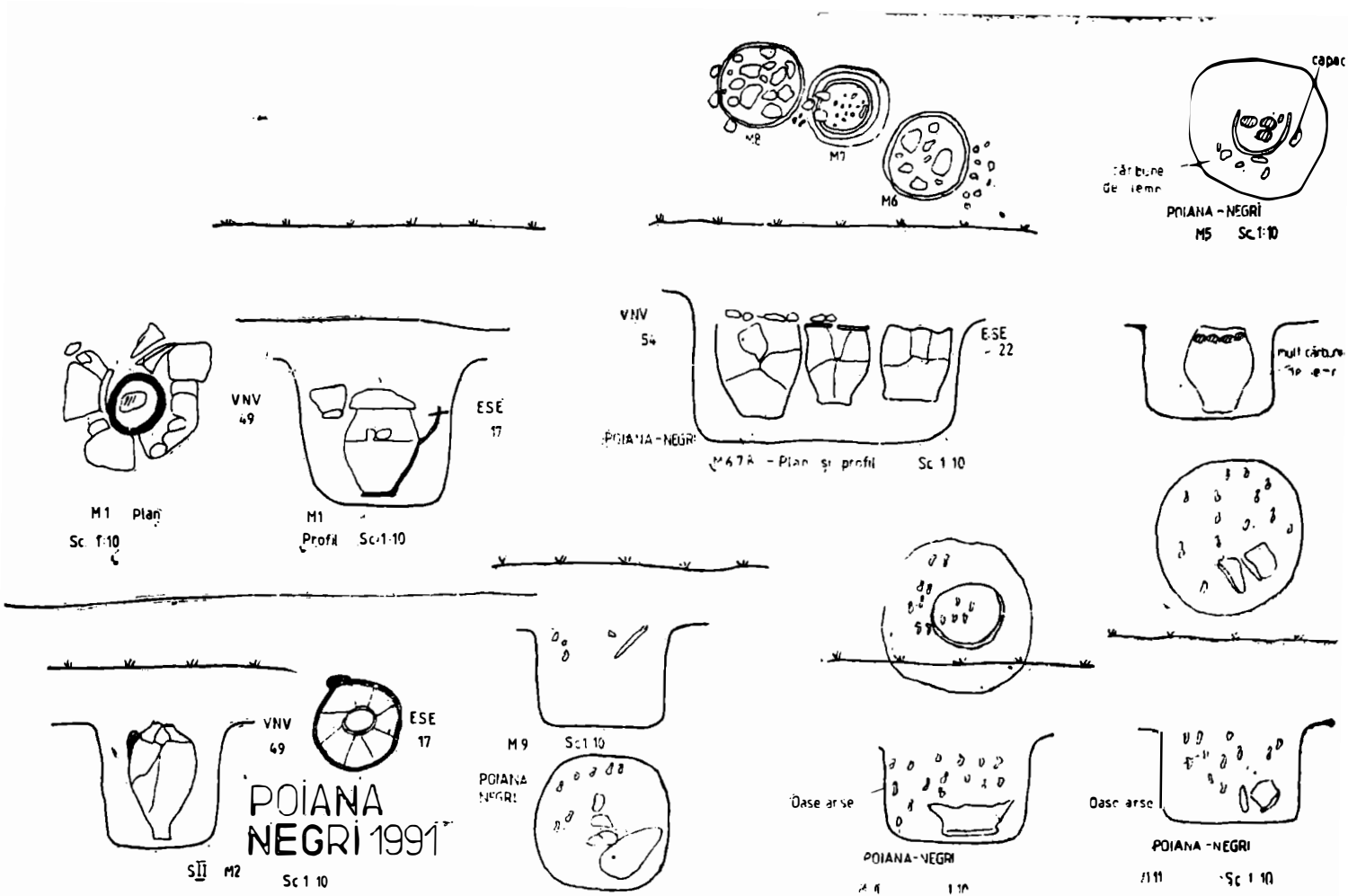

Planșa 1. Poiana-Negri. Planul și profile, necropola carpică.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

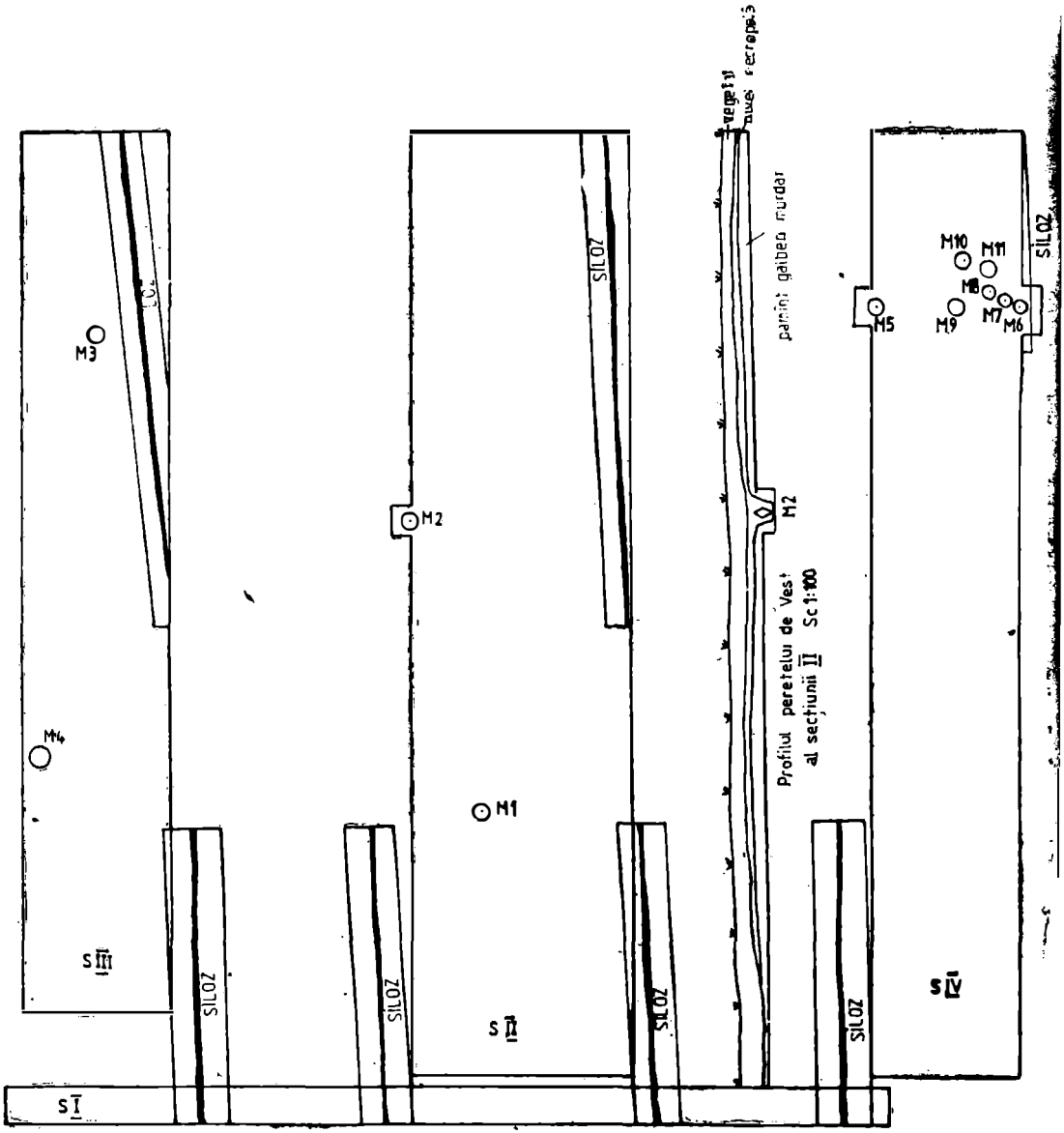

Planșa 2. Poiana-Negri. Planul necropolei Carpice.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

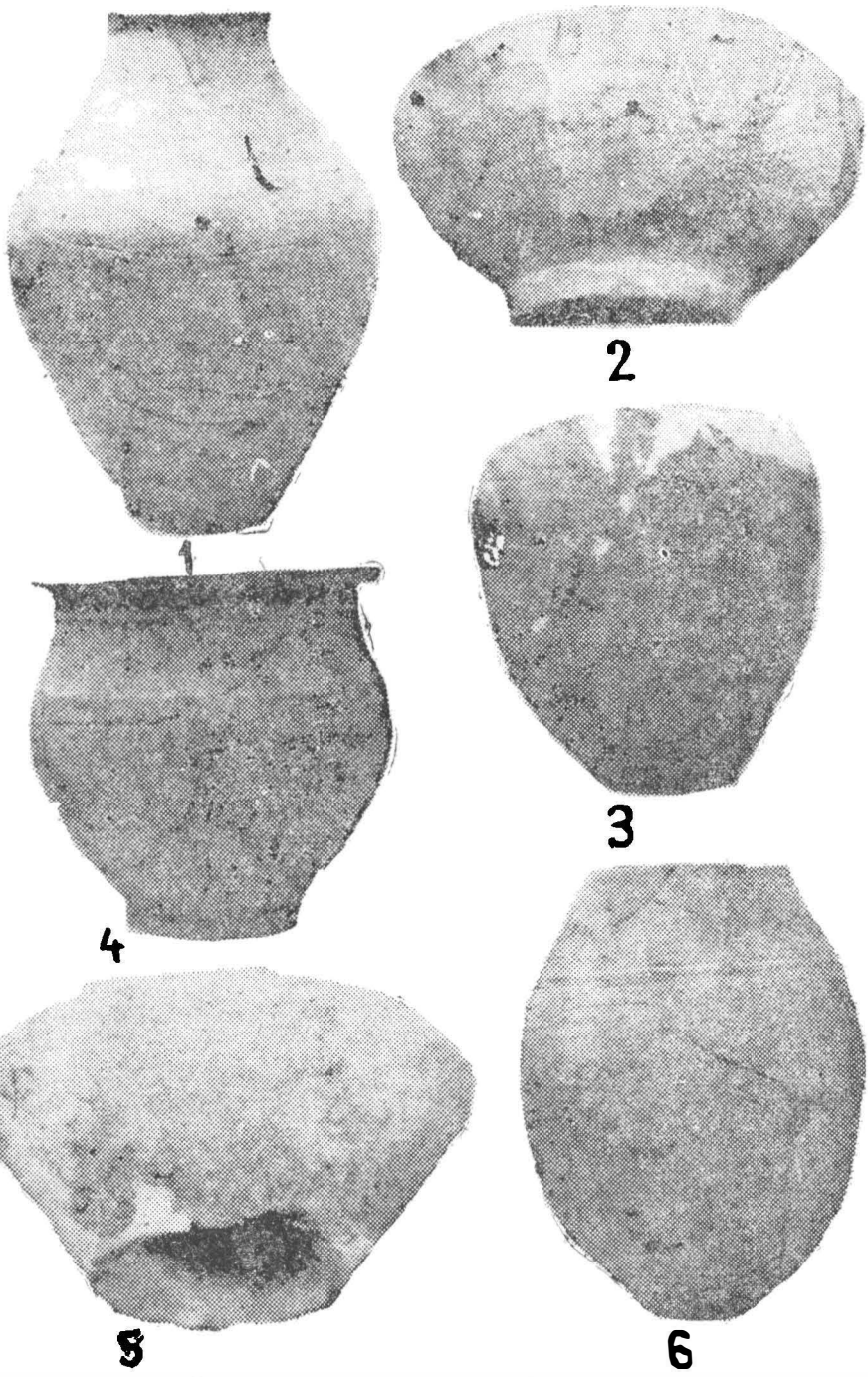

Figura 3. Poiana-Negri. 1—2 M1 ; 3 M6 ; 4—5 M7 ; 6 M8.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

TEZAURUL DE DENARI ROMANI IMPERIALI DE LA PARAVA, JUDEȚUL BACĂU

de VIOREL CĂPITANU

În anul 1956 pe raza comunei Parava, la locul numit „Rîpa Rîșcăi" din apropierea Ciocănăriei s-a descoperit un tezaur monetar, care a fost depus într-o căniță din lut ars, de culoare cenușie, lucrat la roată.

Primele informații în legătură cu condițiile de descoperire a tezaurului au fost date de Gheorghe și Maria Munteanu, preotului Vasile Heisu, care s-a străduit pe cît i-a fost posibil să recupereze monedele intrate în posesia cetățenilor din comuna Răcăciuni [1].

O parte din aceste monede au ajuns la Muzeul de Arheologie din Constanța, iar majoritatea în colecția pr. V. Heisu, după ce acesta a făcut investigații în rîndul cetățenilor, reușind să adune 145 de denari pe care i-a înregistrat în registrul de evidență și care se păstrează în prezent la muzeul nostru.

Cercetările ulterioare de suprafață au dus la descoperirea unor materiale arheologice aparținînd civilizației carpo-dacice [2].

Prezentăm în continuare tezaurul de la Parava cu trimiteri la cataloage de specialitate

GALBA

1. Denar ↓ G : 3,20 gr. D 19 mm, RIC, I, p. 200, 4, Roma, a. 68—69, C F.B. inv. 25390.

VITELIUS

2. Denar ↓ G 3,50 gr. D : 17 mm, RIC, I, p. 225, 24, Roma, a. 69, C F.B. inv. 25407

VESPASIANUS

3. Denar ↓ G 3,30 gr. D 17 mm, RIC, II, p. 16, 10, Roma, a. 69—71, C F B. inv. 25391
4. Denar ↓ G 3,50 gr. D 18 mm, RIC, II, p. 26, 107, Roma, a. 77—78, C F.B. inv. 25392
5. Denar ↑ G 3,20 gr. D 19mm, RIC, II, p. 21, 65, Roma, a. 73, C F.B. inv. 25393
6. Denar ↓ G 3,20 gr. D :19 mm, RIC, II, p. 24, 90, Roma, a. 75, C F.B. inv. 25394.

---

1. — Cu respect și considerație în semn de omagiu publicăm acest tezaur monetar cu asentimentul părintelui Vasile Heisu, care s-a stins din viață acum 20 de ani.

2. — V. Căpitanu. Cercetări de suprafață. Material inedit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

7. Denar ↓ G : 3,20 gr. D 20 mm, RIC, II, p. 24, 90, Roma, a. 75. C F.B. inv. 25395
8. Denar ↓ G 3,20 gr. D : 18 mm, RIC, II, p. 26, 103, Roma, a. 77—78. C F.B. inv. 25396
9. Denar ↓ G : 3,20 gr. D 19 mm, RIC, II, p. 23, 76, Roma, a. 74, C F.B. inv. 25397

TITUS-VESPASIANUS

10. Denar. ↘ G : 3,10 gr. D 18 mm, RIC, II, p. 49, 26, Roma, a. 80, C F.B. inv. 25398

DOMITIANUS

11. Denar ↓ G : 3,60 gr D 19 mm, RIC, II, 166, 101, Roma, a. 87, C : F.B. inv. 25400
12. Denar ↓ G : 3,40 gr. D. 18 mm, RIC, II, p. 171, Roma, a. 90, C F.B. inv. 25401
13. Denar ↓ G : 3,50 gr. D 18 mm, RIC, II, p. 177, Roma, a. 92, C F.B. inv.25402
14. Denar ↘ G 3,50 gr. D : 19mm, RIC, II, p. 174, 172, Roma, a. 92—93, C F.B. inv. 25403
15. Denar ↓ G : 3,30 gr. D 20 mm, RIC, II, p. 164, 81, Roma, a. 86 emis 2, C F.B. inv. 25404
16. Denar ↙ G 3,30 gr. D 19mm, RIC, II, p. 170, 138, Roma, a. 88—89, C F.B. inv. 25405
17. Denar ↓ G : 3,40 gr. D 17 mm, RIC, I, p. 171, 147, Roma, a. 90, C : F.B. inv. 25406
18. Denar ↓ G : 3,40 gr. D 20 mm, RIC, II, p. 43, 241, Roma, C F.B. inv. 25408
19. Denar ↙ G : 3,20 gr. D 18 mm, RIC, II, p. 155, 9, Roma, a. 81, emis 2, C F.B. inv. 25409
20. Denar ↓ G : 3,50 gr. D 17 mm, RIC, II, 172, 153, Roma, a. 90—91, C F.B. inv. 25410
21. Denar ↓ G : 3,50 gr. D : 18 mm, RIC, II, p. 153, 9, Roma, a. 81 emis. 2, C : F.B. inv. 25411
22. Denar ↓ G 3,50 gr. D 19 mm, RIC, II, p. 174, Roma, a. 92—93, C : F.B. inv. 25412

NERVA

23. Denar → G : 3,60 gr. D 18 mm, RIC, II, p. 223, Roma, a. 96. C : F.B. inv. 25418

TRAIANUS

24. Denar ↓ G : 3,70 gr. D 19 mm, RIC. II, p. 246, 22, a. 98—99 C : F.B. inv. 25413
25. Denar ↓ G : 3,50 gr. D : 18 mm, RIC. II, p. 265, 299, Roma, a. 114—117 C : F.B. inv. 25414
26. Denar ↓ G D : 19 mm, RIC, II, p. 253, 130, Roma, a. 103—111, C : F.B. inv. 25415
27. Denar ↙ G : 3,30 gr. D : 18 mm, RIC, II, p. 261, 243, Roma, a. 112—114, C F.B. inv. 25416
28. Denar ↓ G : 3,30 gr. D 19 mm, RIC, II, p. 252, 119, Roma, a. 103—111, C : F.B. inv. 25417

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

29. Denar ↓ G 3,10 gr. D 20 mm, RIC, II, p. 263, 271, Roma, a. 112—114, C : F.B. inv. 25419
30. Denar G : 3,30 gr. D 18 mm, RIC, II, p. 252, 212, Roma, a. 103—111, C F.B. inv. 25420
31. Denar ↓ G 3,00 gr. D 20 mm, RIC, II, p. 263, 279, Roma, a. 112—114, C F.B. inv. 25421
32. Denar ↑ G 2,90 gr. D : 20 mm, RIC, II, p. 259, 225, Roma, a. 104—111, C F.B. inv. 25422
33. Denar ↓ G : 3,20 gr. D : 20 mm, RIC, II, p. 263—269, Roma, a. 112—114, C F.B. inv. 25423
34. Denar ↙ G 3,10 gr. D 20 mm, RIC, II, 256, 183, Roma, a. 103—111, C F B. inv. 25424
35. Denar ↓ G : 3,30 gr. D 20 mm, RIC, II, p. 247, 41, Roma, a. 100, C : F.B. inv. 25425
36. Denar ↓ G : 3,00 gr. D 20 mm, RIC, II, p. 248, 60, Roma, a. 101—102, C : F.B. inv. 25426
37. Denar ↓ G 3,20 gr. D 20 mm, RIC, II, p. 268, 347, Roma, a. 114—117, C F.B. inv. 25427
38. Denar ↙ G : 3,40 gr. D : 20 mm, RIC, II, p. 253, 142, Roma, a. 103—111, C F.B. inv. 25428
39. Denar ↘ G 3,20 gr. D 20 mm, RIC, II, p. 263, 269, Roma, a. 112—114, C F.B. inv. 25429
40. Denar ↙ G : 3,10 gr. D : 20 mm, RIC, II, p. 252, 120, Roma, a. 103—111, C F.B. inv. 25430
41. Denar ↙ G : 3,00 gr. D 20 mm, RIC, II, p. 252, 120, Roma, a. 103—111, C F.B. inv. 25431
42. Denar ↓ G 3,20 gr. D : 18 mm, RIC, II, p. 265, 308, Roma, a. 114—117, C F.B. inv. 25432
43. Denar ↓ G : 3,10 gr. D : 19 mm, RIC, II, p. 252, 115, Roma, a. 103—111, C F.B. inv. 25433.

HADRIANUS

44. Denar. ↓ G : 3,50 gr. D : 17 mm, RIC, II, p. 368, 244, Roma, a. 138, C : F.B. inv. 25434.
45. Denar. ↓ G : 3,20 gr. D 18 mm, RIC, II, p. 350, 80, Roma, a. 119—122 C F.B. inv. 25435.
46. Denar. ↓ G 3,10 gr. D : 18 mm, RIC, II, p. 375, 305, Roma, a. 134—138, C F.B. inv. 25436.
47. Denar. ↓ G 3,20 gr. D 18 mm, RIC, II, p. 359, 157, Roma, a. 125—128, C F.B. inv. 25437.
48. Denar. ↓ G 3,30 gr. D : 18 mm, RIC, II, p. 350, 80, Roma, a. 119—122, C : F.B. inv. 25438.
49. Denar. ↓ G : 3,30 gr. D : 19 mm, RIC, II, p. 350, 80, Roma, a. 119—122, C : F.B. inv. 25439.
50. Denar. ↓ G : 3,50 gr. D : 18 mm, RIC, II, p. 352, 98, Roma, a. 119—122, C F. B. inv. 25440.
51. Denar. ↓ G : 3,30 gr. D : 18 mm, RIC, II, p. 350, 81, Roma, a. 119—122, C : F.B. inv. 25441.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

52. Denar.↓G : 2,70 gr. D 18 mm, RIC, I, p. 369, 247, Roma, a. 134—138, C F.B. inv. 25442.
53. Denar.↙G 3,20 gr. D 19 mm, RIC, II, p. 345, 41, Roma, a. 118, C : F.B. inv. 25443.
54. Denar.↓G 3,40 gr. D 17 mm, RIC, II, p. 349, 37, Roma, a. 119—122, C F.B. inv. 25444.
55. Denar.↓G 3,20 gr. D 17 mm, RIC, II, p. 374, 299, Roma, a. 134—138, C F.B. inv. 25445.
56. Denar.↓G 3,20 gr. D 18 mm, RIC, II, p. 360, 169, Roma, a. 125—128, C F.B. inv. 25446.
57. Denar.↓G 3,20 gr. D 19 mm, RIC, II, p. 339, Roma, a. 117, C F.B. inv. 25447.
58. Denar.↓G 3,30 gr. D 19 mm, RIC, II, p. 350, 78, Roma, a. 119—120, C F.B. inv. 25448.
59. Denar.↓G 3,30 gr. D 19 mm, RIC, II, p. 349, 69, Roma, a. 119—122, C F.B. inv. 25449.
60. Denar.↓G 3,40 gr. D 18 mm, RIC, II, p. 377, 325, Roma, a. 134—138, puțin frecv. C B. inv. 25450.
61. Denar.↓G 3,40 gr. D : 19 mm, RIC, II, p. 356, 137, Roma, a. 119—122, C F.B. inv. 25451.
62. Denar.↓G : 3,20 gr. D 18 mm, RIC, II, p. 367, 228, Roma, a. 134—138, C F.B. inv. 25452.
63. Denar.↓G 3,20 gr. D 17 mm, RIC. II, p. 374, 282, a. 134—138, C F.B. inv. 25453.
64. Denar.↓G 3,40 gr. D 19 mm, RIC, II, p. 345, 44, Roma, a. 118, C FB. inv. 25454.
65. Denar.↓G : 3,40 gr. D 18 mm, RIC, II, p. 345, 44, Roma, a. 118 C ,F.B. inv. 25455.
66. Denar.↓G 3,40 gr. D 18 mm, RIC, II, p. 373, 290, Roma, a. 134—138, C : F.B. inv 25456.
67. Denar.↓G 3,20 gr. D 18 mm, RIC, II, p. 348, 63. Roma, a. 119—122, C F.B. inv. 25457.
68. Denar.↓ G 3,20 gr. D 18 mm, RIC, II p. 368, 247, Roma, a. 134—138, C F.B. inv. 25458.
69. Denar.↓G 3,50 gr. D 18 mm, RIC, II, p. 371, 270, Roma, a. 134—138, C : F.B. inv. 25459.

SABINA

70. Denar.↓ G 3,20 gr. D 17 mm, RIC, II, p. 386, 390, Roma, a 117—128, C F.B. inv. 25460
71. Denar.↑G : 3,60 gr. D : 19 mm, RIC. II, p. 386, 395, a. Roma, cca. 117—128, C F.B. inv. 25461.

ANTONINUS PIUS

72. Denar.↓ G 3,20 D 18 mm, RIC, III, p. 42, 127, Roma, a. 145—146, C F.B. inv. 25463.
73. Denar.↓G : 3,40 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 59, 227, Roma, a. 157—158, C F.B. inv. 25464.
74. Denar.↓G : 3,50 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 54, 202, Roma, a. 150—151, C F.B. inv. 25465.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

75. Denar.↓G : 3,70 gr. D 17 mm, RIC, IIII, p. 53, 221, Roma, a. 152—153, C F.B. inv. 25466.
76. Denar.↓G : 3,30 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 53, 221, Roma, a. 152—153, C F.B. inv. 25467.
77. Denar.↓G : 3,50 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 54, 231, Roma, a. 153—154, C F.B. inv. 25468.
78. Denar.↓G 3,40 gr. D 19 mm, RIC, III, p. 45, 155, Roma, a. 145—161, C F.B. inv. 25469.
79. Denar.↓G 3,50 gr. D 18 mm. RIC, III, p. 43, 137, Roma, a. 145—161, C F.B. inv. 25470.
80. Denar.↓G 3,50 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 42, 137, Roma, a. 145—161, C F.B. inv. 25472.
81. Denar.↑G : 3,50 gr. D 15 mm, RIC, III, p. 59, 274, Roma, a. 157—158, C F.B. inv. 25473.
82. Denar.↑G 3,50 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 277, 422, Roma, a. C F.B. inv. 25474.
83. Denar.↑G : 3,50 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 42, 130, Roma, a. 145—161, C F.B. inv. 25475.
84. Denar.↑G 3,40 gr. D 18 mm, RIC, p. 33, 64, Roma, a. 140—143, C F.B. inv. 25476.
85. Denar.↑G 3,30 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 35, 80, Roma, 140—143, C F.B. inv. 25477.
86. Denar.↓G 3,50 gr. D 19 mm, RIC, III, p. 47, 175, Roma, a. 148—149, C F.B. inv. 25478.
87. Denar.↑G 3,60 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 48, 181, Roma, a. 148—149, C F.B. inv. 25479.
88. Denar.↓G 3,50 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 33, 64, Roma, a. 140—143, C F.B. inv. 25480.
89. Denar.↓G 3,50 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 62, 297, Roma, a. 159—160, C F.B. inv. 25481.
90. Denar.↓G 3,50 gr. D : 18 mm, RIC, III, p. 45, 155, Roma, a. 145—161, C F.B. inv. 25482.
91. Denar.↓G 3,60 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 53, 219, Roma, a. 152—153, C F.B. inv. 25483.
92. Denar.↓G 3,70 gr D 18 mm, RIC, III, p. 79, 424, Roma, a. 140—144, C F.B. inv. 25507.
93. Denar.↓G 2,90 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 86, 459, Roma, a. 153—154, C F.B. inv. 25508.

ANTONINUS PIUS—M. AURELIUS CAESAR

94. Denar.↑G 3,00 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 80, 481, Roma, a. 145—147, C F.B. inv. 25509.
95. Denar.↑G 3,40 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 247, 436, Roma, a. 161—181, C F.B. inv. 25497. Postumă. Graffitti pe revers.

FAUSTINA I

96. Denar.↓G 3,30 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 67, 329, a. 138—139, C F.B. inv. 25462.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

97. Denar.↑G : 3,20 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 73, 391, Roma. a. 145—161, C F.B. inv. 25490.
98. Denar.↑G 3,00 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 69, 344, Roma, a. 145—169, C F.B. inv. 25484.
99. Denar.↓G : 3,70 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 72, 373, Roma, a. 145—161, C F.B. inv. 25485.
100. Denar.↓G 3,70 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 74, 358, Roma, a. 141—161, C F.B. inv. 25486.
101. Denar.↓G 3,20 gr. D 19 mm, RIC, III, p. 70, 348, Roma, a. 141—161, C F.B. inv. 25488.
102. Denar.↓G 3,20 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 71, 351, Roma, a. 141—161, C F.B. inv. 25487.
103. Denar.↓G 3,20 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 70, 351, Roma, a. 141—161, C F.B. inv. 25489.

M. AURELIUS : ANTONINUS PIUS

104. Denar.↑G : 3,20 gr. 18 mm, RIC, III, p. 247, 438, Roma, a. 161—181, C F.B. inv. 25511. Postumă. Graffitti pe revers.
105. Denar.↓G 3,40 gr. D 17 mm, RIC, III, p. Roma a. 145—157, C : F.B. inv. 25496.
106. Denar.↓G : 3,60 gr. D : 18 mm, RIC, III, p. 90, 480, Roma, a. 158—159, C F.B. inv. 25501.

ANTONINUS PIUS (POSTUMA)

107. Denar.↓G 3,60 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 247, 429, Roma, a. 161—181, C F.B. inv. 25510.

M. AURELIUS

108. Denar.↓G 3,40 gr. D 19 mm, RIC, III, p. 216, 37, Roma, a. 161—162, C F.B. inv. 25499.
109. Denar.↑G 3,00 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 218, 67, Roma, a. 162—163, C F.B. inv. 25503.
110. Denar.↑G 3,50 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 218, 68, Roma, a. 162—163, C F.B. inv. 25492.
111. Denar.↓G 3,50 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 219, Roma, a. 163—164, C : F.B. inv. 25495.
112. Denar.↑G 3,40 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 219, 79, Roma, a. 163—164, C F.B. inv. 25502.
113. Denar.↓G : 3,40 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 223, 132, Roma, a. 164—165 C F.B. inv. 25494.
114. Denar↑G 3,50 gr. D : 18 mm, RIC, III, p. 225, 148, Roma, a. 165—166 C F.B. inv. 25493.
115. Denar.↓G 3,20 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 226, 171, Roma, a. 166—167, C F.B. inv. 25504.
116. Denar.↓G 3,20 gr. D 19 mm, RIC, III, p. 227, 178, Roma, a. 167—168, C F.B. inv. 25529.
117. Denar.↑G : 3,40 gr. D : 18 mm, RIC, III, p. 229, 206, Roma, a. 168—169, C F.B. inv. 25531.
118. Denar.↑G 3,10 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 229, 207, Roma, a. 168—169, C F.B. inv. 25530.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

119. Denar.↓G 3,80 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 231, 231, Roma, a. 170—171, C F.B. inv. 25498.
120. Denar.↑G : 3,30 gr. D 19 mm, RIC, III, p. 236, 292, a. 173—174, C : F.B. inv. 25491.
121. Denar.↑G 3,40 gr. D 19 mm, RIC, III, p. 246, 421, Roma, a. 176—180, C F.B. inv. 25500.
122. Denar.↓G 3,30 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 244, 399, Roma, a. 178—139 C F.B. inv. 25471.
123. Denar.↓G 3,20 gr. D 19 mm, RIC, III, p. 244, 402, Roma, a. 179, C F.B. inv. 25512.

FAUSTINA II

124. Denar.↑G 3,60 gr. D : 17 mm, RIC, III, p. 93, 497, Roma, post 145, ante 161, C F.B. inv. 25515.
125. Denar.↑G 3,30 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 95, 509, Roma, 145—161, C F.B. inv. 25520.
126. Denar.↑ G 3,20 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 95, 513, Roma d, 145—161 C F.B. inv. 25521.
127. Denar.↑G 3,20 gr. D 19 mm, RIC, III, p. 269, 688, Roma, 161—176, C F.B. inv. 25522.
128. Denar.↑G 3,30 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 270, 706, Roma, 161—176 C F.B. inv. 25523.
129. Denar.↑G 3,20 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 268, 676, Roma, 161—176 C F.B. inv. 25524.
130. Denar.↓G 3,80 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 94, 508, d, Roma, 145—161, C F.B. inv. 25513.
131. Denar.↑G 3,30 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 93, 495, b, Roma, post 145— ante 161, C F.B. inv. 25514.
132. Denar.↑G 3,20 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 93, 500 b, Roma, post 145— ante 161, C F.B. inv. 25518.
133. Denar.↓G 3,30 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 93, 497, Roma, post 145— ante 161, C F.B. inv. 25526.
134. Denar.↓G : 3,20 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 93, 500 b, post, 145 ante, 161, Roma, C F.B. inv. 25527.
135. Denar.↓G 3,40 gr. D : 19 mm, RIC, III, p. 268, Roma, a. 161—176, C F.B. inv. 15517.
136. Denar.↓G 3,30 gr. D 18 mm, RIC, III. p. 270, 695, Roma, a. 161—176, C F.B. inv. 25516.
137. Denar.↓G 3,20 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 268, 676, Roma, a. 161—176, C F.B. inv. 25525.
138. Denar.↑G 3,30 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 268, 674, Roma, a. 161—176, C F B. inv. 25519.

LUCIUS VERUS

139. Denar.↑G : 3,20 gr. D 18mm, RIC, III, p. 254, 501, Roma, 163— C F.B. inv.25528.
140. Denar.↓G 3,20 gr. D 17 mm, RIC, III, p. 253, 482, Roma, 161—162. C F.B. inv. 25532.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

141. Denar. ↑G 2,90 gr. D : 17 mm, RIC, p. 262, 596, a. Roma, post. 169 C F.B. inv. 25533.

LUCILLA

142. Denar. ↓G 2,50 gr. D : 18 mm, RIC, III, p. 276, 789, Roma, C F.B. inv. 25505.

143. Denar. ↓G 3,20 gr. D 18 mm, RIC, III, p. 276, 785, Roma, C F.B. inv. 25506.

COMMODUS

144. Denar. ↑G 3,20 gr. D 19 mm, RIC, III, p. 264, 622, Roma, a. 175—176, C F.B. inv. 25399.

CRISPINA

145. Denar. ↓G 3,60 gr. D 19 mm, RIC, III, p. 399, 278, Roma, C F.B. inv. 25534.

PARAVA

Nr. crt.	Împăratul și membrii familiei	Anii de domnie	Anii între care datează moneda	TOTAL
1.	GALBA	68—69	68—69	1
2.	VITELIUS	69	69	1
3.	VESPASIANUS	69—70	69—70	7
4.	TITUS VESPASIANUS		80	1
5.	DOMITIANUS	81—96	81—93	12
6.	NERVA	96—98	96	1
7.	TRAIANUS	98—117	98—117	20
8.	HADRIANUS	117—138	117—138	26
9.	SABINA		117—128	2
10.	ANTONINUS PIUS	138—161	140—160	22
11.	ANTONINUS PIUS-MARCUS AURELIUS		145—181	2
12.	FAUSTINA I		138—181	8
13.	MARCUS AURELIUS ANTONINUS PIUS		145—181	3
14.	ANTONINUS PIUS-POSTUMA			1
15.	MARCUS AURELIUS	161—180	161—179	16
16.	FAUSTINA II		145—174	15
17.	LUCIUS VERUS	161—169	161—169	3
18.	LUCILLA			2
19.	COMMODUS	180—192	175—176	1
20.	CRISPINA			1
			TOTAL MONEDE =	145

Din literatura de specialitate aflăm că la Parava un prim lot de monede de 270 de denari de argint a fost descoperit în anul 1937 avînd drept emitenți pe împărații Nero 1, Vitellius 3, Vespasianus 16, Titus 4, Domitianus 15, Nerva 5, Traianus 44, Hadrianus 51, (Sabina 1), Antoninus Pius 37 (Faustina I — 23), Marcus Aurelius 38 (Lucius Verus 8), Fausti-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

na II — 23, Lucilla 5, Commodus 5 (Crispian 1). Ultima monedă se datează între anii 183—184. Se precizează că monedele respective au fost descoperite într-o cană de lut cu toartă, din care un fragment încă se mai păstrează [3].

Un al doilea lot de monede a fost descoperit în anul 1956 fiind alcătuit din 21 de denari imperiali, din secolele I—II e.n. şi care după părerea prof. B. Mitrea făceau parte din acelaşi tezaur descoperit în anul 1937 [4].

La cele două loturi mai adăugăm şi cei 145 de denari din argint din colecţia pr. V. Heisu din Răcăciuni cu titlul de 900 ‰ şi greutatea de 482,10 g pe care i-am prezentat mai sus cu trimiteri la cataloagele respective, şi care se datează în secolele I—II e.n. [5]

3. — B. Mitrea, în SCIVA, 15, 1964, p. 577, nr. 59 şi în Dacia, N.S., VIII, 1964, p. 381, nr. 59 ; M. Gramatopol CrestColect., 12, 1965, p. 308-342 ; V. Mihăilescu-Bîrliba, 1970, p. 324.

4. — B. Mitrea, în SCIVA, 9, 1958, p. 154, nr. 19 ; idem, în Dacia, N.S. II, 1958, p. 497, nr. 19. V. Mihăilescu-Bîrliba, La monnaie romaine chez les daces orientaux, Bucureşti, 1980, p. 274.

5. — Monedele au fost determinate de E. Oberländer-Tîrnoveanu, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

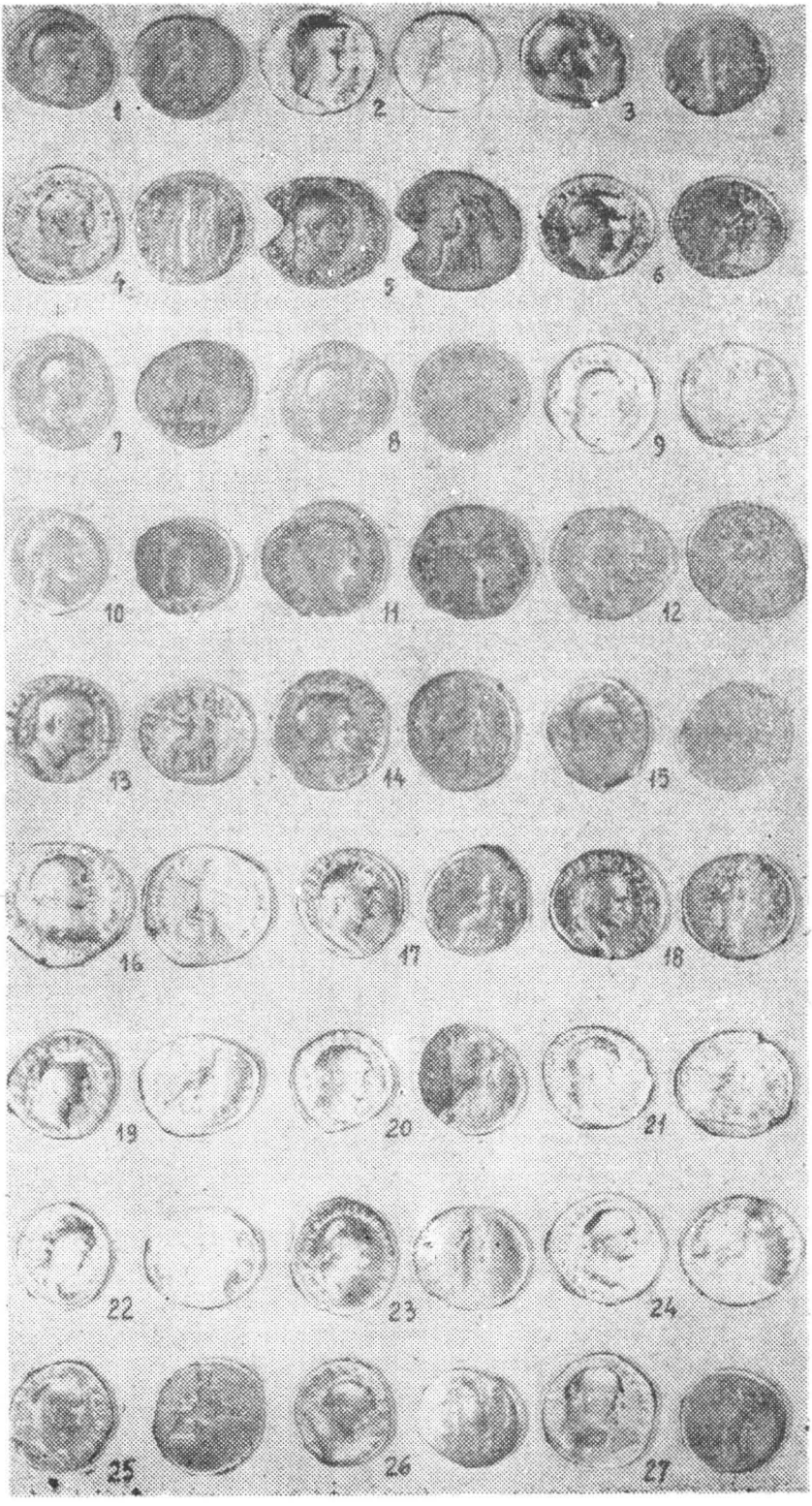

Planșa I. Monede din tezaurul de la Parava.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

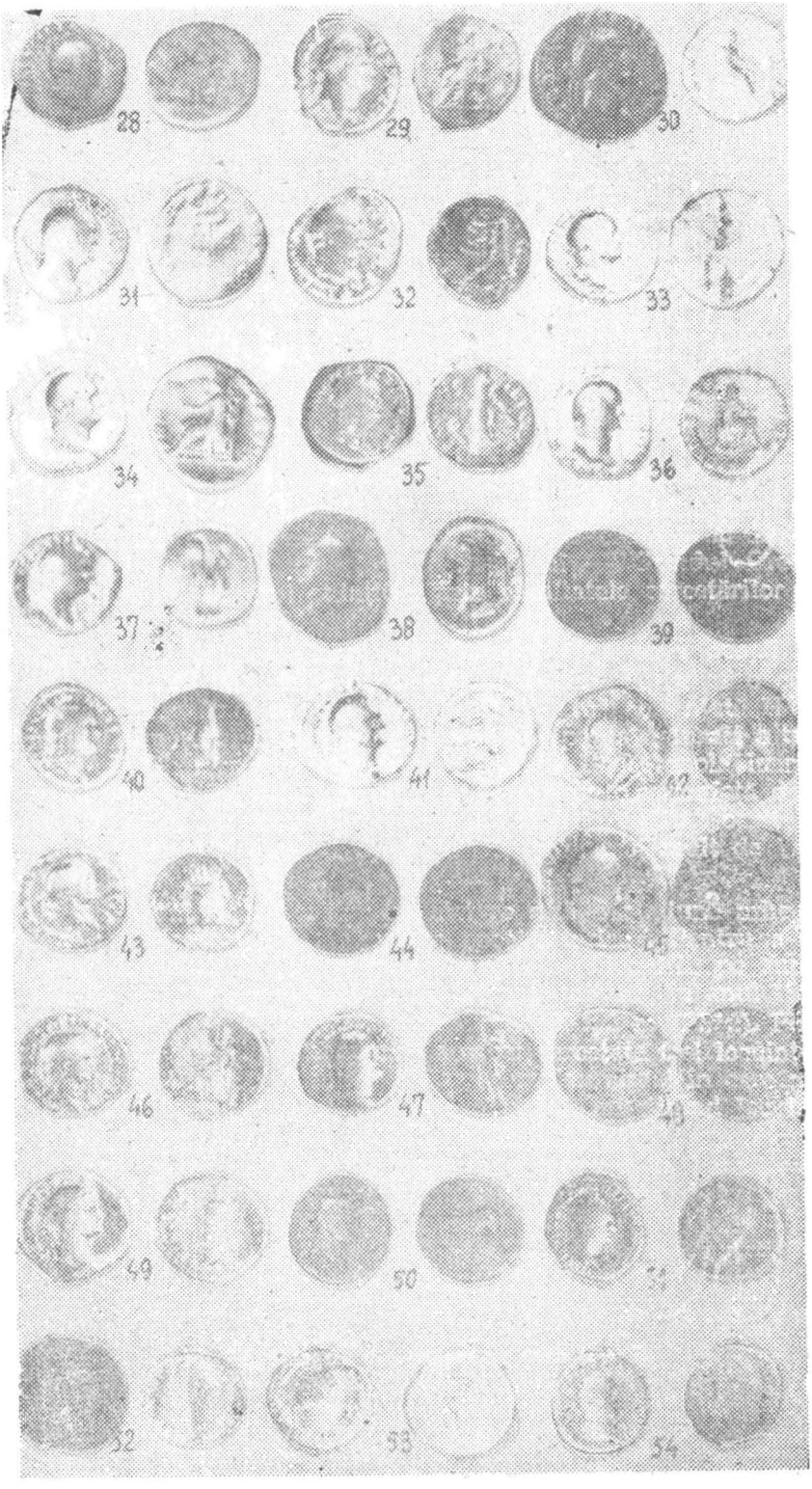

Planșa II. Monede din tezaurul de la Parava

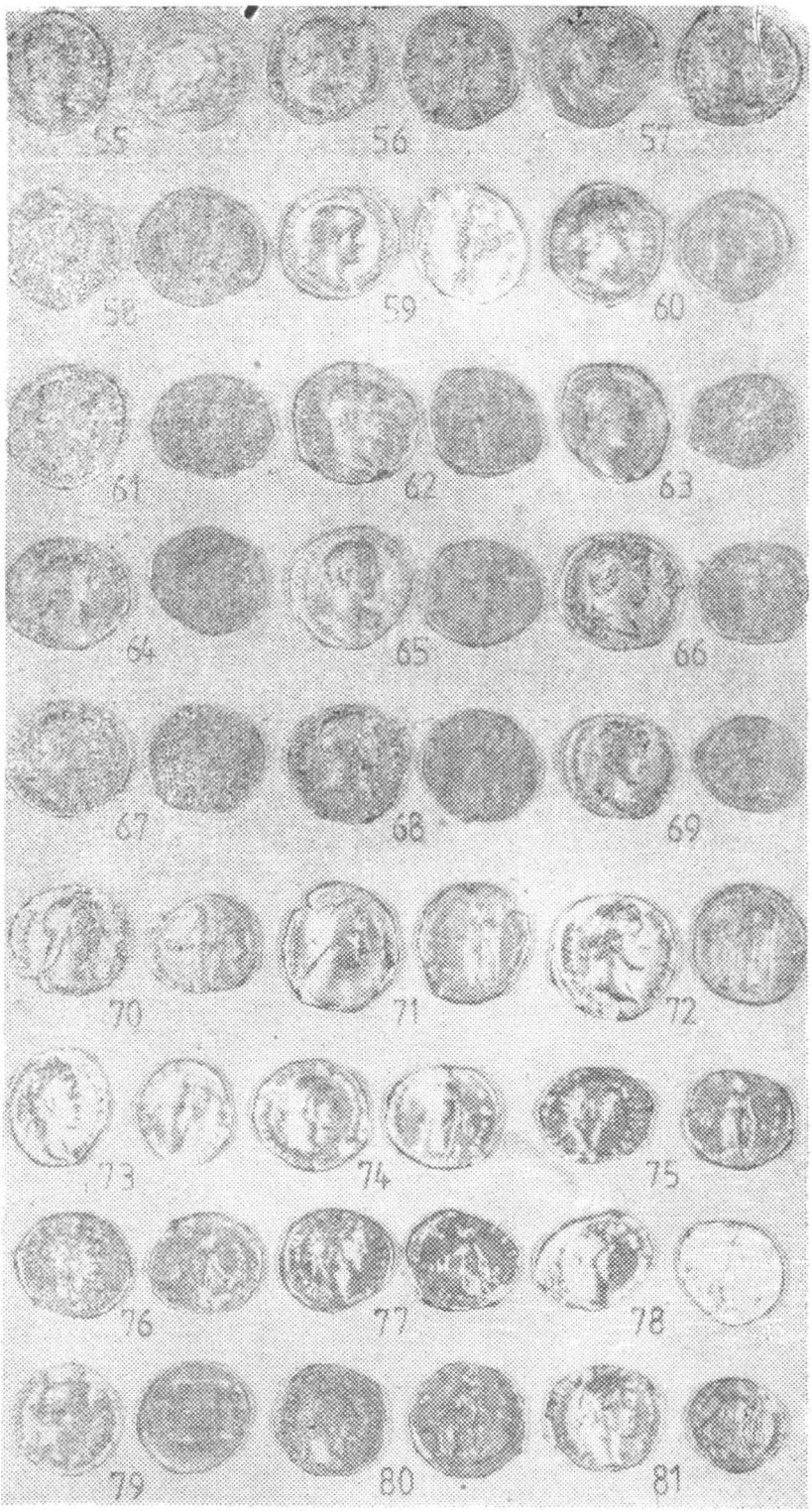

Planșa III. Monede din tezaurul de la Parava

http://www.dacoromanica.ro

Planșa IV. Monede din tezaurul de la Parava

http://www.cimec.ro http://chiaie.ro

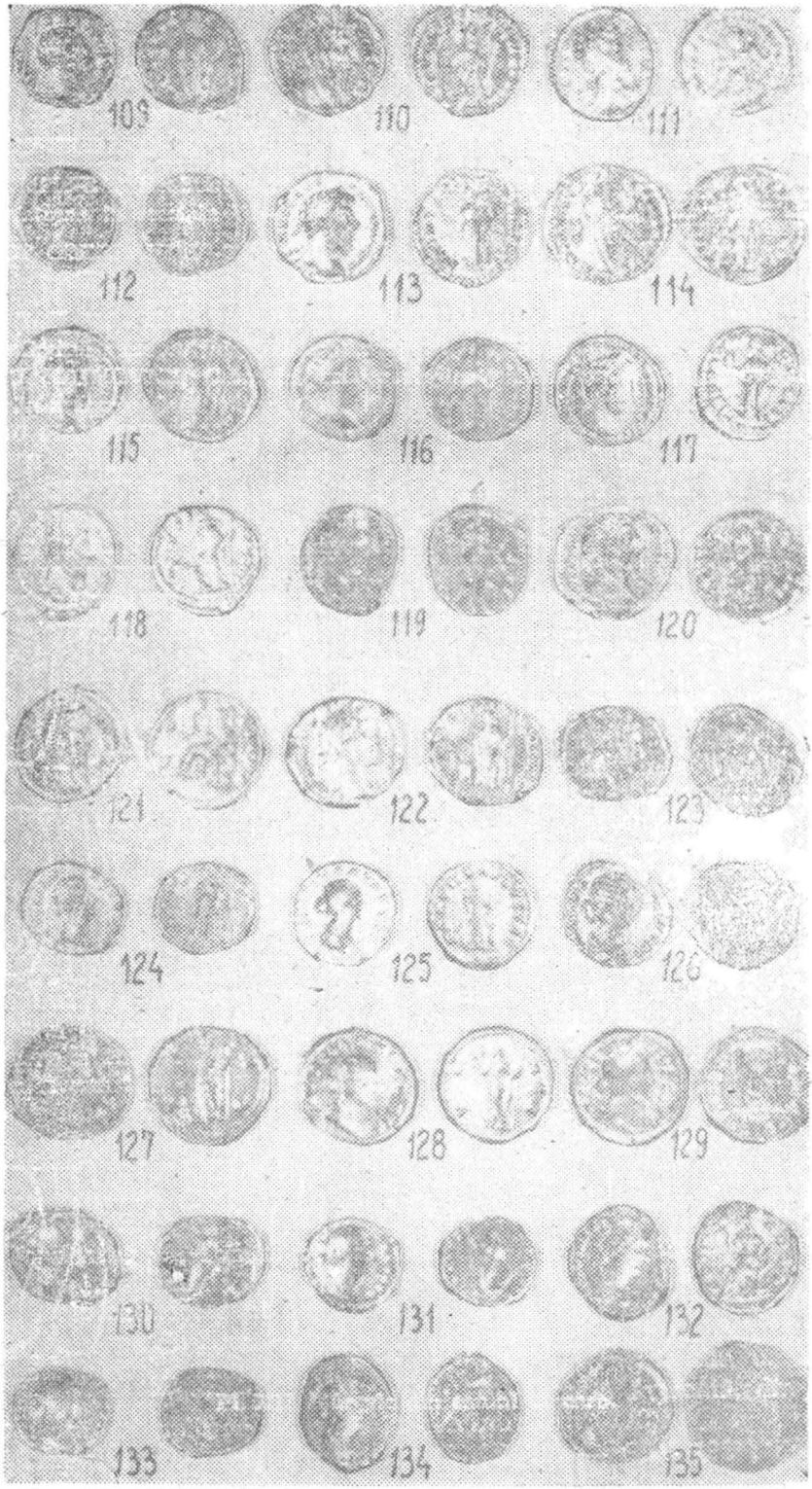

Planșa http://www.dacoromanica.ro/ http://cimec.ro Pl. XVII

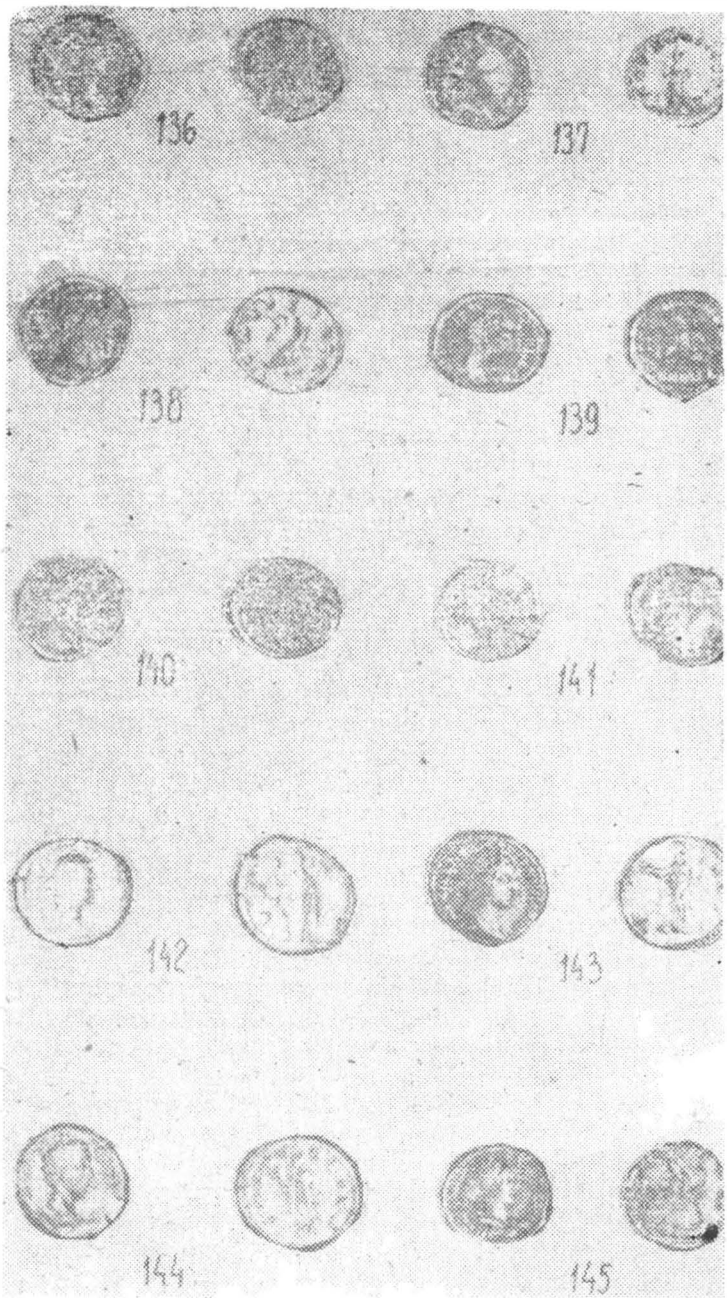

[illegible] dén[illegible] l [illegible]ray

E TRESOR [illegible] A

Le trésor de Par[illegible]va englob[illegible] 14 [illegible]deniers en [illegible]r [illegible] proviennent de la collection du prêt[illegible] [illegible]0 g.

La première [illegible]si [illegible]r C[illegible]lba (les années 68—69 de n.é.), et la dernièr [illegible]ques (es [illegible]nnées 175—176 de n.é.).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

TEZAURUL DE DENARI ROMANI IMPERIALI DESCOPERIT LA PRĂJEȘTI, COMUNA TRAIAN, JUDEȚUL BACĂU

de VIOREL CÂPITANU și
PAUL ȚARĂLUNGA

În anul 1969 se publica în revista „Carpica" un articol în legătură cu două tezaure monetare romane descoperite la Prăjești și Buhoci. Din studiul respectiv rezulta că primul tezaur descoperit în anul 1963 cuprindea 148 de denari din care 106 republicani și 42 imperiali ; iar al doilea tezaur descoperit în anul 1966 în comuna Buhoci cuprindea un număr de 27 de denari [1].

Ulterior prof. Paul Țarălungă a mai achiziționat încă 158 de denari, care ar fi fost descoperiți tot în comuna Buhoci după afirmațiile donatorului.

În urma investigațiilor întreprinse de noi în cele două localități Traian și Buhoci, s-a constatat că avem de-a face cu un singur tezaur format din cei 27 de denari care au fost publicați ca descoperiți la Buhoci, la care se adaugă lotul de 158, intrați în colecțiile muzeului sătesc din Prăjești, tezaur care însumează cca. 183 de monede. Descoperitorii acestui tezaur sînt cetățenii Dincă G. Petru și Robu Petru din Prăjești, care au declarat că au descoperit monedele la 0,30—0,40 m în anul 1966 în timp ce săpau o groapă în grădina de lîngă casa din Prăjești.

Săpăturile arheologice întreprinse de Muzeul din Bacău au dat la iveală o întinsă așezare carpică ce se datează în sec. II—III [2]. Monedele după spusele descoperitorilor se aflau tezaurizate într-o cană mică din lut ars de culoare cenușie. Vasul fiind spart a fost aruncat, iar monedele împărțite de către descoperitori. Cele 27 de monede romane publicate ca fiind descoperite la Buhoci, în realitate au fost descoperite tot la Prăjești [3], dar de frica autorităților de atunci, cei doi cetățeni au declarat că le-au descoperit la Buhoci.

În sept. 1977 Robu D. Aurel, fiul descoperitorului donează muzeului din Prăjești 5 monede romane, apoi încă 8. La acestea se mai adaugă încă 100 bucăți, dar de data aceasta de elevul Dincă P. Petru, fiul celuilalt descoperitor.

---

1. M. Chițescu, P. Țarălungă, în Carpica, II, 1969, p. 193—195 ; B Mitrea, în SCIVA, 22, 1971. p. 131—132, nr. 91 ; idem, în Dacia, N.S. XV, 1971, p. 411, nr. 91 ; J. Winckler, în SCIVA, 22, 1971, 1, p. 99i; V. Mihăilescu-Bîrliba. Le monnaire Romaine chez les daces Orientaux, 1980, p. 279 (207—208).

2. C. Buzdugan, Descoperiri arheologice la Prăjești, com. Traian. județul Bacău, în Carpica, II, 1969.

3. Investigații la fața locului au fost efectuate de Paul Țarălungă și Viorel Căpitanu, care au dus la concluzia că tezaurul a fost descoperit la Prăjești și nu la Buhoci.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ulterior au mai fost donate și alte monede — atît de elevii prof. Paul Țarălungă, cît și de diferiți cetățeni, din localitate, tezaur care în cele din urmă a ajuns la cifra de 183. Indiscutabil că tezaurul a fost mult mai mare, dar ne mulțumim să publicăm deocamdată ceea ce se păstrează în colecțiile muzeului din Bacău, dînd posibilitatea celor care vor veni după noi ca prin cercetări de teren sau recuperări de monede să completeze cel de-al doilea tezaur de la Prăjești.

Prezentăm în continuare în ordine cronologică monedele din tezaur cu datele tehnice și trimiteri la cataloagele de specialitate, cu precizarea că tezaurul însumează 577,33 g. și are titlul de 800 ‰.

NERO

1. Denar. G 3,20 gr. D : 19 mm. C. F. B. Roma spre stînga stă pe scut, în dreapta Victoriei. RIC, I, p. 148, 50. Roma 63—68, inv. 21261.
2. Denar. G 3,10 gr. D 17 mm, C.F.B. RIC, 45, anii 63—68. Jupiter cu fulger și sceptru, inv. 21446.

OTHO

3. Denar. G 3,10 gr. D : 18 mm, C.B. RIC, 12, a. 69, inv. 21474.
4. Denar. G 3,20 gr. D 19 mm, C.B. RIC, 3, a. 69. Pax cu ramură și caduceu, inv. 21422.

VITELLIUS

5. Denar. G 2,80 gr., D 20 mm, C F.B. RIC, 26 anul 69, inv. 21560.
6. Denar. G : 3,30 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 26, a. 69, inv. 21438.

VESPASIANUS

7. Denar. G 3,05 gr. D: 19 mm, C F.B. Iudeea șezînd, în spate trofeu, RIC II,, p. 16 ,15, Roma, anii 69—71, inv. 21236.
8. Denar. G : 3,00 gr. D 19 mm, C B., RIC, II, p. 24, 90, Roma, anul 75 inv. 21246.
9. Denar G 3,00 gr. D 18 mm, C B. RIC, 5, a., 69—71, inv. 21500.
10. Denar. G 3,20 gr. D 18 mm, C : B. RIC, 15, a. 69—71, inv. 21518.
11. Denar. G 3,10 gr. D : 19 mm, C : B. RIC, 9, a. 69—71, inv. 21528.
12. Denar. G 3,20 gr. D 20 mm, C F.B. RIC, 9, anii 69—71, inv. 21538.
13. Denar. G 3,20 gr. D 17 mm, C F.B. RIC, 9, anii 69—71, inv. 21556.
14. Denar. G 3,20 gr. D : 18 mm, C F.B. RIC, 9, anii 69—71, inv. 21557.
15. Denar. G 3,40 gr. D 18 mm, RIC, 9, a. 69—71, inv. 21565.
16. Denar. G 3,20 gr. D 18 mm, C : F.B. RIC, 65. anul 73, inv. 21841.
17. Denar. G 3,30 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 9, anii 69—71 inv. 21482.
18. Denar. G : 3,30 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 5, anii 69—71, inv. 21483.
19. Denar. G 3,10 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, a. 69—71 inv. 21459.
20. Denar. G 3,00 gr. D 19 mm, C F.B. RIC 4 (?) anii 69 —71 inv. 21434.
21. Denar. G : 3,10 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 10 a. 69—71 inv. 21432.
22. Denar. G 2,80 gr. D 19 mm, C F.B. RIC(?) anii 69—71 inv. 21428.
23. Denar. G : 3,10 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 55, anii 69—71, inv. 21479.

4. Mulțumim colegului E. Olarländer-Tîrnoveanu pentru colaborare la determinarea monedelor.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

24. Denar.↓G 3,30 gr. D 19 mm, C F.B. RIC. 20, anii 69—71, inv. 21476.
25. Denar.↓G 3,00 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 37, anii 70—72, inv. 21433.
26. Denar.↓G 3,20 gr. C F.B. RIC, 30, anii 70—72, inv. 21520.
27. Denar. ↓ G : 3,10 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 50, ani, 72—73, inv. 21448.
28. Denar.↓G : 3,00 gr. D : 18 mm, C F.B. RIC, 58, anul 73, inv. 21536.
29. Denar.↓ G : 3,20 gr. D 19 mm, C : F.B. RIC, 67, anul 73, inv. 21472.
30. Denar.↓G 3,10 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 65, anul, 73, inv. 21501.
31. Denar.↓G 2,90 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 74, anul 74, inv. 21439.
32. Denar.↓G 3,00 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 73(?) anul 74, inv. 21443.
33. Denar.↓G 2,90 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 73(?), a. 74, inv, 21440.
34. Denar.↓G 3,00 gr. D 20 mm, C F.B. RIC, 90, a. 71 inv. 21436.
35. Denar.↓G 3,20 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 93, a. 75, inv. 21502.
36. Denar.↓G 3,10 gr. D 18 mm. C : F.B. RIC, 94, a. 75, inv. 21485.
37. Denar.↓G 3,40 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 89, a. 75, inv, 21475.
38. Denar.↓G :3,30 gr. D 20 mm, C F.B. 89, a. 75, inv. 21506.
39. Denar.↓G 2,70 gr. D 19 mm, C F.B. 93, a. 75, inv. 21549.
40. Denar. G 3,30 gr. D 18 mm, C : F.B. RIC, 101, a. 76, inv. 21489.
41. Denar.↓G 3,00 gr. D 20 mm, C: F.B. RIC, 101, a. 76 inv. 21450.
42. Denar.↓G 3,10 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 99, a. 76, inv. 21492.
43. Denar. G 3,20 gr. D : 18 mm, C : F.B. RIC, 110, a. 77—78 inv. 21442.
44. Denar.↓ Imitație metal comun. G 2,40 gr. D 18 mm, C B. RIC, 109, anii 77—78, inv. 21567.
45. Denar.↓G 3,20 gr. D 20 mm, C : B. inv. 21542.
46. Denar.↓G 3,30 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 9, inv. 21477.

VESPASIANUS — DOMITIANUS

47 Denar.↓G 3,10 gr. D: 19 mm, C F.B. RIC, 195, a. 77—78, inv. 21457.

VESPASIANUS — TITUS

48. Denar.↓G : 3,20 gr. D : 20 mm, C B. RIC, 241, a. 79, inv. 21550.
49. Denar.↓ G 2,70 gr. D 20 mm, C F.B. RIC, 233, a. 73, inv. 21449.

TITUS

50. Denar.↓G 3,15 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, II, p. 27, 109, Roma, anii 77—78; inv. 21240.

TITUS—DOMITIANUS

51. Denar.↓ G 3,10 gr. D : 18 mm, C : B. RIC, 46, a. 80, inv. 21487.
52. Denar.↓G 3,20 gr. D 18 mm, C : F.B. RIC, 10, a. 79, inv. 21505.
53. Denar.↑G 3,10 gr. D : 19 mm, C F.B. RIC, 27, a. inv. 21416.
54. Denar. ↑ G : 3,10 gr. D : 16 mm, C : F.B. RIC, 25, a. 80, inv. 21414.
55. Denar.↓ G 3,10 gr. D 18 mm, C : F.B. RIC, 24, a. 80 inv. 21470.
56. Denar.↓ G 2,90 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 24, 24, a. 80, inv 21526.

TITUS VESPASIANUS

57. Denar.↓G 3,20 gr. D 19 mm, C : F.B. RIC, 185, anul 75, inv. 21490.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DOMITIANUS

58. Denar.↓G 3,30 gr. D : 17 mm, C : F.B. RIC, 40, a. 80, inv. 21524.
59. Denar.↓G 3,50 gr. D 19 mm, C : F.B. RIC, 174, a. 92—93, inv. 21522

NERVA

60. Denar.↓G : 3,30 gr. D 15 mm, C F.B. RIC, 7, anul 96, inv, 21509.
61. Denar.↓ G : 3,00 gr. D 18 mm, C : B. Aequitas cu cîntar în dreapta şi cornul abundenţie în stînga, RIC, 13, anul 97, inv. 21465.

TRAIANUS

62. Denar.↓G : 3,35 gr. D 18 mm, C F.B., RIC, II, p. 261, 253, Roma, anii 112—114, inv. 21251.
63. Denar.↓G : 3,20 gr. D 19 mm, C F.B. Fortuna cu cîrma în dr, şi cornul abundenţei în stg. RIC, II, p. 66. 317, Roma, a. 114—117 inv. 21241.
64. Denar.↓G : 3,15 gr. D : 18 mm, C F.B. RIC, II, p. 252, 115, Roma, anii 103—111, inv. 21245.
65. Denar.↓G : 3,15 gr. D : 19 mm, C F.B. RIC, II? p. 268, 332, Roma, anii 114—117, inv. 21243.
66. Denar.↓G : 3,00 gr. D 20 mm, C F.B. RIC, II, p. 265—307, Roma, anii 114—117, inv. 21239.
67. Denar.↓G 2,80 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, II, p. 261, 251, Roma, a. 112—114, Puţin frecventă, inv. 21262.
68. Denar.↓ G 3,35, gr. D 20 mm, C F.B. RIC, II, p. 263, 251, Roma, anii 112—114, inv. 21258.
69. Denar.↓G 3,00 gr. D 19 mm, C F B. RIC, II, p. 245, 10, Roma, anii 98—99, inv. 21253.
70. Denar.↓G 3,20 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 17, a. 98—99, inv. 21496.
71. Denar.↙ G 3,30 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 17, a. 98—99 ,inv. 21517.
72. Denar.↓G 3,30 gr. D 19 mm, C : F.B. RIC, 40, a. 100, inv. 21543.
73. Denar.↓G 3,50 gr. D 17 mm, C F.B. RIC, 52, a. 101—102, inv. 21561.
74. Denar.↓ G 2,90 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 142, anii 103—111, inv. 21462.
75. Denar.↙ G 3,30 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 102, a. 103—111, inv. 21468.
76. Denar.↓G 3,30 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 186, a. 103—111, inv. 21488.
77. Denar.↙ G 3,20 gr. D 20 mm, C F.B. RIC, 131, a. 103—111, inv. 21504.
78. Denar.↓G 3,50 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 81, anii 103—111, inv. 21419.
79. Denar.↓G 3,20 gr. D 19 mm, C : F.B. RIC, 18, ani 103—111, inv. 21431.
80. Denar.↓G 3,10 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 191, a. 103—111, inv. 21452.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

81. Denar.↓G 3,40 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 104, anii 103—111, inv. 21523.
82. Denar.↓G 3,10 gr. D 19 mm, C : F.B. RIC, 237, a. 111, inv. 21512.
83. Denar.↓G 3,20 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 219, a. 104—111, inv. 21540.
84. Denar.↓G 2,90 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 220, anii 104—111, inv. 21530.
85. Denar.↓G 3,20 gr. D : 20 mm, C F.B. RIC, 252, anii 112—114, inv. 21444.
86. Denar.↓G 3,30 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 252, anii 112—114, inv. 21503.
87. Denar.↓G 3,50 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 271, anii 112—114, inv. 21554.
88. Denar.↓G 3,00 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 326, anii 114—117, inv. 21456.
89. Denar.↓G 3,10 gr. D 19 mm, C : F.B. Felicitas cu caduceu în dreapta și cornul abundenței, RIC, 343, Roma, anii 114—117, inv. 21411.
90. Denar.↑G 3,10 gr. D 20 mm, C : F.B. RIC, 343, anii 114—117, inv. 21417.
91. Denar.↓G 3,20 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 354, anii 114—117 inv. 21493.
92. Denar.↓G 2,70 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 318, anii 114—117, inv. 21548.
93. Denar.↓G 3,20 gr. D 20 mm, C F.B. RIC, 353, anii 114—117, inv. 21553.
94. Denar.↓G 3,20 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, inv. 21480.

PLOTINA-TRAIANUS

95. Denar.↓G 3,10 gr. D 19 mm, C F.B. Vesta cu palladium și sceptru, RIC, 730, inv. 21412.

TRAIANUS-HADRIANUS

96. Denar.↓G : 3,30 gr. D 18 mm, C : F.B. RIC, III, p. 355—128, Roma, anii 119—122. Av. Libertas, inv. 21566.

HADRIANUS

97. Denar.↓G 3,20 gr. D : 19 mm, C F.B. RIC, II, p. 352, 96, Roma, anii, 119—122, inv. 21244.
98. Denar.↓G 3,20 gr. D 17 mm, C F.B. RIC, II, p. 372, 282, Roma, 134—138. inv. 21242.
99. Denar.↓G : 2,85, gr. D 19 mm, C F.B. RIC, II, p. 359, 161, Roma, anii 125—128, inv, 21238.
100. Denar.↓G 3,10 gr. D 19 mm, C F.B. Marte cu victorie și lance, RIC, II, p. 359, 161, Roma, anii 125—128, inv. 21237.
101. Denar.↓G 3,25 gr. D 20 mm, C F.B. RIC, II, p. 349, Roma, anii 119—120, inv. 21254.
102. Denar.↓G 3,30 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, II, p. 340, 12, Roma, anii 117— gr. II, Av. Pax. inv. 21551.
103. Denar.↓G 2,70 gr. D 20 mm, C F.B. RIC, 45, anul 118, inv. 21441.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

104. Denar. G 3,00 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 46, anul 118, inv. 21519.
105. Denar. G 3,10 gr. D : 19 mm, C : F.B. RIC, 51, a. 118, inv. 21451
106. Denar. G 3,20 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 42, anul 118, inv. 21455.
107. Denar. G 3,10 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 42, anul 118, inv. 21461.
108. Denar. G 3,10 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 86, anii 119—122, inv. 21426.
109. Denar. G 3,10 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 78, anii 119—122, inv. 21438.
110. Denar. G 3,20 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 126 anii 119—122, inv. 21445.
111. Denar. G 3,20 gr. D 18 mm, C F.B. 80, anii 119—122, inv. 21463.
112. Denar. G 3,20 gr. D 19 mm, C : F.B. RIC, 121, anii 119—122, inv. 21486.
113. Denar. G 3,20 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 80, anii 119—122, inv. 21495.
114. Denar. G 3,30 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 96, anii 119—122, inv. 21497.
115. Denar. G 2,90 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, anii 119—122, inv. 21516.
116. Denar. G 3,30 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 83, a. 119—122, inv. 21544.
117. Denar. G 3,20 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 181, anii 125—128, inv. 21546.
118. Denar. G 3,10 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 211, anii 132—134. inv 24429.
119. Denar. G 3,10 gr. D 17 mm, C F.B. RIC, 257, anii 134—138, inv. 21435.
120. Denar. G 3,30 gr. D 20 mm, C F.B. RIC, 266, anii 134—138, inv. 21499.
121. Denar. G 3,10 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 101, a. 119—122, inv 21471.
122. Denar. G 3,10 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 338, anii 134—138, inv. 21511.
123. Denar. G 2,90 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 228, anii 134—138, inv. 21513.
124. Denar. G 3,40 gr. D 19 mm, C F.B. 230, anii 134—138, inv. 21529.
125. Denar. G 3,00 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 332, anii 134—138, inv. 21539.
126. Denar. G 3,20 gr. D 18 mm, C F.B. Divinit. feminină (Aequitas, în dr. balanța, iar în stînga cornul abundenței, RIC, 236, anii 134—138, inv. 21420.
127. Denar. G 3,00 gr. D 19 mm, C F.B. Av. Justiția pe tron, inv. 21424.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

HADRIANUS-L. AELIUS CAESAR

128. Denar.↓G 3,10 gr. D 18 mm, C : F.B. RIC, 436, anul 137, Concordia pe tron stind, cu pateră și cornul abundenței inv. 21453.
129. Denar.↓G 3,20 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, II, p. 392, 436, Roma, anii 137, inv. 21249.

SABINA-HADRIANUS

130. Denar.↓G 3,10 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 398, Concordia pe tron cu pateră în mîna dr. inv. 21423.

ANTONINUS PIUS

131. Denar.↓G 3,65 gr. D : 18 mm, C F.B. RIC, II, p. 46, 162 Roma, anii 147—148, inv. 21248.
132. Denar. G 2,95 gr. D 18 mm, C : F.B. RIC, III, p. 53, 222, Roma, a. 152—153, inv. 21259.
133. Denar.↓G 3,38 gr. D : 17 mm, C : F.B. RIC, III, p. 42, 127, Roma, anii 145—161, inv. 21260.
134. Denar. G 3,30 gr. D : 18 mm, C F.B. RIC, III, p. 39, 111, C. Roma, anii 143—144 (?), inv. 21257.
135. Denar.↓G 3,30 gr. D : 18 mm, C F.B. RIC, 76, anii 140—143, inv. 21558.
136. Denar.↓ G 3,40 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 62, anii 140—143, inv. 21541.
137. Denar.↓G 2,90 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 70, anii 140—143, inv. 21418.
138. Denar↑G 3,30 gr. D 18 mm, C F.B. RIC. 136, a. 144, inv. 21527.
139. Denar.↓G 3,20 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 62, anii 140—145, 21454.
140. Denar.↓G : 3,10 gr. D 17 mm, C : F.B. RIC, III, p. 3, 109, Roma, a. 143—144(?) Victoria înaripată inv. 21473.
141. Denar.↑G 3.50 gr. D 20 mm, C F.B. RIC, 175, anii 147—148, inv. 21515.
142. Denar. G 3,40 gr. D ; 18 mm, C F.B. RIC, 221, anii 152—153, inv. 21534.
143. Denar. G 3,10 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 229. anii 153—154, inv. 21507.
144. Denar.↓G 3,20 gr. D 20 mm, C F.B. RIC, 240, anii 154—155, 21437.
145. Denar.↓G : 3,20 gr. D 17 mm, C F.B. RIC, 253, anii 155—156, inv. 21508.
146. Denar.↓G 3,40 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 436, postumă, inv. 21533.
147. Denar.↓G : 3,00 gr. D : 18 mm, C F.B. RIC, 371, inv. 21498.

ANTONINUS PIUS-FAUSTINA I

148. Denar.↓G : 3,30 gr. D : 19 mm, C : F.B. RIC, III, p. 69, 345, Roma, anii : 141—161, inv. 21252.

FAUSTINA I

149. Denar.↓G 3,20 gr. D 17 mm, C F.B. RIC, inv. 21494.
150. Denar. G 2,40 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 351, inv. 21469.
151. Denar.↓G 3,20 gr. D : 18 mm, C F.B. RIC, 357, inv. 21466.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

152. Denar.↓G 3,10 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 394, după anul 41, inv. 21464.
153. Denar↓G 3,30 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 357, inv. 21563.
154. Denar.↑G 3,30 gr. D 17 mm, C F.B. RIC, 357, inv. 21545.
155. Denar.↓G 3,20 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 378, inv. 21537.
156. Denar.↓G 3,20 gr. D 18 mm, C : F.B. RIC, 366, inv. 21532.
157. Denar.↓G 3,70 gr. D : 17 mm, C : F.B. RIC, 382, inv. 21525,
158. Denar.↓G 2,60 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 360, inv. 21521.
159. Denar.↓G 3,30 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 345, inv. 21456.
160. Denar.↓G 3,10 gr. D : 19 mm, C : F.B. Av. Aeternitas cu mîna dr. ridicată și sceptru, RIC, 345, inv. 21427.

FAUSTINA II

161. Denar.↓G 3,60 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 669, inv. 21562.
162. Denar.↓G 3,10 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, 689, inv. 21430.
163. Denar.↓G 3,20 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 711 inv. 21555.
164. Denar.↑G 3,25 gr. D : 18 mm, C F.B. Altar în mijloc M. Aurelius și Comodus, RIC, III, p. 271, 711, Roma, anii 161—176. inv. 21247.
165. Denar.↓G 3,00 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, III, p. 70, 356, Roma, anii 141-161, inv. 21256.
166. Denar.↓G 3,45 gr. D : 19 mm, C : F.B. Fecunditas cu copil în stînga și sceptru în dr. RIC, III, p. 269, 647, Roma, anii 161—176, inv. 21250.

ANTONINUS PIUS-FAUSTINA II.

167. Denar.↓G 3,50 gr. D 18 mm, C : F.B. RIC, 515, inv. 21559.
168. Denar.↓G 3,10 gr. D : 18 mm, C : F.B. Venus cu victorie în dr. și mîna st. pe scut, RIC, 495, inv. 21415.

M. AURELIUS-ANTONINUS PIUS

169. Denar.↑G 3,20 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 431, postumă, inv. 21484.
170. Denar.↓G 3,60 gr. D 18 mm, C F.B. RIC, 436, postumă inv. 21547.

ANTONINUS PIUS — M. AURELIUS

171. Denar.↓G 2,90 gr. D 18 mm, C.F.B. RIC, 424, anii 140—144, inv. 21564.

M. AURELIUS

172. Denar.↑G 3,10 gr. D 17 mm, C.F.B. RIC, 102, a. 163—164, inv. 21447.
173. Denar.↓G 3,20 gr. D : 19 mm, C.F.B. RIC, 34, anii : 161—162, inv. 21514.
174. Denar.↓G 3,40 gr. D 18 mm, C.F.B. RIC, 58, anii 162—163, inv. 21491.
175. Denar.↑G 3,10 gr. D : 17 mm, C.F.B. Providența cu măr în dr. și cornul abundenței în stg. RIC. 50 anii : 161—162, inv. 21460.
176. Denar.↓G : 3,50 gr. D : 19 mm, C F.B. RIC, 305, anul 174, inv. 21421.
177. Denar.↑G : 2,70 gr. D : 20 mm, C : F.B. RIC, 349, anii 175—176.
178. Denar.↑ G : 3,20 gr. D : 20 mm, C : F.B. Providența cu sceptru și glob RIC, 176—178, Av. inv. 21413.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LUCIUS VERUS

179. Denar.↓ G 3,50 gr. D 19 mm, C F.B. Av. Providența cu glob în dreapta și cornul abundenței în stînga RIC, 491, anii 162—163, inv. 21510.

LUCILLA

180. Denar.↓ G : 3,05 gr. D 19 mm, C F.B. RIC, III, p. 274, Roma, anii 161—180 inv. 21253.

COMMODUS

181. Denar.↓G : 2,90 gr. D : 17 mm, Av. Concordia cu cîte un stindard în fiecare mînă C : F.B. RIC, 126, anii dec. 185—186, inv. 21568.

182. Denar.↓G 3,10 gr. D : 20 mm, Av. Pietas, în față altar, Salus, C F.B. RIC, III, p. 267, 663, Roma, anul 179, inv. 21535.

PESCENNIUS NIGER

183. Denar.↓G : 3,20 gr. D : 18 mm, Av. Fortuna cu cîrma în dr. și cornul abundenței în stînga, C F.B. RIC, 26, b, anii 193—194, inv. 21467.

TABELUL TEZAURULUI PRĂJEȘTI

Nr. crt.	Împăratul și membrii familiei	Anii de domnie	Anii între care datează monedele din tezaur	TOTAL
1.	NERO	54—68	63—68	2
2.	OTHO	69	69	2
3.	VITELLIUS	69	69	2
4.	VESPASIANUS	69—79	70—79	40
5.	VESPASIANUS — TITUS	77—78	77—78	1
6.	VESPASIANUS — DOMITIANUS	79	79	2
7.	TITUS		77—78	1
8.	TITUS — DOMITIANUS		79—93	6
9.	TITUS — VESPASIANUS		75	1
10.	DOMITIANUS	81—96	80—93	2
11.	NERVA	96—98	96—97	2
12.	TRAIANUS	98—117	98—117	33
13.	PLOTINA	98—117		1
14.	TRAIANUS — HADRIANUS		119—122	1
15.	HADRIANUS	117—138	117—141	31
16.	HADRIANUS — L. AELIUS CAESAR		137	2
17.	SABINA — HADRIANUS			1
18.	ANTONINUS — PIUS	138—161	140—156	17
19.	ANTONINUS PIUS FAUSTINA I		141—161	1
20.	FAUSTINA I		după anul	12
21.	FAUSTINA II		141	2
22.	ANTONINUS PIUS FAUSTINA II			2
23.	M. AURELIUS — ANTONINUS PIUS		Postume	2
24.	ANTONINUS PIUS — M. AURELIUS		140—144	1
25.	M. AURELIUS	161—180	161—176	7
26.	LUCIUS VERUS	161—169	162—163	1
27.	LUCILLA		161—180	1
28.	COMMODUS	180—192	179—186	2
29.	PESCENNIUS NIGER	191	193—194	1
			TOTAL MONEDE : —	183

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LE TRÉSOR DE PRĂJEŞTI

RÉSUMÉ

Le trésor de Prăjeşti contienne 183 deniers romaines imperiales en argent, ayant un poids de 577,33 g et un titre de 800‰.

Les premières émissiones monétaires appartiennent à l'empereur Nero (les années 63-68 de n.è) et la derniere monnaie à l'empereur Pescennius Niger (les années 193—194 de n.è.).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

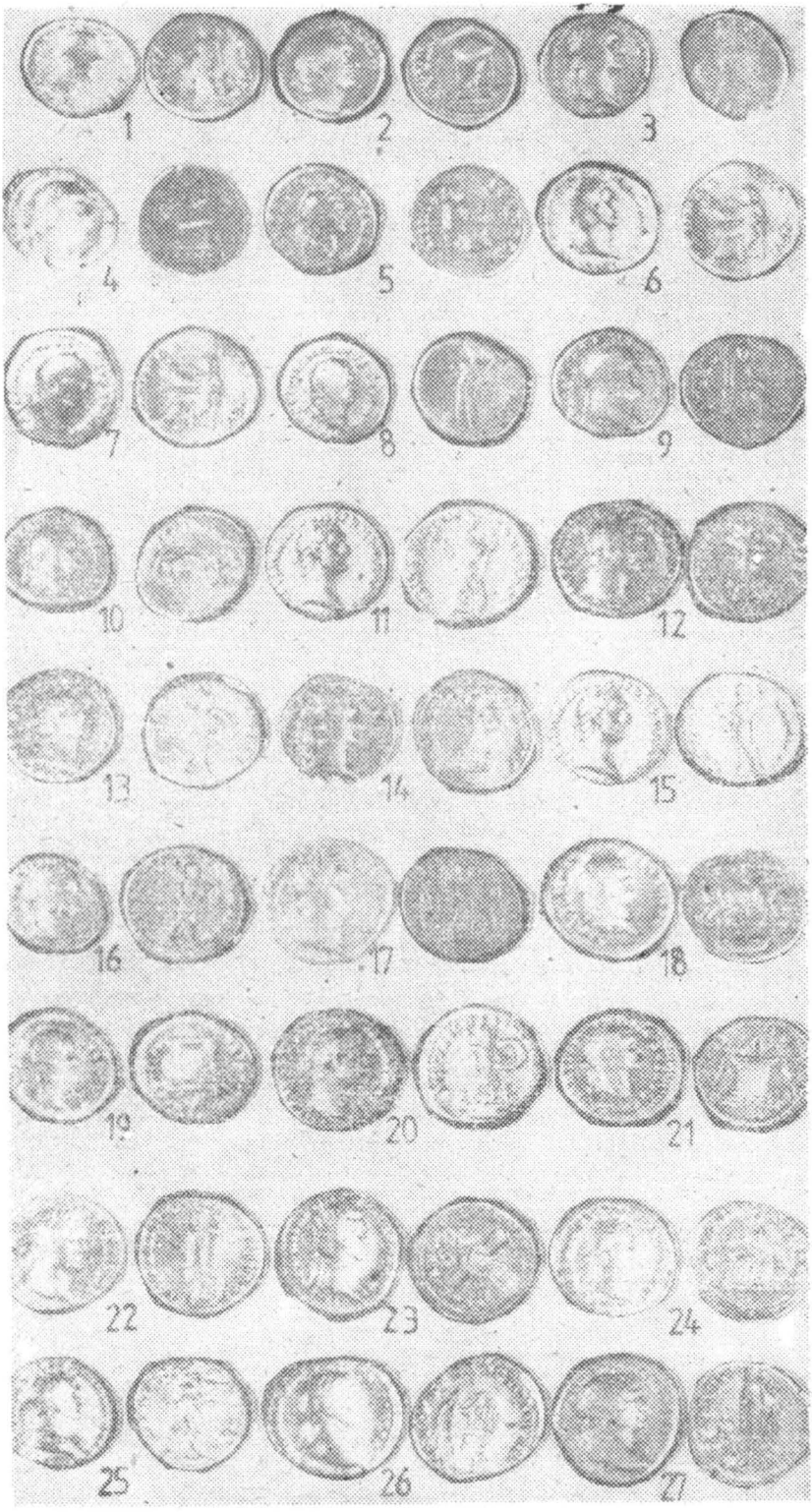

Pl. I. Monede descoperite la Prăjești.

http://www.dacoromanica.ro

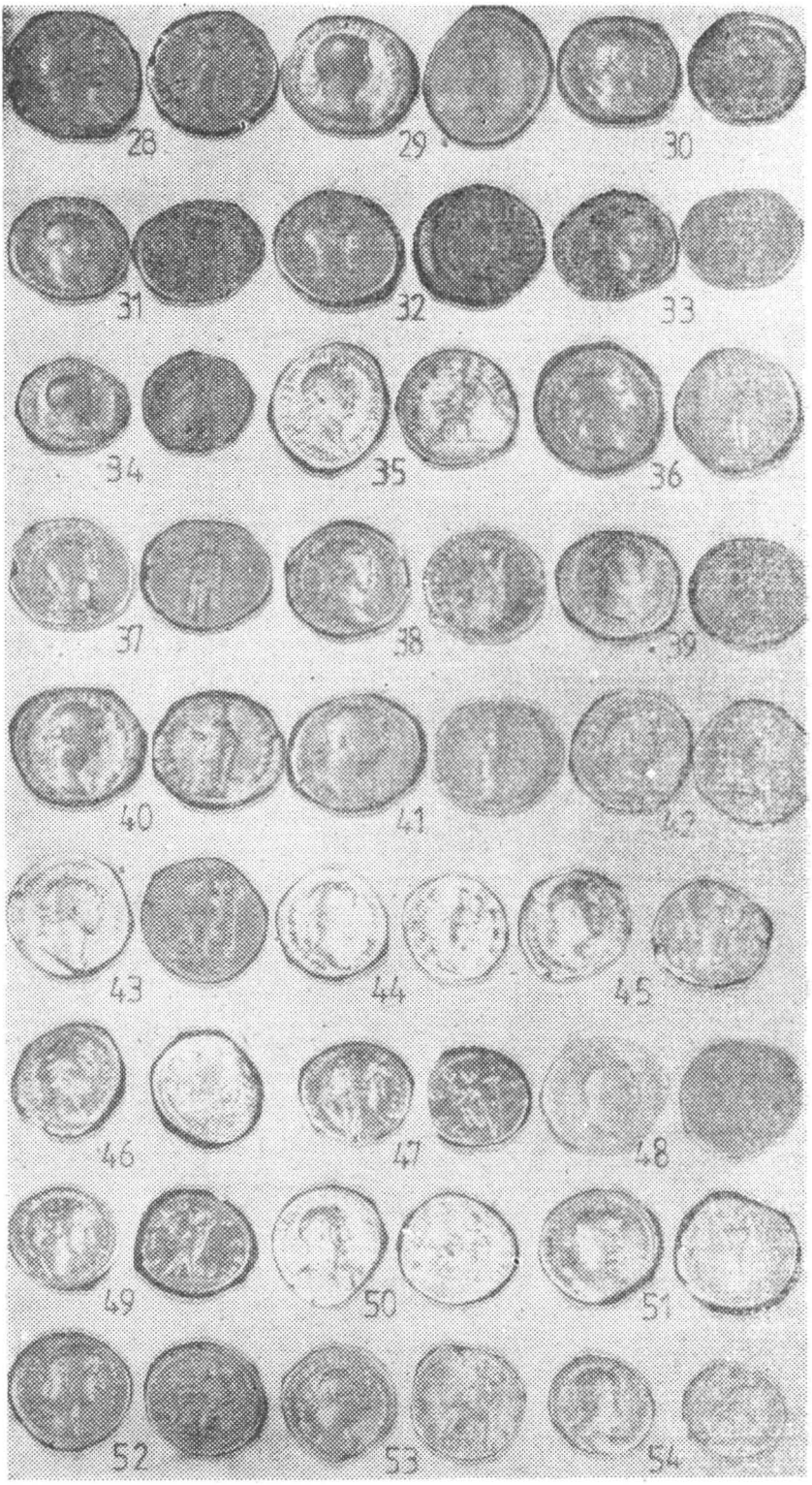

Pl. II. Monede din tezaurul de la Prăjești.

http://www.cimec.ro - http://cimec.ro

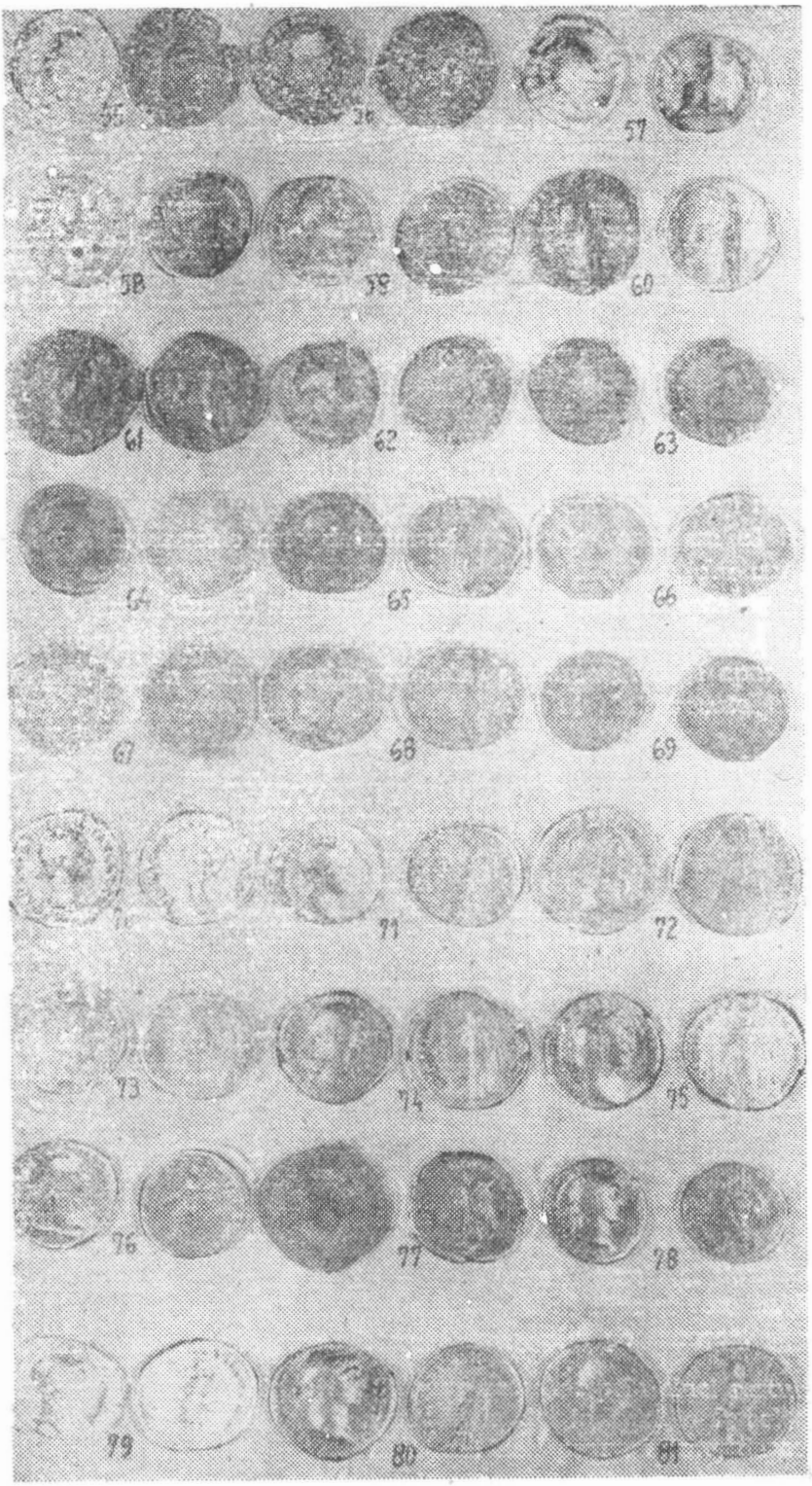

Pl. III. Monede din tezaurul de la Prăjești.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

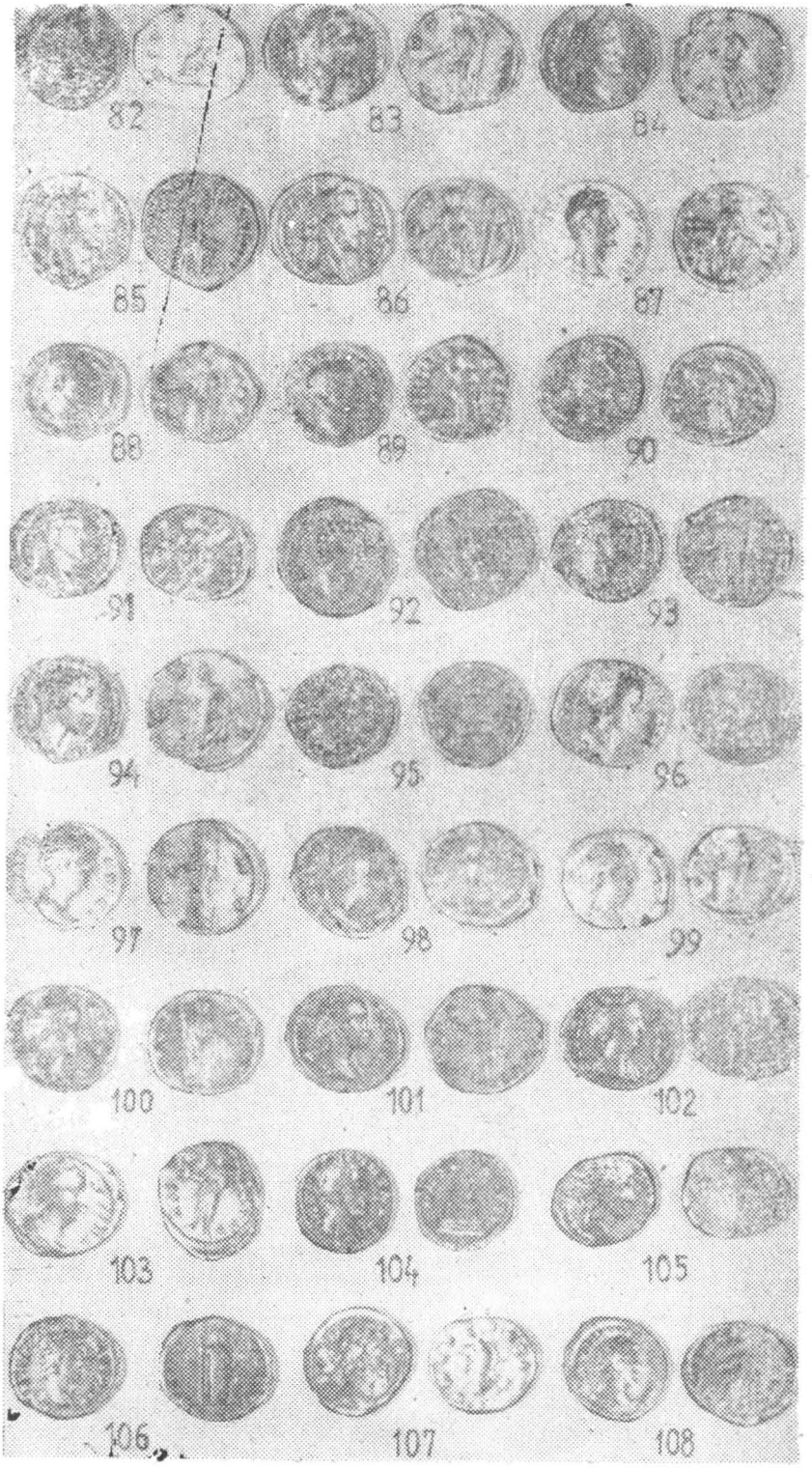

Pl. IV. Monede din tezaurul de la Prăjești.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

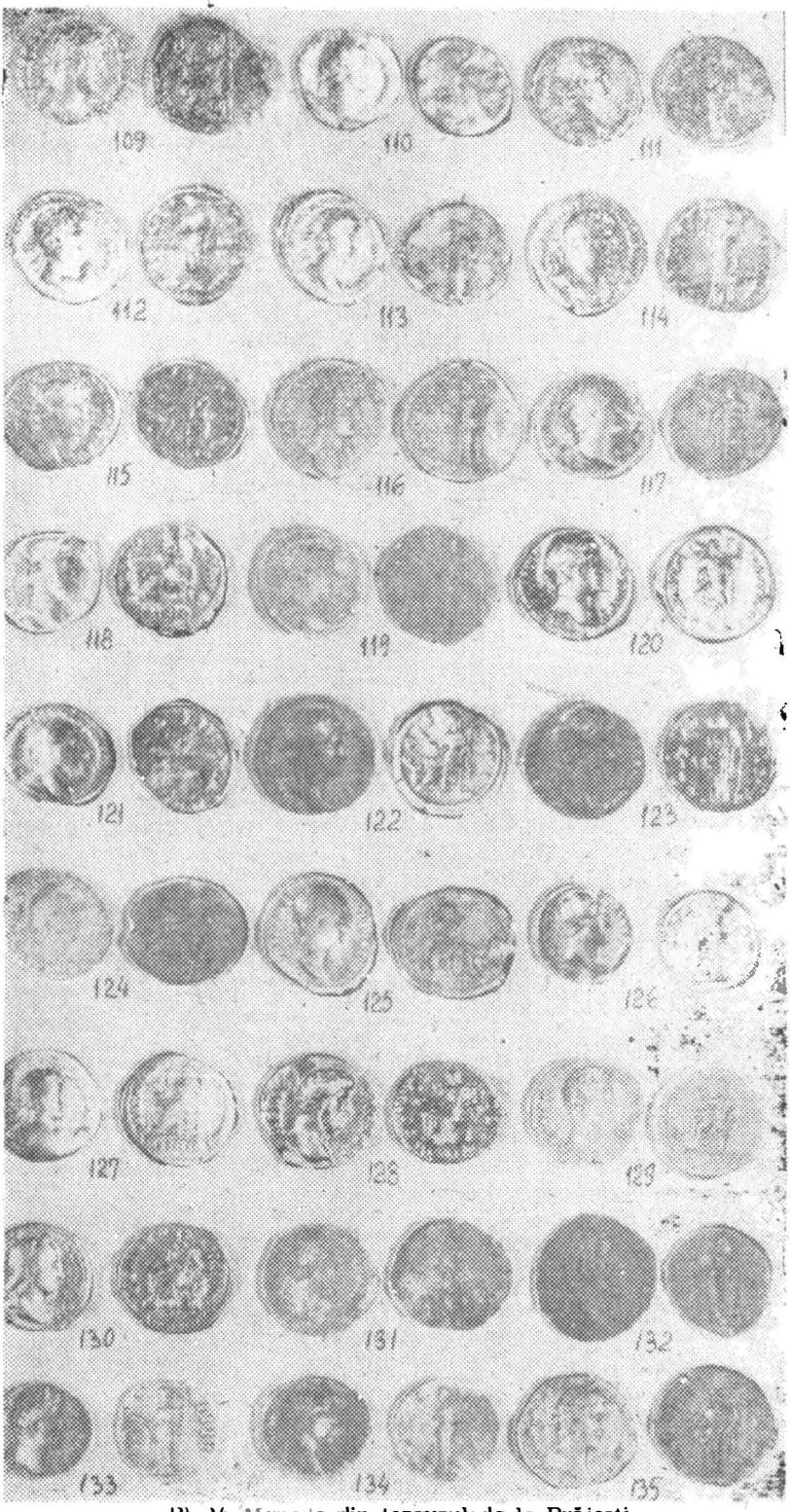

Pl. V. Monede din tezaurul de la Prăjești.

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

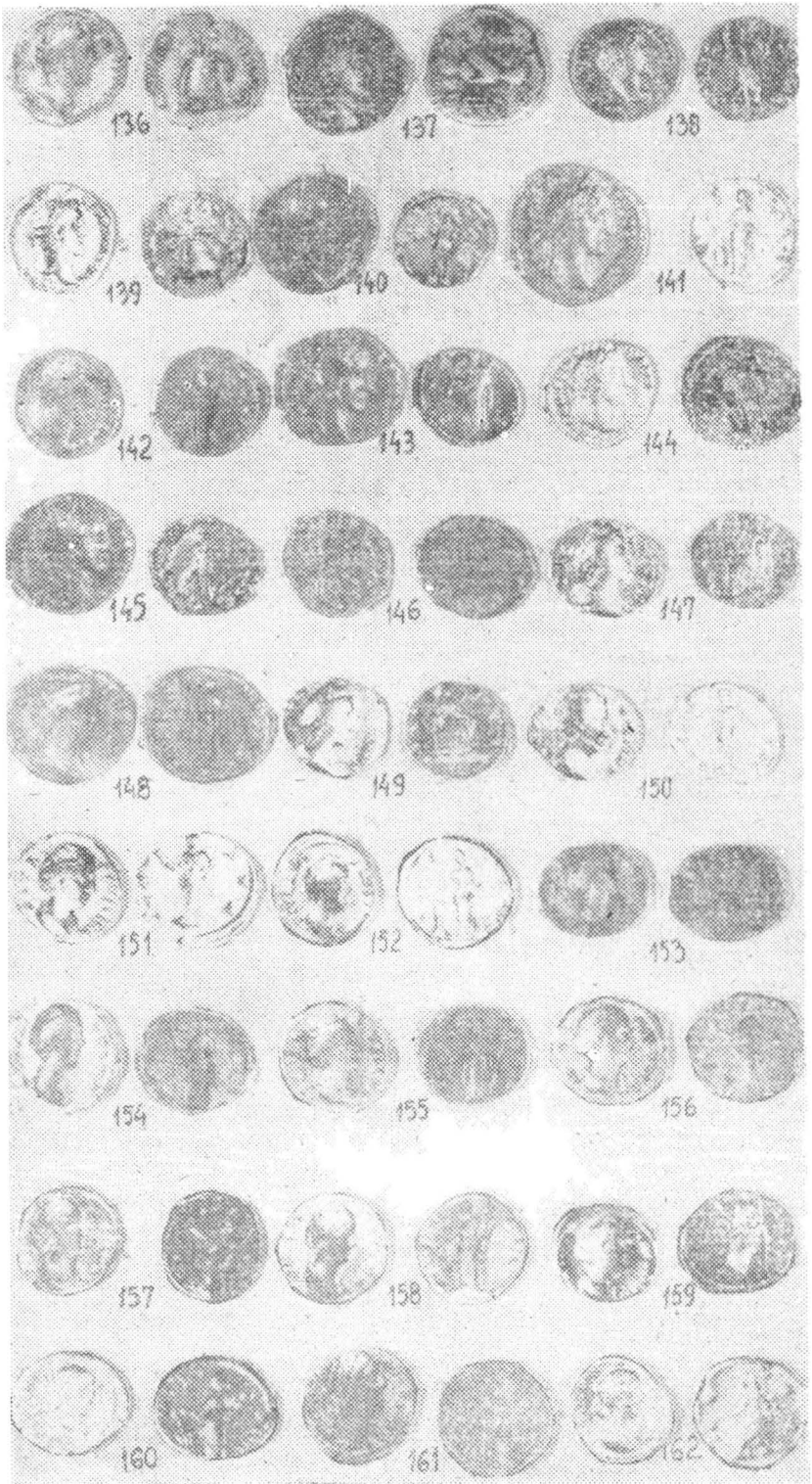

Pl. VI. Monede din tezaurul de la Prăjești.

http://biblioteca-digitala.ro

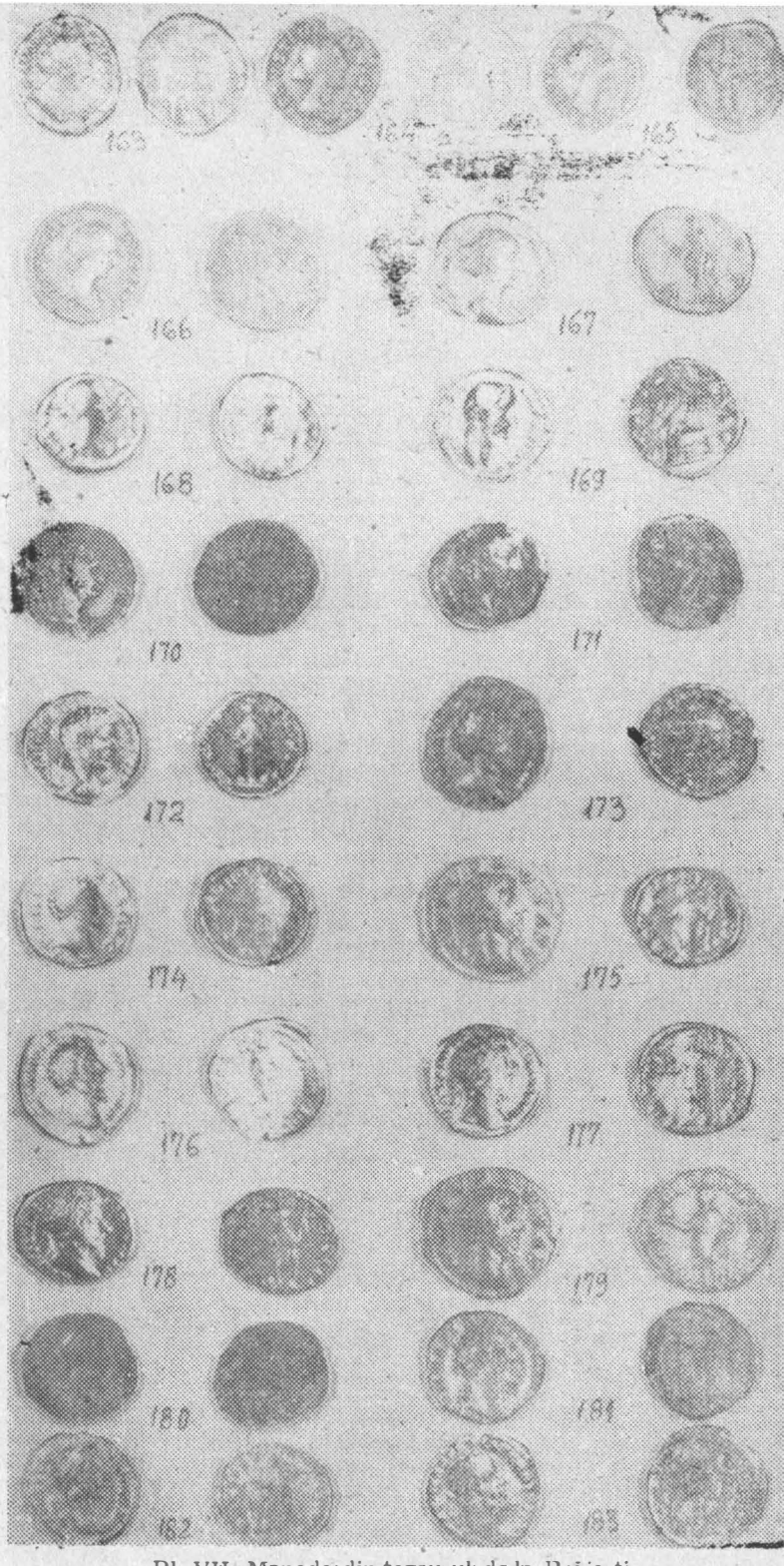

Pl. VII. Monede din tezaurul de la Prăjești.

http://www.cimec.ro - http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESCOPERIRILE ARHEOLOGICE DE LA RĂCĂCIUNI

de LACRĂMIOARA BOROȘ

Localitatea Răcăciuni, situată în stînga pîrîului cu același nume, aproape de confluența lui cu Siretul [1], la o distanță de aproximativ 30 de km de Bacău, este atestată documentar pentru prima oară la 15 octombrie 1481. În acest document Ștefan cel Mare voievod întărește lui Mihul Buzatu, satul. „La gura Răcăciunei", pe Siret, deoarece privilegiul de stăpînire pe care acesta îl avea de la Iliaș voievod și de la Ștefan voievod fusese pierdut cînd Ali-beg, Schender-beg și Țepeluș voievod „au prădat țara noastră pînă sub Lunca Mare" [2].

Așezarea este, însă, cu mult mai veche, fapt dovedit și de primele cercetări arheologice întreprinse aici.

În 1950 prof. I. Șandru și D. Blaj efectuează primele periegheze, urmînd ca în 1951 cercetările să fie continuate de Șt. Ștefănescu, Radu Petre și Alexandru Vulpe.

Cu această ocazie a fost dezvelit punctul „Cetățuia" care pare a fi «acropolea» unei întinse așezări a culturii Monteoru [3]. Tot atunci au fost efectuate săpături în partea de Vest a satului în punctul „Dealul Pietroasa" unde s-au descoperit de asemenea urme monteorene.

Un alt punct cercetat a fost „Dealul Vrăbiilor" unde în campaniile arheologice din anii 1951, 1968 s-a descoperit o așezare neolitică aparținînd culturii Cucuteni, faza B. În 1969, tot aici s-a dezvelit un mormînt cu un inventar deosebit de bogat datat în perioada timpurie a epocii bronzului [4].

Pe dealul „Gheținilor" a fost identificată o așezare neolitică din faza Cucuteni A. [5]

În partea de est a localității Răcăciuni, între șoseaua națională și calea ferată, cu ocazia săpăturilor pentru gropi de însilozarea porumbului, au fost descoperite mai multe vase din prima epocă a fierului, secolul V î.e.n. [6]

---

1 Ortensia Racoviță, *Dicționar Geografic al județului Bacău*, București, 1895.
2 *Documenta Romaniae Historie, Moldova*, Vol. II, Editura Academiei R.S.R., București, 1976, p. 366.
3 *Arheologia Moldovei*, nr. 1, extras, Editura Academiei R.P.R., p. 65.
4 Carpica, vol. XI. 1979, p. 354.
5 *Arheologia Moldovei*, VI, Editura R.S.R. București, 1969, p. 237.
6 Viorel Căpitanu, *Cercetări de suprafață în județul Bacău*, în Carpica, XIV, 1982, p. 151.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În apropiere de Complexul de berbecuți cu ocazia săpăturilor pentru canalele de irigație, în partea de est față de calea ferată, pe un loc mai ridicat față de lunca Siretului se află o așezare carpică cu ceramică lucrată la roată și cu mîna din secolele II—III e.n. [7]

Cu ocazia unui sondaj de verificare efectuat în 1990 [8] s-a găsit un brăzdar de tip roman de secol IV e.n. avînd următoarele dimensiuni L = 0,12 m, l = 0,8 m și fiind înzestrat cu manșon de fixare. Piesa are analogii la Dodești-Viișoara (jud. Vaslui), Dealul Morii (jud. Bacău) și Dragosloveni-Dumbrăveni (jud. Vrancea). Piesa aparține tipului I, varianta b după Corneliu Mărgărit Tătulea [9] (vezi fig. 1 a și b).

În anul 1991 s-au reluat săpăturile în această zonă. Sondajele întreprinse au avut darul să delimiteze urme de locuire umană începînd cu secolul II e.n. și pînă în plin ev mediu (secolele XVI—XVIII).

S-au practicat șase secțiuni care însumează 300 m.p. și care ne-au permis să delimităm siturile după cum urmează:

a) În partea de N—V a terasei Siretului cunoscută de localnici drept „Răstoaca" se află o întinsă așezare carpică. Materialele ceramice încadrează așezarea între secolele II—III e.n., cu analogii la Măgura, Bărboasa, Oncești, Butnărești și Poiana-Dulcești (jud. Neamț).

b) întreaga zonă a platoului de zeci de hectare, are partea S—E presărată la suprafață cu fragmente ceramice începînd cu secolele IV—V e.n, și pînă în feudalismul tîrziu. În cadrul secțiunilor deschise (în special SVI) s-au descoperit materiale ceramice, urme de locuințe, gropi menajere și materiale ceramice specifice culturii Sîntana de Mureș, de la fragmente de vase specifice pastei ciment la fragmente de oale, străchini și vase mari de provizii decorate cu linii vălurite incizate (vezi figurile 2, 3, 4).

Descoperirile făcute ne conduc la ideea că populația autohtonă practica agricultura, aceasta fiind un argument important al probării unei vieți stabile, sedentare. Deși aflate într-o primă fază a cercetărilor pentru această zonă, rezultatele obținute vin să infirme vechea teorie a unei retrageri „la munte: a populației autohtone sub impactul grupurilor de migratori, afirmînd că, chiar dacă a existat, în epoca la care ne referim, o anume mobilitate a elementului autohton, această mobilitate s-a circumscris unei stabilități microzonale [10].

Întinderea așezării, grosimea stratului de cultură precum și diversitatea materialelor arheologice sînt argumente ce demonstrează necesitatea continuării cercetărilor și în viitor, cu atît mai mult cu cît aceste situri dovedesc o continuitate de locuire în centrul Moldovei.

---

7 *Idem.*

8 Sondaj efectuat în 1990 de Viorel Căpitanu care ne-a pus la dispoziție un brăzdar de tip roman sec. VI e.n. și căruia îi mulțumim și pe această cale.

9 Corneliu Mărgărit Tătulea, *Contribuții la cunoașterea tipologiei, evoluției și răspîndirii brăzdarelor romane în Dacia, în Oltenia-Studii și comunicări,* Craiova, 1982, p. 57.

10 Ioan Mitrea, *Remarcabile rezultate ale cercetărilor arheologice în ultimile două decenii privind etnogeneza și continuitatea românilor la est de Carpați,* în Carpica, XVII, 1985, p. 23.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LES DÉCOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES ÉFFÉCTUÉES À RĂCĂCIUNI

Résumé

L'auteur présente les recherches archéologiques faites pendant le temps sur le territoire de la commune de Răcăciuni, particuliérement sur celles éffectuées pendant la derniére année.

Les résultats prouvent une continuation d'habitat du néolithique jusq'au féodalisme finale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

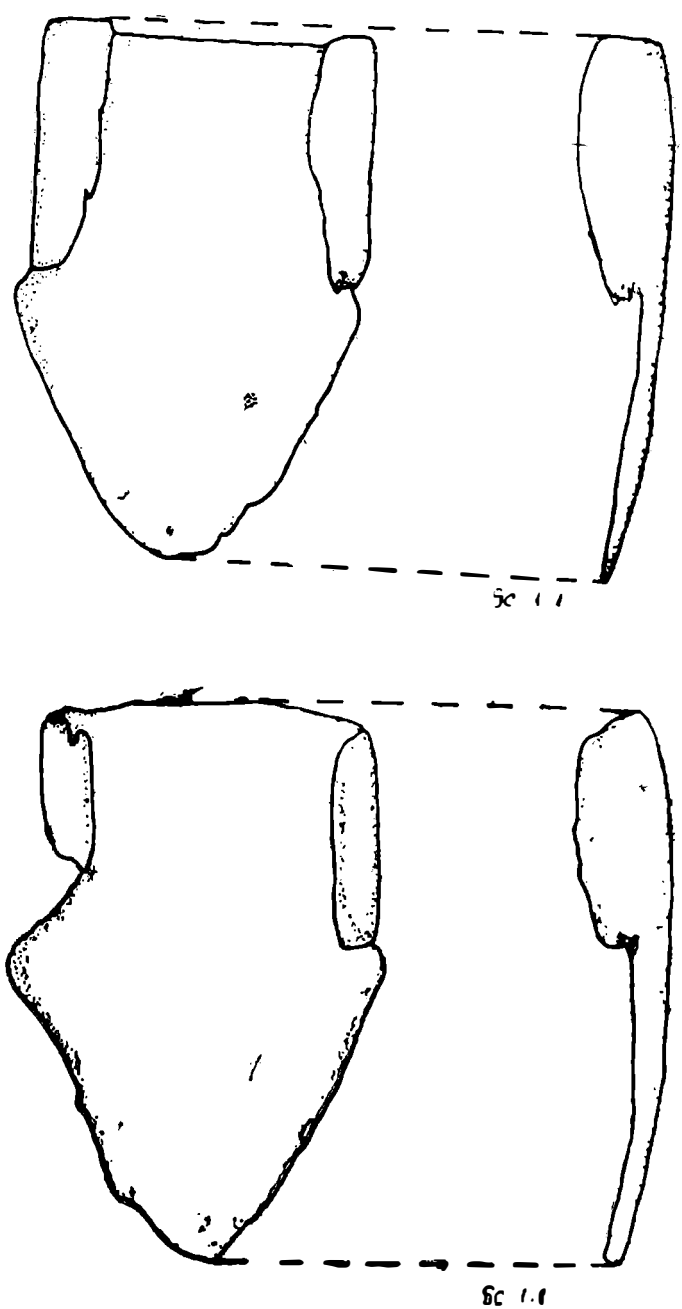

Figura 1. — Răcăciuni, a. brăzdar de tip roman, b. Dealul Morii. Brăzdar de tip roman, varianta b.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

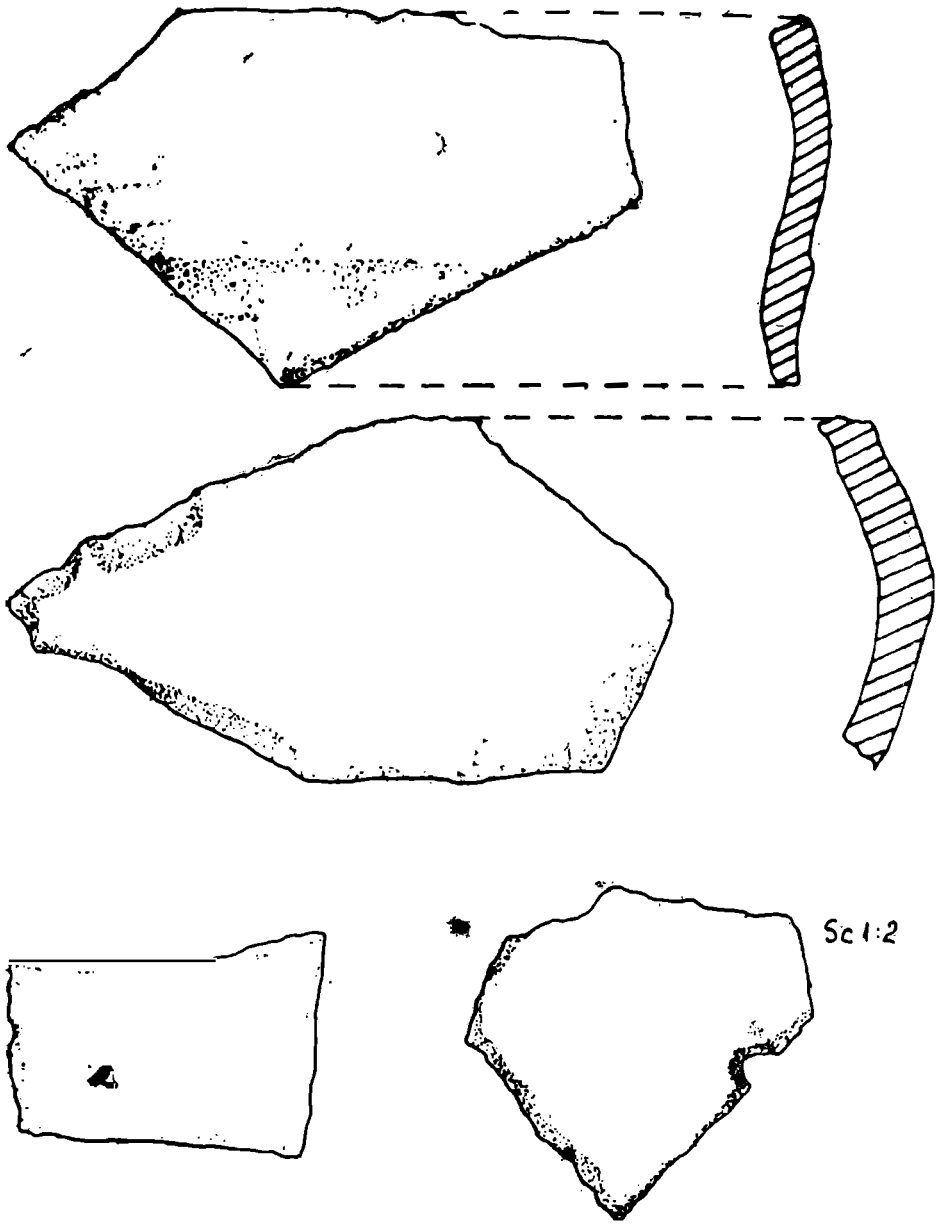

Figura 2. — Răcăciunia Ceramică sec. II—III, carpică.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

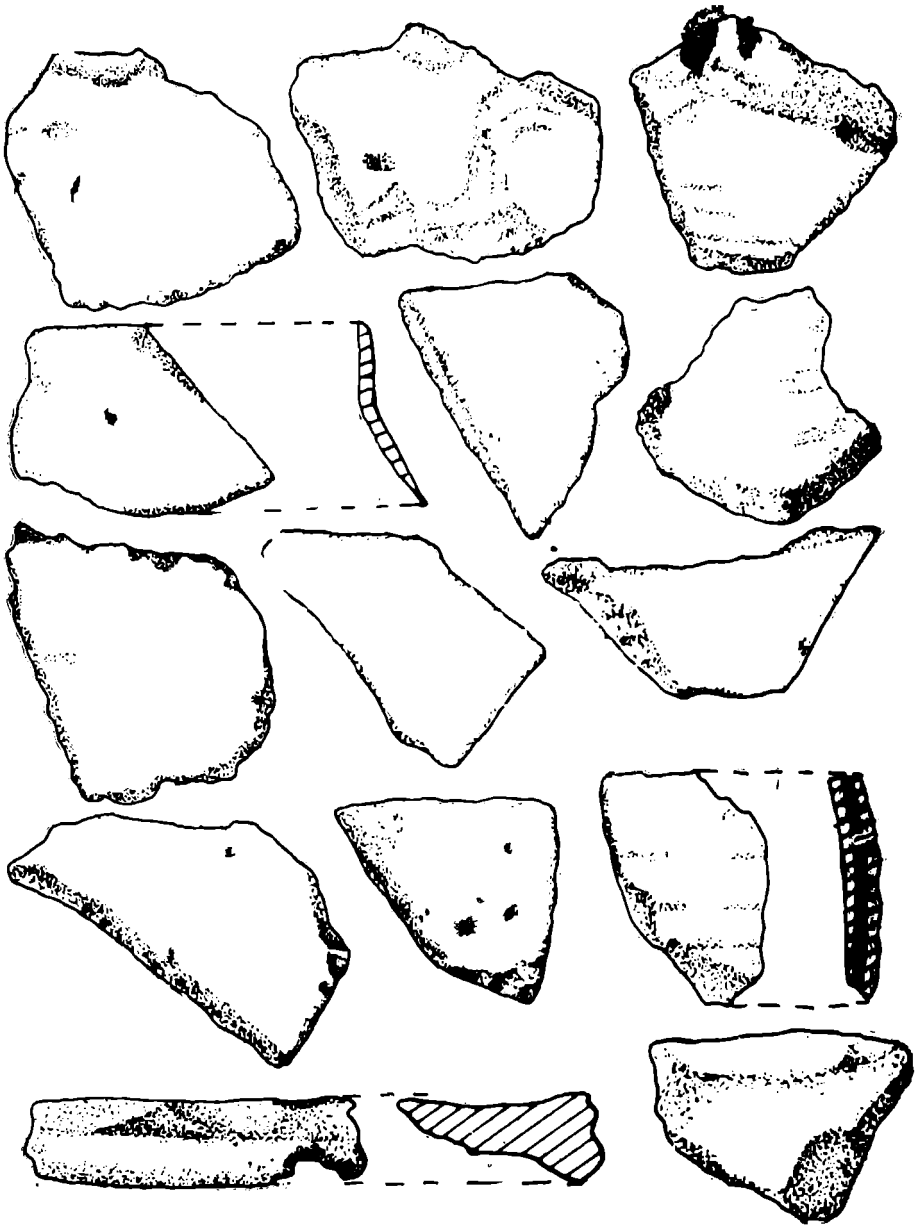

Figura 3. — Răcăciuni. Ceramică sec. IV—V, de tip Sintana de Mureș.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

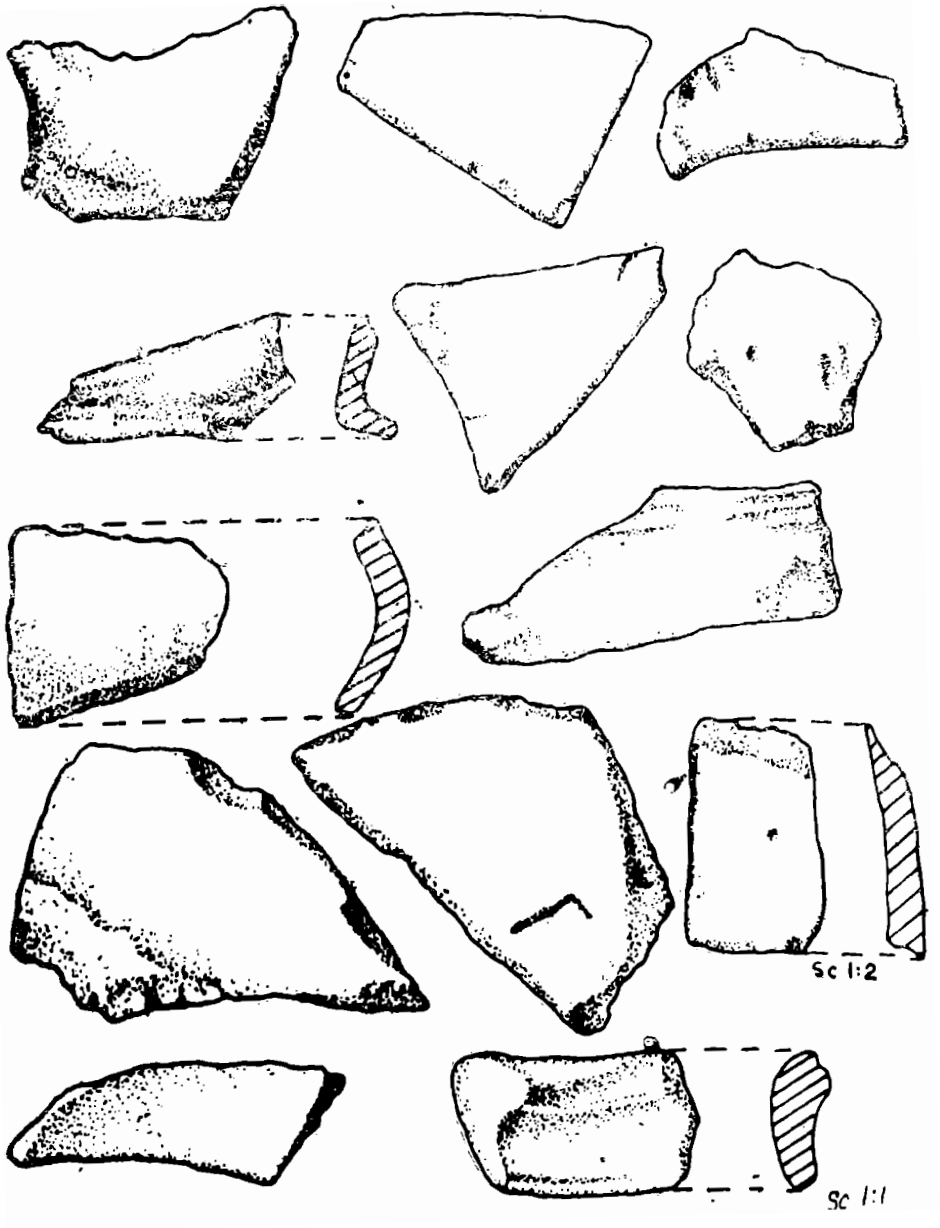

Figura 4. — Răcăciuni. Ceramică secolele VI—VII.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

REZULTATE ALE CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE DE LA GHERĂSENI — GRÎNDUL CREMENEA, JUD. BUZĂU, PRIVIND OBIECTIVELE DIN SECOLUL IV E.N.

de EUGEN-MARIUS CONSTANTINESCU

Situată la 10 km. sud de municipiul Buzău, pe malul drept al pîriului Călmățui, între satele Cremenea(com. Gherăseni) și Budișteni (com. Costești), stațiunea arheologică Cherăseni — Grindul Cremenea (Pl. 1) a intrat în circuitul științific, prin rezultatele cercetărilor întreprinse aici în anii 1961 și 1965 [1].

Stațiunea arheologică Gherăseni—Grindul Cremenea ocupă o suprafață de peste 48 ha, avînd ca principal element de relief o cută de teren formată prin fixarea unei foste dune de nisip, orientată NV—SE, de-a lungul Călmățuiului. Urmărind să schimbe panta naturală a terenului, fosta C.A.P. Gherăseni a inițiat, în vara anului 1989, ample lucrări de terasare, distrugînd partea centrală a grindului pe o suprafață de circa 12 ha. Ca urmare a intervenției noastre, lucrările au fost oprite, fiind salvate părțile de NV (circa 1/3) și de SE (ceva mai mult de 1/3) ale stațiunii (Pl. 2).

Cercetările anterioare arătau că aici se află o stațiune arheologică complexă, cu obiective din mai multe epoci istorice [2]. Pentru a stabili stratigrafia, structura și interraporturile specifice locuirii, pe suprafața neafectată de terasări în zona de Nord-Vest a stațiunii, în anul 1989 am deschis o secțiune — SI '89, cu dimensiunile 80 x 2 m (Pl. 2). Pe lîngă numeroase complexe din alte epoci [3], au fost cercetate trei locuințe prefeudale, numeroase gropi menajere și un complex ritual în care au fost descoperite o cabalină de talie mică și o pisică, aparținînd locuirii din secolul IV e.n.

În aceeași campanie, răzuind suprafața decapată la baza profilului — martor de Nord-Vest, rămas la contactul dintre zona distrusă și por-

---

1. Gh. Diaconu, *Tîrgșor, Necropola din sec. III-IV e.n.*, București, 1965. p. 115—127 ;

2. Idem, *Despre descoperirile arheologice de la Gherăseni-Buzău*, în *Studii și cercetări de istorie buzoiană*, Buzău. 1973, p. 5—13. Idem, în SCIV, tom. 28, 1977, nr. 3, Buc. iul.-sept.. p. 431-457.

2. Gh. Diaconu, op. cit.

3. Au fost cercetate mai multe locuințe și gropi neolitice, o vatră de mari dimensiuni (D = 2,06 m) cu un vas spart pe loc, datînd din prima epocă a fierului, două locuințe medievale și o vatră amenajată în groapă, din aceeași epocă, trei complexe de suprafață, numeroase gropi menajere și de provizii din epocile amintite.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ţiunea neafectată de terasări, am înregistrat topografic numeroase gropi, locuinţe, vetre şi cuptoare; dintre acestea, am cercetat trei locuinţe semiîngropate şi şapte gropi, toate prefeudale şi, toate, afectate parţial de terasări.

În campania 1990 cercetările au fost concentrate în sectorul central al zonei distruse prin lucrările de terasare, unde apăreau „la zi", răvăşite de autoscrepere, resturile unor morminte de înhumaţie [4]. Cu ocazia cercetării mormintelor medievale au fost înregistrate topografic mai multe locuinţe semiîngropate şi gropi prefeudale, care se încadrează în perimetrul aşezării Sîntana de Mureş cercetată parţial în 1965 [5] Necropola medievală a suprapus şi deranjat în parte această aşezare, iar lucrările de terasare au afectat grav ambele obiective. Dintre cele 7 gropi prefeudale cercetate, una singură, G.510, a avut material arheologic relevant un pandativ prismatic din piatră, găurit, mînerul unui pieptene de os din trei plăci, un fragment de cute (gresie) folosită, fragmente ceramice la roată cu decor lustruit, ş.a. (fig. 1/3, 2, 4, 1).

Obiectivul principal al campaniei 1991 l-a constituit localizarea necropolei de tip Sîntana de Mureş, care a fost investigată parţial în 1961 [6]. În acest scop, în zona de Sud-Sud-Est a staţiunii, lîngă Lacul Frîncului (o fostă baltă, astăzi colmatată) (Pl. 2), am amplasat două secţiuni S II '91, cu dimensiunile 120 x 2 m, orientată Sud-Nord, şi S II '91 cu dimensiunile 90 x 2 m, orientată Vest-Est, perpendiculară pe S II '91 în caroul 41 (coroiajul ambelor secţiuni s-a făcut din 2 în 2 m).

Obiectivele descoperite în secţiunea S II '91 au fost cercetate integral [7], dar secţiunea S III '91 a fost cercetată doar în parte. În cele două secţiuni au fost descoperite 7 morminte, toate de înhumaţie, din care 6 datează din secolul IV e.n., iar unul este neolitic (M. 62) [8]. Cercetările din 1991 au confirmat faptul că, în această zonă a staţiunii, pe lîngă complexele prefeudale, există şi unele complexe neolitice, hallstattiene şi medievale. Complexele arheologice mai vechi au fost deranjate, în parte, de unele construcţii amplasate aici în prima jumătate a secolului nostru, de gropi şi un sistem de canale de irigaţii aferent grădinii de zarzavat a fostei C.A.P. în anii 1961—1980.

---

4. Au fost cercetate 32 morminte de înhumaţie din necropola medievală semnalată de Gh. Diaconu în 1965, cf. op. cit., şi o locuinţă feudală, L 502, în care au fost descoperite două blocuri de piatră (calcar de Istriţa), avînd, fiecare săpată cîte o cruce de Malta pe cîte una din feţe.

5. Gh. Diaconu, în SCIVA tom. 28, nr. 23, Buc. iul-sept. 1977, p. 422, fig.2.

6. Gh. Diaconu, op. cit.

7. Au fost cercetate: un mormînt şi două gropi neolitice, o groapă hallstattiană, 3 locuinţe şi 7 gropi medievale, între care o fîntînă cu „hambar" din lemn, pe lîngă obiectivele prefeudale.

8. Mormintele neolitice au fost descoperite şi în 1961, cf. Gh. Diaconu, op. cit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

*
* *

Toate cele 6 morminte de tip Sîntana de Mureş — Cerneahov cercetate au fost de înhumaţie. Dintre acestea, unul era de copil — M.60 [9], două — M.58 şi M.61 — au aparţinut unor adolescenţi sau femei, judecînd după dimensiunile gropilor şi oaselor, iar trei — M.59, M63 şi M.64, unor maturi, probabil bărbaţi [10].

Mormintele 59; 61, 63 şi 64, au fost orientate Nord-Sud, uneori cu mici abateri, (M.59, M.64), mormîntul 58 a fost orientat Sud-Nord, iar mormîntul 60, Sud Vest-Nord Est.

De regulă, gropile mormintelor au fost săpate pînă la adîncimea de — 0,9 — 1,00 m faţă de nivelul actual al solului. În două cazuri, însă, această regulă nu a fost respectată mormîntul 60 a fost săpat superficial, resturile osteologice aflîndu-se la — 0,15 m (în zona mormintelor 58, 59 şi 60 pămîntul nu a fost arat niciodată), iar groapa mormîntului 63 cobora pînă la — 1,69 m, fiind cea mai adîncă dintre cele cercetate. Gropile au formă rectangulară, cu colţurile rotunjite Groapa mormîntului 59 avea laturile lungi uşor arcuite spre interior. În două cazuri — mormintele 58 şi 59 — pe latura de vest a gropii a existat cîte o treaptă îngustă de 0,07—0,15 m la — 0,69 m, respectiv — 0,71 m. Groapa mormîntului 61 a fost săpată oblic, de la Est spre Vest, cu abatere de la verticală a fundului faţă de gură de 0,30 m la cap, respectiv 0,50 m la picioare.

Trei morminte au fost deranjate din vechime — M.58, M.59 şi M.63. În primul caz — M.58, scheletul a fost răvăşit în întregime, iar o parte din oase a fost aruncată afară din groapă. Este posibil ca, în această împrejurare, să fi dispărut şi o parte din inventar, în groapă fiind descoperită numai o strachină şi trei fragmente din alte două vase, aflate cu 12-18 cm., sub nivelul pe care se aflau oasele scheletului. În mormîntul 59, scheletul a fost deranjat de la bazin în sus, lipsind din groapă aproape toate oasele craniului. Este posibil să fi fost jefuite şi unele obiecte, dacă avem în vedere faptul că în zona gîtului au fost găsite numai două mărgele cubooctoedrice din sticlă albastră şi un mic obiect din metal (bronz ?), dar trebuie menţionat că acest mormînt a avut cel mai bogat inventar. În mormîntul 63, scheletul a fost răvăşit de la bazin în sus, inclusiv femurul sting. Unele oase au dispărut, craniul a fost aruncat în mijlocul gropii, iar metacarpienele şi falangele labelor picioarele au fost împrăştiate în toată groapa. Femurul drept şi oasele ambelor gambe au fost găsite în poziţia iniţială, nederanjate. Şi în acest caz este posibil să fi dispărut unele obiecte, în mormînt fiind descoperite: o oală bitronconică, două fusaiole şi un cuţit — pumnal.

9. În 1990 şi 1991 am numerotat mormintele preluînd şi continuînd numerotarea din 1961 şi 1965.

10. Cercetarea inventarului osteologice descoperit în morminte a fost preluată de dr. Nicolae Miriţoiu, de la Institutul Antropologic Bucureşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La mormîntul 59, oasele brațului stîng și cîteva fragmente de coaste au fost găsite cu 0,45 m mai sus decît restul oaselor, în umplutura gropii. Atît în acest mormînt, cît și în mormîntul 63, printre oasele umane deranjate erau amestecate oase de animal de talie mijlocie (ovicaprină).

La mormintele 58 și 59 groapa săpată de jefuitori nu s-a observat, deoarece a fost încadrată în limitele gropii inițiale a mormîntului. La mormîntul 63, însă, situația este diferită : groapa de jefuire a avut, la apariție, imediat sub stratul arat (—0,30 m), aspectul și dimensiunile unei gropi de bordei, iar la — 0,70 m s-a restrîns la dimensiunile inițiale ale gropii mormîntului.

În trei morminte — 59, 61 și 63, au fost găsite resturi din ofrandele depuse. În mormîntul 59, într-unul din vase se aflau semințe și resturi din pulpă de fructe carbonizate, în absența aerului, împreună cu un mic cărbune ; fructele par să fi fost mere sau pere sălbatice. Pe fundul paharului de sticlă din același mormînt se afla un mic corp amorf, de culoare brună, puțin consistent, provenind, probabil, dintr-o materie organică și, tot acolo, un os mic. Printre vasele depuse la picioare și printre oasele răvășite ale toracelui erau amestecate cîteva oase de animal de talie mijlocie (ovicaprină). În mormîntul 61, în strachină și lîngă aceasta se aflau mai multe oase de pasăre (porumbel ?). Iar în partea de Est a gropii, de la nivelul toracelui spre picioare, la același nivel cu oasele scheletului, au fost depuși peste 50 melci, din specia întîlnită frecvent în zonă. În sfîrșit, printre oasele deranjate ale scheletului din mormîntul 63 erau amestecate o mandibulă și mai multe oase, unele sparte, de animal (ovicaprină).

Un singur mormînt nu a avut inventar — M.60. Celelalte 5 morminte au avut un inventar bogat și variat. Dintre obiectele descoperite, un interes deosebit suscită un vas lucrat cu mîna, care, pe suprafața dintre buză și diametrul maxim are incizat în pastă moale înainte de ardere un decor din semne alfabetiforme. Deocamdată nu avem, încă, o descifrare a respectivelor semne și, deci, nu putem preciza cărei scrieri îi aparțin acestea.

*
* *

DESCRIEREA MORMINTELOR

Mormîntul 58. Înhumat ; orientat Sud-Nord ; răvășit din vechime. Inventar 1. strachină mică, la roată, din pastă cenușie, fină în care s-au folosit ca degrasant microprundișuri cu oxizi de fier. (Fig. 1/7) ; 2. fragment din buză și partea superioară a unei străchini, la roată, din pastă cenușie, aspră (Fig. 1/6) ; 3. două fragmente din umărul și buza unui vas cu pereții subțiri, (căniță ?), lucrată la roată, din pastă roșie, aspră, cu pulbere de mică în conținut (Fig. 1/8).

Mormîntul 59. Înhumat ; orientat NNE 12° — SSV 192° ; deranjat din vechime. Așezat pe spate, picioarele întinse, brațul drept pe lîngă corp, brațul stîng flexat din cot cu antebrațol peste capul superior al

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

femurului. Oasele toracelui, şirei şi bazinului deranjate ; lipsesc aproape toate oasele craniului. Inventar bogat 1. urcior la roată, din pastă galben-cărămizie, aspră la pipăit, cu nisip ca degrasant, corp uşor asimetric, buza presată orizontal cu guler exterior, gîtul conic, toartă lată (bandă), prinsă sub buză şi pe umăr, fundul slab marcat la exterior, cu umbo în mijloc (Fig. 2/3) ; 2. castron, la roată, din pastă cenuşie, fină, buza rotunjită, cu guler exterior, fundul inelar polizat, în interior „coaste" pronunţate (Fig. 2/1) ; 3. pahar din sticlă, conic, din pastă translucidă cu uşoară tentă galben-verzuie, decorat cu trei caneluri late de 5-6 mm, distanţate între ele ; prin trasarea canelurilor s-au creat tensiuni în pastă, care au produs crăpături şi chiar dislocări de material (Fig. 2/2) ; era aşezat în castron, spart în mai multe fragmente ; 4. strachină, la roată, din pastă cenuşie, fină buza înaltă, rotunjită, umăr carenat, fund inelar (Fig. 2/4) ; 5. vas piriform, la roată, din pastă neagră — cafenie, zgrunţuroasă, cu microprundiş ca degrasant ; buza rotunjită fundul plat mult mai mic decît gura (Fig. 2/6) ; a fost lucrat foarte îngrijit ; conţinea seminţe şi resturi de fructe carbonizate ; 6. vas borcan, la roată, din pastă neagră — cărămizie, cu nisip, microprundişuri şi cioburi pisate ca degresant ; buza simplă cu marginea presată orizontal, trasă spre exterior, gîtul scurt, fundul gros, plat (Fig. 2/5) ; ars incomplet, găsit în stare fragmentară, s-a descompus la spălat ; 7. vas — sac, lucrat cu mîna, din pastă galben-cărămizie, cu microprundişuri şi cioburi pisate, miezul negru ; buza dreaptă uşor evazată, gîtul scurt, corpul asimetric, fundul netezit intenţionat ; pe zona dintre buză şi diametrul maxim, circular, are un decor compus din semne alfabetiforme (Fig. 3/4) ; 8. fusaiolă din perete de vas, de culoare cărămizie (Fig. 3/2) ; 9. pieptene de os din trei plăci, cu şapte niturі din fier, mînerul semicircular cu umeri în şa (fragm.) (Fig. 3/1) ; se afla în zona părţii stîngi a toracelui în poziţie secundară ; 10. obiect din fier (cataramă ?) complet deformat prin oxidare ; în masa de oxizi sînt prinse două fragmente din oasele peste care a stat (Fig. 3/8) ; se afla la 3 cm. Vest de pieptene ; 11. tub din os pentru ace (Fig. 3/5) ; era depus între falangele palmei drepte ; 12. ac din fier (fragm.) (Fig. 3/6) ; se afla în interiorul tubului ; 13. pandativ din colţ de mistreţ, găurit la bază (Fig. 3/7) ; împreună cu tubul de os ; 14 pandativ din dinte de urs. găurit la bază (Fig. 3/3), tot între falangele palmei drepte; 15. mărgică poliedrică plată, roşie — chihlimbărie, din cornalină (Fig. 3/9) ; acelaşi loc ; 16. două mărgele cuboocto-edrice din sticlă de culoare albastru intens (Fig. 3/10, 11) ; în zona gîtului, împreună cu 17. obiect din metal (bronz ?) (fragm.), puternic oxidat.

Mormîntul 60. Înhumat ; orientat SV—NE ; copil. Oasele scheletului, în bună măsură putrezite, se aflau într-o groapă puţin adîncă — 0,15 m), peste un strat de pămînt negru-cenuşiu, gros de 0,12 — 0,14 m. Fără inventar.

Mormîntul 61. Înhumat ; orientat Nord-Sud ; nederanjat. Întins pe spate, uşor întors spre dreapta, cu privirea spre Vest. O parte din oase a putrezit ; în general; oasele sînt gracile. Groapa a fost săpată oblic.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de la Est spre Vest. Inventar : 1 cană înaltă, la roată, din pastă cenușie aspră, bine aleasă ; gură-trilobată, ciocul mai jos decît ceafa, toartă din bandă rotunjită ; pe corp, urme de lustruire, vertical ; fundul inelar ; sub buză — brîu lis în relief (Fig. 4/1) ; era așezată în dreptul craniului spre Est ; 2. cănuță — urcior cu o toartă, la roată, din pastă cenușie, aspră ; corpul piriform, gîtul conic strîmt, buza simplă, fundul plat ; sub buză o nervură orizontală în relief ; buza spartă ritual din vechime (Fig. 4/4) ; împreună cu cana mare, ambele în poziție verticală ; 3. strachină, la roată, din pastă cenușie, fină ; profil în „S", buza rotunjită, puternic curbată spre exterior, umărul carenat, fundul inelar — fațetat ; deformată (gura ovalizată) înainte de ardere (Fig. 4/6) ; 4. vas-borcan, la roată, cenușiu-negru, din pastă zgrunțuroasă, cu nisip, microprundișuri și cioburi pisate ca degresant ; corpul globular, ușor alungit spre fund, gîtul scund, buza rotunjită răsfrîntă orizontal în afară, fundul plat, separat de corp printr-o canelură adîncă unghiulară, inegal trasată ; pe umăr — trei caneluri orizontale trasate superficial (Fig. 4/5) ; 5. castron, la roată, din pastă cenușie, miez închis la culoare, cu microprundișuri și cioburi pisate ; buza lățită orizontal și curbată spre interior, corpul globular, fundul mic, plat, se observă amprenta desprinderii de pe roată ; friabil, la demontare jumătate s-a sfărîmat în granule mărunte (Fig. 4/3) ; 6. fusaiolă din lut neagră, bitronconică ; friabilă. la demontare s-a desfăcut în bucăți (Fig. 4/2) ; 7. circa 50 cochilii de melci de luncă ;

Mormîntul 63. Înhumat ; orientat Nord-Sud ; puternic răvășit din vechime ; au rămas în poziție inițială femurul drept și oasele ambelor gambe, paralele ; craniul aruncat în mijlocul gropii ; printre oasele umane răvășite erau amestecate oase de animal de talie mijlocie ovicaprină). Inventar 1. oală bitronconică, lucrată la mînă, neagră, din pastă cu nisip și cioburi pisate ; buza scurtă simplă, evazată, fundul plat ; deformată și spartă din vechime (Fig. 1/9) ; 2. fusaiolă din lut, bitronconică, cărămizie, arsă secundar (Fig. 1/10) ; 3. fusaiolă din piatră șlefuită, plată (Fig. 1/11) ; 4. cuțit — pumnal din fier, cu lamă — vîrf și mîner — spin ; a avut plăsele din lemn, fixate la mîner cu un nit de fier ; mînerul frînt de la bază (Fig. 1/12).

Mormîntul 64 [11] Inhumat ; orientat Nord-Sud, nederanjat. Matur, întins pe spate, picioarele întinse, lipite, brațele pe lîngă corp, flexate din cot cu palmele așezate sub șolduri ; craniul răsturnat pe spate și răsucit spre dreapta, mandibula căzută peste vertebrele gîtului. Fundul gropii mai ridicat la cap și la picioare. Inventar 1. cuțit — pumnal din fier, cu lamă puternică, la mîner, a avut plăsele din lemn fixate cu un nit din fier, iar la baza lamei acestea erau strînse într-o verigă tubulară din fier, păstrată fragmentar ; cuțitul era frînt în trei (Fig. 3/12) ; depus lîngă genunchiul drept ; 2. cataramă din fier, rotundă, din bară rotundă în secțiune, cu spin drept, masiv, din fier ; puternic oxidată (Fig. 3/13) ; depusă peste osul drept al bazinului.

11. Deocamdată, este singurul mormînt descoperit în secțiunea S III'91.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

*
* *

În secțiunea S II '91 au fost cercetate și 3 gropi care aparțin nivelului cerneahovian. Una dintre acestea — G 537, este un complex ritual în care au fost depuse o jumătate de mandibulă, mai multe coaste și un metatarsian de cabalină [12]. În pămîntul de umplutură al gropii erau antrenate fragmente ceramice de tip Sîntana de Mureș și un fragment din peretele unui vas de sticlă.

Groapa G 538 este situată la 54 m Nord de mormîntul 63, acesta fiind amplasat ultimul spre Nord dintre cele cercetate în secțiunea S II'91, zona în care a fost descoperită groapa fiind, presupunem, dincolo de limita nordică a necropolei. În această groapă au fost descoperite 4 fragmente care formează împreună o jumătate din piatra mobilă a unei rîșnițe cioplită din calcar de Istrița. În centru, rîșnița avea un orificiu cu diametrul de 79 mm, prin care instalația era alimentată cu boabe. Fața inferioară, activă, prezintă urme de folosire intensă. Cealaltă față este ușor neregulată și prezintă două scobituri conice în care se fixa știul cu care era pusă în mișcare instalația. În umplutura gropii se mai afla un obiect din fier, cu un vîrf ascuțit (piron ?) puternic oxidat și un os de animal, spart.

Groapa G. 523 nu a avut în umplutură decît un fragment de os de animal, necalcinat și un mic cărbune.

*
* *

În cursul cercetărilor noastre nu a apărut nici un mormînt de incinerație, dar, întrucît în această zonă a stațiunii nu s-au executat lucrări de decapare a terenului și, deci, situația arheologică nu a fost alterată recent, este posibil ca astfel de morminte să apară, dacă mai există altele decît cele descoperite anterior [13].

Una din problemele ridicate de cercetările din campania 1991 este cea privind deranjarea din vechime a unor morminte. În stadiul actual nu putem preciza dacă este vorba de o practică rituală [14] sau de jefuiri propriu-zise. Nesemnalarea unor astfel de situații în săpăturile vechi [15] nu ne ajută în clarificarea problemei. Deocamdată, în această situație am înregistrat următoarele aspecte :

— în două cazuri, gropile prin care au fost deranjate mormintele 58 și 59 au fost săpate în limitele (interiorul) gropii inițiale ale acestora fără a provoca deteriorarea marginilor lor :

— situația este diferită în cazul mormîntului 63 ; pentru reperarea amplasamentului acestuia, a fost săpată mai întîi o groapă cu dimensi-

12. În 1961, în aceeași zonă a stațiunii, a fost cercetat parțial un complex cu craniu de cal dispuse în cerc, nedatat și neatribuit. Vezi Gh. Diaconu, op. cit., în S I'89 a fost cercetat un al complex cu cabalină, cf. supra.

13. În 1961, cf. Gh. Diaconu, op. cit.

14. Așa cum consideră V. Palade, în Dacia N.S., tom. 24, 1980, p. 220—257, Bukarest.

15. Gh. Diaconu, op. cit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

uni mai mari, avînd forma unui bordei, iar după reperare, intervenţia s-a restrîns la dimensiunile gropii iniţiale a mormîntului ;

— în mormîntul 58 oasele scheletului au fost răvăşite complet unele au fost aruncate afară, dar craniul a rămas în groapă, în poziţie secundară ;

— În mormîntul 59 oasele scheletului au fost deranjate de la bazin în sus ; aproape toate oasele craniului au dispărut din groapă, dar oasele membrelor inferioare, cele ale braţului drept, şi antebraţului stîng au rămas în poziţie iniţială, nederanjate ;

— în mormîntul 63 au rămas în poziţie iniţială, nederanjatet, femurul drept şi oasele ambelor gambe (parţial ca în mormîntul 59), restul oaselor au fost răvăşite, iar craniul aruncat în mijocul gropii, în poziţie secundară (ca în mormîntul 58) ;

— intervenţia celor care au deranjat mormintele s-a produs, în toate cele trei cazuri, după dispariţia ligaturilor anatomice dintre oase, aşa cum indică situaţia înregistrată de noi ;

— în sfîrşit, groapa mormîntului 61, nederanjată, a fost săpată oblic, fundul său fiind deplasat spre Vest cu 0,30 m la cap şi 0.50 m la picioare, La ce putea servi o astfel de poziţionare a gropii unui mormînt ? Nu cumva pentru a deruta pe eventualii jefuitori ?

În strînsă legătură cu cele de mai sus se pune şi problema dacă, în epocă, mormintele cel puţin cele de înhumaţie, erau sau nu semnalate într-un anume mod la suprafaţa solului, problemă deja abordată în literatura de specialitate [16].

*
* *

În aşezarea [17] şi necropola de tip Sîntana de Mureş au apărut ambele categorii ceramice specifice acestor morminte a) ceramica lucrată la roată şi b) ceramica lucrată cu mîna. Dacă în aşezare ceramica lucrată cu mîna este oarecum mai frecventă, în necropolă s-a înregistrat o prezenţa redusă a acestei categorii, dacă avem în vedere că din cele 15 vase descoperite în morminte, numai două sînt lucrate cu mîna. Acest raport, net favorabil ceramicii lucrată la roată, a fost interpretat ca o dovadă a faptului că aşezarea şi necropola de la Gheräseni-Grindul Cremenea aparţin perioadei tîrzii a culturii Sîntana de Mureş-Cerneahov [18] Remarcăm că unul dintre cele două vase lucrate cu mîna — ceea ce

16. M. Babeş, în Dacia, N.S., tome XIV. 1970, p. 167—206, Bukarest.

17. Avînd în vedere faptul că, între sectorul de Nord-Vest al staţiunii, unde au fost cercetate locuinţele Sîntana în 1989 şi zona necropolei medievale, cercetată parţial în 1990, unde se află aşezarea Sîntana cercetată în 1965 există o distanţă de 250—300 m, spaţiu în care, cel puţin deocamdată, nu apar locuinţe prefeudale, este posibil să ne aflăm în prezenţa a două faze de locuire în intervalul dintre mijlocul secolului IV e.n. şi primele decenii ale secolului V e.n. În acest sens ar putea fi invocată şi descoperirea mormintelor mai tîrzii, între care unul cu diademă „hunică".

18. Gh. Diaconu, op. cit., p. 445.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

presupune că a fost confecționat pe loc, în așezare — poartă un decor alcătuit din semne alfabetiforme. Acest decor poate fi o inscripție, eventual avînd legătură cu personajul alături de care a fost depus în mormînt, și, în acest caz, a fost special modelat în intervalul dintre deces și înhumare sau cu puțin timp înaintea ultimului moment ; sau poate fi un „blestem" destinat să apere complexul funerar de eventualii jefuitori, avînd, deci, putere magică mai generală în concepția autorului său. Dar, ori care ar fi sensul posibilei inscripții rămîne bun cîștigat faptul că în acest spațiu, pe malul Călmățiului, trăia și lucra un personaj inițiat în secretele scrierii. Este posibil ca asemenea personaje să fi avut un mod de viață itinerant, eventual în legătură cu inițierea populației latinofone din zonă în tainele noii religii creștine și, la insistențe sau în cazuri în care erau interesate personal, puteau realiza asemenea documente.

Avem, aici, în vedere și cele două vase, dintre care unul cu inscripții „runice" descoperite în necropola nr. 3 — Dara a complexului arheologic Pietroasele [19]. Discutînd descoperirea, recent V. Teodorescu consideră că inscripția de pe strachina de la Dara are conținut religios [20], pentru realizarea acesteia fiind folosit alfabetul grec din epocă. Chiar dacă personajul de la Gherăseni-Grindul Cremenea nu are aceeași dexteritate ca cei de la Pietroasele sau Niculițel, prezența tot mai frecventă a documentelor scrise de acest gen în zona de Est a Munteniei (nu insistăm aici), coroborată cu descoperirile similare din restul teritoriului românesc este de natură să impună o nouă imagine asupra cunoașterii și folosirii scrisului în acest spațiu după părăsirea Daciei pînă la formarea poporului român.

În ceea ce privește ceramica lucrată la roată descoperită în necropolă, aceasta se împarte, după pasta din care a fost confecționată, în trei subcategorii a) ceramica cenușie fină ; b) ceramica galben-cărămizie sau roșie, aspră la pipăit, cu nisip fin sau pulbere de mică în pastă ; c) ceramica neagră sau neagră-cenușie, zgrunțuroasă, cu nisip, microprundișuri și, uneori, cioburi pisate ca degresant. Repertoriul formelor, foarte variat, cuprinde urcioare, căni (una cu gura trilobată), castroane, străchini (cu profilul în „S", cu umărul carenat), vas-sac, vas-bol, vas bitronconic, oală bitronconică etc.

Obiectele de podoabă și ustensilele completează inventarul mormintelor, asigurînd o bună încadrare cronologică și culturală a acestora.

Ceramica, paharul de sticlă, obiectele de podoabă și ustensilele din necropola de la Gherăseni-Grindul Cremenea au analogii apropiate în

19. Gh. Diaconu, în Dacia N.S., tome XX, 1976, p. 269—271, București.

20. Comunicare susținută în cadrul colocviului „Cercetările arheologice de la Pietroasele și problematica secolelor IV—V e.n. în spațiul românesc", Buzău, 6—7 decembrie 1991.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

descoperirile de la Pietroasele [21] Tîrgușor [22], Mogoșani [23], Mărtinești [24] etc., datate în a doua jumătate și la sfîrșitul secolului IV e.n. Paharul de sticlă are cea mai apropiată analogie la Mărtinești [25], în județul Vrancea. Astfel, prin descoperirile din 1989—1991 se confirmă datarea așezării și necropolei de la Gherăseni-Grindul Cremenea la mijlocul și în a doua jumătate a secolului IV e.n. și la începutul secolului V e.n. [26]. În acest sens poate fi interpretat și inventarul mormintelor [27] 59 și 61, conținînd 18, respectiv 6 obiecte, din care, în primul caz 7 vase, iar în celălalt 5. Prezența ceramicii cu decor lustruit (groapa 510), de tradiție dacică și a celei de tradiție sau chiar de factură romană atît în așezare cît și în necropolă, coroborată cu tipul de locuințe indică folosirea ambelor obiective de către populația autohtonă. Împreună cu localnicii dacoromani vor fi conviețuit și elemente aparținînd altor etnii [28], așa cum este semnalat în mod frecvent, de cercetările privind obiectivele acestei epoci.

21. Dacia, N.S., tom., XXI, 1977. p. 199—220, și fig. 11/1, 4 ; fig. 14/4, 8, fig. 16/1, 2 ; fig. 19/4, 13 ; fig. 21/3 ; fig. 25/2, 4.
22. Gh. Diaconu, op. cit., pass.
23. Gh. Diaconu, *Mogoșani. Necropola din secolul IV e.n.*, fig. 6/14 ; fig. 8/3 ; fig. 16/5, 8, 9 ; fig. 17/5 ; fig. 18/10.
24. V. Bobi, în *Vrancea. Studii și comunicări*, vol. IV, Focșani, 1981, fig. 11/1.
25. V. Bobi, op. cit., fig. 13/4.
26. Gh. Diaconu, op. cit., p. 449—450 și notele 10, 11, 13, 14, p. 453 și nota 24.
27. I. Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi*, Iași, 1982, p. 107.
28. Gh. Diaconu, op. cit., I. Ioniță, op. cit., V. Palade, op. cit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

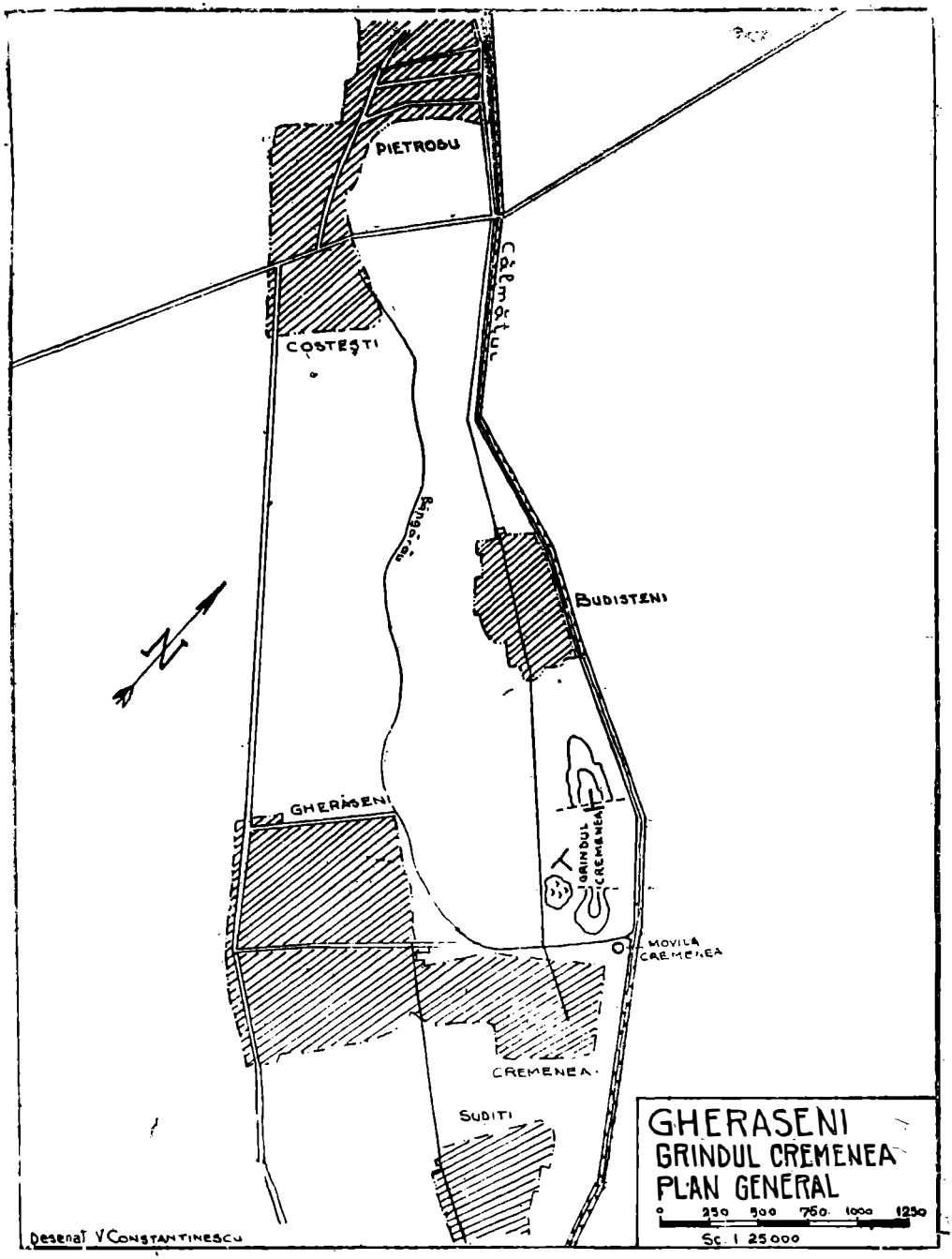

Pl. I. Gherăseni-Grindul Cremenea. Plan de situaţie

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

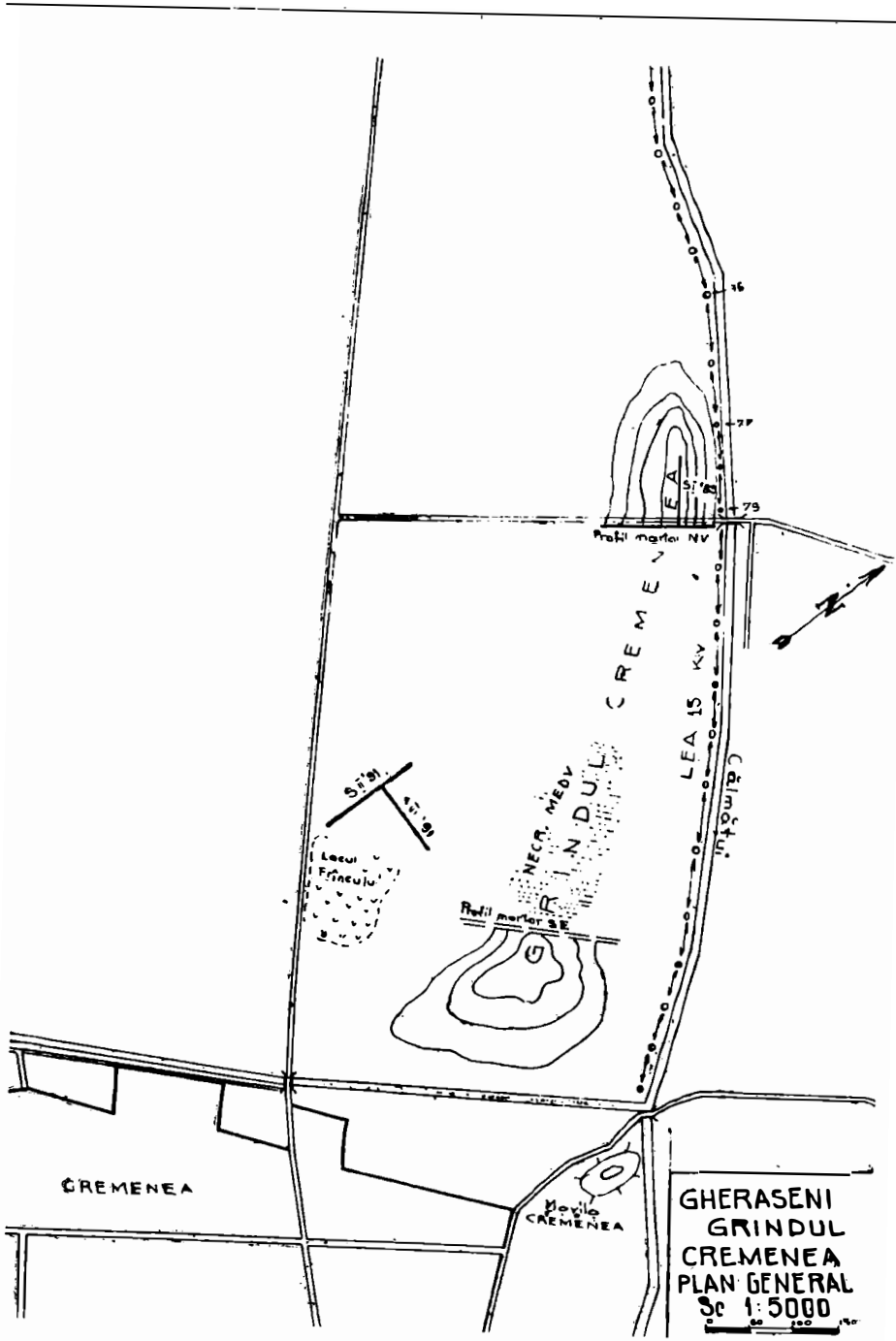

Pl. II. Gherăşeni — Grindul Cremenea. Planul general al staţiunii.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

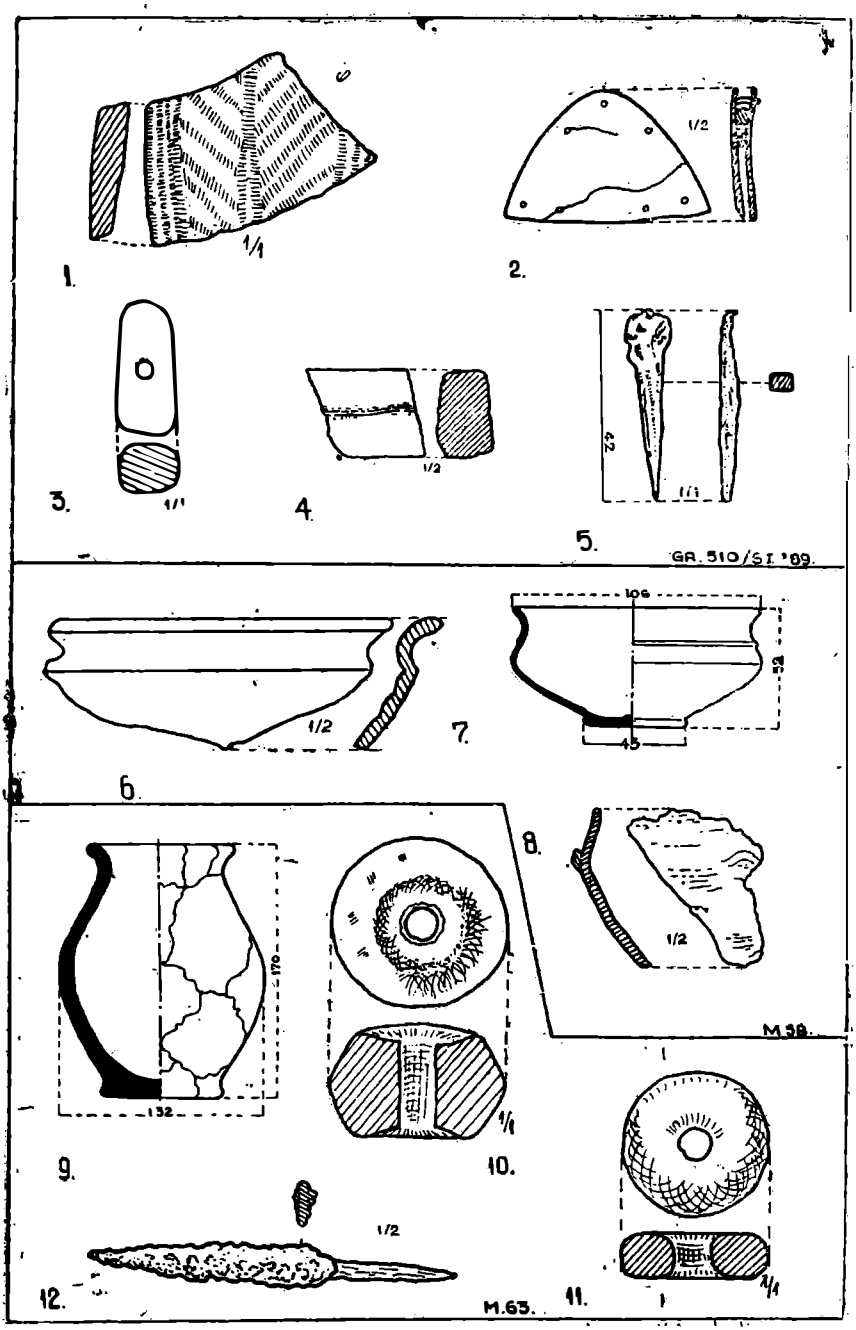

Fig. 1 Gheräseni-Grindul Cremenea.
1—4, obiecte din GR. 510 ; 5 — obiecte din fier din S I 89 ,
6—8 — inventarul mormîntului 58 ; 9—12 — inventarul mormîntului 63.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

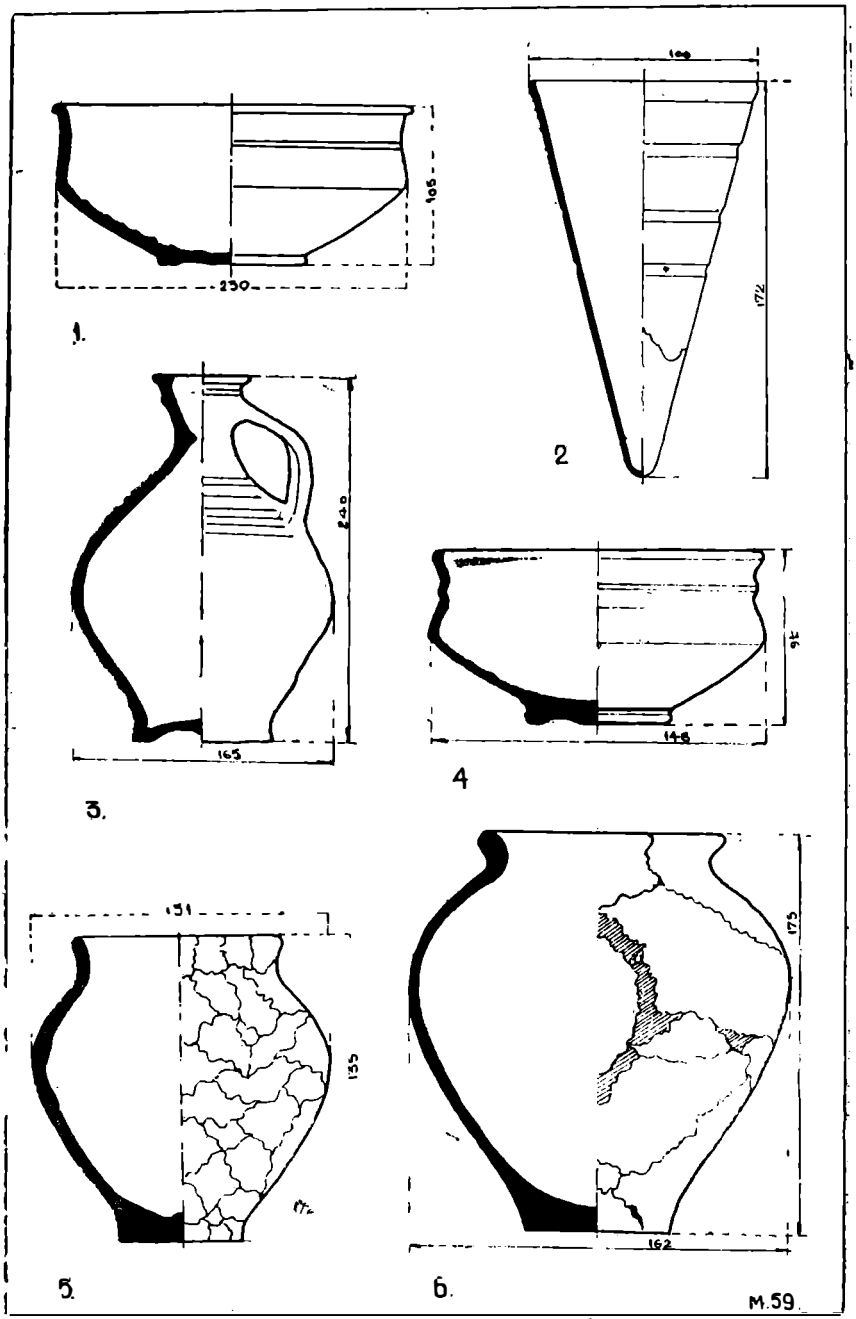

Fig. 2. Inventar din mormîntul 59. 1, 3—6 ceramică, 2 — pahar de sticlă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

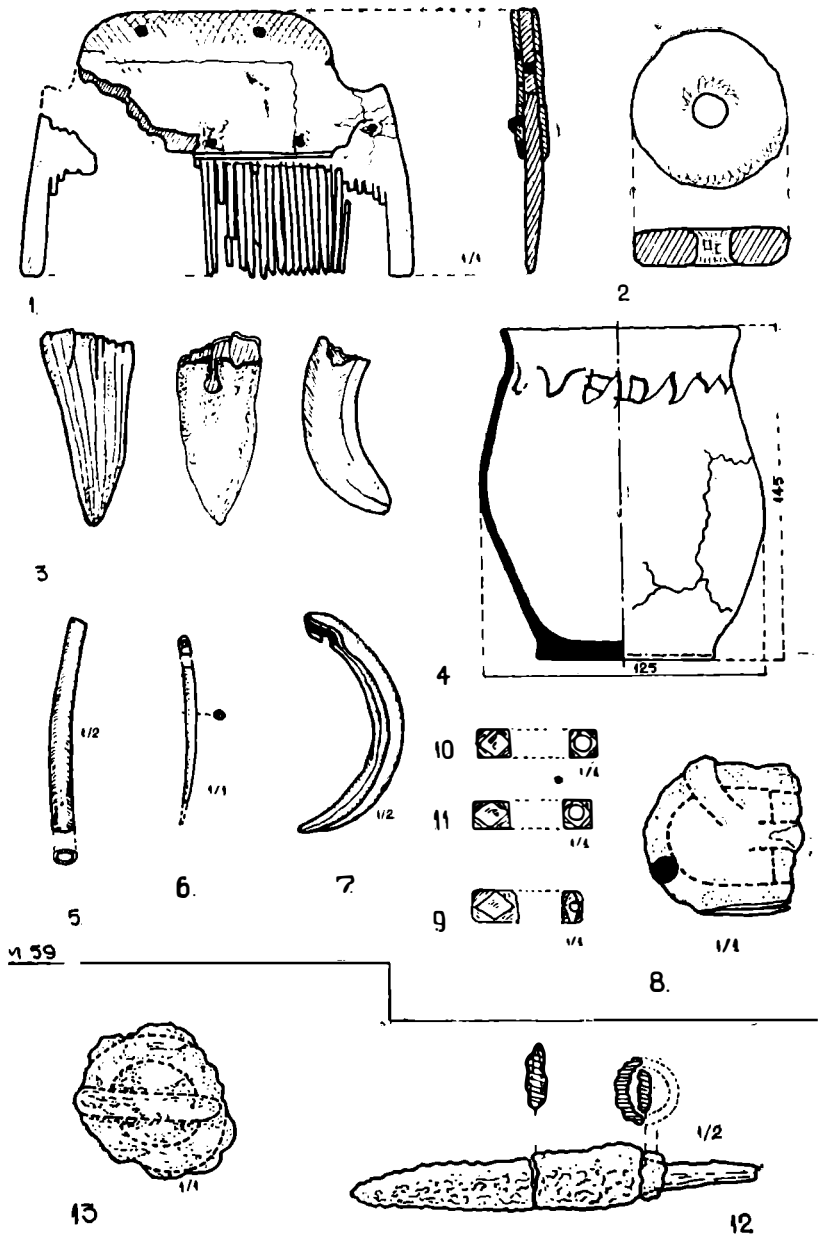

Fig. 3. 1—11 — Obiecte din inventarul mormîntului 59, 4 — vas cu inscripție ; 12—13 — inventarul mormîntului 64.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

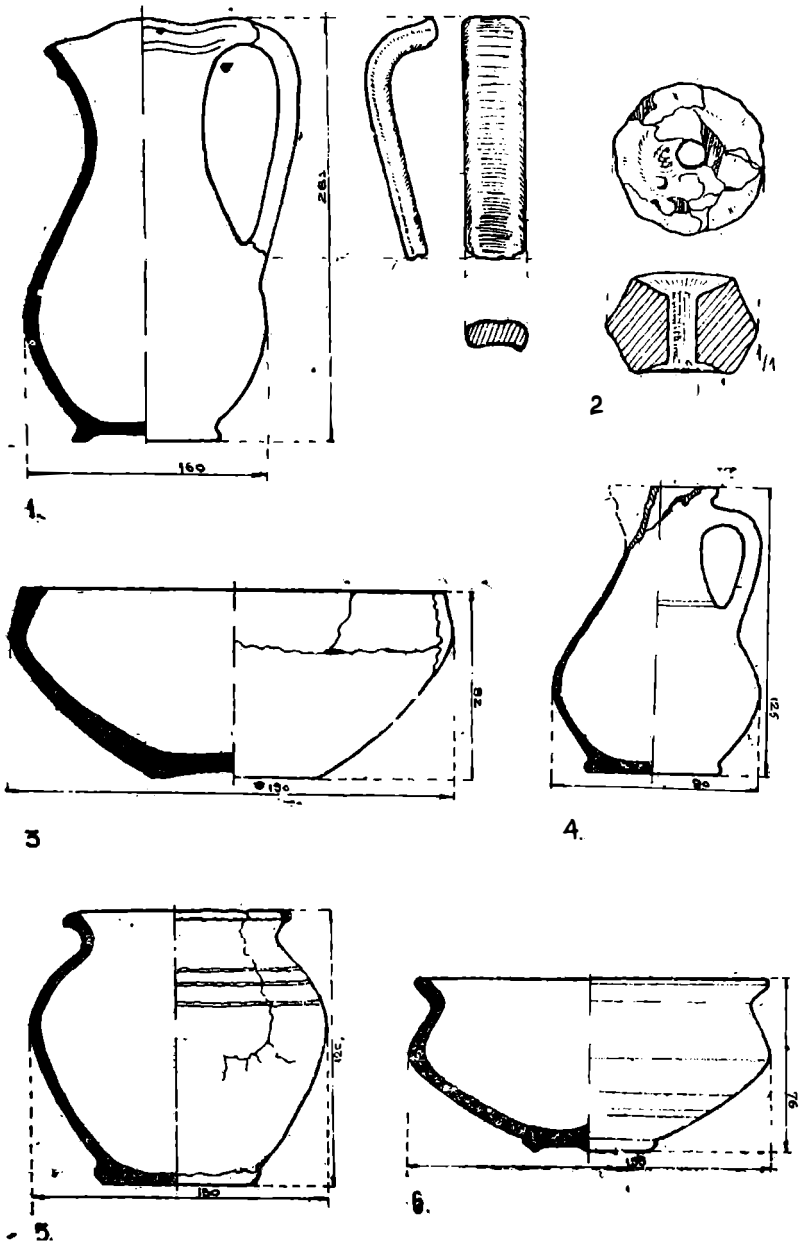

Fig. 4 Inventarul mormîntului 61.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

REALITĂȚI ARHEOLOGICE ȘI ETNO-CULTURALE ÎN SPAȚIUL CARPATO-NISTREAN ÎN SECOLELE VI—VII*

de IOAN MITREA

Este îndeobște acceptat că una din etapele cruciale din istoria spațiului vechii Dacii, în mileniul I d. Chr., este aceea a secolelor VI—VII, etapă decisivă în evoluția structurilor etno-culturale pe drumul devenirii istorice de la geto-daci la români. În acest context, istoric și etnocultural, spațiul carpato-nistrean, ca parte integrantă a teritoriului vechii Dacii și implicit a ariei de formare a poporului român, ocupă un loc important. La cunoașterea evoluției și desfășurării proceselor istorice, în primul rînd a celor de natură etno-culturală, din spațiul carpato-nistrean, în condițiile lipsei aproape totale a izvoarelor scrise, pentru secolele VI—VII, rolul hotărîtor îl au rezultatele cercetărilor arheologice.

Dacă, în general, se poate aprecia că preocupările pentru cercetarea arheologică a secolelor VI—VII, și în ansamblu a mileniului I d. Chr., sînt concentrate aproape în totalitate în ultima jumătate de secol, înainte de al doilea război mondial astfel de preocupări lipsind aproape cu totul, nu trebuie uitat că deseori rezultatele acestor cercetări au fost interpretate tendențios și răstălmăcite în sensul supraestimării rolului unor elemente alogene, între care pe primul loc se situa cel slav.

Se știe că în primele două decenii de după cel de al doilea război mondial, arheologii sovietici și cei din România au pus realitățile etnoculturale din spațiul carpato-nistrean, din secolele VI—VII, și în general din a doua jumătate a mileniului I d. Chr., aproape exclusiv pe seama slavilor, ignorînd aproape pînă la anulare prezența elementului autohton de tradiție geto-dacică și respectiv daco-romanică. Abia după anul 1960, prin Ion Nestor, și apoi prin elevii săi, cercetarea arheologică a epocii migrațiilor a căpătat o orientare precisă, în sensul studierii, în primul rînd a fondului băștinaș. Ca rezultat al acestei noi orientări, se poate afirma că treptat „s-a impus concepția continuității în sensul cel mai larg, reducerea fenomenului migrațiilor la proporțiile sale reale, îndreptarea atenției către procesele de dezvoltare internă fără, desigur, a se

* Textul de față reprezintă o formă puțin mai amplă a referatului prezentat la Sesiunea a III-a a școlii seminar cu tema *„Procesele etnoculturale și etnosociale la finele mileniului I î.e.n. — prima jumătate a mileniului I e.n. în sud-vestul U.R.S.S. și teritoriile limitrofe"*, organizată la Chișinău în zilele de 27-29 noiembrie 1991, de către Universitatea de stat din Moldova în colaborare cu Universitatea de stat „M. V Lomonosov" din Moscova, Universitatea „I. Franko" din Lvov și Universitatea de stat din Ujgorod. Tezele referatului au fost publicate în volumul tipărit cu acest prilej, avînd drept titlu tema seminarului menționată mai înainte, Chișinău, 1991, p. 54-57.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

neglija nici realitatea şi nici importanţa — relativă — a elementelor etnice alogene şi a influenţelor externe" [1].

În spiritul respectării adevărului trebuie să evidenţiem că dacă în primele două decenii de după al doilea război mondial a fost supraestimat rolul slavilor în istoria veacurilor VI—X din spaţiul carpato-danubiano-pontic, în ultimii ani ai regimului de dinaintea evenimentelor din decembrie 1989, prezenţa unor materiale arheologice de factură slavă, în situri arheologice din spaţiul dacic, a fost minimalizată, mergîndu-se pînă la ignorarea totală a elementului slav, ceea ce era tot atît de fals şi dăunător pentru ştiinţa istorică ca şi supraestimarea rolului slavilor caracteristică istoriografiei noastre din „obsedantul" deceniu.

Cît priveşte situaţia teritoriului dintre Prut şi Nistru, parte integrantă a spaţiului dacic, şi respectiv a ariei de formare a poporului român, situaţia cercetărilor arheologice privind etapa secolelor VI—VII, ca şi în general a mileniului cuprins între secolele IV—XIV, a fost mult mai nefastă. Decenii în şir, arheologii sovietici, mai ales arheologii ruşi şi ucrainieni, dar şi unii de altă origine puşi în slujba idealurilor „imperiului sovietic", fie că au neglijat cercetarea unor situri arheologice din secolele IV—XIV, din spaţiul dintre Prut şi Nistru, sau atunci cînd au făcut-o, au denaturat şi mistificat rezultatele cercetărilor arheologice „văzînd" pretutindeni slavi. Asemenea manifestări de intepretare tendenţioasă a rezultatelor cercetărilor arheologice, scoţînd în evidenţă, cu orice preţ, elementul slav, nu caracterizează doar primele decenii de după raptul din 1940, ci se întîlnesc mereu în literatura de sepcialitate [2], chiar şi în lucrări foarte recente, apărute cu puţin înainte de destrămarea imperiului sovietic [3].

În condiţiile actuale, atît pentru istoricii şi arheologii din România cît şi pentru cei din Republica Moldova, o datorie prioritară este aceea a reexaminării rezultatelor cercetărilor arheologice din ultimile decenii, şi reintegrarea istoriei spaţiului pruto-nistrean în istoria generală a spaţiului carpato-danubiano-pontic, în speţă în istoria generală a românilor.

Altfel spus se impune cu necesitate tratarea unitară a istoriei spaţiului carpato-nistrean, ca parte integrantă a istoriei teritoriului vechii Dacii [4].

1. Ion Nestor. *Arheologia perioadei de trecere de la feudalism pe teritoriul R.P.R.*, în Studii, revistă de istorie, XV, 1962, 6, p. 1427.

2. A se vedea, de exemplu, lucrările de sinteză datorate lui I.A. Rafalovici, Slavione, VI—IX, vekov v Moldavii, Chişinău. 1972, şi B. O. Timoşciuk, Slovieni pivnicinoi Bucovini, V—IX, Kiev, 1976.

3. I. P. Rusanova, B. A. Timoşciuk, *Kodîn — slovjanskie poselenja V—VIII. vv. na r. Prut*, Moscova, 1984; *Istoria R.S.S. Moldovenești*, (redactor principal V. I. Taranov) Chişinău, 1988, cap. VI, p. 214—235; L. V. Vakulenko, C. M. Prihodniuk, *Etnoculturnie protesi v Carpatscom bassenie i podunavii v period rannevo Srednevekovia (V—VII. vv), în volumul Slavjane i Rysi*, Kiev, 1990, p. 79-99.

4. După decembrie 1989 s-au făcut paşi importanţi în acest sens. Amintim, de exemplu, sesiunile ştiinţifice, simpozioanele şi seminariile comune, la care dezbaterile au avut, între obiective şi tratarea unitară a istoriei spaţiului carpato-nistrean, ca parte organică a istoriei generale a românilor. Menţionăm, între altele, Sesiunea ştiinţifică cu tema *Surse arheologice ale spaţiului carpato-nistrean*", organizată de către Institutul de arheologie din Iaşi în zilele de 28 iunie—

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În spațiul carpato-nistrean se cunosc, pînă acum, peste 125 de situri arheologice din secolele VI—VII. În jumătate dintre acestea s-au efectuat cercetări arheologice sistematice de o mai mică sau mai mare amploare. Amintim, pentru importanța rezultatelor obținute, cercetările de la Sipot — Suceava [5], Mănoaia — Costișa [6], Botoșana [7], Bacău — Curtea domnească [8], Izvoare — Bahna [9], Davideni — Neamț [10], Dodești — Vaslui [11], Ștefan cel Mare — Bacău [12], din spațiul dintre Carpați și Prut, precum și cercetările de la Hanska [13] din Republica Moldova s-au de la Kodîn [14], din regiunea subcarpatică a Ucrainei.

În economia lucrării de față, am menționat doar 10 situri arheologice reprezentative, în care s-au efectuat cercetări de mai mare amploare

---

1 iulie 1990; Al XIII-lea Simpozion național de tracologie, organizat de către Institutul de tracologie din București, în zilele de 26—30 sept. 1990, la Satu Mare, la care au fost prezenți cu lucrări și arheologi de la Chișinău; Sesiunea a III-a a școlii seminar cu tema „Procesele etnoculturale și etnosociale la finele mileniului I î.e.n. — prima jumătate a mileniului I e.n. în sud-vestul U.R.S.S. și teritoriile limitrofe", organizat la Chișinău, în zilele de 27—29 noiembrie 1991, de către Universitatea de stat din Moldova, în colaborare cu Universitatea de stat „M.V. Lomonosov" din Moscova, Universitatea „I. Franko" din Lvov și Universitatea de stat din Ujgorod, la care au participat mai mulți arheologi din România; Sesiunile anuale de rapoarte arheologice din 1991 și 1992, organizate de Ministerul Culturii și Academiei Române, la care au prezentat rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din Basarabia mai mulți cercetători de la Chișinău.

5. Dan Gh. Teodor, *Descoperirile arheologice de la Sipot-Suceava*, în Materiale, XX, 1970, p. 375—382.

6. Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu, I. Mitrea, *Cercetările arheologice de la Mănoaia-Costișa și contribuția lor la cunoașterea culturii materiale din secolele V—VII e.n. din Moldova*, în Carpica, I, 1968, p. 233—247.

7. Dan Gh. Teodor, *Civilizația romanică la est de Carpați în secolele V—VII e.n. Așezarea de la Botoșana-Suceava*, București, 1984.

8. Ioan Mitrea și Alexandru Artimon, *Descoperirile prefeudale de la Bacău-Curtea domnească*, în Carpica, IV, 1971, p. 225—251.

9. Ioan Mitrea, *Așezarea prefeudală de la Izvoare-Bahna*, în Carpica, VI, 1973—1974, p. 55—76; Idem, *Așezarea prefeudală de la Izvoare-Bahna (II). Contribuții la arheologia epocii de formare a poporului român*, în Carpica, X, 1978, p. 205—252; Idem, *Rezultatele cercetărilor arheologice din așezarea de la Izvoare-Bahna (secolele VI—IX e.n.)*, în Materiale și cercetări arheologice, Brașov, 1981, XV, București, 1983, p. 429-443.

10. Ioan Mitrea, *Principalele rezultate ale cercetărilor din așezarea de la Davideni (sec. V—VII e.n.)*, în Memoria Antiquitatis, VI—VIII, (1974—1976), P. Neamț, 1981, p. 65—92.

11. Dan Gh. Teodor, *Continuitatea populației autohtone la est de Carpați în secolele VI—XI. Așezările din secolele VI—XI de la Dodești-Vaslui*, Iași, 1984.

12. Ioan Mitrea, Constantin Eminovici, Vasile Momanu, *Așezarea din secolele V—VII de la Ștefan cel Mare, jud. Bacău*, în Carpica, XVIII—XIX. (1986—1987), Bacău, 1987, p. 215—250.

13. I.A. Rafalovici, *Posclenie VI—VII vv. u. e. Hanska*, în Kratkie Soobscenja, 113, Moscova, 1968, p. 98—102. Dar avem în vedere, cu deosebire, rezultatele cercetărilor arheologice de la Hanska din ultimii ani, prezentate în mai multe comunicări științifice de către arheologul Gh. Postică de la Chișinău. Pentru informațiile importante primite de la domnul Gh. Postică cu ocazia vizitei pe șantierul de la Hanska, împreună cu Dan Gh. Teodor și Silvia Teodor, în iulie 1991, îi mulțumim și pe această cale.

14. I. P. Rusanova B. A. Timosciuk, *Kodin-Slavjankie poselcnija V—VIII vv. na r Prut*; Moscova, 1984.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sau ale căror rezultate au o semnificație deosebită, (cazul așezării de la Mănoaia — Costișa ,unde pentru prima dată a fost surprins faciesul cultural caracteristic populației autohtone de la est de Carpați din sec. V d.Chr. și unde avem o situație stratigrafică de excepție pentru secolele III—VI d.Chr.). Cercetări de mai mică sau mai mare aploare, sau doar simple cercetări de suprafață, s-au efectuat în alte peste 100 situri arheologice, pentru acestea facem doar trimiteri la unele lucrări de sinteză în care sînt menționate [15].

În stadiul actual al cercetărilor dispunem de o bogată bază documentară, adevărată „bancă de date istorice.", care permite reconstituirea unui tablou istoric cît mai veridic pentru spațiul carpato-nistrean în secolele VI—VII.

Analiza multiplă și atentă a materialelor arheologice descoperite în teritoriul dintre Carpați și Prut, în primul rînd a celor de la Mănoaia — Costișa și Botoșana — Suceava, a permis formularea conceptului de cultură Costișa — Botoșana [16], cultură caracteristică secolelor VI—VII, sau mai larg secolelor V—VII, din spațiul est-carpatic al României. Cum, în mod firesc, în stadiul actual al cercetărilor trebuie să avem în vedere și realitățile arheologice din teritoriul dintre Prut și Nistru, atunci trebuie să vorbim de un complex cultural, care se dovedește a fi fost unitar, specific spațiului carpato-nistrean în secolele VI—VII, sau poate chiar mai larg secolelor V—VII [17], pe care îl denumim Costișa — Botoșana — Hanska [18].

---

15. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n.*, Iași, 1978 ; Ioan Mitrea, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în secolele VI—IX e.n.*, în Carpica, XII, Bacău, 1980, p. 55-190 ; I. A. Rafalovici, *Slaviane VI—IX vekov v Moldavii*, Chișinău, 1972, p. 8-20 ; *Istoria R.S.S. Moldovenești*, Chișinău, 1988, cap. VI, p. 214—235 ; L. V. Vakulenko, O. M. Prihodniuk, *op. cit.*, p. 79-99.

16. Dan Gh. Teodor. *Conceptul de cultură „Costișa — Botoșana". Considerații privind continuitatea populației autohtone la est de Carpați în secolele V—VII, e.n.*, în Acta Antiqua et Archeologica, I, Iași, 1983, p. 215-229 ; idem, *Civilizația romanică la est de Carpați în secolele V—VII, e.n. Așezarea de la Botoșana — Suceava*, București, 1984, p. 70.

17. În numeroase lucrări s-a arătat că în fapt cultura Costișa — Botoșana își are începuturile în ultimele decenii ale sec. al V-lea d. Ch. mai exact după prăbușirea puterii hunice, și continuă de-a lungul secolelor VI—VII ; Cf. Dan Gh. Teodor, lucrările citate la nota 16 ; Ion Mitrea, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în secolele VI—IX, e.n.*, în Carpica, XII, Bacău, 1990, p. 98, 126.

18. Despre conceptul de cultură Costișa — Botoșana — Hanska, care acoperă într-un mod fericit realitățile arheologice din spațiul carpato-nistrean în secolele V—VII, am vorbit în mai multe rînduri, în ultimii ani, în contextul unor comunicări prezentate la diferite sesiuni științifice, între care menționăm : Sesiunea științifică a Institutului de arheologie din Iași, din zilele de 28 iunie — 1 iulie 1990, cu tema „Surse arheologice ale spațiului carpato-nistrean" ; Conferința de arheologie, privind secolele V î.Chr. — V d.Chr. în nordul Mării Negre, organizată la Chișinău, în zilele de 10-14 dec. 1990, de către Centrul de cercetări arheologice al Academiei de științe din Moldova ; Sesiunea științifică organizată de Muzeul de istorie națională și arheologie Constanța, în zilele de 3-4 iunie 1991 ; Sesiunea cu tema „Procesele etnoculturale și etnosociale la finele mileniului I e.n., în sud-estul U.R.S.S. și teritoriile limitrofe", organizată în zilele de 27-29 noiembrie 1991

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Asemănările ce se pot constata între conținutul culturii Costișa — Botoșana — Hanska și culturile Ipotești — Ciurel — Cîndești de la sud de Carpați și Bratei — Sighișoara — Biharia din Transilvania, pun în evidență unitatea etno-culturală din secolele V—VII din tot spațiul vechii Dacii.

Cele peste 125 de situri arheologice din secolele VI—VII din spațiul carpato-nistrean sînt răspîndite aproape în toate formele de relief. Nu se constată, în secolele VI—VII, viduri demografice în nici una din principalele unități geografice care au oferit condiții favorabile vieții umane. Ceea ce se poate afirma, în stadiul actual al cercetărilor, este că în unele regiuni ale spațiului carpato-nistrean, cum ar fi, de exemplu, zona din sudul Basarabiei, pînă aproape de Dunăre și țărmul Mării Negre, așezările din secolele VI—VII sînt mai rare. Dacă această constatare nu reflectă doar o lacună a cercetării, atunci trebuie să admitem că într-o asemenea regiune, care, repetăm, merge pînă spre Dunăre și țărmul Mării Negre, oferind condiții geografice mai puțin favorabile și care a cunoscut deseori convulsii istorice în epoca migrațiilor, așezările stabile au fost mai puțin numeroase.

Majoritatea așezărilor din secolele VI—VII, din spațiul carpato-nistrean, constînd din sate și cătune, sînt situate pe terenuri joase, de regulă terase medii, de-a lungul rîurilor și văilor secundare, întotdeauna în apropierea unor surse de apă (așa este cazul așezărilor de la Mănoaia — Costișa, Botoșana, Davideni, Izvoare — Bahna, Dodești, Hanska etc.). Multe așezări, cum sînt cele de la Botoșana, Davideni și Hanska ocupă suprafețe mari și au un număr mare de locuințe.

La Davideni — Neamț, de exemplu, au fost descoperite pînă acum 54 de locuințe, fiind cea mai mare așezare din secolele VI—VII, cercetată sistematic, în spațiul carpato-nistrean.

Locuințele sînt, în marea lor majoritate, de tipul celor cu podeaua mai mult sau mai puțin adîncită în pămînt, față de nivelul de construcție [19]. Sînt de fapt bordeie și mai rar „case" cu podeaua la nivelul de construcție sau puțin adîncită față de acest nivel. Dispunerea locuințelor urmează o anume ordine, fie că e vorba de șiruri de-a lungul unor poteci de acces, sau cuiburi de locuințe, aparținînd probabil unor familii înrudite.

---

la Chișinău, de către Universitatea de stat din Moldova, în colaborare cu Universitățile din Moldova, Liov și Ujgorod. Referiri, în scris, la conceptul de cultură Costișa — Botoșana — Hanska, am făcut în articolul publicat în Studii și Cercetări, I, Economie—Drept—Filozofie—Istorie, Universitatea Bacău 1991, p. 110, precum și în rezumatul cuprins în volumul „Tezele referatelor Sesiunii a III-a a școlii seminar", din 27-29 noiembrie 1991, volum apărut la Chișinău, în 1991 (rezumatul referatului cu titlul „Realități arheologice și etno-culturale în spațiul carpato-nistrean în secolele VI—VII e.n., este cuprins între paginile 54-57).

19 Pentru locuințe și caracteristicile acestora cf. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI, e.n.*, Iași, 1978, p. 14-18; Ioan Mitrea, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în secolele VI—IX e.n.*, în Carpica, XII, 1980, p. 64-69; I. A. Rafalovici *op. cit.*, p. 61-86.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Locuințele cu o încăpere, mai mică sau mai mare, au avut pereții construiți din bîrne lutuite. Deseori s-au descoperit gropile furcilor care au susținut pereții și acoperișul.

În general acoperișul a fost în două ape, nefiind exclus ca în cazul unor locuințe mici acoperișul să fi fost într-o pantă, sau chiar rotund, în cazul unor colibe temporare. Intrarea în locuințe, în majoritatea cazurilor, era situată pe latura opusă instalației pentru foc. În toate locuințele s-au găsit una sau mai multe instalații pentru foc, constînd din vetre simple din pietre fixate cu pămînt, cuptoare din pietre și cuptoare din lut cruțat. În unele locuințe s-au găsit și cîte două instalații pentru foc, respectiv cîte o vatră simplă și un cuptor din lut. Foarte rar, cum este cazul locuinței L_{14} de la Davideni, s-au găsit cîte trei instalații pentru foc, respectiv două cuptoare din lut cruțat și o vatră deschisă din pietre fixate cu pămînt [20]. În unele așezări, ca de exemplu Botoșana [21] și Ștefan cel Mare [22], s-au găsit, în interiorul locuințelor sau în preajma lor, și cuptoare pentru redus minereul din fier. La Davideni s-au găsit cuptoare din lut, pentru copt pîine, construite în spațiul dintre locuințe, sau spre o margine a așezării. [23] În multe cazuri, în locuințe sau găsit lavițe din lut cruțat.

Inventarul locuințelor, relativ bogat și divers, pune în evidență principalele ocupații, în primul rînd cultivarea pămîntului, creșterea animalelor, inclusiv a unor specii incompatibile cu nomadismul [24], precum și practicarea a numeroase meșteșuguri, de la cele privind confecționarea ceramicii [25], la prelucrarea pietrei, osului și lemnului [26], a torsului și țesutului, (la Davideni s-au găsit indicii de folosire a războiului de țesut vertical, în interiorul unei locuințe), pînă la meșteșuguri legate de obținerea și prelucrarea metalelor [27], mai ales a fierului și bronzului, fără a lipsi obiectele din argint.

Prezența unor monede izolate sau a unor tezaure [28], evidențiază folosirea acestui mijloc de schimb de către membrii comunităților sătești din secolele VI—VII, precum și legăturile cu lumea bizantină.

---

20 Ioan Mitrea, *op. cit.*, în Carpica, XII, 1980, p. 69 și Pl. XII/1.

21 Dan Gh. Teodor, *Civilizația romanică...* p. 47-48.

22 Ioan Mitrea, C. Eminovici și V. Momanu, *op. cit.*, în Carpica. XVIII—XIX, (1986—1987), Bacău, 1987, p. 225, 229.

23 Ioan Mitrea, *op. cit.*, în Carpica. XII, 1980, p. 71 și Pl. XIV 1-4 ; Pl. XVI/ 4-6.

24. Sergiu Haimovici, *Studiul materialului osteologic descoperit în două așezări subcarpatice datînd din sec. V—VII e.n.*, în Carpica, XVIII—XIX, (1986—1987). Bacău, 1987, p. 251-260.

25. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...* p. 24-29 ; Ioan Mitrea, *op. cit.*, în Carpica. XII, 1980, p. 75-82 ; I. A. Rafalovici, *op. cit.*, p. 135-156.

26. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 20-22 ; Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 90-97 și I. A. Rafalovici. *op. cit.*, p. 176-202.

27 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 20-22 ; Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 90-96 ; I. A. Rafalovici, *op. cit.*, p. 181-202 ; Ioan Mitrea, *Dovezi arheologice privind prelucrarea metalelor în secolele VI—IX în regiunea subcarpatică a Moldovei*, în Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România, Muzeul Brunkenthal, Sibiu, 1981, 2, p. 13-18.

28 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 23-24 ; Ioan Mitrea, *op. cit.*, 101-103.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În numeroase lucrări, de analiză a rezultatelor unor cercetări arheologice [29] sau de sinteză [30], apărute mai ales în ultimii ani, cu privire la realitățile arheologice și etno-culturale din spațiul est-carpatic al României s-a evidențiat că în ansamblul culturii materiale din secolele VI—VII d. Chr. predomină elementele de tradiție și factură autohtonă, respectiv daco-romanică. Pentru a cuprinde mai exact realitățile istorico-arheologice din spațiul și timpul amintit, respectiv realitățile etno-culturale, se folosește în literatura de specialitate nominativul de cultură autohtonă de tip romanic [31].

Altfel au stat lucrurile cu privire la analiza rezultatelor cercetărilor arheologice din spațiul dintre Prut și Nistru, respectiv din Basarabia (fosta R.S.S. Moldovenească) și nordul Bucovinei, (încorporat în R.S.S. Ukraina), privind secolele VI—VII d. Chr., care au fost puse predominant, sau aproape în totalitate, pe seama slavilor [32]. Abia în ultimii ani s-a trecut la o reevaluare, pe baze științifice, a acestor descoperiri [33], evidențiindu-se ponderea importantă a elementului autohton, de tradiție geto-dacică, în ansamblul culturii și realităților etno-culturale din spațiul dintre Prut și Nistru [34].

---

29 Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu, I. Mitrea, *op. cit.*, în Carpica, I ,1968, p. 233-247 ; Ioan Mitrea, *op. cit.*, în Memoria Antiquitatis, VI—VIII (1974—1976), P. Neamț, 1981, p. 65-92 ; Dan Gh. Teodor, *Civilizația romanică la est de Carpați în secolele V—VII e.n. Așezarea de la Botoșana-Suceava*, București, 1984 ; Idem. *Continuitatea populației autohtone la est de Carpați în secolele VI—XI. Așezările din secolele VI—XI de la Dodești — Vaslui*, Iași, 1984.

30 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n.*, Iași, 1978 ; Ioan Mitrea, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în secolele VI—IX, e.n.*, în Carpica, XII ,1980, p. 55-190 ; Dan Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V—XI e.n.* Iași, 1981, p. 11-42.

31 Ioan Mitrea, *op. cit.*, în Carpica, XII, 1980, p. 100 și p. 128. Denumirea de cultură autohtonă de tip romanic, sau de cultură romanică, corespunde conceptului de cultură Costișa-Botoșana, (sau mai larg, dacă avem în vedere și realitățile arheologice și etno-culturale dintre Prut și Nistru, conceptului de cultură Costișa — Botoșana — Hanska). În sensul renunțării pentru această epocă tîrzie, respectiv a doua jumătate a mileniului I d.Chr., la denumirea culturilor arheologice pornind de la numele unora din primele stațiuni cercetate, metodă proprie după cum se știe terminologiei preistorice, s-au pronunțat în ultimii ani mai mulți cercetători. Cf. Suzana Dolinescu-Ferche, *Așezările din secolele III și VI e.n. în sud-vestul Munteniei, Cercetările de la Dulceanca*, București, 1974, p. 126-127 ; M. Comșa, *Cultura veche românească*, București, 1978, p. 151.

32. I. A. Rafalovici, *op. cit.*, Chișinău, 1972, passim ; B. O. Timoșciuk, *op. cit.*. Kiev, 1976, passim ; B. A. Timoșciuk, *Așezări slave în Bucovina de nord*, Ujgorod, 1976, passim ; I. P. Rusanova, B. A. Timoșciuk, *op. cit.*, Moscova, 1984, passim ; L. V. Vakulenco, O. M. Prihodniuk, *op. cit.*, în Slavjane i Rysi, Kiev, 1990, p. 79-99.

33 Ion Hîncu, Gheorghe Postică, *Falsificarea istoriei vechi a Moldovei în istoriografia sovietică*, în Solstițiu, săptămînal de opinie și cultură, Satu Mare, Anul I, nr. 36, octombrie 1990, p. 5.

34 Gh. Postică, *Satul medieval Petruha — argument al continuității românilor în Moldova*, în volumul care cuprinde tezele referatelor Sesiunii a III-a a școlii seminar, din 27-29 XI 1991, cu titlul *Procesele etno-culturale și etno-sociale la finele mileniului I î.e.n. — prima jumătate a mileniului I e.n. în sud-vestul U.R.S.S. și teritoriile limitrofe*, Chișinău. 1991, p. 66-68.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Luarea în considerare a asemănărilor, mergînd pînă la identitatea dintre materialele descoperite în așezările din secolele VI—VII din spațiul pruto-nistrean, cu cele aflate în așezările din spațiul dintre Carpați și Prut, ne-a determinat să cuprindem într-un tot unitar aceste realități, vorbind de cultura Costișa-Botoșana-Hanska, sau de cultura autohtonă de tip romanic din spațiul carpato-nistrean.

Așa cum s-a arătat în numeroase lucrări [35], într-un anumit moment din evoluția așezărilor din secolele VI—VII din spațiul carpato-nistrean, alături de materialele de tradiție și factură autohtonă, romanică, cu o anume coloratură specifică permanentelor legături cu lumea și civilizația bizantină, apar și materiale de factură slavă. Slavii au vehiculat în aceste regiuni o cultură arhaică, de tip Korceak-Jitomir și Penkovka [36].

Problematica privind pătrunderea și așezarea slavior în spațiul carpato-dunăreano-pontic, și în context în spațiul carpato-nistrean, a fost deseori discutată în lucrări de specialitate, atît pe baza informațiilor izvoarelor scrise, cît și, în special, pe baza datelor arheologice [37]

Aproape în unanimitate istoricii și arheologii au aderat la o concluzie, ce s-a conturat treptat, și anume că dacă prezența temporară a unor grupuri de slavi la Dunărea de Jos, (așa cum rezultă din analiza informațiilor cuprinse în izvoarele scrise), poate fi acceptată încă din primele decenii ale secolului al VI-lea, de o așezare efectivă a unor grupuri, sau mai exact fracțiuni de triburi slave, în unele regiuni ale spațiului carpato-dunăreano-pontic, și în primul rînd în spațiul carpato-nistrean, nu poate fi vorba înainte de jumătatea secolului al VI-lea [38].

Faptul că slavii nu se așează efectiv în spațiul carpato-dunărean în prima jumătate a secolului al VI-lea ar trebui pus și în legătură cu puterea Imperiului bizantin în această perioadă, mai ales în vremea lui Justinian cînd am putea admite chiar o protecție de natură politico-militară a Imperiului asupra acestor regiuni [39]. Nu este lipsit de importanță să reamintim, în acest context, că deplasarea masivă și așezarea unor grupuri de slavi în regiunile de la nordul Dunării de Jos au loc numai după sfîrșitul domniei lui Justinian și respectiv după perturbarea echilibrului politic provocat de intervenția avarilor.

Noile descoperiri arheologice, din spațiul carpato-nistrean, analiza tot mai atentă a materialelor de factură slavă sau vehiculate de slavi

35 Dan Gh. Teodor, *Contribuții privind pătrunderea și stabilirea slavilor în teritoriile extracarpatice ale României*, în Carpica, V, 1971, p. 105-114; idem, *La pènètration des Slaves dans les regions du S—E de l'Europe d'après les donnès arheologiquies des règions orientales de la Roumanie*, în Balcano-Slavica, I, Prilep, 1972, p. 29-42.

36 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n.*, Iași, 1978, p. 34—50; Ioan Mitrea, *op. cit.*, Carpica, XII, 1980, p. 114-121.

37 Ioan Mitrea, *op. cit.*, Carpica, XII, 1980, p. 114, nota 347 unde se dă o bogată bibliografie referitoare la această problematică.

38 Ion Nestor, în *SCIV*, X, 1959, 1, p. 49; idem, în *Istoria poporului român*, București, 1970, p. 103-105; V. Teodorescu, *SCIV*, XV, 1964, 4, p. 494—499; Dan Gh. Teodor, *Carpica*, 1972, p. 108; idem, *Teritoriul est carpatic...*, p. 35—37; I. Mitrea, *op. cit.*, în Carpica, XII, 1980, p. 115.

39 I. Mitrea, *op. cit.*, în Carpica, XII, 1980, p. 113 și nota 343.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

(cum sînt unele piese de metal, între care și fibula de tip niprovian descoperită recent la Davideni — Neamț), ne permit o rediscutare a problematicii privind așezarea slavior în spațiul de la vest de Nistru, respectiv în spațiul carpato-nistrean.

În stadiul actual al cercetărilor, pe baza noilor descoperiri arheologice, mai ales de la Davideni și Hanska, și a reanalizării întregului material arheologic de factură slavă sau vehiculat de slavi, considerăm că așezarea slavilor la vest de Nistru s-a făcut în etape. Rămîne un bun științific cîștigat, confirmat de noile cercetări, că în cea mai mare parte a spațiului carpato-nistrean, așezarea slavilor nu s-a produs decît începînd de la jumătatea secolului al VI-lea. Așa cum am mai menționat, în prima jumătate a secolului al VI-lea, și cu deosebire în vremea lui Justinian, chiar dacă slavii au făcut unele incursiuni spre Dunărea de Jos, nu s-au sedentarizat la vest de Nistru. Am putea admite doar că în regiunile extrem nord-estice ale spațiului carpato-nistrean, la Kodîn [40] de exemplu, s-ar fi putut așeza unele grupuri de slavi spre mijlocul secolului al VI-lea d. Chr. În primele decenii ale celei de-a doua jumătăți a secolului al VI-lea d.Chr. slavii au pătruns mai adînc în spațiul carpato-nistrean mai ales în zona nord-estică, atingînd un aliniament marcat de descoperirile de la Botoșana — Iași — Hanska. Spre regiunea centrală și sud-vestul Moldovei slavii pătrund și se așează efectiv doar în ultimul sfert al secolului al VI-lea. În sfîrșit în regiunea central-vestică a spațiului carpato-nistrean, în speță în zona subcarpatică a Moldovei, așa cum o dovedesc ultimele descoperiri arheologice, mai ales de la Davideni — Neamț și Ștefan cel Mare — Bacău, slavii s-au așezat doar în ultimii ani ai secolului al VI-lea și în primii ani ai secolului al VII-lea d.Chr. Poate chiar înainte de a se așeza, mai temeinic, în regiunea subcarpatică a Moldovei, unele grupuri de slavi au înaintat pe Valea Siretului pătrunzînd în regiunea subcarpaților de curbură și de aici mai departe în aria culturii Ipotești — Ciurel — Cîndești.

Din regiunea subcarpatică a Moldovei, din părțile sale sud-vestice, prin văile Trotușului și Oituzului, slavii vor pătrunde la limita dintre secolele VI—VII și în prima jumătate a secolului al VII-lea în sud-estul Transilvaniei [41].

Pe baza analizei materialelor arheologice descoperite se poate spune, cu toată certitudinea, că două au fost direcțiile principale de pătrundere a slavilor spre nordul Dunării de Jos, dinspre nord-est și dinspre est.

40 I. P. Rusanova, B. A. Timoșciuk, *op. cit.*, 1984, p. 23-28. Începuturile așezării slave nu pot fi situate încă la sfîrșitul sec. V d. Chr. cum susțin autorii lucrării la p. 27—28. Dacă la Kodîn sînt și materiale care ar putea fi atribuite unei epoci ce cuprinde ultimele decenii ale secolului al V-lea și primele decenii ale secolului al VI-lea, acestea nu pot fi puse pe seama slavilor ci trebuie considerate de factură locală, respectiv de tradiție geto-dacică, marcate de unele influențe provenite de la alogenii ce au afectat regiunea respectivă în secolele III—IV.

41 Z. Székely, în SCIV, XIII, 1962, 1, p. 48—56; idem, Materialele, IX, 1970, p. 307—312; idem, Materiale, X, 1973, p. 221.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pretutindeni unde au pătruns în spațiul carpato-nistrean, ca de altfel și în alte regiuni ale vechii Dacii, elementele slave s-au grefat pe un fond etno-cultural autohton, romanic [42].

Pătrunderea și așezarea slavilor, ca și a altor alogeni, nu a spart unitatea romanică specifică teritoriului întregii Dacii, unitate care stă la temelia blocului etnic vechi românesc.

Nici în spațiul carpato-nistrean, ca de altfel nici în celelalte regiuni ale vechii Dacii în care au pătruns și s-au așezat, slavii, nu au fost majoritari în raport cu autohtonii. După anul 602, anul prăbușrii limesului dunărean, marea majoritate a slavilor așezați în deceniile precedente în unele regiuni ale vechii Dacii au trecut în sudul Dunării. Grupurile de slavi rămase în diferite regiuni ale vechii Dacii, s-au asimilat treptat, așa cum intuia Vasile Pârvan, atît în daco-romanitate cît și în românitatea nord-danubiană [43]. Cercetările arheologice din ultimele decenii au pus în lumină cu claritate evoluția raporturilor dintre autohtonii romanici și slavi în spațiul carpato-nistrean, ca și în tot spațiul vechii Dacii, evidențiind drumul ireversibil al asimilării acestora în masa autohtonilor romanici [44].

Pe lîngă elementele de tradiție și factură autohtonă, și a unor elemente de factură slavă arhaică, cercetările arheologice din spațiul carpato-nistrean au pus în evidență, pentru epoca secolelor VI—VII, prezența a numeroase elemente de facutră sau influență bizantină. De la monedele descoperite izolat sau în tezaure, la diferite obiecte de podoabă și port (fibule, cătărămi, cercei etc.), pînă la materialele ce atestă răspîndirea creștinismului (vase cu semnul crucii, tipare din piatră pentru turnat cruciulițe, ca și cruciulițele din bronz), iată o sumă de dovezi care pun în evidență permanentele legături cu lumea și civilizția bizantină în secolele VI—VII [45]. Descoperirea a peste 30 de obiecte paleocreștine [46] în spațiul la care ne referim, demonstrează că populația autohtonă romanică, principala creatoare și purtătoarea culturii Costișa-Botoșana-

42 Ligia Bârzu, Stelian Brezeanu, *Originea și continuitatea românilor. Arheologie și tradiție istorică*, București, 1991, p. 205—215 și lucrările citate la notele 120—151, în care sînt prezentate bogate argumente privind caracterul autohton și romanic al culturii materiale din secolele VI—VII, precum și numeroase date și considerații privind raporturile dintre autohtoni și slavi în spațiul carpato-danubiano-pontic.

43 V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, ed. a II-a, București, 1974, p.37—42. Cf. și I. Mitrea. *Etnogeneza românilor în opera lui Vasile Pârvan*, în Suceava, anuarul muzeului județean, X, 1983, p. 847—851.

44 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI, e.n.* p. 49—50 ; Ioan Mitrea, *op. cit.*, Carpica, XII, 1980, p. 121, 128 ; Dan Gh. Teodor. *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V—XI e.n.*, Iași, 1981, p. 19—21.

45 Dan Gh. Teodor, *Elemente și influențe bizantine în Moldova, în secolele VI—XI*, în SCIV, 21, 1970, 1, p. 97—128 ; Ioan Mitrea, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în secolele VI—XI e.n.*, Carpica, XII, 1980, p. 101—114 ; Dan Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V—XI e.n.*, Iași, 1981, p. 27—42.

46 Dan Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați. De la origini și pînă în secolul al XIV-lea*, Iași, 1991, p. 82—91, 160—166.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Hanska, s-a creștinat aproape în masă în cursul secolelor VI—VII. Pătrunderea și generalizarea rapidă a creștinismului ortodox în spațiul carpato-nistrean a fost nu numai urmarea unor permanente și benefice legături cu lumea și civilizația bizantină ci și consecința caracterului romanic al populației din acest spațiu. Autohtonii romanici, latinofoni, din spațiul carpato-nistrean, ca de altfel din spațiul întregii Dacii, au preluat relativ rapid și ușor termenii fundamentali și perceptele creștinismului ortodox. Creștinismul a găsit un teren favorabil în regiunile de la nordul Dunării de Jos. Nu e vorba numai de prezența unei populații romanice, deci a unei lumi ce aparținea ariei civilizației romano-bizantine, ci și de starea psihologică a acestei lumi, aflată mereu în primejdie în condițiile determinate de marile migrații. În rîndurile unei populații mereu tulburate de neamurile în migrație, creștinismul primitiv „cu încărcătura sa umană" [47], găsea un teren favorabil, cu atît mai mult cu cît noua credință venea dinspre o lume, cea romano-bizantină, care mai reprezenta încă o speranță de protecție, în condițiile unor vremuri atît de tulburi [48]. După cum s-a subliniat deseori creștinismul a fost un factor de osmoză pentru elementul autohton romanizat, un factor ce a influențat pozitiv trăinicia și continuitatea fondului etno-cultural autohton. Pe bună dreptate s-a subliniat că în fapt „creștinismul a constituit pentru localnici un factor de civilizație, care i-a diferențiat față de populațiile în migrație și i-a unit în cadrul comunităților de obști sau confederații de obști" [49].

Prezența a numeroase obiecte paleocreștine, din secolul al VI-lea, în spațiul carpato-nistrean, vine să sprijine ipoteza noastră privind o posibilă protecție de natură politico-militară a Imperiului bizantin asupra acestor regiuni, cel puțin în vremea lui Justinian [50]. Se poate spune că ecourile măsurilor de sprijinire a creștinismului luate de Justinian [51] începînd cu 535 se resimt pînă departe în extremitatea nord-estică a spațiului carpato-nistrean, unde s-au găsit numeroase obiecte paleocreștine [52].

Atît dovezile privind răspîndirea creștinismului, cît și celelalte elemente de factură sau influență bizantină, alături de elementele de tradiție și factură autohtonă, descoperite în așezările din spațiul carpato-nistrean atestă prezența în secolele VI—VII, unei populații autohtone, romanice, parte integrantă a romanității vechii Dacii.

Estimările paleodemografice [53], bazate pe informațiile oferite de rezultatele cercetărilor arheologice, identificarea a peste 125 situri ar-

47 Guido A. Mansuelli, *Civilizațiile Europei vechi*, București, 1978, p. 82.
48 I. Mitrea, *op. cit.*, Carpica, XII, 1980, p. 113.
49 D. Berciu, *Studii — revistă de istorie*, 28, 1975, p. 1165.
50 I. Mitrea, *op. cit.*, Carpica, XII, 1980 p. 113.
51 Paul Mac Kendrik. *Pietrele dacilor vorbesc*, București, 1978, p. 131. Pentru creșterea rolului creștinismului în vremea lui Justinian, cf. N. Iorga, *Istoria vieții bizantine*, București, 1974, p. 68—72. Vezi și C. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Craiova, 1973. p. 118—119.
52 Vezi lucrările citate la notele 45 și 46.
53 Ioan Mitrea, *Estimări poleodemografice privind spațiul est-carpatic al României în secolele VI—X*, Carpica, XX, 1989, p. 315 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

heologice, ne pun în fața unei pînze relativ dense de populație dominant autohtonă alături de care a trăit, mai ales în secolul VII d. Chr., și o minoritate slavă.

Populația din spațiul carpato-nistrean, din secolele VI—VII, dominant autohtonă, era organizată în obști sătești [54]. Obștiile sătești, adevărate „romanii populare" [55], încă din secolul al VI-lea, au jucat un rol important nu numai în desfășurarea activităților economico-sociale, dar și în organizarea rezistenței în fața unor grupuri de migratori, precum și în reglementarea raporturilor dintre comunitățile autohtone și noii veniți. Populația băștinașă nu s-a retras „la munte" din fața migratorilor ci după depășirea urmărilor provocate de primele contacte, deseori a revenit în aceleași vetre sau a rămas în aceleași microregiuni. Fără îndoială că a existat o oarecare mobilitate a comunităților autohtone și în etapa secolelor VI—VII, dar această mobilitate s-a circumscris unei stabilități microzonale [56]

Evoluția comunităților umane, respectiv a obștilor sătești sau „romaniilor populare", dezvoltarea activităților economice și militar-politice, v-a determina, cu timpul, reunirea acestor obști, grupate de-a lungul văilor unor rîuri, în depresiunile subcarpatice și zonale deluroase, în uniuni de obști, nuclee ale viitoarelor cnezate și voievodate ce se vor contura vizibil încă din secolele VIII—IX.

Ansamblul structurilor economico-sociale și etno-culturale, specifice secolelor VI—VII din spațiul carpato-nistrean, definesc, în fond, un model cultural autohton, cu rădăcini în structurile geto-dacice și daco-romanice, care se diferențiază net de structurile caracteristice populațiilor în migrație și celor sedentarizate în zonele limitrofe teritoriului carpato-danubiano-pontic.

Acest model cultural autohton [57], romanic în secolele VI—VII, specific de fapt întregului spațiu carpato-danubiano-pontic, se definește, în esență, prin următoarele trăsături caracteristice autohtonia, romanitatea și stabilitatea marii majorități a populației; o economie bazată pe cultivarea pămîntului, mai ales pe agricultura de vale, creșterea animalelor, (între specii și unele incompatibile cu nomadismul), practicarea a numeroase meșteșuguri, între care și extragerea și prelucrarea minereului de fier; forme specifice de organizare social-economică și politico-militară, respectiv obștile sătești sau „romaniile populare"; omogenitatea lingvistică (latina populară) și religioasă (generalizarea creștinismului); apariția și accentuarea treptată a unor diferențieri economice.

54 Eugenia Zaharia, *Rolul istoric al obștilor sătești. Contribuție la cunoașterea istoriei românilor în mileniul I. Închinarea țărănimii române,* în Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui, II, 1980, p. 133—143.

55 N. Iorga, *La „Romanie" danubienne et les barbares au VI-e siécle,* în Revue belge de philologie et d'histoire, III, 1942. p. 36.

56 I. Mitrea, *Continuitatea și cercetarea arheologică microzonală,* în Ateneu, Bacău, nr. 151, iunie 1982, p. 11.

57 I. Mitrea, *op. cit.*, Carpica, XX, 1989, p. 334; idem, Carpica, XXI, 1990, p. 101.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pe baza modelului cultural autohton, romanic din secolele VI—VII se va dezvolta modelul cultural vechi românesc începînd cu secolul al VIII-lea d. Chr., moment în care se încheie procesul de etnogeneză a românilor.

Realitățile arheologice și etno-culturale din spațiul carpato-nistrean, în secolele VI—VII, se încadrează organic în realitățile istorico-arheologice specifice întregului teritoriu al vechii Dacii, jalonînd drumul devenirii istorice de la geto-daci la daco-romanici și de la daco-romanici la români.

RÉALITÉS ARCHÉOLOGIQUES ET ETHNO-CULTURELLES DANS L'ESPACE COMPRIS ENTRE LES CARPATES ET LE DNIESTR AUX VIe—VIIe SIÈCLES

Résumé

Dans l'ouvrage, l'auteur jette un regard d'ensemble sur les réalités archéologiques et etno-culturelles de l'espace carpato-dniestrien aux VIe—VIIe siécles apr. J. C.

En faisant la constatation que dans l'espace sus-mentionné on connaît jusqu'a présent plus de 125 sites archéologiques datant des VIe—VIIe siécles et que dans beaucoup de ces sites, comme seux de Sipot-Suceava, Botoșana, Davideni, Dodești, Hanska et Kodîn, on a fait des recherches de plus grande ampleur et que, par consequent, on a recueilli un riche matériel documentaire, l'auteur tente dans son ouvrage une reconstitution de l'histoire de cet espace à l'époque susmentionée.

C'est le complexe culturel Costișa — Botoșana — Hanska qui est caracteristique pour l'éspace carpato-nistrean aux VIe—VIIe siécles.

Aprés une présentation du contenu de la culture Costișa-Botoșana-Hanska, c'est-à-dire des types d'agglomérations, d'habitations et d'annexes, ainsi que de l'inventaire découvert, on insiste sur les rapports entre les autochtones et les Slaves, sur les rapports avec la civilisation et le monde byzantins, sur les problémes concernant la propagation du christianisme dans ces régions.

En prenant pour base ces réalités archéologiques, on tente de définir les structures économico-sociales et ethno-culturelles caractéristiques de l'espace carpato-dniestrien aux VIe—VIIe siécles. On définit ensuite un modele culturel autochtone qui, aux VIe—VIIe siécles apr. J.C., s'avére roman dans son essence.

C'est sur la base de ce modèle culture autochtone, roman, des VIe—VIIe siécls que se développera la modéle culturel roumain ancien à partir du VIIIe siécle apr. J.C.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MONEDE BIZANTINE DIN COLECȚIA MUZEULUI „VASILE PÂRVAN" DIN BÎRLAD

de ERNEST OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU
și EUGENIA POPUȘOI

Colecția muzeului „Vasile Pârvan" din Bîrlad numără, alături de monede antice, medievale și moderne și un lot de 40 de piese bizantine și de tip bizantin (emise de statele întemeiate pe teritoriile bizantine, înainte sau după Cruciada din 1204). Monedele se înșiruie pe un interval cronologic larg, care începe la sfîrșitul secolului al V-lea și se termină în primul sfert al secolului al XIII-lea. Toate monedele sînt de bronz sau dintr-un biloń cu un conținut foarte redus de argint.

Ele au rămas pînă în prezent necunoscute specialiștilor care s-au ocupat de studiul circulației monedei bizantine pe teritoriul României, sau în spațiul dintre Carpații Orientali, Nistru și Marea Neagră. Aceste monede fac parte din vechea colecție a muzeului, constituită înainte de anii '50. În registrele de evidență nu se păstrează date precise privind locul lor de proveniență. Cîteva piese (nr. 14 și 28 din catalog) au fost donate la începutul anilor '60 de către părintele N. Ursăcescu, din Curteni, un sat de lîngă Huși (jud. Vaslui). Prezența unor asemenea însemnări este importantă, căci părintele, un pasionat numismat amator, a funcționat ca preot, înainte de primul război mondial, la Nalbant, jud. Tulcea. Există posibilitatea teoretică, ca cele două monede donate să provină din Dobrogea, dar acest lucru este destul de puțin probabil. Este dificil de crezut că părintele Ursăcescu a putut păstra timp de o jumătate de secol, prin vîltoarea evenimentelor provocate de cele două războaie mondiale, monedele sale colecționate în zona Nalbantului, și din alte localități din nordul Dobrogei. Mai degrabă credem că și aceste monede provin tot din Moldova, probabil de prin împrejurimile Curtenilor sau Hușilor. Deși, colecția Muzeului „Vasile Pârvan" conține și unele monede care nu au fost semnalate, pînă în prezent, în cadrul descoperirilor de la Est de Carpați, structura ei seamănă, destul de mult, cu cea oferită de ansamblul descoperirilor de monede bizantine publicate de pe teritoriul Moldovei [1],

1. Asupra descoperirilor de monede bizantine pe teritoriul Moldovei cf. C. Preda, Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană, în SCIV, 23, 1971, p. 375—415, passim ; A. A. Nudel'man, Topografija kladov i nakhodok edinichnyh monet', Chișinău, 1976, p. 81—88, idem, Očerki istorii monetnogo obraščenija v Dnestrovsko-prutskom regione, Chișinău, 1985, p. 58—89 și 171—175 ; V. Spinei, Moldova în secolele XI—XIV, București, 1982, p. 96—99 și 216—217 și idem, Monede bizantine din spațiul est-carpatic, în SCN, 8, 1984, p. 77—83 ; V. Butnariu, Răspîndirea monedelor bizantine din secolele VI—VII în teritoriile car-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sau a celor inedite, cercetate de noi în diferite colecții muzeale sau particulare din această provincie. De aceea credem că cea mai mare parte a pieselor bizantine sau de tip bizantin din colecția Muzeului „Vasile Pârvan" provin din descoperiri făcute în perioada interbelică pe raza orașului Bîrlad și în împrejurimile sale.

De altfel în zona orașului Bîrlad sînt cunoscute mai multe puncte unde au fost descoperite urme de locuire din perioada secolelor VII—XIV Cercetările arheologice au evidențiat existența unei așezări importante în punctul Prodana[2] în secolele XIII—XIV. Proveniența din zona Bîrladului a monedelor pe care le prezentăm apare și mai plausibilă, dacă ținem seama de numărul destul de mare de descoperiri de acest fel în zona Bîrlad-Vaslui. Concentrarea descoperirilor de monede bizantine, ca și a celor, mai tîrzii, ale Hoardei de Aur și de imitații chiote sau din Lesbos ale ducaților de aur venețieni semnalate pînă în prezent în aceeași arie se explică, în bună măsură, prin poziția extrem de favorabilă a zonei Bîrladului. Ea a fost în permanență un important nod rutier și comercial pe drumul care controla accesul dinspre M. Neagră și Dunăre spre centrul și nordul Moldovei.

Lotul de monede publicat acum conține cîteva exemplare rare sau semnalate pentru prima oară în cadrul descoperirilor din Moldova. Astfel piesa nr. 1 din catalog, un follis de la Anastasius I (491—518), face parte din prima emisiune bătută imediat după reforma monetară din anul 498. Deși pe teritoriul Moldovei se cunosc cîteva descoperiri de monede de la acest împărat, este pentru prima oară cînd se semnalează un exemplar de acest fel, căci celelalte piese fac parte din emisiuni mai tîrzii. Asemenea piese sînt rare, chiar și în cadrul descoperirilor din Dobrogea. La nord de Dunăre nu cunoaștem decît o singură monedă din această emisiune, provenind de la Drobeta, deci tot din zona controlată direct de Imperiul bizantin. Tot singulare sînt pînă acum și sferturile de follis de la Justinianus I (527—565) și Mauricius Tiberius (585—602), (nr. 2 și 5 din catalog). Destul de rare pe teritoriul Moldovei, ca și în întreg spațiul nodr danubian, sînt și monedele de la Phocas (602—610), din care colecția de la Bîrlad posedă o jumătate de follis (nr. 6 din catalog). Între monedele bizantine din colecția muzeului din Bîrlad de un mare interes documentar se numără și cei doi folles de la Constans al II-lea (641—668),

---

pato-dunărene, în BSNR, 77—79, 1983—1985, 131—133, p. 199—235 passim; V. Mihăilescu-Bîrliba și V. Butnariu, Descoperiri monetare din Moldova, în Arheologia Moldovei, 12, 1988, p. 319; E. S. Stoljarik, Anonimye folissy Vizatii X—XI vv. v Severnom—Zapadnom Pričernomor'e, în Numizmatičeskie issledovanija po istorii Jugo-Vostočnoj Evropy, Chișinău, 1990, p. 104—112; T. N. Kokoržičkaja și E. S Stoljarik, Pozdnerimskie i vizantijskie monety v mezdurečie Dnepra i Pruta (70—80gg.), ibidem, p. 112—118.

2. Asupra descoperirilor arheologice din perioadă secolelor VII—XI de la Bîrlad cf. D. Gh. Teodor, Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului român, Iași, 1978, p. 69, 73—75, 106—108. Pentru descoperirile din perioada secolelor XIII—XIV cf. V. Spinei, Începuturile vieții urbane la Bîrlad și problema berladnicilor, în Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol", 16, 1979, p. 271—293 (mai departe abreviat A II A—Iași).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

(nr. 7 şi 8 din catalog). Ei fac parte printre puţinele monede de bronz ale acestui suveran bizantin care se cunosc pe teritoriul moldovenesc. Asemenea monede sînt rare nu numai la Nord de Dunăre ci şi în Dobrogea. Împreună cu alte emisiuni ale lui Phocas şi Heraclius provenite din zona de la răsărit de Carpaţi, monedele lui Constans al II-lea dovedesc menţinerea unor firave legături între populaţia din acest spaţiu geografic şi Imperiul bizantin pînă spre mijlocul secolului al VII-lea.

Seria monedelor bizantine din colecţia Muzeului „Vasile Pârvan" se reia cu folles anonimi clasa A 3 (atribuiţi ultimei părţi a domniei lui Vasile al II-lea şi Constantin al VIII-lea, cca. 1019—1028), (nr. 10 din catalog) şi prin doi folles anonimi clasa C (atribuiţi domniilor lui Mihail IV-lea, Mihail al V-lea şi Zoe cu Theodora, 1034—1042), (nr. 10—11 din catalog). Ei se adaugă unui număr deja destul de mare de folles anonimi din secolul al XI-lea proveniţi din zona Bîrlad-Vaslui, ca şi din Moldova, în general. Relativ rare în cadrul descoperirilor de monede bizantine de pe teritoriul dintre Carpaţii Orientali şi Nistru sînt piesele ca follisul lui Constantin al X-lea (1059—1067), (nr. 12 catalog) şi cel anonim clasa G (atribuit lui Roman al IV-lea, 1068—1071), (nr. 13 din catalog). Raritatea acestor piese în cadrul descoperirilor din Moldova, ca şi pe întreg spaţiul de la nord de Dunăre se explică prin reducerea drastică a legăturilor populaţiei locale cu provinciile dunărene ale Imperiului bizantin, după anii '50 ai secolului al XI-lea, în urma declanşării atacurilor masive şi reînnoite ale pecenegilor la sud de Dunăre.

Colecţia Muzeului „Vasile Pârvan" prezintă o proporţie neobişnuit de înaltă, pentru descoperirile din Moldova, de monede din secolele XII—XIII. Astfel, Alexios I Comnenul (1081—1118) este reprezentat prin patru stamena, emise după reforma monetară din anii 1092/3, (nr. 14-17 din catalog). Dintre acestea, trei stamena fac parte din ultima emisiune constantinopolitană, iar o piesă (nr. 17 din catalog), un exemplar rar, provine dintr-un atelier provincial thracic, plasat ipotetic, la Adrianopolis sau Philippopolis. Cîteva monede de la Alexios I erau deja cunoscute în Moldova, dar numărul de piese din colecţia bîrlădeană întrece cantitativ tot ce era cunoscut pînă acum ca descoperire monetară de la acest împărat în spaţiul geografic de la est de Carpaţi. În lotul de mo-

3. În colecţia Muzeului „Vasile Pârvan" se păstrează de asemenea două monede de bronz ale Hoardei de Aur. Una din ele este o emisiune anonimă a atelierul din Qrym de la sfîrşitul secolului al XIII-lea, iar cealaltă o emisiune de acelaşi fel, provenită din atelierul de la Saqči (Isaccea), datată la începutul secolului al XIV-lea. Privitor la circulaţia pe teritoriul Moldovei a monedelor tătăreşti emise în zona Gurilor Dunării cf. E. Oberländer-Târnoveanu, Documente numismatice privind relaţiile spaţiului est-carpatic cu zona Gurilor Dunării în secolele XIII—XIV, în AIIA-Iaşi, 22, 1985, 2, p. 585—588.

Tot în această colecţie se mai păstrează o monedă de aur (1/2 ducat ?) emisă de genovezii din Chios în timpul primului doganat al lui Tommaso di Campofregos şi un ducat emis de către seniorul genovez al Metelinului (Lesbos), Dorino I Gattilusio (1400—1449). Pentru circulaţia în Moldova a monedelor emise de posesiunile genoveze din Levant cf. O. Iliescu, La monnaie génois dans les Pays roumains. XIII—XV siècles în Colocviul româno-italian „Genovezii la Marea Neagră în secolele XIII—XIV, Bucureşti, 27—28 martie 1975", Bucureşti, 1977, p. 168—169.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nede bizantine al Muzeului din Bîrlad se păstrează de asemenea patru stamena de la Ioan al II-lea (1118—1143), (nr. 18—21 din catalog), toate aparţinînd celei de a doua emisiuni a atelierului de la Constantinopol. Ele sînt primele monede de la Ioan al II-lea menţionate în zona cuprinsă între Carpaţi şi Prut, căci pe teritoriul Basarabiei erau deja cunoscute două descoperiri. Seria monedelor bătute de împăraţii din dinastia Comnenilor din colecţia publicată de noi se încheie cu două stamena de la Manuel I (1143—1180). (nr. 22 şi 23 din catalog). O piesă aparţine primei emisiuni. iar cea de a doua ultimei (celei de a IV-a) bătute de atelierul de la Constantinopol. Şi în cazul monedelor lui Manuel I Comnen, lotul de la Bîrlad contribuie în mod substanţial la îmbogăţirea cunoştinţelor noastre despre circulaţia monedelor acestui împărat pe teritoriul Moldovei, căci pînă acum se cunoşteau doar cîteva descoperiri din această perioadă. Este pentru prima oară cînd se semnalează o piesă din prima emisiune. Descoperirile cunoscute pînă acum constau, în special, din stamena databile spre sfîrşitul domniei (1170—1180).

Nu mai puţin surprinzător este numărul mare de monede de la ultimii împăraţi bizantini din secolul al XII-lea şi începutul secolului următor care se găsesc în colecţia Muzeului „Vasile Pârvan" din Bîrlad. Astfel, Isaac al II-lea (1185—1195) este reprezentat prin trei stamena, (nr. 24—26 din catalog), iar Alexios al III-lea (1195—1203), prin nu mai puţin de şapte monede, (nr. 23—33 din catalog). Este de prisos să mai subliniem că asemenea monede erau în prezent aproape necunoscute în cadrul descoperirilor din Moldova de la vest de Prut. Doar pe teritoriul Basarabiei erau semnalate monede de la Alexios al III-lea. Tot o noutate în acest spaţiu este apariţia imitaţiilor după monedele bizantine emise de autorităţile Ţaratului vlaho-bulgar. Deşi ele au ca prototip emisiuni ale lui Manuel I, Isaac al II-lea şi Alexios al III-lea, separarea originalelor de copii este destul de uşoară. Ultimele se disting prin factura grosolană a baterii, prin greutatea mai mică şi prin faptul că nu respectă sistemul de mărci secrete de monetărie, specific atelierelor bizantine din secolul al XII-lea. Colecţia muzeului bîrlădean conţine patru stamena din această categorie, (nr. 34—37 din catalog). Două piese aparţin tipului A, (după clasificarea lui M. F. Hendy), (nr. 34—35 din catalog), una se înscrie în tipul B, (nr. 36 din catalog), iar ultima în tipului C (nr. 37 din catalog). Aceste imitaţii se pot data, în linii mari, între 1195/1200—1225. Din cîte ştim, descoperiri de monede ale primilor ţari vlaho-bulgari nu au mai fost semnalate pe teritoriul moldovenesc. Excepţie face o monedă tăiată, provenită de la Bîrlăleşti (jud. Vaslui). Ea a fost publicată iniţial ca o emisiune a unui împărat neidentificat al Imperiului de Thessalonic. În realitate este vorba de un stamenon de tip imitativ, atribuit domniei lui Ioan Asan al II-lea (1218—1241) [4]. Faptul că moneda de la Bîrlăleşti este

4. Moneda a fost publicată de către O. Iliescu, Sur les monnaies byzantines coupées, découvertes en Roumanie, în Actes du XIV congrès international des études byzantines. Bucarest, 6—12 septembrie, 1971, vol. III, Bucureşti, 1976, p. 193 şi 196. Piesa a fost atribuită unui împărat neprecizat al Imperiului de Thessalonic (1224—1246). În urma cercetării atente a fotografiei acestei piese am ajuns la concluzia că în realitate este vorba de un fragment dintr-un stamenon cu modul

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tăiată total îi dublează importanţa documentară, căci acest fenomen monetar s-a petrecut în zona de nord-est a Balcanilor şi la Gurile Dunării în perioada 1241—1261. Este evident că ea a ajuns în zona Bîrlăleştilor în perioada de după marea invazie mongolă din 1241/1242, fiind singura descoperire de acest fel din Moldova acestei epoci. Monede ale primilor Asenizi ca şi piese tăiate total se cunosc însă, la nord de Dunăre, în mai multe descoperiri din Muntenia, Oltenia, Banat şi Transilvania. Ele dovedesc continuitatea relaţiilor populaţiei româneşti cu lumea sud-dunăreană, în ciuda marilor transformări politico-militare care s-au petrecut la Dunărea de Jos în ultimul deceniu al secolului al XII-lea şi prima jumătate a secolului următor. Lotul de monede de tip bizantin din secolul al XIII-lea pe care-l publicăm se încheie cu trei stamena devalorizate (cu modul mic), emise de împăraţii latini de Constantinopol în anii 1204/5—1220, (nr. 38—40 din catalog). Toate aparţin tipului A (după clasificarea lui Hendy). Nici asemenea emisiuni nu erau cunoscute pînă acum din Moldova. Prezenţa lor a fost deja semnalată în cîteva locuri, la nord de Dunăre, în Muntenia, Oltenia, Banat şi Transilvania, unde imitaţiile latine cu modul mic tip A apar cel mai frecvent în cadrul descoperirilor din prima jumătate a secolului al XIII-lea [5].

Frecvenţa neobişnuit de mare a monedelor din ultimele două decenii ale secolului al XII-lea şi începutul celui următor în cadrul colecţiei Muzeului „Vasile Pârvan" din Bîrlad ne îndeamnă să credem că acestea (cu excepţia celor donate de pr. N. Ursăcescu) ar putea proveni dintr-un tezaur. Structura lotului seamănă destul de bine cu cea a tezaurelor datînd din primul sfert al secolului al XIII-lea descoperite în Muntenia, Banat, Transilvania, dar mai ales la sud de Dunăre, în Dobrogea şi Bulgaria. Cercetările recente au permis punerea în evidenţă a existenţei unui orizont de tezaure databil în anii '20—'30 ai secolului al XIII-lea pe teritoriul Munteniei de Est şi în Dobrogea. Îngroparea acestor tezaure a fost pusă în legătură cu tulburările provocate de deplasarea spre Vest a unor grupuri de cumani nord pontici, în intervalul cuprins între 1223—1239 [6].

Lotul de monede bizantine şi de tip bizantin din colecţia Muzeului „Vasile Pârvan" din Bîrlad se dovedeşte a fi de o importanţă ştiinţifică deosebită. Informaţiile pe care le oferă nu se referă numai la mai buna cunoaştere a istoriei unei localităţi cu un destin aparte în istoria Moldovei, căci Bîrladul este unul dintre primele centre urbane din această zonă, fiind menţionat în izvoarele istorice încă din secolele XII—XIII. Concentrarea de monede bizantine din secolele V—XIII în aria învecinată

---

care, Constantinopol. tip N (Hendy, p. 194—195, pl. 26, nr. 14—15). Monedele din tipurile D—T (U) din acest grup au fost atribuite lui Ioan Asan al II-lea (1218—1241) de către M.D. Metcalf. The Peter and Paul Hoard : Bulgarian and Latin Imitative Trachea in the Time of Ivan Asen II, în Numismatic Chronicle, 13, 1973, p. 149. Această reatribuire ni se pare mult mai plauzibilă şi am urmat-o şi noi.

5. Cf. E. Oberländer-Târnoveanu, Cîetva observaţii asupra structurii şi datării unor tezaure bizantine din colecţia Muzeului Naţional de istorie a României, în Cercetări Numismatice, 6, 1991, p. 76—84.

6. Vezi în acest sens E. Oberländer-Târnoveanu, Tezaurul de la Deduleşti (jud. Brăila) reconsiderat, în Istros, 6, 1992, (sub tipar).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Bîrladului pare să confirme importanța deosebită a acestei regiuni încă din această epocă, ca și strînsele legături ale populației de aici cu provinciile dunărene ale Imperiului. Fără îndoială că, multe informații științifice oferite de publicarea acestei colecții vor contribui și la îmbogățirea cunoștințelor noastre despre circulația monedei bizantine pe teritoriul Moldovei.

CATALOG

Prescurtări

DOC = Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, ed. A.R. Bellinger și Ph. Grierson, Dumbarton, Oaks, vol. II, Phocas to Theodosius III 602—717, part 2, Heraclius Constantine to Theodosius III, ed. Ph. Grierson. D. O., 1968, fol. III, Leo III to Nicephorus III. part 2, Basil I to Nicephorus III, ed. Ph. Grierson, D. O., 1973.

MIB = Wolfgang Hahn, Moneta Imperii Byzantini, vol. I, Von Anastasius I. bis Justinianus I. (491—565), Einschliesslich der ostgotischen und pandalischen Prägungen, Viena, 1973, vol. II, Von Justinus II. bis Phocas (565—610), Einschliesslich der Prägungen der Heraclius-Revolte und mit nachträgen zum 1. Band, Viena, 1973.

CBNP = C. Morrisson, Catalogue des monnaies byzantines de la Bibliotehèque Nationale, vol, I, D'Anastase I er à Justinien II (491—711), Paris, 1970, vol .II, De Philippicus à Alexis III, Paris, 1970.

Hendy = M. F. Hendy, Coinage and Money in Byzantine Empire 1081—1261, Dumbarton Oaks, 1969.

MVPB = Muzeul „Vasile Pârvan".

* marchează piesele ilustrate, nr. fotografiei fiind identic cu cel din catalog.

A) IMPERIUL BIZANTIN

ANASTASIVS I.

(491—518)

FOLLES

* 1. AE. 6,90 g 24 x 23,5 mm.
MIB, I, 22, 1. Constantinopolis, anii 498m507.
DOC, I, 1, 16.
CBNP, I, 11—12.
MVPB Inv B. 7.293.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

JUSTINIANVS I
(527—565)

1/4 FOLLES

* 2. AE. 1,32 g ↓ 16 mm.
MIB, I, 99. Constantinopolis, anul X/X/X/VII ? = 562 — 563.
DOC, I, 1, 95.
CBNP, I, 96, dar alt an.
MVPB Inv. B. 1586.

JVSTINVS al II-lea
(565—578)

FOLLES

* 3. AE. 9,80 g ↓ 29,5 x 28 mm.
MIB, II. 46. a, Nikomedia, off. A, anul Y = 570—571.
DOC, I, 1, 97 b.
CBNP, I, 18.
MVPB Inv. B. 2428.

MAVRICIVS TIBERIVS
(582—602)

1/2 FOLLES

* 4. AE. 5,30 g ↓ 23,3 x 21,5 mm.
MIB, II, 69. C, Constantinopolis, off. A, anul II = 583—584.
DOC, I, 110. a.
CBNP, I, 37, dar alta off.
MVPB Inv. B. 3196.

1/4 FOLLES

* 5. AE. 3,25 g ↑ 18 x 15 mm.
MIB, II, 73. C, Constantinopolis, off. g, anii 582—602.
DOC, I, 1, 65. c.
CBNP, I, 47, dar alta off.
MVPB Inv. 7296.

PHOCAS
(602—610)

1/2 FOLLES

* 6. AE. 5,80 g ↑ 24 x 23 mm.
MIB, II, 65. a, Constantinopolis, off. E, anii 603—610.
DOC, I, 1, 36. c, dar alta off.
CBNP, I, 17.
MVPB Inv. B. 3013.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CONSTANS al II-lea
(641—668)

FOLLES

* 7. AE. 6,20 g ↘ 21 x 19 mm.
DOC. II, 2, 59, Constantinopolis, off. ?, anul II = 642—643, clasa 1.
CBNP, I, 1—8.
MVPB Inv. B. 3011.
* 8. AE. 4,60 g ↑ 23,5 x 18,5 mm.
DOC, II, 2, 80. c, Constantinopolis, off, E. anul X/U/I = 656—657, clasa 8.
CBNP, I, 28.
MVPB Inv. B. 1652.

FOLLES ANONIM CLASA A 3
(VASILE al II-lea şi CONSTANTIN al VIII-lea)
(1019—1028)

* 9. AE. 8,50 g ↓ 27 x 26 mm.
DOC. III, 2, p. 665—666, A. 2. 39, 1—6, Constantinopolis, anii 976(?) —c. 1030/35, clasa A2, var. 39.
D. M. Metcalf, Interpretation of the Byzantine 'Rex Regnantium' Folles of Class A ca. 970—1030, în NC, 10, 1970, p. 199—219.
CBNP, II, 54.
MVPB Inv. B. 7299.

FOLLES ANONIM CLASA C
(MIHAIL al IV-lea ; MIHAIL al V-lea ; ZOE şi THEODORA)
(1034—1042)

*10. AE. 9,85 g ↓ 28,5 x 26,5 mm.
Tăiată. Surfrapată.
DOC, III, 2, p. 681—685, C, 1—48, Constantinopolis, anii (1042(?) — c. 1050 ,clasa C.
CBNP, II, 86—106.
MVPB Inv. 3002.
*11. AE. 8,70 g ↓ 30 x 26 mm.
MVPB Inv. B. 7298.

CONSTATIN al X-lea DUCAS
(1059—1067)
FOLLES

*12. AE. 10,90 g ↓ 26,5 x 22,5 mm.
DOC, III, 2 p,. 774—776, 8. 1—32, Constantinopolis, anii 1059—1067, clasa 1.
CBNP, II, 2—29.
MVPB Inv. B. 3195.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

FOLLES ANONIMI CLASA G
(ROMAN al IV-lea)
(1068—1071)

*13. AE. 6,20 g ↓ 27 x 26,5 mm.
Surfrapată peste Constantin X, clasa 2.
DOC, III, 2, p. 692—694, G. 1—28, Constantinopolis, anii c. 1065—c. 1070, clasa G.
CBNP, II, 125—148.
MVPB Inv. B. 7297.

ALEXIOS I COMNEN
(1081—1118)

STAMENA
(1092/3—1118)

*14. BILL. 4,00 g ↓ 27 x 25 mm.
Col. Ursăcescu.
Hendy, p. 86, pl. 7, nr. 5—6, Constantinopolis, emis. a-IV-a.
CBNP, II, 7—9.
MVPB Inv. B. 1732.
*15. BILL. 3,80 g ↓ 28,5 x 25 mm.
Perforată rv.
MVPB Inv. B. 1576.
*16. BILL. 2,55 g ↓ 27 x 25,5 mm.
MVPB Inv. B. 2907.
*17. BILL. 3,70 g ↓ 27,5 x 26 mm.
Hendy. p. 87, pl. 7, nr. 8—9, Philippopolis ?.
CBNP, II, 01, Adrianopolis.
MVPB Inv. B. 2897.

IOAN al II-lea COMNEN
(1118—1143)
STAMENA

*18. BILL. 3,80 g ↓ 28 x 27 mm.
Hendy, p. 105, pl. 10, nr. 9—10, Constantinopolis, emis. a-II-a, var. A
CBNP, II, 2—4.
MVPB Inv. B. 1580.
*19. BILL. 3,00 g ↓ 27,5 x 2,5 mm.
MVPB Inv. B. 1745.
*20. BILL. 3,60 g ↓ 28,5 x 28 mm.
Hendy, p. 105, pl. 10, nr. 11, pl. 11, nr. 1—2, Constantinopolis, emis. a-II-a, var. B.
CBNP, II, 2—4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MVPB Inv. B. 1712.
*21. BILL. 1,80 g ↓ 29 x 27 mm.
Fragmentară.
MVPB Inv. B. 1710.

MANUEL I COMNEN
(1143—1180)
STAMENA

*22. BILL. 4,20 g ↓ 28,5 x 26,5 mm.
Hendy, p. 116, pl. 14, nr. 12—13, Constantinopolis, emis, I-a, var. B.
CBNP, II, 02.
MVPB Inv. B. 1584.
*23. BILL. 3,05 g ↓ mm.
Hendy, p. 118, pl. 16, nr. 1—6, Constantinopolis, emis. a-IV-a, var. A.
CBNP, II, 27.
MVPB Inv. B. 1573.

ISAAC al II-lea ANGELOS
(1185—1195)

STAMENON

*24. BILL. 2,90 g ↓ 27 x 26 mm.
Hendy, p. 145, pl. 21, nr. 1—4, Constantinopolis, var. C.
CBNP, II, 38.
MVPB Inv. B. 1725.
*25. BILL. 3,60 g ↓ 31 x 26 mm.
Hendy, p. 145, pl. 21, nr. 5—7 Constantinopolis, var. D.
CBNP, II, 10.
MVPB Inv. B. 1711.
*26. BILL. 3,00 g ↓ 30,5 x 27,5 mm.
MVPB Inv. B. 1576.

ALEXIOS al III-lea ANGELOS
(1195—1203)

STAMENA

*27. BILL. 5,02 g ↓ 27,7 x 26,8 mm.
Hendy, p. 151, pl. 23, nr. 1—7, Constantinopolis, var. I.
CBNP, II, 1—16.
MVPB Inv. B. 1653.
*28. BILL. 3,60 g ↓ 28,5 x 24,5 mm.
Dublu perforata (modern). Col. Ursăcescu.
MVPB Inv. B. 1574.
29. BILL. 3,60 g ↓ 26 x 25 mm.
MVPB Inv. B. 1578.
*30. BILL. 3,10 g ↓ 26,5 x 25 mm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MVPB Inv. B. 1026.
*31. BILL. 3,10 g ↓ 26 x 23 mm.
MVPB Inv. B. 1585.
*32. BILL. 2,70 g ↓ 27 x 25 mm.
MVPB Inv. B. 1730.
*33. BILL. 2,60 g ↓ 27 x 21 mm.
Hendy, p. 151, pl. 23, nr. 8—12, Constantinopolis, var. II.
CBNP, II, 1—16.
MVPB Inv. B. 1575.

ȚARATUL ASĂNEȘTILOR
IMITAȚII ANONIME DUPĂ MONEDA BIZANTINĂ
(circa 1200—1225)
STAMENA

*34. BILL. 2,70 g ↓ 25 x 24,5 mm.
Hendy, p. 218, pl. 24, nr. 1—4, imitații bulgare tip A.
MVPB Inv. B. 1739.
*35. BILL. 2,07 g ↓ 29,5 x 29 mm.
MVPB Inv. B. 1650.
*36. BILL. 3,50 g ↓ 24 x 22,5 mm.
Hendy, p. 218, pl. 24, nr. 10—14, imitații bulgare de tip B.
MVPB Inv. B. 1582.
*37. BILL. 1,90 g ↓ 23 x 20 mm.
Hendy, p. 218, pl. 24, nr 15, pl. 25, nr. 1—5, imitații bulgare tip C.
MVPB Inv. B. 1583.

IMPERIUL LATIN DE CONSTANTINOPOL
IMITAȚII ANONIME ALE PRIMILOR ÎMPĂRAȚI LATINI
(1204/5—1220)

STAMENA DEVALORIZATE

*38. BILL. 2,05 g ↓ 19,5 x 17,5 mm.
Hendy, p. 198, pl. 29, nr. 1—3, imitații latine cu modul mic tip A.
MVPB Inv. B. 7295.
*39. BILL. 1,80 g ↓ 21 x 20 mm.
MVPB Inv. B. 1581.
*40. BILL. 1,70 g ↓ 21,5 x 21 mm.
MVPB Inv. B. 1577.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MONNAIES BYZANTINES DE LA COLLECTION DU MUSÉE „VASILE PÂRVAN" DE BÎRLAD

Résumé

Les auteurs publient un nomber de 40 monnaies en bronze et bas billon byzantine datant de la fin du Ve jusqu'au commencement du XIIIe siécle, de la collection du Musée „Vasile Pârvan" de Bîrlad (dép. de Vaslui). Les monnaies font partie de l'ancienne collection, en grande partie, constituée avant les années '50. Toutes les monnaies, á l'exception des pièces des nos. 14 et 28 du catalogue, proviennent des trouvailles faites á Bîrlad ou dans les alentours de cette ville. Malheuresément on ignore quand et comment ces pièces ont été découvertes. Les monnaies des nos. 14 et 28 du catalogue ont été données au musée par le prêtre N. Ursăcescu de Curteni, (dép. de Vaslui). Elles ont été trouvées autour de ce village ou de la ville de Huşi.

Le lot des monnaies byzantines de la collection du Musée „Vasile Pârvan" de à la suivante composition :

1. Anastase I — follis (1 ex.).
2. Justinien I — 1/4 follis (1 ex.).
3. Justin II — follis (1 ex.).
4. Maurice Tibère — 1/2 follis (1 ex.) et 1/4 follis (1 ex.).
5. Phocas — 1/2 follis (1 ex.).
6. Constant II — follis (2 ex.).
7. Follis anonyme classe A 3, Bellinger var. 39 (1 ex.).
8. Follis anonyme classe C (2 ex.).
9. Constantin X et Eudocie — follis (1 ex.).
10. Follis anonyme classe G — (1 ex.).
11. Alexis I — stamena (4 ex., trois frappés á Constaninopole et un à Philippopolis ou Adrianople).
12. Jean II — stamena (4 ex.).
13. Manuel I — stamena (2 ex.).
14. Isaac II — stamena (3 ex.).
15. Alexis III — stamena (7 ex.).
16. Imitations bulgare type A — stamena (2 ex.).
17. Imitations bulgares type B — stamena (1 ex.).
18. Imitations bulgares type C — stamena (1 ex.).
19. Imitations latines, Constantinople, type A (petits modules) — stamena (3 ex.).

Selon les auteurs les stamena des nos. 23 — 27 ; 29—40 du catalogue font partie, très probablement, d'un trésor qui a été cachè dans le deuxieme quart du XIIIe siécle.

Les monnaies de la collection du Musée de Bîrlad offrent des données trèe importantes sur le passé de cette ville au Bas Moyen Âge, comme sur la circulation des émissions byzantines ou du type byzantine sur le territoire de la Moldavie pendant les Ve—XIIIe siécles.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1

2

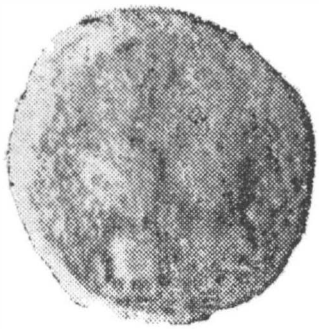

3

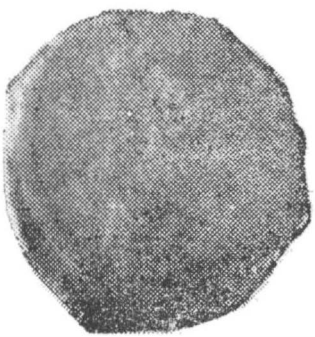

4

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

5

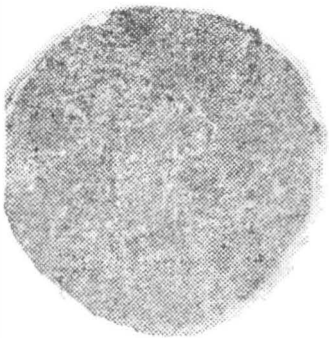

6

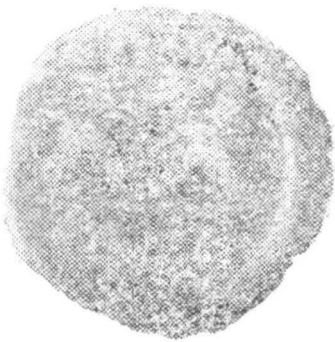

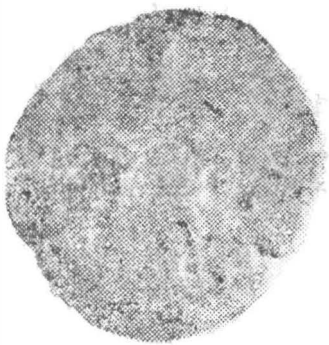

7

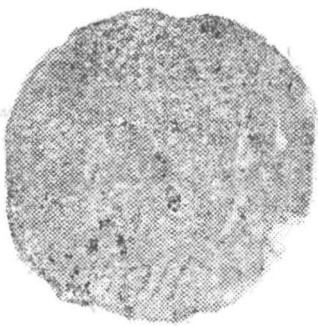

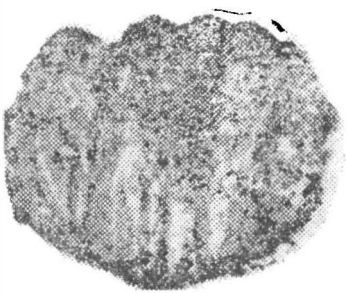

8

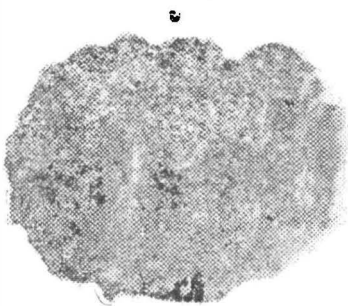

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

9

10

11

12

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

13

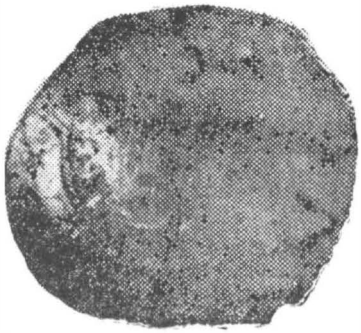

14

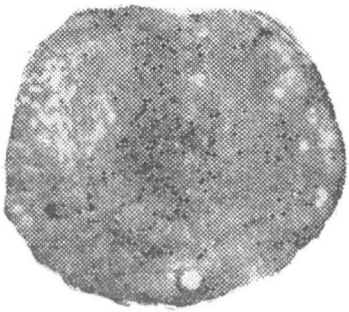

15

16

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

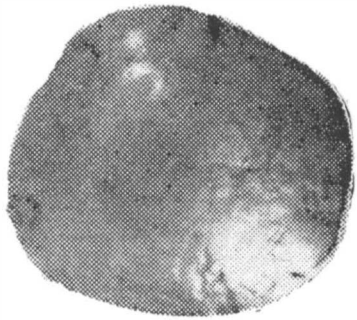

17

18

19

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

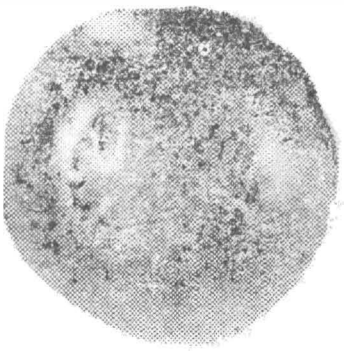

20

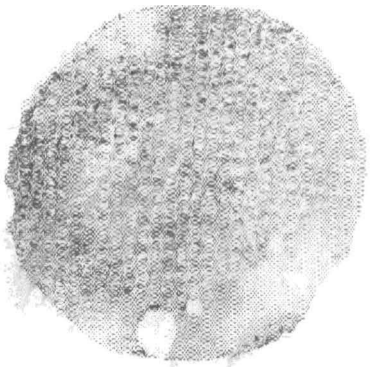

21

22

23

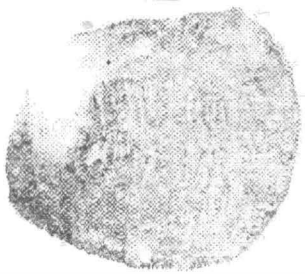

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

24

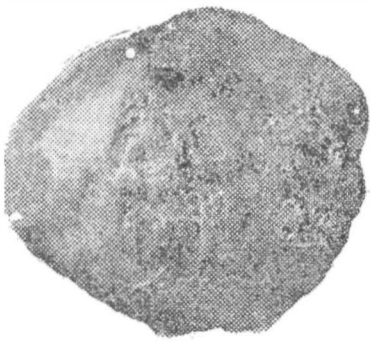

25

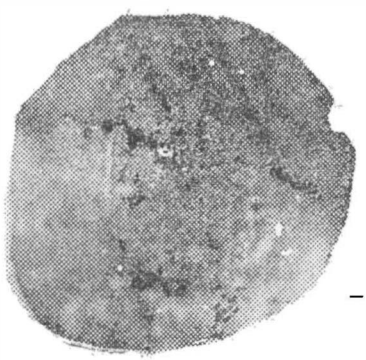

26

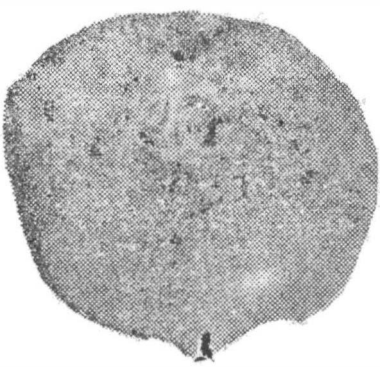

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

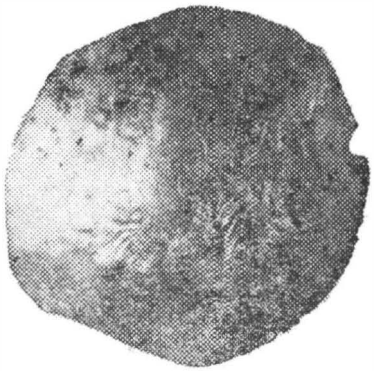

27

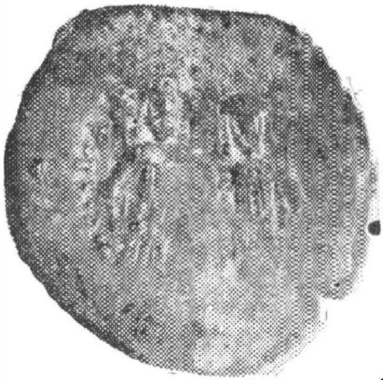

28

29

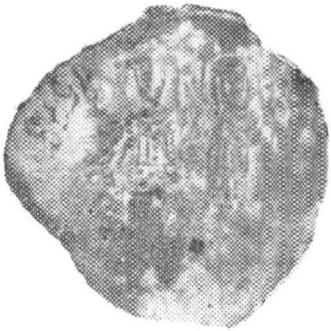

30

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

31

32

33

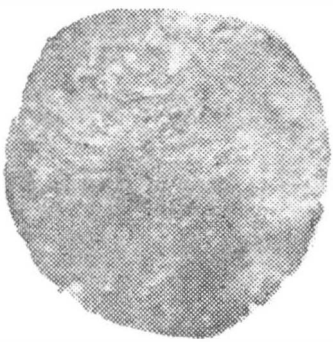

34

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

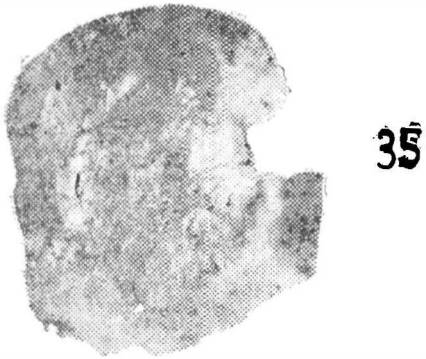

35

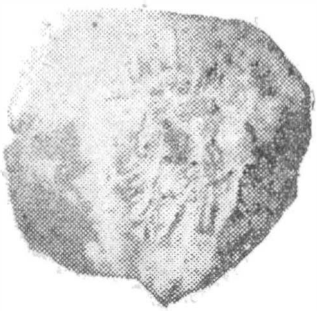

36

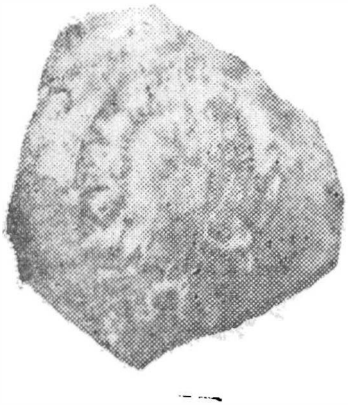

37

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

38

39

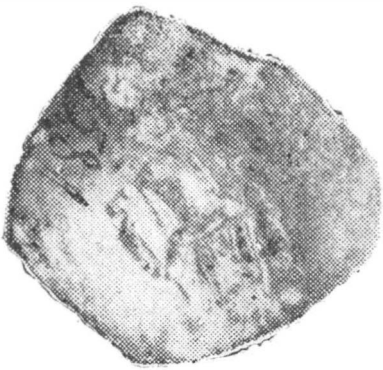

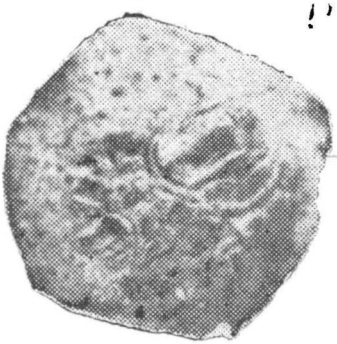

40

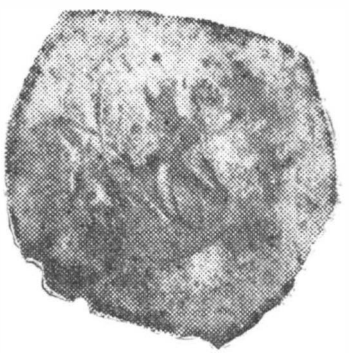

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN TEZAUR MONETAR DE LA SFÎRŞITUL SECOLULUI AL XIII-LEA DESCOPERIT LA PRĂJEŞTI (JUD. BACĂU)

de OCTAVIAN ILIESCU
şi PAUL ŢARĂLUNGĂ

În toamna anului 1964, cîţiva locuitori din satul Prăjeşti (jud. Bacău) au descoperit pe dealul „Coasta Viei" un tezaur medieval, alcătuit din monede de aur şi de argint, precum şi din bucăţi informe de argint. Dealul „Coasta Viei" e situat la est de satul Prăjeşti şi la vest de satul Bogdăneşti.

Din acest tezaur, prof. Paul Ţarălungă din Prăjeşti a recuperat patru monede bizantine de aur, 52 monede de argint tătăreşti şi două bucăţi informe de argint, întregul material recuperat intrînd în colecţia muzeului sătesc local, unde se păstrează şi astăzi.

La începutul lunii mai 1971, tezaurul de la Prăjeşti a fost prezentat spre determinare de către arheologul Viorel Căpitanu (Muzeul de Istorie din Bacău) Cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei ; pe baza însemnărilor luate atunci, s-a redactat nota de faţă.

Schematic, conţinutul tezaurului de la Prăjeşti se prezintă astfel [1]:

I. Monede

Imperiul bizantin de Niceea
Ioan al III-lea Ducas Vatatzes (1222—1254)
1. Hiperper AV 21 x 22 mm 3, 62 g (54)
2. " AV 21 x 20 mm 3,50 g (56)
3. " AV 23 x 22 mm 3,25 g (55)
4. " AV 24 x 23 mm 4, 26 g (53) ; Rv. c. dr. cruce din patru globule Hoarda de Aur.

Emisiuni nedeterminate

5. Dirhem AR 19 x 16 mm 1, 62 g (10) data 6?0 H.
6. " AR 19 x 18 mm 1,56 g (11) " 6?8 H.
7. " AR 19 mm 1,56 g (20) " 670 H.
8. " AR 19 x 17 mm 1,60 g (12) " 67? H.

Tuda Mangu (1280—1287)
9. Dirhem AR 18 mm 1,35 g (1) data —
Tula Buga (1287—1290)
10. Dirhem AR 17 mm 1,61 g (5) data 686 H.
11. " AR 18 mm 1,66 g (6) " 686 H.

1 Numerele din paranteze sînt cele de inventar ale muzeului din Prăjeşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

12. " AR 18 mm 1,56 g (7) " 686 H.
13. " AR 19 x 18 mm 1,67 g (8) " 686 H.
14. " AR 20 mm 1,61 g (9) " 686 H.
15. " AR 20 x 19 mm 1,56 g (13) " —
16. AR 18 x 17 mm 1,55 g (14) " —
17. " AR 20 x 19 mm 1,65 g (15) " —
18. " AR 19 x 18 mm 1,59 g (16) " —
19. " AR 18 mm 1,60 g (17) " —
20. " AR 19 x 17 mm 1,60 g (18) " —
21. " AR 20 x 19 mm 1,61 g (19) " —

Toctai (1290—1311)

22. Dirhem AR 19 x 17 mm 1,59 g (22) data — Av. legenda în limba mongolă
23. AR 20 x 17 mm 1,65 g (21) " — Av. legenda în limba mongolă
24. " AR 19 x 17 mm 1,56 g (32) " 695
25. " AR 18 mm 1,58 g (38) " 695
26. " AR 19 mm 1,59 g (39) " 695
27. " AR 19 x 16 mm 1,55 g (44) " 695
28. " AR 21 x 17 mm 1,65 g (45) " 695
29. " AR 18 mm 1,60 g (46) " 696
30. " AR 19 x 18 mm 1,56 g (36) " 6??
31. " AR 19 x 17 mm 1,57 g (23) " —
32. " AR 17 x 18 mm 1,55 g (24) " —
33. " AR 19 x 18 mm 1,65 g (25) " —
34. " AR 19 x 18 mm 1,65 g (26) " —
35. " AR 19 x 17 mm 1,68 g (28) " —
36. " AR 20 x 17 mm 1,55 g (30) " —
37. " AR 19 x 18 mm 1,66 g (31) " —
38. " AR 19 mm 1,62 g (33) " —
39. " AR 20 x 18 mm 1,63 g (34) " —
40. " AR 20 x 19 mm 1,69 g (35) " —
41. " AR 20 x 18 mm 1,57 g (37) " —
42. " AR 20 x 18 mm 1,56 g (40) " —
43. " AR 18 x 17 mm 1,69 g (41) " —
44. " AR 18 x 17 mm 1,55 g (42) " —
45. " AR 18 mm 1,59 g (43) " —

Nogai (1295—1300)

46. Dirhem AR 18 x 17 mm 1,53 g (2) " — Rv. pasăre
47. " AR 17 x 16 mm 1,55 g (3) " —Rv. pasăre
48. " AR 20 x 17 mm 1,65 g (4) " — Rv. pasăre

Imitații ale dirhemilor Hoardei de Aur

49. Dirhem AR 18 x 17 mm 1,77 g (48) data — Rv. sub tamga stea cu șase raze
50. " AR 20 x 19 mm 1,65 g (52) " — Rv. ca mai sus
51. " A R18 x 17 mm 1,60 g (49) " — Rv. ca mai sus
52. " AR 19 x 17 mm 1,55 g (47) " — Rv. ca mai sus

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

53. " AR 19 x 18 mm 1,55 g (51) " — Rv. ca mai sus
54. " AR 18 mm 1,01 g (50) " — Rv. ca mai sus
55. " AR 18 mm 1,11 g (29) " —
56. " AR 17 x 16 mm 1,07 g (27) " —

Bucăți (lingouri) de argint

A. Lingou jumătate de disc, contur neregulat, diametru 33 mm ; 50,64 g

B. Lingou trapezoidal neregulat, lung 25 mm, lat 23 mm la un capăt și 8 mm la capătul opus ; 20,57 g.

Materialul prezentat în lista de mai sus neputînd fi revăzut cu prilejul redactării acestei note, este de la sine înțeles că în clasificarea emisiunilor monetare pot interveni în viitor unele modificări. Cu toate acestea, considerăm că se pot formula de pe acum unele observații de ordin numismatic și istoric nu lipsite de temei.

Astfel, din grupul celor patru hiperperi sau perperi bizantini, un interes deosebit îl prezintă exemplarul înregistrat sub nr. 4 (nr. 53 din inventarul Muzeului din Prăjești). Este o emisiune cu semn distinctiv pe revers (reprezentînd pe Iisus Cristos tronînd), în cîmpul drept, o cruce formată din patru globule. Un exemplar similar — deci avînd pe revers același semn distinctiv și ca atare, aparținînd aceleiași emisiuni a intrat prin 1960 în colecția Cabinetului numismatic al Bibliotecii Academiei Române [2]. Despre rolul jucat de hiperperii lui Ioan Vatatzes la Dunărea de Jos s-a scris în mai multe rînduri [3], astfel încît nu este cazul să insistăm aici asupra acestui subiect.

Un interes deosebit îl prezintă de asemenea cele 52 monede de argint, dirhemi ai Hoardei de Aur și imitațiile lor. La primul examen, s-au desprins cîteva purtînd date ale hegirei între 670 (660?) și 67? (676?), (nr. 5-8), deci, ar reprezenta emisiuni dintre anii 1261/1262 și 1277/1278. Acești ani corespund cu domniile hanilor Berke (1256—1266) și Mangu Timur (1266—1280), ale căror emisiuni monetare nu au fost semnalate pînă în prezent pe teritoriul țării noastre [4]. O reexaminare atentă a acestor monede va permite verificarea determinărilor preliminare.

Ca și în cazul altor tezaure cunoscute, predomină și în tezaurul de la Prăjești emisiunile hanului Toctai (1290—1311). Lipsesc însă dirhemii cu data 698 H. (1298/1299), ce se întîlnesc frecvent în celelalte tezaure cunoscute, unde ei reprezintă de fapt *terminus post quem* al descoperirilor

2. O. Iliescu, CreșCol, 10 1964, p. 324, nr. 222. Francesco Balducci Pegolotti, *La Pratica della mercatura* (operă scrisă pe la 1340), denumește *perperi latini d'oro a carati 16 1/2* hiperperii de tip Ioan Vatatzes avînd ca semn distinctiv una, două, trei sau patru globule, acestea din urmă dispuse în cruce, cum le prezintă și exemplarul din tezaurul de la Prăjești. Ar urma să atribuim aceste emisiuni imperiului latin de Constantinopol, datîndu-le din anii cca 1230—1261. Cf. Michael F. Hendy, *Coinage and in the Byzantine Empire 1081—1261*, Dumbarton Oaks, 1969, p. 250—256.

3. V. în acest sens O. Iliescu, *loc, cit.*, p. 327 ; idem, Byzantinoslavica, 26/1, 1965, p. 94—99 idem, RESEE, 7, 1969, p. 109—119 ; idem SCN, VI, 1975, p 239—242

4. Ele s-au găsit în săpăturile arheologice de la Bolgar, pe Volga ; S.A. Ianina, MIA SSSSR, 42, Moscova, 1954, p. 424—484 (v. nota bibliografică publicată de O. Iliescu, SAO, II, 1960, p. 305).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

respective [5] Peste tot însă, dirhemii emiși de Toctai predomină numeric, servind și ca model pentru imitații pe scară largă.

Dirhemii înregistrați la nr. 46—48 aparțin unei serii al cărei emitent pare a fi fost, potrivit unor cercetări recente, emirul Nogai, rival de la un moment dat al hanului Toctai și autoproclamat han al teritoriilor de vest ale Hordei de Aur, inclusiv zona nord-dobrogeană [6]. Aceleași cercetări au stabilit că atelierul care a bătut dirhemii cu numele lui Nogai, ca han, a funcționat în orașul Isaccea [7]

Ultima categorie cuprinde imitațiile de dirhemi ai Hoardei de Aur (nr. 49—56). Distingem o primă emisiune, cuprinzînd șase exemplare cu același semn distintiv : pe revers, sub tamga, o stea cu șase raze (nr. 49—54). Dirhemii de imitație din acest grup au greutatea destul de ridicată : între 1,77 și 1,55 g ; valoarea de 1,01 g, înregistrată la exemplarul nr. 54, s-ar putea să fie rezultatul unei erori de cîntărire sau de transcriere. În schimb, ultimele două exemplare cîntăresc cu mult sub valoarea cea mai de jos a dirhemilor veritabili. Între exemplarele nr. 55 și 56 nu există analogii, ceea ce înseamnă că au proveniențe diferite.

Ținînd seama de observațiile de mai sus, conținutul numismatic al tezaurului de la Prăjești se prezintă schematic în modul următor

3 ex. hiperperi AV Imperiul de Niceea — Ioan Vatatzes (1222—1254) ;
1 " hiperper AV tip Ioan Vatatzes (perperi latini) ;
1 " dirhem AR Hoarda de Aur, data 660 ? H. (1261/1262 ?) ; Berke ? (1256—1266) ;
1 " " AR " " " 668 ? H. (1269/1270 ?) ; Mangu Timur ? (1266—1280) ;
1 " " AR " "data 670 H. (1271/1272) ; același han ;
1 " AR " " 676 ? H. (1277/1278) ; același han ;
1 " " AR " " " " 683 H. (1284/1285) ; Tuda Mangu (1280—1287) ;
5 " dirhemi AR " " " 686 H. (1287/1288) ; Tula Boga (1287—1290) ;
7 " " AR " " " 686 H. (1287/1288) ; același han ;
2 " " AR " " " " 690 H. (1291) ; Toctai (1290—1311) ;
5 " " AR " " 695 H. (1295/1296) ; același han ;
1 " dirhem AR " " " " 696 H. (1296/1297) ; același han ;
1 " " AR " " " 696 H. (1296/1297) ; același han ;

5. V. mai jos schema conținutului acestor tezaure.
6. E. Oberländer-Târnoveanu, AIIA — Iași, 32/2, 1985, p. 585—590 ; idem, RRH, 26/3, 1987, p. 258.
7. Aceleași trimiteri.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

15 " dirhemi AR " " 696 H. (1296/1297) ; același han.
3. " dirhemi AR " " " 695 — 698 H. (1295—1299)
Nogai (1295—1300) ;
6 " imitații de dirhemi Rv. stea sub tamga ;
2 " " " " alte tipuri
56 ex.

Cît privește cele două bucăți (lingouri) de argint, notăm că folosirea unor asemenea mijloace de schimb era de uz curent pe întregul teritoriu controlat de Hoarda de Aur, din a doua jumătate a secolului al XIII-lea și pînă la mijlocul secolului al XV-lea ; unitatea ponderală care servea la cîntărirea argintului în lingouri de forme regulate — ca în tezaurul de la Uzumbair [8] — sau în bucăți informe se numea *sommo* [9], documente genoveze din veacul al XIV-lea semnalînd și existența unor etaloane locale, un *sommo ad pondus Chili* ca și un *sommo ad pondus de Licostomo* [11]. Argintul în lingouri a constituit un mijloc de plată și în cadrul relațiilor internaționale ale țărilor române, ca în cazul ofertei de despăgubiri de război, adresată în 1330 de Basarab I lui Carol Robert [12] sau al împrumutului acordat în 1387 de Petru I lui Vladislav Iagéllo [13]. Unitățile de măsură cu care se determina greutatea lingourilor de argint erau, firește, diferite și ca denumire, și ca valoare ponderală marca, în relațiile dintre Țara Românească și regatul Ungariei, sommo în comerțul practicat în aria nord-pontică, rubla și grivna în relațiile dintre Moldova și Polonia ori Lituania.

Tezaurul de la Prăjești aparține unui orizont de astfel de izvoare numismatice și arheologice ieșite la iveală relativ recent. În ordinea cronologică a prezentării lor, vom aminti în primul rînd tezaurul găsit în 1921 la Oțeleni (com. Deleni, jud. Iași). alcătuit din hiperperi de aur, dirhemi ai Hoardei de Aur — inclusiv imitații și bijuterii de argint ; a rămas necunoscut aproape patru decenii [14], fiind publicat integral abia în 1964, cînd a prilejuit inaugurarea cercetărilor românești dedicate emisiunilor monetare ale Hoardei de Aur [15]. Cum din 1964 pînă azi, aceste cercetări au înregistrat progrese remarcabile, redăm mai jos o schemă revizuită a monedelor componente

8. O. Iliescu și G. Simion, RESEE, 2, 1964, p. 217—228.

9. Unitate ponderală echivalentă cu 198 g ; O. Iliescu, RRH, 12, 1973, p. 133—134.

10. Geo Pistarino, *Notai genovesi in Oltremare. Atti rogati a Chilia da Antonio di Ponzo* (1360—61) Genova, 1971, s.v. commo, în indice.

11. Silvana Raiteri, în Giovanna Balbi, Silvana Raiteri, *Notai genovesi in Oltremare. Altti rogati a Caffa e a Licostomo (sec. XIV)*, Genova, II, doc, nr. 8, 9, 10.

12. O. Iliescu, SMIM, V, 1962, p. 133—150.

13. O. Iliescu, RRH, 22, 1973, p. 123—138.

14. O. Iliescu, SCN, III, 1960, p. 270—271.

15. O. Iliescu, ArhMold, II—III, 1964, p. 363—407.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1 ex. hiperper AV Imperiul de Niceea — Ioan Vatatzes (1222—1254) (2) [16]
1 " AV tip Ioan Vatatzes (perperi latini) (1) ;
1 " dirhem AR Hoarda de Aur, data 683 H. (1284/1285), Tuda Mangu (1280—1287) (3) ;
8 " dirhemi AR " 686 H((1287/1288), Tula Buga (1287—1290).
1 " dirhem AR 690 H. (1291), Toctai (1290—1311) (17) ;
32 " dirhemi AR " " " 690 H. (1291), același han (18—49).
5 " " AR " " " " 691 H. (1291/1292), același han (50—53, 80) ;
4 " " AR " " 695 H. (1295/1296), același han (54—56, 61) ;
18 " " AR " 698 H. (1298/1299), același han (62—69) ;
5 " " AR " " 695—698 H. (1295—1299), Nogai (1295—1300), (12—16) ;
4 " imitații de dirhemi Rv. sub tamga cifra 5 (57—60) ;
12 " " " " alte tipuri (81—92)
92 ex.

Determinarea emisiunilor lui Nogai, atribuite anterior lui Tula Buga (nr. 12—16) și a imitațiilor cu cifra 5 sub tamga (nr. 57—60) se datorește cercetărilor întreprinse în ultima vreme le Ernest Olberländer Târnoveanu [17]

Al doilea tezaur, deși descoperit probabil în 1908, la Calopăru (jud. Dolj) și achiziționat încă din 1956 de Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei Române (întreg. 1298/1956, azi la Muzeul Național) [18], cuprinde 35 dirhemi de argint emiși de Hoarda de Aur, potrivit schemei următoare

1 ex. dirhem AR, data 690 H. (1291), Toctai (1290—1311) ;
4 " dirhemi AR, " 691 H. (1291/1292), același han ;
8 " " AR, " 695 H. (1295/1296), " "
7 " " AR " 696 H. (1296/1297), " "
3 " " AR " 696 H. (1296/1297), " "
12 " " AR, " 698 H. (1298/1299), " "
35 ex.

La descoperirile de mai sus, se adaugă marele complex de tezaure monetare și arheologie găsite în anii 1962 și 1963 pe dealul Uzumbair, com. Mihail Kogălniceanu (jud. Tulcea) [19]. Schematic, cele șapte tezaure au laolaltă următorul cuprins

75 ex. hiperperi AV Imperiul de Niceea. Ioan Vatatzes (122—1254) (probabil printre ei și perperi latini, după Pegolotti) ;

16. Numerele din paranteze trimit la catalogul tezaurului ; v. nota precedentă.
17. V. nota 6.
18. O. Iliescu, SCN, III, p. 271.
19. O. Iliescu și G. Simion, *op. cit.* în nota 8.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

4 " hiperperi AV Imperiul de Niceea, Theodor II Lascaris (1254—1258);

4 " " AV Imperiul bizantin, Andronic II (1282—1295);

12 " " AV Imperiul bizantin, Andronic II și Mihail IX (1295—1320) [20];

23 439 ex. dirhemi AR Hoarda de Aur, emisiuni de la hanii Tuda Mangu (1280—1287), Tula Buga (1287—1290), Toctai (1290—1311), Nogai (1280—1300), singur sau împreună cu fiul său, Ceaka [21]; 23634 ex. imitații ale dirhemilor Hoardei de Aur și falsuri;

Împreună cu monedele de mai sus, s-au mai găsit

92 lingouri de argint în formă de bare;

11 lingouri de argint de forme neregulate;

5 obiecte de podoabe (brățări, inele, AV., AR. metal comun);

6 vase, trei de aramă, trei de ceramică [22].

Un studiu complet al acestui complex de tezaure nu a fost încă întreprins; cu siguranță el va aduce lumini noi în domeniul numismaticii bizantine și mongole.

Din compararea tezaurului de la Prăjești cu celelalte reprezentînd același orizont arheologic, se desprind atît analogii, cît și deosebiri Dacă analogiile privesc categoriile de monede — hiperperi de aur, împreună cu dirhemi de argint — sau prezența unor lingouri de argint, în schimb, dacă ne vom referi numai la emisiunile Hoardei de Aur, apare o deosebire însemnată lipsa în tezaurul de la Prăjești a dirhemilor bătuți de Toctai la Qrîm în 698 H. (1298/1299), emisiune bine reprezentată în toate celelalte tezaure.

Toate aceste tezaure au fost îngropate, foarte probabil, la începutul anului 1300, ca urmare a tulburărilor provocate în spațiul istro-pontic de războiul civil între hanul uzurpator Nogai și hanul legitim Toctai, război încheiat cu înfrîngerea și uciderea celui dintîi [23].

Evident, rămîne ca în viitor, cercetările întemeiate pe o reexaminare directă a tezaurului de la Prăjești să aducă completări sau eventuale rectificări în legătură cu datele expuse în nota de față.

20. Inițial, au fost identificate și emisiuni de la Andronic II și Andronic III, asociați (1325—1327) la o verificare ulterioară, Ernest Oberländer Târnoveanu a constatat că monedele respective sînt hiperperi purtînd numele lui Andronic II și al lui Mihail IX.

21. E. Oberländer Târnoveanu, RRH, 26, 1987, p. 246.

22. V. mai sus, nota 8.

23. Despre aceste împrejurări, v. E. Oberländer Târnoveanu, RRH, 26, 1987, 245—258.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN TRÉSOR MONÉTAIRE DE LA FIN DU XIIIe SIÈCLE DÉCOUVERT À PRĂJEŞTI (DÉP. DE BACĂU)

Résumé

En 1964, on a troucé à Prăjești (deép de Bacău) un trésor datant du Moyen Âge et composé de pièces de monnaies et de fragments de lingots d'argent. De ce trésor, le professeur Paul Ţarălungă a pu récupérer, pour les collections du musée de Prăjești un nombre, de 56 pièces de monnaies et deux fragments de lingots á savoir :

3 ex. hyperpères d'or de l'empire de Nicée, émis par Jean Vatatzes (1222-1254) ;

1 ex. hyperpère d'or de ce même type, classifié par Pegolotti dans la catégorie des *perperi latini* ;

44 ex. dirhems d'argent, frappés par des khans de la Horde d'Or dans la seconde moitié du XIIIe siècle Berkè)? 1256—1266), 1 ex.; Mangou Timour (? 1266—1280), 3 ex. ; Tuda Mangou (1280—1287), 1 ex. ; Toula Bougha (1287—1290), 12 ex. ; Toktai (1290—1311), 24 ex. et Nogai (1295—1300), 3 ex.

8 ex. imitations des dirhems de la Horde d'Oor

Les fragments de lingots d'argent pèsent l'un 50,64 g, l'autre 20,57 g.

Le trésor de Prăjești appartient à un horizon archéologique qui comprend également les trésors découverts á Oţeleni (dép. de Iași), Calopăru (dép. de Dolj) et Mihail Kogălniceanu (dép. de Tulcea). Tous ces tr-sors ont été enfouis en 1300, à la suite des troubles provoqués par la guerre civile entre les khans Nogai et Tokhtai, terminée par la défaite et la mort de Nogai.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

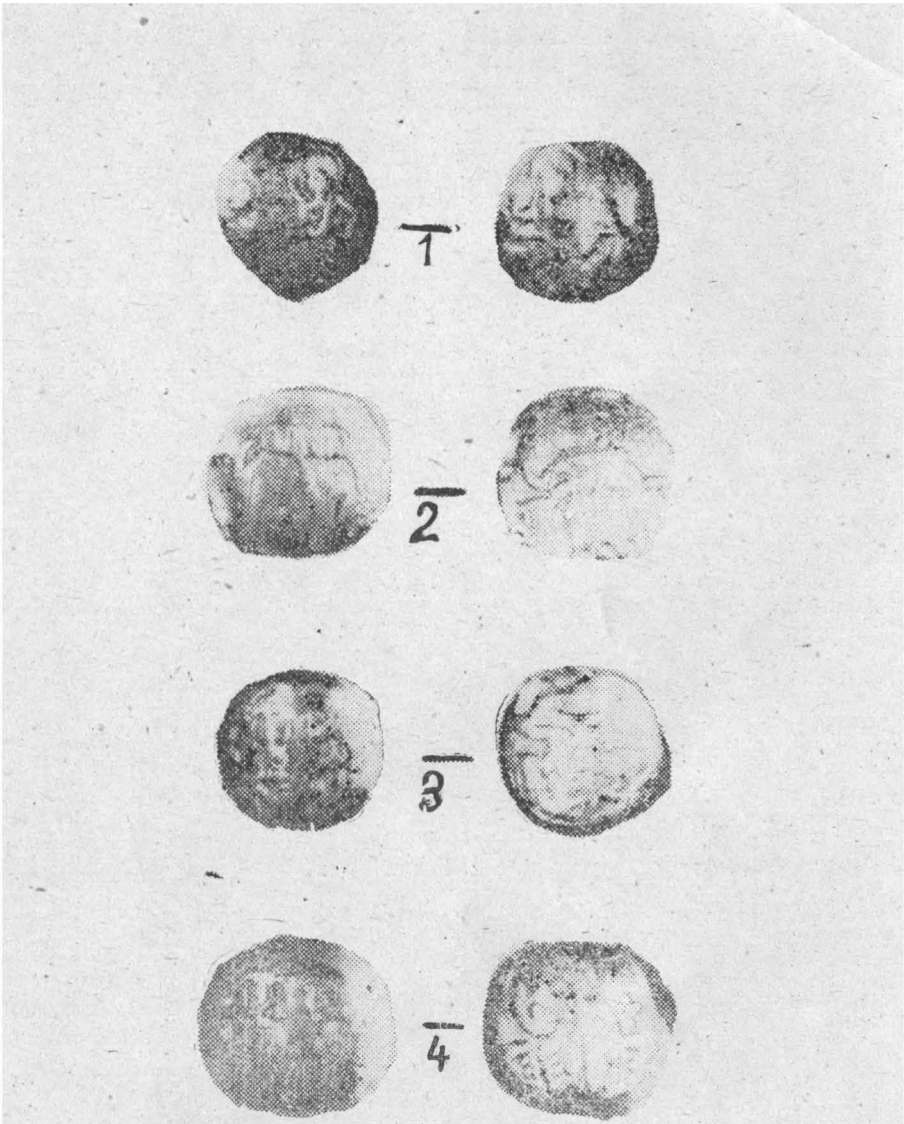

Fig. 1. Monede emisiuni ale Imperiului bizantin de la Niceea de Ioan al III-lea Ducas Vatatzes (1222—1254).

Fig. 1. Monnaies émissions de l'empire byzantine de Nicée par Ioan III Ducas Vatatzes (1222—1254).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

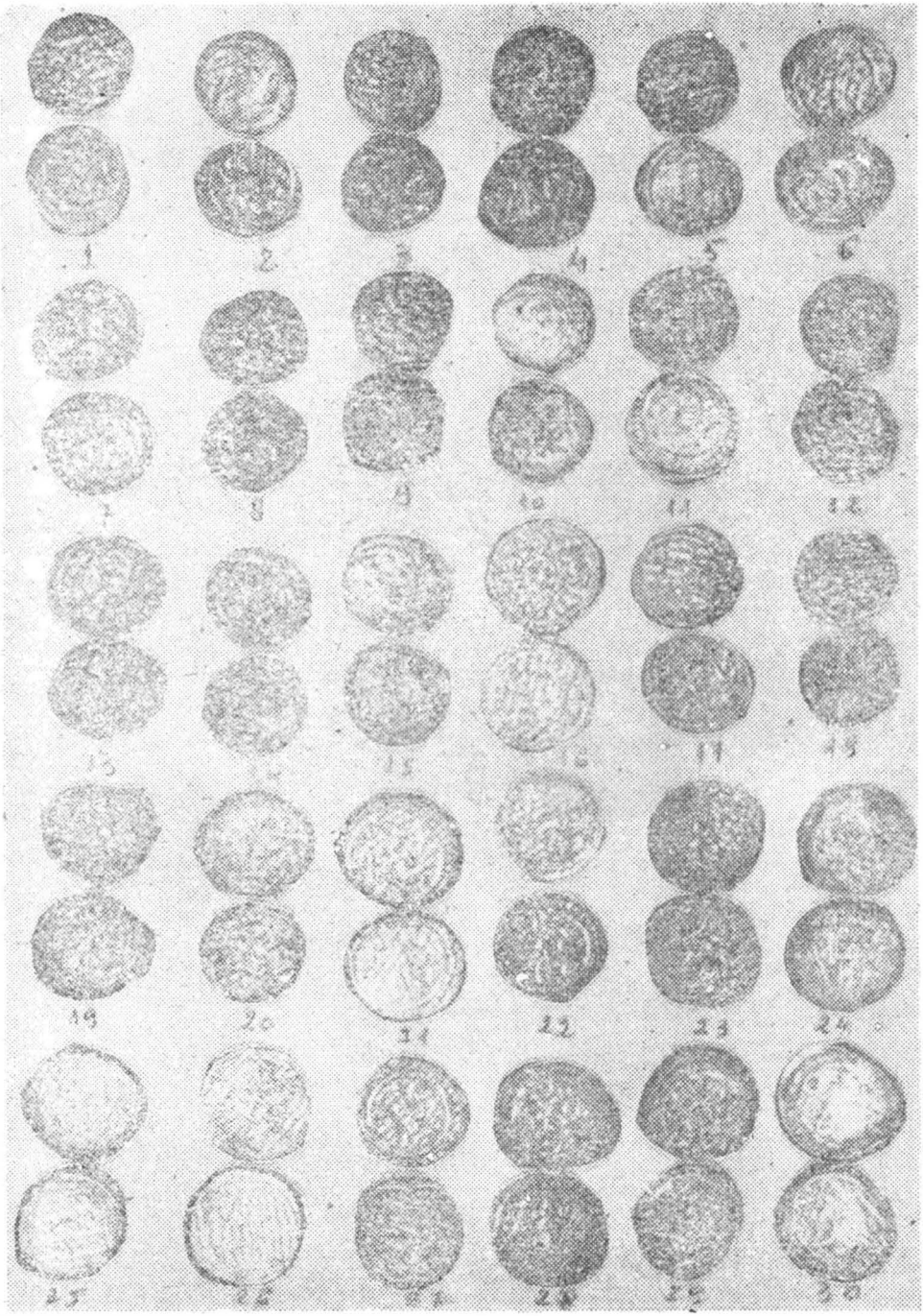

Fig. 2. Monede emisiuni ale Hoardei de Aur (sec. XIII)
Fig. 2. Monnaies émissions de la Horde d'Or (XIII-e siècle)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

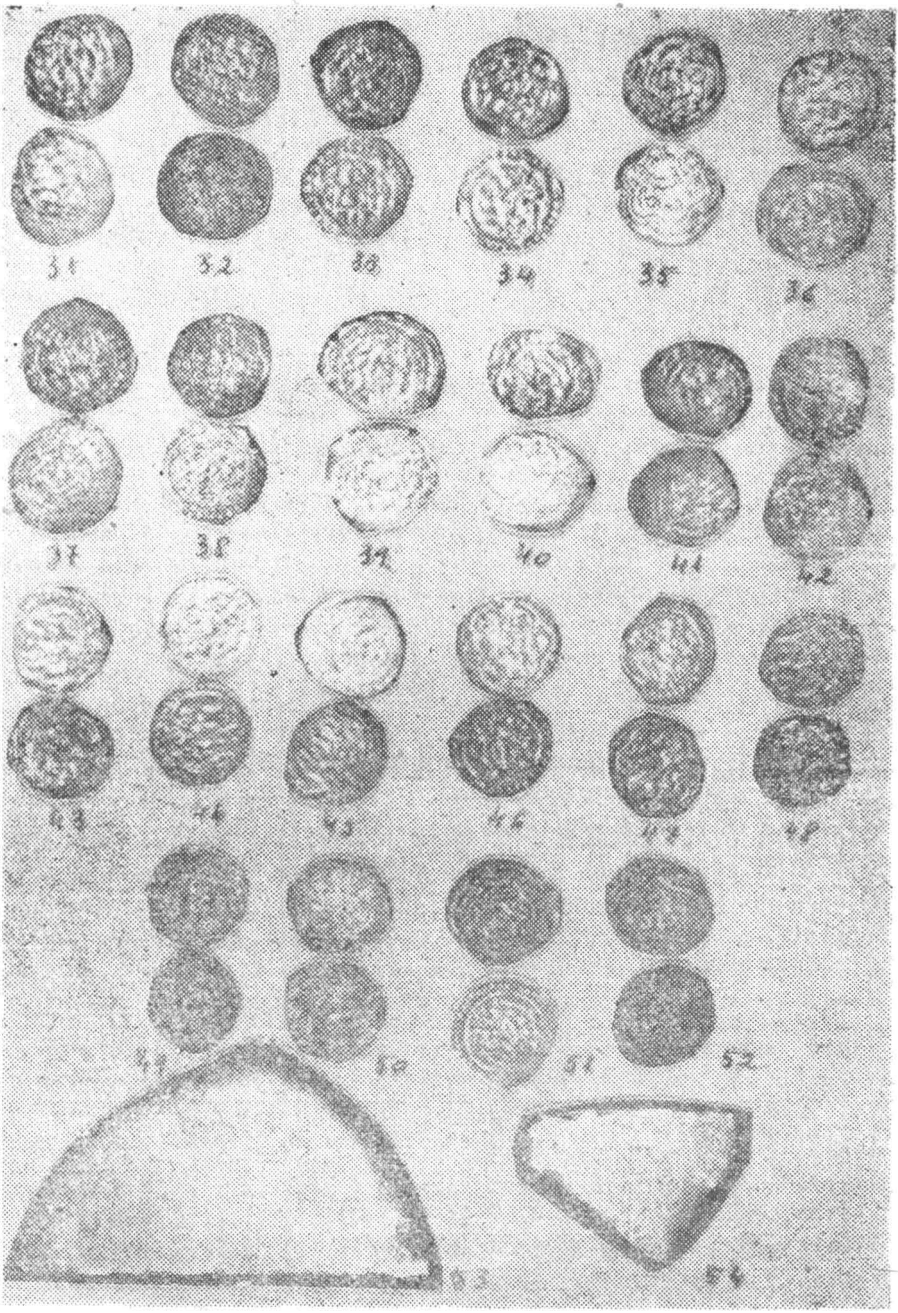

Fig. 3. **Monede şi lingouri** din argint, emisiuni ale Hoardei de Aur (sec. XIII).
Fig. 3. **Monnaies et lingots** d'argent, émission de la Horde d'Or (XIII-e siècle).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CERCETĂRI ARHEOZOOLOGICE PRIVIND MATERIALUL PROVENIT DIN AȘEZAREA DE LA TURIA (JUD. COVASNA) APARȚINÎND CULTURII CRIȘ.

de SERGIU HAIMOVICI

Stațiunea arheologică a cărui material paleofaunistic este prezentat de noi se găsește situată în comuna Turia, pe malul drept al pîrîului cu același nume, la aproximativ patru km spre NV de orașul Tg. Secuiesc, în depresiunea drenată de Rîul Negru, care are pîrîul Turia drept afluent. Spre vest de comuna Turia, versantul munților Bodoc, este acoperit și astăzi de mari masive păduroase, alcătuite mai cu seamă de făgete.

Materialul arheologic de cultură Criș provine din trei bordeie, el fiind scos la iveală prin săpăturile întreprinse de către arheologii Zoltán și Zsolt Székely, care au avut amabilitatea de a ne oferi materialul pentru studiu. Resturile sînt în cantitate mică, de numai 107 fragmente osoase, provenind toate de la mamifere ; doar 96 sînt determinabile pînă la specie întrucît pentru 11 resturi, fragmente mici de coaste și vertebre, nu s-a putut face o diagnoză diferențială între *Bos* și *Cervus*.

Materialele arheologice de la Turia aparțin unor faze mai noi ale culturii Criș, mai ales IV A, ce s-a dezvoltat cam la mijlocul mileniului V ; în sud-estul Transilvaniei, procesul de neolitizare este întîrziat, ca și în Moldova dealtfel, față de alte zone ale țării Clisura Dunării. Oltenia, centrul Ardealului [1]. Iată de ce studiul resturilor faunistice găsite la Turia este important, întrucît pe acest material căutăm să surprindem un proces de prim ordin, acela al domesticirii animalelor celor mai comune : cornutele mari și mici cît și porcinele.

Amintim că resturi arheozoologice provenind din stațiuni ale culturii Criș au fost prelucrate de mai mulți autori. Trebuie să citățm mai întîi pe Olga Necrasov, singură sau în colaborare, ce a studiat materiale din Transilvania stațiunile Gura Baciului și Let (această din urmă așezare situată tot în bazinul Rîului Negru), cît și din estul Moldovei așezările de la Pogorești, Glăvănești Vechi, Valea Lupului, Trestiana și Balș [2], pe Alexandra Bolomey cu resturi arheozoologice din Cîm-

1. Mulțumim colegului Gh. Lazarovici, care ne-a dat informații în această privință.

2 *Olga Necrașov* în „An. șt. Univ. Iași", s. II a, 10. f, I, 1964, p. 167—181 ; *Olga Necrașov, Maria Știrbu :* „SCA", 15, 1978, p. 11—16 ; ibidem : în „Ann. Roum. Anthrop.", 15, 1978, p. 15—20 ; ibidem în „Anuar Muzeu Vaslui" 2, 1980, p. 19—34.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pia Olteniei de la Cîrcea — La Hanuri și Cîrcea — Viaduct, precum și de la Locusteni [3]. S-au studiat materiale paleofaunistice din așezări din Clisura Dunării, de pe malul românesc (Cuina Turcului [4]) și de pe malul sîrbesc (Lepenski-vir [5], Padina [6]), din însăși stațiunea eponimă de la Starčevo [7] Există o lucrare de sinteză privitoare la fauna din 18 așezări ale culturii Criș [8] răspîndite mai ales în Ungaria, dar și în Iugoslavia și chiar România (nordul Banatului).

Avînd în vedere cele arătate mai sus, vom da mai întîi o caracterizare a materialului faunistic găsit de noi la Turia, iar apoi vom trece în revistă pe scurt, ce se știe actualmente despre ocupațiile locuitorilor din cultura Criș și despre speciile cele mai comune pe care le foloseau.

Tabelul I

Frecvența speciilor descoperite în materialul osteologic de la Turia

Specia	Fragmente		Indivizi prezumați	
	nr. abs.	%	nr. abs.	%
Bos primigenius	11	11,46	3	21,44
Sus scrofa ferrus	5	5,21	2	14,28
Cervus elaphus		5,21	1	7,14
Capreolus capreolus	2	2,08	1	7,14
Bos taurus	73	76,04	7	50,00
	96		14	

Bos primigenius (bourul). Materialul ce-i aparține s-ar repartiza la un număr de trei indivizi o femelă adultă, de la care ar proveni o epifiză inferioară a radiusului, unde se mai observă discul de creștere, o altă femelă aparținîndu-i un rest de craniu cu corn și un mascul, căruia îi atribuim resturile cele mai masive. Menționăm că este aproape

3 Alexandra Bolomey : în „SCIVA", 27, 4, 1976. p. 465—475 ; ibidem : în „Anuar Muzeului Olteniei", 1, 1980 p. 9—22 ; Ibidem : în „Cercetări arheologice" 8, 1986, p. 143—153.

4 Alexandra Bolomey : *Domestikations forschung u, Geschichte der Haustiere* 1971, Budapesta, p. 197—203.

5 Sandor Bokony : în „Science" 167, 1970, p. 1702—1704.

6 A.T. Clason : în „Paleohistoria" 22, 1980, p. 141—173.

7. Ibidem : aceeași lucrare.

8 Istvan Voroș : în „Felia Archaeologica" 31, 1980, p. 35—61.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sigur ca materialul provenit de la bour să fie în realitate mai numeros decît cel atribuit de noi, dar ne este imposibil (ca şi la alţi paleofaunişti de altfel) pentru aceste resturi, aparţinînd unei culturi a neoliticului, să despărţim net, pe cele ce provin de la *Bos primigenius* de cele atribuite lui *Bos taurus*.

Dintre fragmentele atribuite bourului se remarcă un rest de craniu cu corn (doar acesta din urmă a putut fi măsurat) care credem că aparţine unei femele. Acest fragment de craniu neural cu o porţiune a frontalului poartă cornul stîng, care este rupt la circa 10 cm de la bază. Se constată că regiunea frontală apare puţin excavată către linia mediană, ea ridicîndu-se foarte uşor spre pedicelul cornului ; deşi zona protuberaţiei intercornuale este deteriorată, se poate considera că linia ei rămîne dreaptă, neexistînd deloc o bombare a acesteia ; fosa temporală pare a fi îngustă. Cornul are un pedicel scurt, el se îndreaptă de la bază lateral şi foarte puţin spre înapoi, observîndu-se prima curbură, îndreptată uşor în sus, a spiralei primigemoide ; perlarea la bază apare slabă.

Măsurătorile executate pe resturile bourului sînt trecute în tabelul II.

Tabelul II

Bos primigenius — măsurători (în mm)

Corn	Circomf. bazei	282
	diam. mare al bazei	95
	diam. mic al bazei	90
Omoplat	lung. cap artic.	98 ; 98
	lung. supr. artic.	84 ; 87
	lărg. min. gît	— ; 78
Radius	lărg. epif. infer.	91
Astragal	lung. maximă	86
	lărg. trocleii infer.	56
Falanga I	lung. maximă	77 78
	lărg. epif. super.	37 38
	lărg. mim. diaf.	36 ; 36

Sus scrofa ferrus (mistreţul). Este reprezentat prin cinci resturi care somatoscopic şi biometric ar proveni de la doi indivizi, o femelă şi un mascul. Toate fragmentele se diferenţiază net, prin mărime, de cele ale porcului domestic. care precis nu există în materialul nostru.

Puţinele măsurători executate sînt trecute în tabelul III.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tabelul III

Sus scrofa ferrus — măsurători (în mm)

Omoplat	lung. cap artic.	46
	lung. supr. artic.	38
	lărg. min. gît	30
Humerus	lărg. epif. infer.	53
	lărg. supr. artic.	41
Tibia	lărg. epif. infer.	36

Cervus elaphus (cerbul) are de asemnea cinci resturi, un fragment de corn, unul de mandibulă şi trei provenind de la oase ale membrelor; ar exista numai un singur individ, putîndu-se măsura doar epifiza inferioară a metatarsului care este de 52 mm.

Capreolus capreolus (căpriorul) cu doar două resturi, fragmente de mandibulă, ce ar proveni ambele de la un acelaşi individ; s-a măsurat un M_3 care are lungimea de 17 mm.

Bos taurus (taurinele). Este singura specie domestică găsită căci, după cum se vede din tabelul I, lipsesc porcinele, cornutele mici şi cîinele. Cele 73 fragmente ce-i aparţin, ar proveni de la aproximativ şapte indivizi dintre care doar doi (o femelă şi un mascul) sînt aproape adulţi, ceilalţi trebuind a fi socotiţi adulţi şi mai ales maturi. Se remarcă un fragment de craniu neural, prezentînd o parte a frontalului, cît şi cornul drept păstrat complet. Regiunea frontală este uşor convexă pe linia mediană, coborînd foarte puţin către pedicelul cornului; linia intercornuală apare evident bombată, încît regiunea nucală devine înaltă; fosa temporală este relativ îngustă dar mai cu seamă adîncă. Cornul este foarte scurt dar masiv (circomferinţa la bază întrece cu mult lungimea), avînd un pedicel bine marcat; el se îndreaptă lateral, iar spre vîrf şi uşor înainte, avînd o singură curbură largă, cu concavitatea către în sus; descreşterea circomferinţei merge foarte rapid, cornul apărînd subţire către vîrf; perlarea bazei sale este destul de puternică. Atribuim fragmentul descris unui mascul. Apare foarte clar că sîntem în faţa unui tip depărtat mult morfologic de forma ancestrală „primigenius". Nu credem că avem a face cu o simplă variaţie, ci desigur cu o mutaţie, ce a modificat mult atît morfologia craniului neural cît şi a cornului, arătînd, credem, că domesticirea taurinelor de la Turia fusese făcută de acum de multă vreme.

Măsurătorile executate sînt trecute în tabelul IV. Ele sînt în cantitate nesatisfăcătoare, dar se pare că taurinele erau de mărime medie spre mare (în lipsa posibilităţilor de a afla înălţimea la greabăn, datele referitoare la talie apar destul de relative), cu un dimorfism sexual încă destul de puternic.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tabelul IV

Bos taurus — măsurători (în mm)

	lung. pe mareă curbură	192
	lung. pe mica curbură	183
Corn	circomf. bazei	288
	diam. mare al bazei	97
	diam. mic al bazei	93
M_3	lungimea	36
Coxal	diam. acetab.	(70)
Tibia	lărg. epif. infer.	62 ; 64 ; 68 ; 77
	lărg. supr. artic.	59 ; 58 ; 59 ; 66
Astragal	lung. maximă	67 ; 73 ; 78 ;
	lărg. trocleii infer.	43 ; 50 ; 52
Calcaneu	lung. maximă	150
	lărg. maximă	50
Metacarp	lărg. epif. super.	64
Centrotars	lărg. maximă	69
	lung. maximă	64 ; (69)
Falanga I	lărg. epif. super.	32 ; —
	lărg. min.	27 ; —

Se poate constata că la Turia creşterea animalelor — adică a taurinelor (nu este necesar să admitem că lipseau cu totul cornutele mici şi porcinele ; e poate mai bine să considerăm doar penuria lor şi dată fiind tocmai frecvenţa lor joasă ele să nu apară în materialul osteologic găsit, care este în cantitate mică) — avea un rol important, ea depăşind ca pondere vînătoarea ce era şi ea dealtfel de tip alimentar, fiind vînate artiodactile ; cerb, căprior, mistreţ, dar mai ales bourul. În funcţie de aceste patru specii, putem aduce şi unele indicaţii cu privire la ambient. Cerbul şi mistreţul sînt animale din masive forestiere mari, închise, neumblate ; bourul şi căpriorul de zone de liziere, de subarboret, tufărişuri, spaţii mult mai deschise. S-ar putea considera aşa dar că staţiunea se găsea la limita dintre două biotopuri, predominînd cel oarecum deschis, care ar fi putut rezulta din defrişări.

Luînd în consideraţie staţiunile culturii Criş specificate mai sus, a căror faună a fost studiată de autorii citaţi, la care adăugăm acum şi pe aceea de la Turia putem considera că creşterea animalelor era o ocupaţie, poate chiar de bază, sau cu ponderea cea mai mare în economia animalieră. Vînătoarea juca un rol secundar, întrucît doar excepţional resturile animalelor sălbatice întreceau, mai ales prin numărul de indivizi, materialul provenit de la speciile domestice ; în unele cazuri, ca de exemplu la Trestiana, avea o importanţă minimă, executîndu-se probabil doar sporadic. Ea prezenta în primul rînd un rol alimentar, dar fiind speciile vînate, cele folosite şi pentru blană, sau numai pentru

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

blană găsindu-se în proporție mică, fiind posibil totodată ca fiarele (grupa *Carnivora*) să fi fost doborîte din cauza stricăciunilor ce le făceau, mai degrabă decît pentru blană.

Dintre speciile domestice locul întîi, cu puține excepții (una singură din stațiunile amintite de Vörös, iar din cele din România, aceea de la Leț, de la Balș și Trestiana — cu preponderența cornutelor mici), era ocupat de către taurine. Ele erau folosite, după Vörös, ca producătoare de carne dar după materialele din așezările din România și chiar din aceea de la Starčevo, se constată că vîrsta de sacrificare era evident deplasată către maturitate și deci ele se întrebuințau cu precădere pentru scopuri utilitare și abia în mod secundar deveneau animale cu rol alimentar direct. Oricum, prin prezența, cît mai ales prin talia lor, cornutele mari reprezentau principala sursă de proteine animale necesare populațiilor de cultură Criș. Una dintre problemele importante care se pune în legătură cu taurinele (ca dealtfel și cu celelalte animale domestice) este aceea dacă ele au fost aduse în regiunile noastre gata domesticite, de valurile succesive ale purtătorilor culturii Criș, sau au fost domestice pe loc. Este drept că Vörös consideră că toate speciile domestice au venit odată cu acești locuitori, aducînd argumentul că talia specifică medie, a tuturor animalelor domestice, era în Criș, evident mai joasă decît cea a speciilor sălbatice de origine. Bökönyi însă este de părere că la Lepenski — vir taurinele au fost domesticite pe loc, iar O. Necrasov — deși arată în repetate rînduri că talia vitelor este în general, de mărime medie — vorbește și ea despre o domesticire locală, a tuturor speciilor dealtfel, inclusiv a ovinelor. Așa cum am văzut la Turia, este greu de departajat în mod satisfăcător resturile osoase aparținînd bourului de cele ale cornutelor mari domestice, fenomen dealtfel arătat și de A. Bolomey pentru materialele Criș din Oltenia ; este posibil ca faptul — prezența unor indivizi intermediari între *Bos primigenius* și *Bos taurus* — să arate tocmai procesul de domesticire. Menționăm că acest lucru apare și în perioade mai tîrzii, în eneolitic (în cultura Cucuteni) dar chiar și în culturi din epoca bronzului, încît noi am emis ipoteza că faptul ar fi o consecință și o probă a domesticirii locale continue a cornutelor mari chiar pînă în bronz [9]. Considerînd totuși craniul de taurin găsit la Turia și descris mai sus, craniu și corn foarte depărtate ca morfologie de formațiunile scheletice similare ale lui *Bos primigenius*, am înclina să credem că el aparține unor vite aduse în zonă. S-ar putea ca venirea de valuri de purtători ai culturii Criș, sosiți cu animalele lor domestice, să fi fost tocmai amorsa ce a declanșat și fenomenul domesticirii locale a bourului, care era destul de comun în regiunile noastre.

Ovicaprinele aveau o importanță economică mai joasă, în primul rînd prin însăși diferența de talie, foarte marmată, dintre cornutele mici și mari, încît trebuie să le socotim ca avînd un rol într-un fel secundar,

9 Sergiu Haimovici : *Studiul paleofaunei din epoca bronzului, Teză*, 1965, Iași, p. 253—327 ; Ibidem : *Quelques problèmes d'archéozoologie concernant la culture de Cucuteni*, în „BAI", I, 1987, p. 162.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

chiar acolo unde frecvența lor o întrecea pe cea a taurinelor. Vörös susține că ele erau ținute cu precădere pentru blană — utilisation of fur — deci pentru confecționarea de îmbrăcăminte, fiind totodată sacrificate înainte de maturitate. După datele rezultate, pe materialul din stațiunile de pe teritoriul României, apare că tăierea lor se făcea preponderent după atingerea maturității, deci ele foloseau pentru scopuri utilitare diverse și abia în mod secundar fiind producătoare de carne ; ovicaprinele prin carnea lor, atragem atenția, aveau o pondere relativ joasă în acoperirea necesităților de proteine animale ale purtătorilor culturii Criș. Toate datele concordă a arăta că ovinele, mult mai frecvente decît caprinele, erau de talie mică, cu înălțimea la greabăn, în medie, sub 60 cm ; caprinele apăreau probabil mai mari și mai masive. În ceea ce privește problema domesticirii cornutelor mici, ele au fost aduse în regiunile noastre evident gata domesticite, întrucît la noi, nu se mai găseau în aceea vreme, specii de ovine și caprine sălbatice ce s-ar fi pretat unui atare fenomen ; ralierea lui O. Necrasov la teoria existenței unui centru de domesticire a oii, la începutul neoliticului, în Dobrogea, nu apare verosimilă.

Porcinele au fie o frecvență foarte joasă, fie că lipsesc în unele din stațiunile Criș a căror faună a fost studiată (poate că în acest din urmă caz este mai bine să vorbim de penurie decît de lipsă, inexistența porcului în materialul osos putîndu-se datora și cantității mici a acestuia). Oricum ar fi, importanța lor economică pentru purtătorii culturii apare foarte mică, rolul lor în acoperirea necesităților de proteine animale fiind aproape cu totul neglijabil ; frecvența joasă ar putea arăta, însă caracterul mobil al acelor populații umane. Porcinele erau reprezentate printr-o formă mică, adică acel tip „palustris", caracteristic dealtfel pentru tot neoliticul și eneoliticul nostru, care se deosebea bine prin talie de mistreț, stămoșul său, care în Bazinul carpatic, este reprezentat printr-o subspecie — *S. scrofa attila*, mare și masivă. Este greu să răspundem în ce măsură porcul s-a domesticit pe loc sau a fost adus ca atare de locuitorii Criș, tocmai datorită faptului că, pentru a doua ipoteză, ar pleda talia măruntă a acestuia și că abia în bronz apar într-adevăr porcinele mari [10], ce ar putea avea drept strămoș subspecia de mistreț locală.

Cîinele are și el o frecvență foarte joasă, în general sub 1 %, și deaceea probabil chiar lipsește în unele stațiuni ; doar în Clisura Dunării cantitatea sa este mai mare (Cuina Turcului, Padina, Lepenski — vir), așa cum apare el deobicei în așezările și nivelele ce aparțin culturii mezolitice Schela — Cladovei [11]. Este foarte posibil ca peste tot în Criș acesta să aparțină unui tip de talie mică, așa zisul „palustris". obișnuit,

10 Ibidem : în „An. șt. Univ. Iași", s. II a, 14, f. 1, 1968, p. 191—192.

11 Ibidem *L'étude de la faune decouverte dans l'établissement mésolithique de Ostrovul Cerbului* (culture Schela Cladovei), în „BAI", II, 1987, p. 123 și 125—127.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

după cum se știe, pentru neoliticul și în mare măsură, eneoliticul dintr-o largă zonă a Europei.

Rezultă că în ceea ce privește caracteristicile economiei și a altor problematici legate de purtătorii culturii Criș, după cum rezultă ele din prelucrarea materialului arheozoologic, există încă destul de multe lucruri de elucidat și completat, încît este cu totul necesar de a se studia în continuare, cît mai adecvat, resturile paleofaunistice provenite din stațiunile acestei importante culturi de la începuturile neoliticului.

RECHERCHE ARCHÉOZOOLOGIQUES CONCERNANT LE MATÉRIEL PROVENU DE L'ÉTABLISSEMENT DE TURIA (DÉP. DE COVASNA) APPARTENANT A LA CULTURE CRIȘ

Résumé

L'établissement est situé près du village de Turia à quelques km. de la ville Tg. Secuiesc, en une dépression drainée par la rivière Rîul Negru, affluent de l'Olt.

On a fait une étude somatoscopique et biométrique des espèces de mammifères trouvées (tableaux II—IV) et on a calculé la fréquence (tableau I). Finalment on fait un apercu concernant les caractéristiques des espèces élevées par les porteurs de la culture de Criș.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

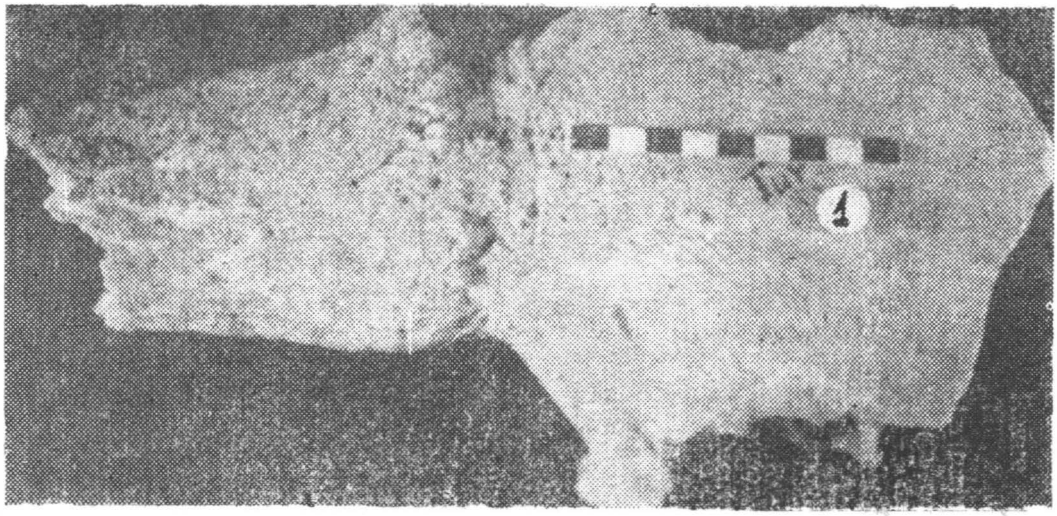

I/1 Bos primigenius — crâne fragmentaire d'une femelle.
I/1 Bos primigenius — craniu fragmentar al unei femele.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

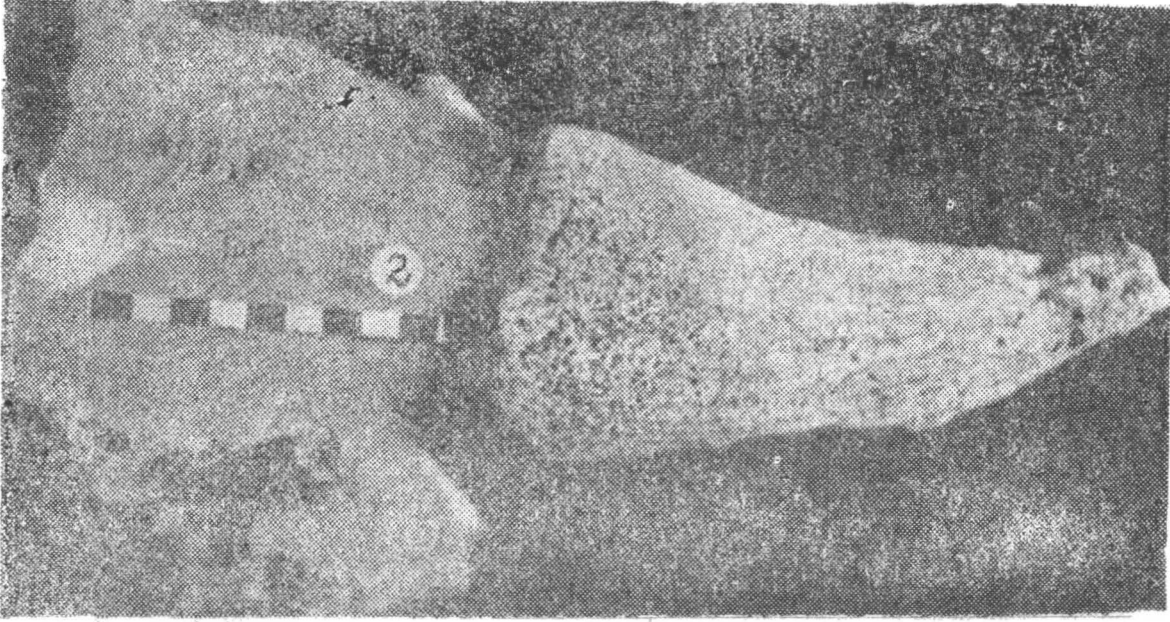

II/2 Bos taurus — crâne fragmentaire d'un mâle.
II/2 Bos taurus — craniu fragmentar al unui mascul.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

STUDIUL RESTURILOR FAUNISTICE DINTR-UN BORDEI DIN SEC. XII-XIII DE LA CHILIENI (JUD. COVASNA)

de SERGIU HAIMOVICI

Satul Chilieni se găsește situat pe rîul Olt, în depresiunea Sf. Gheorghe, la cîțiva km sud de orașul ce poartă același nume cu formațiunea geografică. În perimetrul acestui sat, pe malul Oltului, a fost găsit de către arheologii Zoltán Székely și Zsolt Székely [1] un bordei datat sec. XII—XIII, în care, pe lîngă materialul arheologic ce a contribuit la datare, au fost scoase la iveală și puține resturi faunistice, toate aparținînd mamiferelor. Deși materialul osteologic este în cantitate foarte mică totuși el apare important căci, pînă în prezent, au fost studiate, pentru țara noastră resturi arheologice provenite doar dintr-un bordei situat în o suburbie a municipiului Iași [2] care este din punct de vedere cronologic din aceeași perioadă.

Materialul este alcătuit din 15 resturi osoase aparținînd taurinelor, ovinelor, porcinelor, calului, cerbului, cît și un rest uman.

Taurinele (Bos taurus)sînt reprezentate prin opt oase, șapte fragmentare și unul întreg. Există astfel un mic fragment de craniu, unul de axis cu apofiză odontoidă, unul prezentînd epifiza inferioară a humerusului, unul avînd epifiza superioară a radiusului, un fragment prezentînd condilul intern al femurului, o porțiune din diafiza tibiei, un fragment de metatars cu apofiza superioară și un metatars întreg. Materialul aparține la cel puțin doi indivizi unul mai masiv, poate un mascul sau un castrat (cu humerusul și metatarsul fragmentar) și altul mai gracil, o femelă (cu radiusul și metatarsul întreg).

S-au executat următoarele măsurători (în mm)

Humerus	lărg. epif. infer.	84
	lărg. supr. artic.	75
Radius	lărg. epif. super.	75
	lărg. supr. artic.	70
	lungimea	212
	lărg. epif. super.	41 ; 45
	lărg. epif. infer.	47
Metatars	lărg. min. diaf.	23
	ind. epif. super.	19,34

1 Autorul mulțumește lui Zoltán Székely și Zsolt Székely pentru faptul că au avut amabilitatea de a-i preda pentru studiu materialul arheozoologic găsit.

2 S. Hamovici în Arh. Mold. (sub tipar).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ind. epif. infer.	22,57
ind. diaf.	10,85
sex	femel
înălț. greabăn	1132

Ambii indivizi (vezi înălțimea la greabăn) apar de talie relativ mică, așa cum sînt vitele din evul mediu.

Ovinele *(Ovis aries)*. Acest grup al cornutelor mici are două resturi un fragment de mandibulă la care M_3 este pe cale de a ieși, fiind deacum mai bine de 2/3 apărut (deci o vîrstă cam de 1,5 ani) și un rest de omoplat după care s-a stabilit genul *Ovis*, el putînd fi măsurat ; ar fi existat cel puțin un individ, în acest caz adult și de talie cel mult mijlocie.

Omoplat — măsurători (în mm)	lung. cap. artic.	31
	lung. cav. artic.	26
	lărg. min. gît	19

Porcinele *(Susscrofa domest.)* sînt reprezentate prin două resturi de maxilare, unul superior și altul inferior, care după același grad de erodare al dinților arată, fără tăgadă, că provin de la același individ, cu dentiția relativ puternic erodată, avînd cam 6—8 ani. Exemplarul apare de talie mică.

Mandibula — măsurători (în mm)	lung. molari	61
	lung. M_3	32

Calul *(Equus caballus)* prezintă un fragment de coxal cu o parte a cavității cotiloide, fiind nemăsurabil.

Cerbul *(Cervus elaphus)* are un centrotars ce prezintă lărgimea maximă de 45 mm.

Omul *(Homo sapiens)* este reprezentat prin metatarsianul degetului 1 (halucele), piesa fiind foarte masivă și avînd lungimea de 64 mm ; aparține unui bărbat de talie mare și masiv.

Din puținele date avute la dispoziție putem evidenția cîteva concluzii. Astfel se constată că resturile provin de la animalele domestice comune, preponderente fiind taurinele, ca și în bordeiul din Moldova [3], dar apare și o specie sălbatică — cerbul — desigur pe atunci destul de răspîndit în zonă. Mamiferele domestice sînt adulte și mature, iar în ceea ce privește talia ea este mică, cel mult medie, arătînd existența unor rase endemice primitive, neameliorate, așa ca peste tot în evul mediu. Se remarcă existența unui rest uman (menționăm că oase umane s-au găsit și în bordeiul de la Nicolina — Iași [4]), dar este greu de precizat semnificația acestuia, cu atît mai mult cu cît populația respectivă era deacum precis creștinată.

3 Ibidem.
4 Ibidem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

L'ÉTUDE DES RESTES FAUNIQUES D'UNE HUTTE DE XIIe—XIIIe SIÈCLES DE CHILIENI (DÉP. DE COVASNA)

Résumé

On a étudie le matériel archéozoologique provenu d'une hutte situé dans le village de Chilieni, sur la rivière d'Olt, au sud de la ville de Sf. Gheorghe. on trouvé seulement 15 restes provenus des taurins (les plus fréquents) des ovins, des porcins, du cheval et du cerf ; il y a aussi un reste humain. Les animaux domestiques étaient de type primitif et de petite taille, On ne peut pas preciser la semnification du fragment humain.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

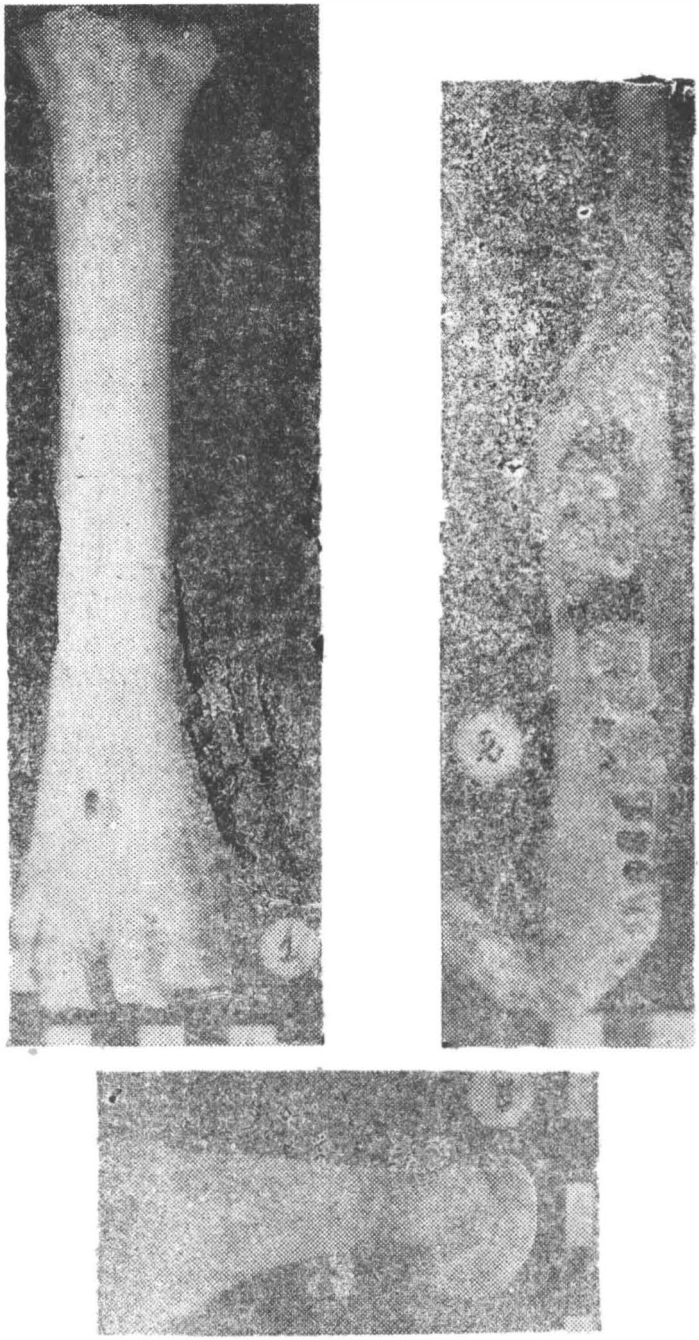

1/1. Bos taurus — metatars. 1/2. Sus scrofa domest. — fragment demandibulă.
1/3. Homo sapiens — metatars I.
1/1. Bos taurus — métatarse. 1/2. Sus scrofa domest. — fragment de mandibule.
1/3. Homo sapiens — métatarse I.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

COLECȚIA „ALEXANDRU APARU", GĂICEANA

de VIOREL CĂPITANU

Expoziția „Valori de patrimoniu" aparținînd colecționarilor : Alexandru Aparu, Vasile Heisu, Petre Vasile, Costache Teletin și Paul Țarălungă, în exclusivitate de arheologie, prima de acest fel organizată de muzeul nostru de la înființare și pînă în prezent, a avut menirea să arate publicului băcăuan că, în județul nostru există oameni pasionați și cu chemare și pentru trecutul îndepărtat al acestor meleaguri.

Pe învățătorul Alexandru Aparu l-am cunoscut cu 35 de ani în urmă, cînd a luat ființă la Bacău muzeul de istorie. Împreună cu un coleg de la Pînceşti, învățătorul Aparu Alexandru ne-a căutat, în toamna lui 1957 pentru a ne da cîteva informații despre unele așezări preistorice de la Găiceana și Fulgeriș-Pînceşti, precum și informații asupra colecției personale în formare.

Prin anul 1960, în compania profesorilor C. S. Nicolaescu-Plopșor și a Mariei Bitiri, la invitația învățătorului Alexandru Aparu, i-am făcut o vizită la domiciliu, oprindu-ne mai întîi pe la șantierul arheologic unde efectua cercetări Gh. Bichir, de la Institutul de Arheologie din București în colaborare cu muzeul nostru din Bacău prin Eugenia Dogan, în localitatea Mîndrișca, comuna Valea Seacă.

Drumul de la Sascut și pînă la Găiceana l-am făcut pe jos, de dimineață și pînă seara, trecînd prin localitățile : Corbasca, Băcioi, Arini și Recea, cu care ocazie am descoperit nenumărate așezări preistorice.

Cînd am intrat în curtea familiei Aparu, cei doi soți ne-au primit cu mare bucurie și ospitalitate moldovenească, de ne-a trecut toată oboseala care pusese stăpînire pe noi după o zi de mers peste dealurile molcome moldovenești.

Profesorul C.S. Nicolaescu-Plopșor era invitat în scris pentru descoperiri paleolitice, dar dintr-o ochire și-a dat seama că uneltele presupuse drept paleolitice erau de fapt neolitice și fără să mai stea pe gînduri ia spus-o pe șleau „Mă nene n-ai paleolitic aici". Am zăbovit apoi în fața exponatelor care se aflau peste tot începînd de la intrare pe cerdacul casei, în curte și cele mai valoroase în holul de la intrare și în cele două camere mari. Pe cerdac te întîmpinau pietrele de rîșniță începînd cu epoca neolitică, bronzului, dacică și feudală. La loc de cinste se aflau tot felul de brăzdare și cuțite de plug, obiecte etnografice etc. și pietre naturale, care înfățișau chipuri umane și zoomorfe — grație naturii care le zămislise.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În interiorul casei în schimb, pe rafturi și în vitrine, pe epoci și ocupații te întîmpinau adevăratele „comori", pe care de-a lungul anilor, învățătorul Alexandru Aparu și soția sa le-au adunat și ocrotit cu migală și pasiune de la sătenii din Găiceana precum și din alte localități din vecinătate ca Dealul Morii, Tătărăști, Vultureni etc., pe care le-a folosit ca material didactic la lecțiile de istorie, în cadrul școlii pe care a slujit-o cu credință, dăruire și pasiune, pînă la adînci bătrînețe.

Autoritățile locale de pînă la Revoluția din Decembrie 1989 au tot promis învățătorului un spațiu la Cămin, Școală sau Primărie pentru organizarea unui muzeu al comunei, dar toate aceste promisiuni n-au fost altceva decît vorbe goale. Treptat, treptat multe din piese au dispărut, dar cele mai importante au ajuns pentru o sumă derizorie la Muzeul din Piatra Neamț, în loc să rămînă la Găiceana, unde le era locul, în casa care trebuia să se transforme în muzeu, cu piese descoperite fortuit și nu prin cercetări sistematice.

Este adevărat că prin anii 1963—1964 eu însumi am efectuat cercecetări la Găiceana împreună cu Marilena Florescu de la Institutul de Arheologie din Iași și Costache Buzdugan de la Muzeul din Tg. Ocna pentru epocile neolitice bronz, daci și carpi, cu care ocazie au rezultat materiale arheologice foarte importante și care au fost depozitate la Muzeul din Adjud, dar prin plecarea lui C. Tărăbuță la Roman, s-a desființat muzeul și au dispărut și materialele respective fără urmă, încît cei interesați să cunoască cît de cît trecutul acestor meleaguri vor trebui să facă un efort să ajungă la Piatra Neamț, la muzeu, unde se află colecția celui care toată viața și-a dorit-o la Găiceana, acolo unde-i era locul.

În continuare prezentăm succint cîteva din exponatele aflate în lunile septembrie—octombrie 1991 în sala muzeului de istorie din Bacău.

Pentru epoca neolitică, majoritatea obiectelor provin din așezarea de la „Pietroasa", sau „Drumul vechi", unde a existat o bogată așezare din epoca neolitică cultura Cucuteni, cu fazele A. AB și B. Alături de cîteva vase pictate se află și o protomă zoomorfă cu urme de pictură, asemănătoare celei descoperite la Gură Văii, lîngă Onești. Alte materiale ceramice provin de la Recea și Arini (Unguri), unde deasemenea am efectuat un sondaj.

Din numărul mare de unelte și topoare din piatră au fost selecționate pentru expoziția noastră un număr de 12 topoare-calapod și dălți din marnă fină de culoare gălbuie sau roșiatică, de formă trapezoidală, triunghiulară sau dreptunghiulară cu corpul aplatisat, tăișul lățit și muchia îngustă. Urmează apoi topoarele cu gaură de înmănușare dintr-o rocă dură precum și cîteva miniaturi din piatră și lut ars.

Pentru perioada de tranziție de la epoca neolitică la epoca bronzului, colecționarul a expus și cîteva piese din silex, între care un cosor, un vîrf de lance și multe vîrfuri de săgeți, în majoritate provenite din punctele „Pietroasa", „Mănăstire", „La Sturza" etc.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Între piesele de excepție, menționăm un sceptru din diorit, descoperit cu totul întîmplător în punctul „Pietoasa". Tot epocii neolitice îi aparține și un topor de cupru, cu brațele în cruce, cu lungimea de 0,170 m și greutatea de 0,620 kg.

Pentru epoca bronzului colecționarul deține cîteva vase specifice culturii Monteoru, topoare — ciocan de luptă din piatră, cu gaură de înmănușare, sau în curs de perforare, dintr-o rocă foarte dură.

Mai adăugăm la cele de mai sus 2 topoare din bronz, din care un exemplar cu manșon de tip monteorean, cu lungimea de 0,130 m și greutatea de 0,400 g. Al doilea exemplar este tot de tip monteorean cu ceafă prelungită, făcînd parte din seria a treia L. 0126., greutatea de 0,250 g.

Pentru epoca geto-dacă au fost expuse cîteva vase începînd cu sec. IV—III î.e.n. un vas clopot, și pînă în secolele I î.e.n. și II e.n. ntre care o ceașcă-opaiț și o amforă romană tipică pentru sec. I—II e.n. descoperită se pare la Poiana-Tecuci. La aceste obiecte ceramice mai adăugăm și cîteva pietre de rîșniță din tuf vulcanic precum și un mojar roman.

Perioada carpică a fost reprezentată în expoziția de la Bacău prin material ceramic, care se datează în secolele II—III e.n., vîrfuri de suliță și lance precum și denari romani imperiali descoperiți în zonă.

Pentru epoca feudală au fost expuse unelte, arme, podoabe. Evidențiem prezența unui topor din fier realizat prin martelare de tip „cu aripioare", în zona găurii de înmănușare avînd dimensiunile L. 133m. lăț. tăișului 114 mm. D 32 x 20 mm., datate, sec. X—XI. La acestea mai adăugăm vîrfuri de săgeți cu cîte două aripioare și tub de înmănușare, specifice sec. al XVI—XVII-lea, sau în formă de frunză, execute prin martelare sau turnare de tip așa zis roman, cu două aripioare minuscule. L. 93 mm. D 11 mm.

Pentru epoca feudală amintim și un buzdugan, executat tot prin martelare, specific sec. al XV-lea, cu tija lungă și îngroșată la capătul de prindere, precum și o halebardă ce se datează în secolele XVI—XVII-lea.

Facem precizarea că în urma investigațiilor efectuate de personalul muzeului de istorie din Bacău, asupra locului de descoperire a celor două piese de excepție, am aflat că buzduganul a fost donat învățătorului Alexandru Aparu de către un cetățean din Tătărăști, care l-a moștenit de la părinții săi, iar halebarda a fost donată de către un cetățean din Dealul Morii.

În cadrul expoziției au mai figurat cîteva inele-sigilii, paftale, pipe turcești etc.

Desigur că, colecția învățătorului Alexandru Aparu cuprinde un număr mult mai mare de piese, dar prin rîndurile de față ne-am propus doar să evidențiem activitatea colecționarului și nu a învățătorului de la catedră și să punctăm doar ceea ce am considerat noi esențial că a adunat de-a lungul anilor un modest învățător, într-o localitate ca oricare alta,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

care mustește de istorie la tot pasul, și care, prin munca învățătorului, este cunoscută azi de întreaga țară. Fie ca exemplul învățătorului Aparu să fie luat de noua generație de dascăli ai satelor pentru a arăta copiilor că aici au trăit oameni din cele mai vechi timpuri și pînă azi, prin înființarea în fiecare localitate a muzeelor sătești.

Cele cîteva fotografii de la sfîrșitul acestei note au darul să puncteze contribuția învățătorului Alexandru Aparu la cunoașterea istoriei locale din zona respectivă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pl. I. 1 Protomă cultura Cucuteni, 2 Vas — clopot, sec. IV î.e.n. 3 Ceașcă dacică, 4 Amforă romană.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

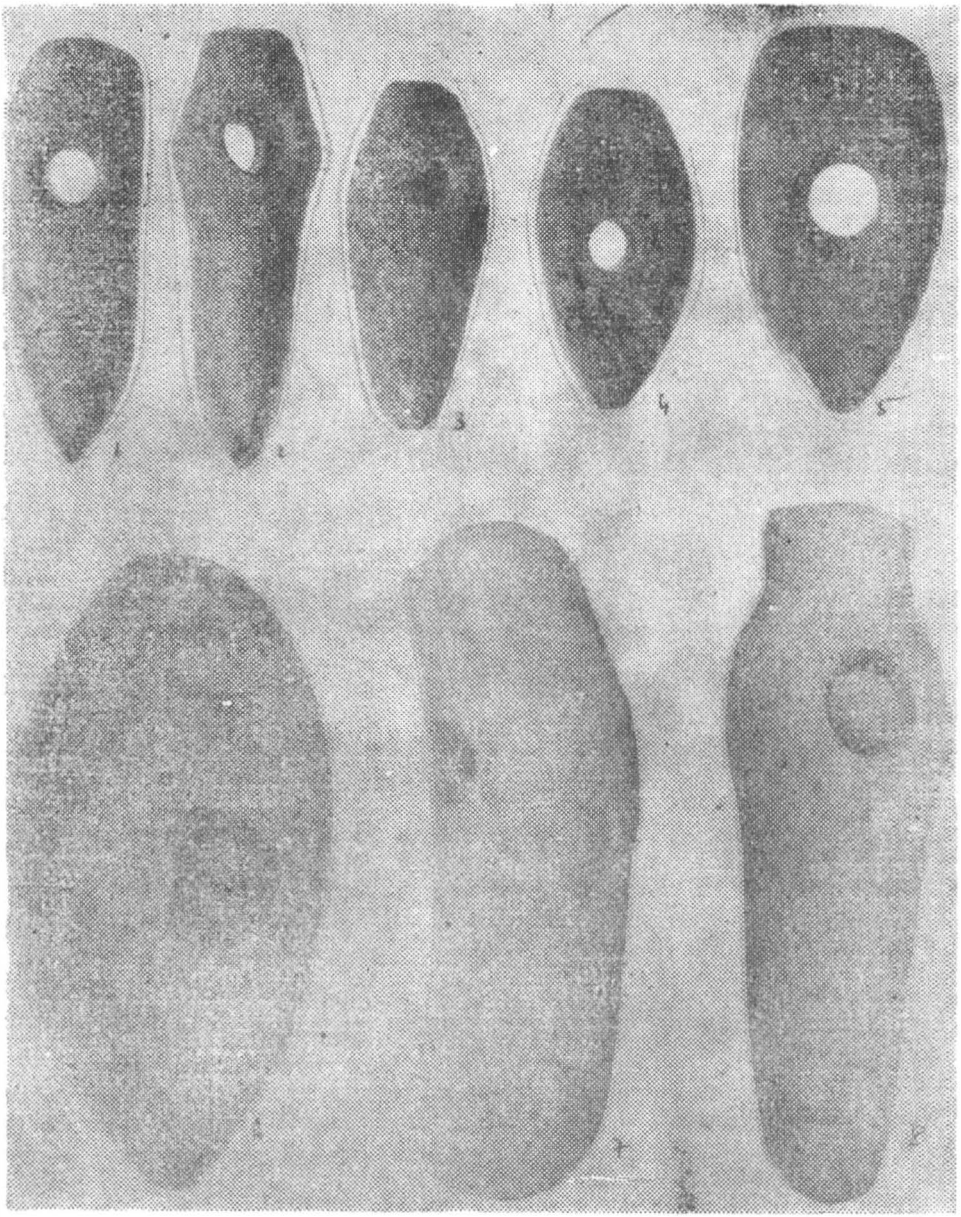

Pl. II. 1—8 Topoare și ciocane epoca bronzului.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

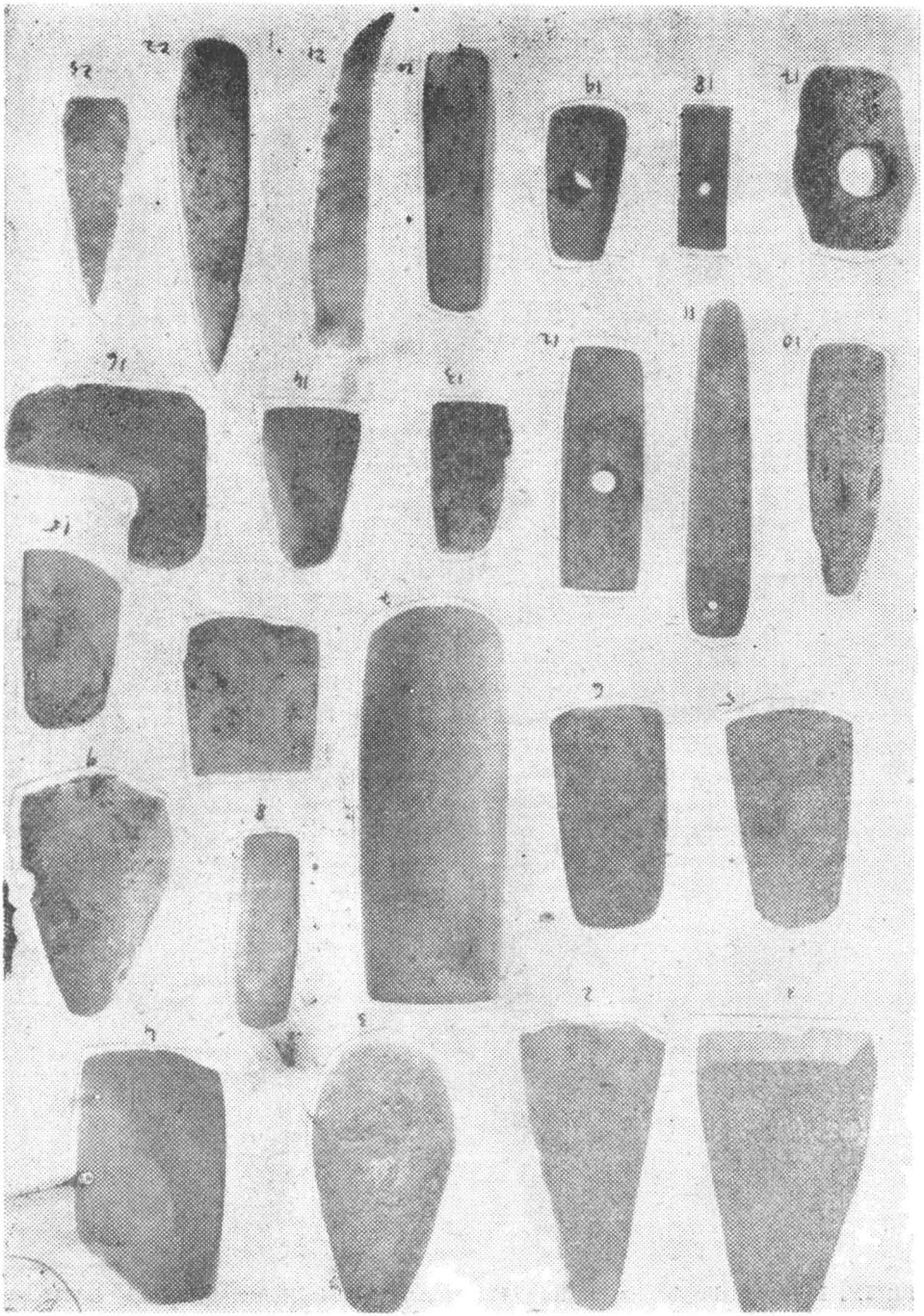

Pl. III. 1—23 Unelte, arme, podoabe şi amulete din piatră, silex şi lut din epocile neolitic şi bronz.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

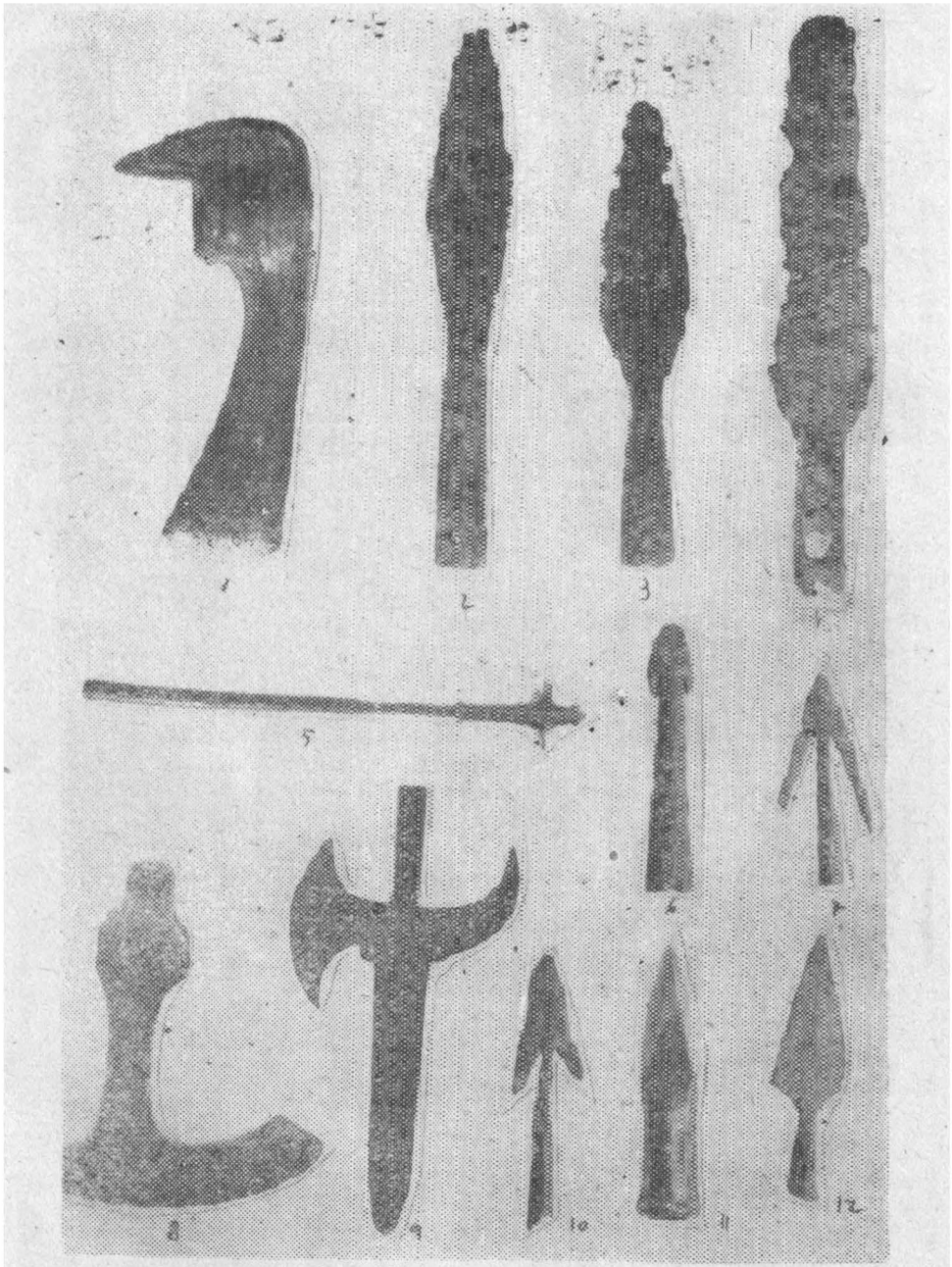

Pl. IV. 1 Topor din bronz, cultura Monteoru, 2 — 4 Vîrfuri lănci sec. I—III e.n. 5 Buzdugan sec. XV, 6 Suliță sec. XV—XVI, 6—7, 10, 12 Vîrfuri de săgeți medievale, sec. XVI—XVII, 11 Vîrf suliță epoca bronzului, 8 Topor sec. X—XI, 9 Halebardă sec. XVIII-lea.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

COLECȚIA DE ARHEOLOGIE „VASILE HEISU" RĂCĂCIUNI

de SILVIA IACOBESCU

Constituită în anul 1971 în urma unei generoase donații făcute de preotul V. Heisu, colecția care-i poartă numele cuprinde un număr de aproximativ 1500 obiecte de etnografie și artă populară [1], artă feudală, arheologie, numismatică și carte veche românească [2] și străină, rod al îndelungatei strădanii depuse de colecționar de a ilustra și pe această cale trecutul istoric și cultural al zonei în care a trăit și și-a desfășurat activitatea.

Piesele arheologice și numeroasele fragmente ceramice care compun colecția provin în majoritate din descoperiri întîmplătoare efectuate pe raza com. Răcăciuni sau a comunelor învecinate (Orbeni, Parava, Valea Seacă). Unele provin din așezări cercetate ulterior și prin săpături arheologice, așa cum este așezarea cucuteniană de pe Dealul Vrăbii[3], sau așezarea monteoreană de pe „Dealul Cetățuia"[4], datînd din faza I C_3 a acestei culturi, sau fac parte din depozite bine cunoscute și publicate parțial (de ex. depozitul de la Parava [5], sau depozitul de seceri de bronz de la Mîndrișca [6] (Valea Seacă).

---

1 Dorinel Ichim, Expoziția de artă populară „V. Heisu". — Răcăciuni, în „Carpica", V, 1972, p. 279-286.

Georgeta Stoica, Colecția de artă populară „V. Heisu", în „Carpica", III, 1970, p. 131-132.

2 D. Ichim, Georgeta Popovici, Cartea românească veche în colecția preotului V. Heisu — Răcăciuni, în Mitropolia Moldovei și Sucevei, nr. 1-2, 1976, p. 152-159.

3 A. Vulpe, Descoperiri arheolgice pe cursul mijlociu al Siretului (sondajele de la Mîndrișca și Răcăciuni, jud. Bacău), în Arh. Mold., I, p. 65-81 ; Ersilia Tudor, Un mormînt din epoca bronzului descoperit la Răcăciuni (jud. Bacău), în SCIV, 2, 24, 1973, p. 283-291.

4 A. Vulpe, op. cit., p. 65-81.

5 A. Vulpe, Cu privire la unele topoare de aramă și bronz din Moldova, în Arh. Mold., II—III, 1964, p. 127-143.

6 M. Petrescu-Dîmbovița, Date noi relativ la descoperirile de obiecte de bronz de la sfîrșitul epocii bronzului și începutul Hallstattului din Moldova, în Arh. Mold., II—III, 1964, p. 251-273.

Idem, Depozite de bronzuri din România, Ed. Acad., București, 1977, p. 75-76.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Depistarea și conservarea obiectelor istorice, etnografice și de artă a fost urmărită cu discernămînt și competență, colecția fiind organizată după metode muzeistice. La aceasta a contribuit și strînsa colaborare pe care colecționarul a avut-o cu specialiștii de la Muzeul de istorie din Bacău pînă la sfîrșitul vieții, cînd conform dorinței sale colecția a fost donată muzeului.

Întrucît de curînd s-au împlinit 20 de ani de la moarte preotului V Heisu, eveniment marcat de Muzeul de istorie printr-o expoziție și un simpozion comemorativ, am considerat oportună prezentarea pieselor de arheologie din cadrul colecției, unele dintre ele de o mare valoare istorică, rămase pînă în prezent inedite, cele de artă populară făcînd deja obiectul mai multor studii de specialitate.

În cadrul colecției un loc aparte îl deține ceramica, în majoritate din epoca bronzului, provenind din așezările de pe „Dealul Cetățuiei" (Răcăciuni), sau „Dealul Chimniței" (Orbeni).

Ea este lucrată la mînă, din pastă grosieră de culoare cenușie sau brun-cărămizie. Ca forme se disting străchinile tronconice, cu gura evazată și fundul plat, ornamentate cu linii incizate, ceștile cu corpul semisferic și torți supraînălțate trase din buză și prevăzute cu șei sau butoane, vasele miniatură, lingurile cu căușul circular sau oval și greutățile pentru războaele de țesut și plasele de pescuit, de formă circulară sau piramidală, unele dintre ele fiind ornamentate cu linii incizate.

Uneltele, prezente în număr mare în colecție, sînt confecționate din os, silex și piatră și constau din lame, vîrfuri de săgeți, împungătoare, cuțite curbe, din care două exemplare foarte frumoase din silex negru-cenușiu de Prut, topoare cu sau fără gaură de înmănușare, dălțite, percutoare și rîșnițe.

O importanță deosebită o prezintă însă obiectele din metal și anume cele două topoare de aramă cu gaură de înmănușare transversală, descoperite unul la Parava și celălalt la Osăbiți, com. Luizi-Călugăra, și cele cinci seceri de bronz ce fac parte din depozitul descoperit la Mîndrișca (Valea Seacă).

Toporul de aramă de la Parava face parte din depozitul descoperit întîmplător în 1921 și publicat de cercetătorul A. Vulpe [7].

Depozitul cuprindea inițial un număr de șapte topoare, din care trei s-au pierdut. Se pare că în colecția lui V. Heisu este unul din exemplarele considerate pierdute. Este vorba de un topor cu gaura de înmănușare transversală, cu lama ușor arcuită și lățită spre tăișul convex. Secțiunea transversală a lamei este hexagonală. Toporul turnat în tipar bivalv este lucrat destul de neglijent, păstrînd de-a lungul cusăturii de la muchie și la marginile tubului de înmănușare resturi de la țurțurii de turnare. Toporul acoperit de o patină de culoare verde deschisă, are următoarele dimensiuni : L = 12,8 cm ; L lamă = 8,5 cm ; l tăiș = 5,5

7 A. Vulpe, op. cit., în Arh. Mold., p. 127-129.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cm ; l tub = 4 cm ; G = 0,593 kg. Ca și celelalte piese, din depozitul respectiv, toporul poate fi datat în faza I C_3 a culturii Monteoru.

Toporul descoperit în 1963 la Osăbiți face parte deasemenea din seria topoarelor de aramă cu gaură de înmănușare transversală. Lama hexagonală în secțiune se lățește spre tăișul convex. Tubul de înmănușare prezintă marginile îngroșate și încă două nervuri în relief una la mijlocul tubului și cealaltă, mai subțire, situată între mijloc și partea inferioară. Patina este verde-măslinie. Piesa a fost turnată neîngrijit, păstrînd de-a lungul cusăturii de la muchie și pe la marginile tubului de înmănușare resturi de la țurțurii de turnare. Are următoarele dimensiuni L = 14,5 cm ; l tăiș = 5,8 cm ; diametrul tubului = 3,3 cm ; G = 0,463 kg.

Toporul de la Osăbiți prezintă analogii cu topoarele din depozitul de la Parava, putînd fi datat în aceeași etapă I C_3 a culturii Monteoru.

Tot în colecția Heisu au fost identificate și cinci seceri de bronz cu cîrlig (patru exemplare întregi și unul fragmentar), provenite din depozitul descoperit în 1945 la Mîndrișca, în punctul „Drugărie". [8]

Potrivit informațiilor, depozitul cuprindea aproximativ 50-60 de seceri depuse în mai multe rînduri într-un vas. Șase dintre acestea au fost recuperate mai demult și se păstrează în colecțiile Muzeului de istorie Bacău.

Secerile au lama mult arcuită și spinarea îngroșată, rotunjită în dreptul mînerului, unde se păstrează ciotul de la turnare. Unul din exemplare are lama fin crestată, probabil recent, iar altul un orificiu datorat unor greșeli de turnare. Turnarea s-a făcut în diferite forme monovalve acoperite, întrucît între ele sînt deosebiri de formă și dimensiuni.

Secerile din depozitul de la Mîndrișca, prin caracteristicile tipologice pe care le prezintă sînt de origine transilvăneană și au analogii cu exemplarele descoperite la Ilișeni [9], Ulmi-Liteni [10], Rîșești-Băleni [11], datate la sfîrșitul epocii bronzului (sec. XIII î.e.n.), fiind contemporane cu grupul Noua de pe teritoriul Moldovei.

Prin informațiile istorice care le furnizează, obiectele aflate în colecția Heisu vin să completeze harta arheologică a zonei cu noi mărturii despre trecutul județului Bacău.

Nota de față, pe lîngă o încercare de valorificare a patrimoniului constituie și un pios omagiu adus colecționarului, model de pasiune și de dăruire muzeografică.

8 M. Petrescu-Dîmbovița, op. cit., în Arh. Mold., II—III, p. 251-273.
9. Ibidem, p. 255.
10 Ibidem, p. 257.
11 Ibidem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CATALOG

1. STRACHINĂ

Ep. bronzului.
Descoperită în 1963 în aşezarea de pe „Cetăţuie", Răcăciuni, com. Răcăciuni.
I = 8 cm., Dg. = 16,5 cm., Df = 6,5 cm.
Strachină de formă tronconică, cu buza uşor evazată şi fundul plat, Este lucrată la mînă din ceramică de culoare cenuşie. Decorul constă din două linii incizate dispuse sub buză şi la baza gîtului.
Inv. nr. 36. Fig. 1/2.

2. CEAŞCĂ

Ep. bronzului, cultura Monteoru.
Descoperită în 1963, în punctul „Cetăţuie", Răcăciuni.
I = 5,5 cm, Dg = 6 cm, Df = 6,5 cm.
Ceaşcă modelată din lut de culoare cenuşie. Are corpul semiglobular şi două torţi supraînălţate, trase din buză, dintre care una este spartă din vechime. Decorul constă dintr-un brîu în relief situat deasupra diametrului maxim.
Inv. nr. 36. Fig. 2/1.

3. CEAŞCĂ.

Ep. bronzului. Monteoru.
Descoperită în 1971 în punctul „Cetăţuie", Răcăciuni.
I = 5,5 cm, Dg = 5,5 cm.
Ceaşcă cu corpul semiglobular, lucrată din pastă grosieră, de culoare brun-cărămizie. Una din torţile supraînălţate, cu buton, este spartă din vechime.
Inv. 145. Fig. 2/3.

4. CEAŞCĂ.

Ep. bronzului.
Descoperită în 1971 pe „Dealul Pichimniţei", Orbeni, com. Orbeni.
I = 5,5 cm, Dg = 7 cm.
Ceaşcă cu corpul semiglobular, buza dreaptă şi două torţi supraînălţate trase din buză, prevăzute cu prag. Este lucrată din ceramică de culoare brun-cenuşie.
Inv. 111. Fig. 2/2.

5. VAS MINIATURĂ.

Ep. bronzului. Monteoru.
Descoperit în 1963 pe „Dealul Pichimniţei", Orbeni.
I = 4,3 cm, Dg = 3,5 cm, Df = 2,5 cm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Vas miniatură modelat din lut de culoare cenușie, cu corpul semisferic, gîtul scurt, cilindric și buza ușor evazată. Decorul, realizat prin incizii, constă din două brîie dispuse pe gîtul vasului și patru cercuri din linii întrerupte situate pe corp.
Inv. 37 Fig. 1/1.

6. VAS MINIATURĂ.
Descoperit în 1963 în punctul „Cetățuie", Răcăciuni.
I = 2,5 cm, Dg = 5,5 cm.
Vas miniatură de formă tronconică, cu gura evazată, lucrat din ceramică de culoare cenușie.
Inv. 76. Fig. 3/4.

7. VAS MINIATURĂ.
Ep. bronzului.
Descoperit în 1963 pe „Dealul Pichimniței", Orbeni.
I = 2,5 cm, Dg = 4,2 cm.
Vas miniatură modelat din lut ars de culoare cenușie. Are forma tronconică, cu buza alveolată.
Inv. 121. Fig. 3/3.

8. VAS MINIATURĂ.
Ep. bronzului.
Descoperit în 1963 pe „Dealul Pichimniței", Orbeni.
I = 2,5 cm, Dg = 4 cm.
Vas minatură de formă tronconică, modelat din lut ars, de culoare cărămizie.
Inv. 119.

9. VAS MINIATURĂ.
Ep. bronzului.
Descoperit în 1963 pe „Dealul Pichimniței", Orbeni.
I = cm, Dg = 3,3 cm.
Vas miniatură de formă tronconică cu pereții ușor arcuiți și buza dreaptă. Este lucrat din ceramică de culoare cărămizie.
Inv. 121.

10. LINGURĂ.
Ep. bronzului.
Descoperit în 1959 pe dealul „Cetățuie", Răcăciuni.
D = 7 x 6,5 cm.
Lingură cu căușul de formă circulară și coada spartă din vechime. Este modelată din lut ars de culoare cenușie.
Inv. 119. Fig. 5/4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

11. LINGURĂ.
Ep. bronzului.
Descoperită în 1959 în punctul „Cetățuie", Răcăciuni.
L = 7,6 cm, D căuș = 4 x 5 cm.
Lingură cu căușul de formă relativ ovală și coada scurtă, modelată din lut de culoare cărămizie.
Inv. 118. Fig. 5/2.

12. LINGURĂ.
Descoperită în 1959 în punctul „Cetățuie", Răcăciuni.
D. căuș = 5,5 cm.
Lingură modelată din ceramică de culoare cenușie, cu căușul de formă circulară și coada spartă din vechime.
Inv. 20. Fig. 5/3.

13. LINGURĂ.
Ep. bronzului.
Descoperită în 1971 pe dealul „Pichimniței", Orbeni.
L = 7,7 cm, D. gâvan = 6,8 x 7,2 cm.
Fragment de lingură modelată din lut ars de culoare cenușie. Are căușul de formă relativ ovală și coada spartă din vechime.
Inv. 126.

14. LINGURĂ.
Ep. bronzului.
Descoperită în 1959 pe dealul „Cetățuie", Răcăciuni.
L = 9,5 cm, D. căuș = 5 cm.
Lingură cu căușul de formă relativ circulară și coada scurtă, cu vîrful ușor arcuit. Este modelată din lut ars de culoare cărămizie.
Inv. 17. Fig. 6/1.

15. LINGURĂ.
Ep. bronzului.
Descoperită în 1959 pe dealul „Cetățuie", Răcăciuni.
D. căuș = 6 x 6,5 cm.
Lingură din lut ars de culoare cărămizie, cu căușul oval și coada spartă din vechime.
Inv. 19.

16. LINGURĂ.
Ep. bronzului.
Descoperită în 1962, pe dealul „Cetățuie", Răcăciuni.
L = 6 cm, D. căuș = 4,7 x 5,7 cm.
Fragment de lingură cu căușul oval și vîrful cozii spart din vechime.
Inv. 77. Fig. 6/2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

17. LINGURĂ.

Ep. bronzului.
Descoperită în 1971 pe „Dealul Vrăbii", Răcăciuni.
L = 11 cm, D. căuș = 7 x 8 cm.
Lingură din lut de culoare cărămizie, cu căușul oval și coada spartă.
Inv. 86.

18. ROATĂ.

Ep. bronzului. Monteoru.
D = 6,5 cm.
Roată din lut ars de culoare cenușie, provenind de la un car votiv.
Are forma discoidală, cu partea centrală îngroșată.
Inv. 26. Fig. 6/5.

19. PINTADERĂ.

Ep. bronzului.
Descoperită în 1965 pe dealul „Cetățuie", Răcăciuni.
D = 4,7 cm.
Pintaderă cu buza de formă circulară și mînerul spart. Este modelată din lut ars de culoare cărămizie.
Inv. 140.

20. FUSAIOLĂ.

Ep. bronzului.
Descoperită în 1971 în punctul „Rîpa Mare", Parava, com. Parava.
I = 3 cm.
Fusaiolă de formă bitronconică, modelată din lut ars de culoare cenușie.
Inv. 151 Fig. 4/4.

21. FUSAIOLĂ.

Ep. bronzului.
Descoperită în 1971 pe „Dealul Pichimniței", Orbeni.
D = 5 cm.
Fusaiolă din lut ars, de formă bitronconică.
Inv. 139.

22. GREUTATE.

Ep. bronzului.
Descoperită în 1963 pe dealul „Cetățuie", Răcăciuni.
l bază = 4,3 cm, I = 6 cm.
Greutate de formă piramidală, cu baza pătrată și marginile crestate.
Inv. 74. Fig. 3/2.

23. GREUTATE.

Neolitic.
Descoperită în 1971 în punctul „Panta Sobieschi", Parava, com. Parava.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

L = 9 cm, l = 7 cm.
Greutate pentru războiul de țesut vertical, modelată din lut ars de culoare cărămizie. Are forma relativ tronconică și secțiunea lenticulară.
Inv. 148. Fig. 3/1.

24. GREUTATE.

Neolitic.
Descoperită în 1970 la Drăgușani, com. Parava.
D = 10 cm.
Greutate pentru plasa de pescuit, modelată din lut ars de culoare cărămizie. Are forma circulară.
Inv 104. Fig. 4/1.

25. GREUTATE.

Neolitic.
Descoperită în 1971 pe „Dealul Vrăbii", Răcăciuni.
D. bazei = 10 cm.
Greutate din lut de formă conică, cu baza circulară.
Inv. 84.

26. LAMĂ DIN SILEX.

Neolitic.
Descoperită în 1970 la „Valea Albă", Războieni, jud. Neamț.
L = 7,5 cm, l = 2,5 cm.
Fragment dintr-o lamă din silex neretușată, cu două nervuri dorsale.
Inv. 132.

27. LAMĂ DIN SILEX.

Neolitic.
Descoperită în 1965 pe dealul „Cetățuie", Răcăciuni.
L = 10,2 cm, l = 3 cm.
Lamă din silex cu muchiile neretușate și o nervură mediană pe partea dorsală.
Inv. 146. Fig. 7/5.

28. ÎMPUNGĂTOR DIN OS.

Ep. bronzului.
Descoperit în 1963 pe „Dealul Pichimniței", Orbeni.
L = 7,5 cm.
Inv. 124. Fig. 7/3.

29. ÎMPUNGĂTOR DIN OS.

Ep. bronzului.
Descoperit în 1963 la Mîndrișca, com. Valea Seacă.
L = 5,8 cm.
Inv 123.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

30. SPATULĂ DE OS.

Ep. bronzului.
Descoperită în 1964 pe „Dealul Pichimniței", Orbeni.
L = 9,5 cm, l = 3,7 cm.
Inv. 115. Fig. 7/1.

31. SĂPĂLIGĂ.

Neolitic.
Descoperită în 1971 pe „Dealul Vrăbii", Răcăciuni.
L = 29 cm.
Săpăligă din corn, perforată.
Inv. 93.

32. TOPOR CALAPOD.

Neolitic.
Descoperit în 1959 pe dealul „Cetățuie", Răcăciuni.
L = 10 cm, l = 4,5 cm, grosime = 1,5 cm.
Topor calapod de formă trapezoidală, cu secțiunea plan-convexă, muchia plană, rectangulară și tăișul ușor arcuit.
Inv. 1.

33. TOPOR.

Neolitic.
Descoperit în 1964 pe dealul „Cetățuie", Răcăciuni.
L = 14 cm, l tăiș = 6,8 cm.
Topor din marnă de formă trapezoidală, rectangular în secțiune, cu tăișul prezentînd urme de uzură.
Inv. 63.

34. TOPOR.

Neolitic.
Descoperit în 1971, pe „Dealul Vrăbii", Răcăciuni.
L = 11 cm, l = 5 cm.
Topor din marnă de formă și secțiune rectangulară.
Inv. 91.

35. Topor.

Descoperit în 1963 pe dealul „Cetățuie", Răcăciuni.
L = 13 cm, l = 6,5 cm.
Topor în curs de prelucrare, de formă romboidală.
Inv. 65. Fig. 12/3.

36. TOPOR-CIOCAN.

Ep. bronzului.
Descoperit în 1960 în punctul „Schit", Drăgușani, com. Parava.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

L = 12,4 cm, l = 4 cm, grosime = 5 cm.
Topor-ciocan cu gaură de înmănușare transversală. Are muchia înaltă, cilindrică, circulară în secțiune. Brațul topor, îngroșat în dreptul găurii de înmănușare, se arcuiește spre tăiș.
Inv. 33. Fig. 15/3.

37. TOPOR-CIOCAN.

Ep. bronzului.
Descoperit în 1952, în punctul „Dealul Ciobanului", Teiuș, com. Parava.
L = 18 cm, l = 8 cm.
Topor-ciocan cu corpul masiv, naviform și muchia scurtă, cilindrică, circulară în secțiune. Îngrijit șlefuit pe întreaga suprafață.
Inv. 32. Fig. 15/1.

38. TOPOR.

Ep. bronzului.
Descoperit în 1969 în „Vatra satului", Orbeni.
L = 12,5 cm, l = 5 cm.
Topor perforat din gresie, cu gaura de înmănușare transversală. Are forma triunghiulară cu muchia arcuită și secțiunea transversală rectangulară.
Inv. 100. Fig. 14/4.

39. TOPOR.

Ep. bronzului.
Descoperit în 1960 pe „Dealul Morarului", Teiuș, com. Parava.
L = 12 cm, l = 4 cm.
Topor naviform, cu gaura de înmănușare transversală și muchia plană, circulară în secțiune.
Inv. 31. Fig. 14/3.

40. TOPOR-CIOCAN.

Ep. bronzului.
Descoperit la Dienet, com. Pîncești. Anul descoperii necunoscut.
L = 14,5 cm, l = 7 cm.
Topor-ciocan din gresie, de formă triunghiulară, cu marginile arcuite. Muchia este plană, rectangulară în secțiune, iar tăișul prezintă urme de întrebuințare.
Ne inventariat.

41. TOPOR.

Ep. bronzului.
Descoperit în 1962 la Bacău.
L = 11 cm, l = 5 cm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Topor naviform din gresie, cu gaura de înmănușare transversală. Are o secțiune rectangulară și muchia plană, cu urme de întrebuințare.
Inv. 193.

42. TOPOR.
Ep. bronzului.
Descoperit în 1961 în punctul „Schit", Parava.
L = 21 cm, l = 6 cm.
Topor din marnă cafenie, cu gaura de înmănușare transversală. Are forma triunghiulară, cu secțiunea rectangulară. Brațul topor este alungit. Servea probabil ca săpăligă.
Inv. 34. Fig. 14/2.

43. TOPOR.
Descoperit în 1967 în punctul „Conacul Negri", Orbeni.
L = 13 cm, l = 5,5 cm.
Topor naviform din gresie, cu muchia rotunjită și un început de perforare.
Inv. 99.

44. DALTA.
Neolitic.
Descoperită în 1971 pe dealul „Turluianu", sat Turluianu, com. Bereşti-Tazlău.
L = 7,7 cm, l = 2,5 cm.
Daltă de formă rectangulară și secțiune plan-convexă, îngrijit finisată pe fețele late.
Inv. 143. Fig. 13/1.

45. DĂLTIȚĂ.
Eneolitic.
Descoperită în 1971 la Gherăești, com. Gherăești, jud. Neamț.
L = 7 cm, l = 1.5 cm.
Dăltiță din silex cenușiu, de formă și secțiune rectangulară. Șlefuită pe fețele late, în special în porțiunea dinspre tăiș.
Inv. 142. Fig. 13/2.

46. RÎȘNIȚĂ.
Neolitic.
Descoperită în 1961 la Răcăciuni.
L = 17 cm, l = 16,5 cm.
Fragment dintr-o rîșniță din gresie de formă ovală, cu partea utilă albiată.
Inv. 145. Fig. 8/2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

47. RÎȘNIȚĂ.
Latène.
Descoperită în 1968 în așezarea geto-dacică de la Răcătău, com. Horgești.
D = 27 cm.
Piatră de rîșniță de formă conică, lucrată din tuf vulcanic.
Inv. 156. Fig. 8/1.

48. CUȚIT CURB.
Ep. bronzului.
Descoperit în 1963 în vatra satului Marvila, com. Corbasca.
L = 15,2 cm, l = 4,5 cm.
Cuțit curb din silex negru-cenușiu, cu tăișul fin retușat și muchia arcuită.
Inv. 29. Fig. 9/1.

49. CUȚIT CURB.
Ep. bronzului.
Descoperit în 1963 în satul Marvila, com. Corbasca.
L = 14,5 cm, l = 4 cm.
Cuțit curb din silex cenușiu, cu tăișul fin retușat.
Inv. 30. Fig. 9/2.

50. CUȚIT CURB.
Ep. bronzului.
Descoperit în 1964 în dealul „Cetățuia", Răcăciuni.
L = 13 cm, l = 4,5 cm.
Cuțit curb din gresie, cu lama spartă din vechime.
Inv. 61. Fig. 10/3.

51. CUȚIT CURB.
Ep. bronzului.
Descoperit în 1964 pe dealul „Cetățuie", Răcăciuni.
L = 14 cm, l = 5 cm.
Fragment dintr-un cuțit curb din gresie.
Inv. 63. Fig. 11/3.

52. CUȚIT CURB.
Ep. bronzului. Monteoru.
Descoperit în 1964 pe dealul „Cetățuie", Răcăciuni.
L = 11 cm, l = 4 cm.
Fragment dintr-un cuțit curb din gresie.
Inv. 61.

53. CUȚIT CURB.
Ep. bronzului.
Descoperit în 1963 în dealul „Cetățuie", Răcăciuni.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

L = 9 cm, l = 4 cm.
Fragment dintr-un cuțit curb din gresie; cu lama spartă din vechime.
Inv. 68. Fig. 10/1.

54. CUȚIT CURB.
Ep. bronzului.
Descoperit în 1964 pe „Dealul Pichimniței", Orbeni.
L = 12 cm, l = 5 cm.
Cuțit curb din gresie, cu lama de formă relativ trapezoidală.
Inv. 113. 11/1.

55. CUȚIT CURB.
Ep. bronzului.
Descoperit în 1964 pe „Dealul Pichimniței", Orbeni.
L = 12 cm, l = 5 cm.
Fragment dintr-un cuțit curb din silex.
Inv. 127.

56. CUȚIT CURB.
Ep. bronzului.
Descoperit în 1960 pe dealul „Cetățuie", Răcăciuni.
L = 15 cm.
Cuțit curb din gresie.
Inv. 25. Fig. 10/2.

57. VÎRF DE SĂGEATĂ.
Neolitic.
Descoperit în 1964 pe „Dealul Vrăbii", Răcăciuni.
L = 2 cm, l = 2 cm.
Vîrf de săgeată din silex, de formă triunghiulară, cu baza concavă și muchiile fin retușate.
Inv. 28. Fig. 7/4.

58. TOPOR.
Ep. bronzului.
Descoperit în 1963 la Osăbiți, com. Luiza-Călugăra.
L = 14,5 cm, l tăiș = 5,8 cm, D. găurii de înmănușare = 3,3, cm.
Topor din aramă cu gaura de înmănușare transversală și două nervuri în relief pe manșon. Are lama curbată, cu tăișul lățit și convex. Patina, de culoare verde deschis, se păstrează în special pe manșon.
Inv. 53. Fig. 16/1.

59. TOPOR.
Ep. bronzului. Monteoru I C_3.
Descoperit în 1960 pe „Dealul Rișca", Părava.
L = 12,8 cm, l lamă = 8,5 cm, l tăiș = 4,5 cm, l tub = 4 cm, D. găurii

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de înmănușare = 2,4 cm.
Topor din aramă cu gaura de înmanușare transversală și lama lățită spre tăișul convex. Secțiunea transversală a lamei este hexagonală. Marginile tubului sînt îngroșate, păstrînd resturi proeminente de la turțurii de turnare.
Inv. 56. Fig. 16/2.

60. SECERĂ
Ep. bronzului.
Descoperită în 1960 în punctul „Drugana", Mîndrișca, com. Valea Seacă.
L = 18 cm, l mîner = 17 cm.
Seceră cu cîrlig, avînd lama îngustă, puternic arcuită, spinarea îngroșată, cu ciotul de la turnare situat spre mîner. Tăișul lamei este fin crestat. Secera este acoperită pe întreaga suprafață de o patină verzuie.
Inv. 50. Fig. 17/2.

61. SECERĂ
Ep bronzului.
Descoperită în 1960 în punctul „Drugana", Mîndrișca, com. Valea Seacă.
L lamă = 17,5 cm, L mîner = 15 cm.
Seceră cu cîrlig, cu lama arcuită, știrbită de la întrebuințare și spinarea îngroșată. Prezintă o nervură în relief pe mîner. Secera este acoperită în întregime de o patină verzuie.
Inv. 49. Fig. 17/1.

62. SECERĂ
Ep. bronzului.
Descoperită în 1960 în punctul „Drugana", Mîndrișca, cam. Valea Seacă.
L lamă = 17 cm, L mîner = 17 cm.
Seceră cu cîrlig, cu lama arcuită, îngroșată în dreptul mînerului, pe care prezintă o nervură în relief.
Inv. 48. Fig. 17/3.

63. SECERĂ
Ep. bronzului.
Descoperită în 1960 în punctul „Drugana", Mîndrișca, cam. Valea Seacă.
L mîner = 14 cm.
Fragment dintr-o seceră din care se păstrează mînerul terminat cu cîrlig.
Inv. 52. Fig. 16/3.

64. SECERĂ
Ep. bronzului.
Descoperită în 1960 în punctul „Drugana", Mîndrișca, cam. Valea Seacă.
L mîner = 16 cm, L lamă = 16 cm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Seceră cu cîrlig, cu lama arcuită și spinarea îngroșată înspre mîner. În dreptul mînerului lama prezintă un orificiu, datorat probabil unui defect de turnare.
Inv. 51 Fig. 17/4.

NOTE

LA COLLÉCTION D'ARCHÉOLOGIE „V. HEISU" — RĂCĂCIUNI

RÉSUMÉ

L'auteur présente la collection d archéologie qui appartient au prêtre Vasile Heisu, de Răcăciuni. La collection a été donée en 1971 au Musée d'histoire et d'art de Bacău. Elle contienne des nombreux objets d'étnographie, d'archéologie et des anciens livres roumains.

Les objets d'archéologie proviennent des découverts fortuites faites sur le territoire des communes Răcăciuni, Orbeni, Parava, Valea Seacă et appartienent au néolithique, à l'époque du bronze et à l'époque géto-dace.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1 — Céramique de l'époque de bronze : 1 — vase miniature ; 2 — écuelle.
Fig. 2 — Tasses (l'époque de bronze).
Fig. 3 — Poids (1-2); vases miniatures (3-4).
Fig. 4 — Poids (1) ; roue (5) ; fusaioles (2-4).
Fig. 5 — Cuillères (l'époque de bronze).
Fig. 6 — Cuillères (l'époque de bronze).
Fig. 7 — Outils en os (1-3) et en silex (4-5).
Fig. 8 — Meule géto-dace (1) et néolithique (2).
Fig. 9 — Outils en silex et en pierre (4).
Fig. 10 — Couteaux (l'époque de bronze).
Fig. 11 — Couteaux (l'époque de bronze).
Fig. 12 — Haches (l'époque néolithique).
Fig. 13 — Outils en pierre (l'époque neolithique).
Fig. 14 — Haches en pierre (l'époque néolithique).
Fig. 15 — Haches en pierre (l'époque de bronze).
Fig. 16 — Haches en cuivre : 1 — Osăbiți ; 2 — Parava ; 3 — faucille (fragment) — Mîndrișca — Valea Seacă.
Fig. 17 — Faucilles en bronze (Mîndrișca — Valea Seacă).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

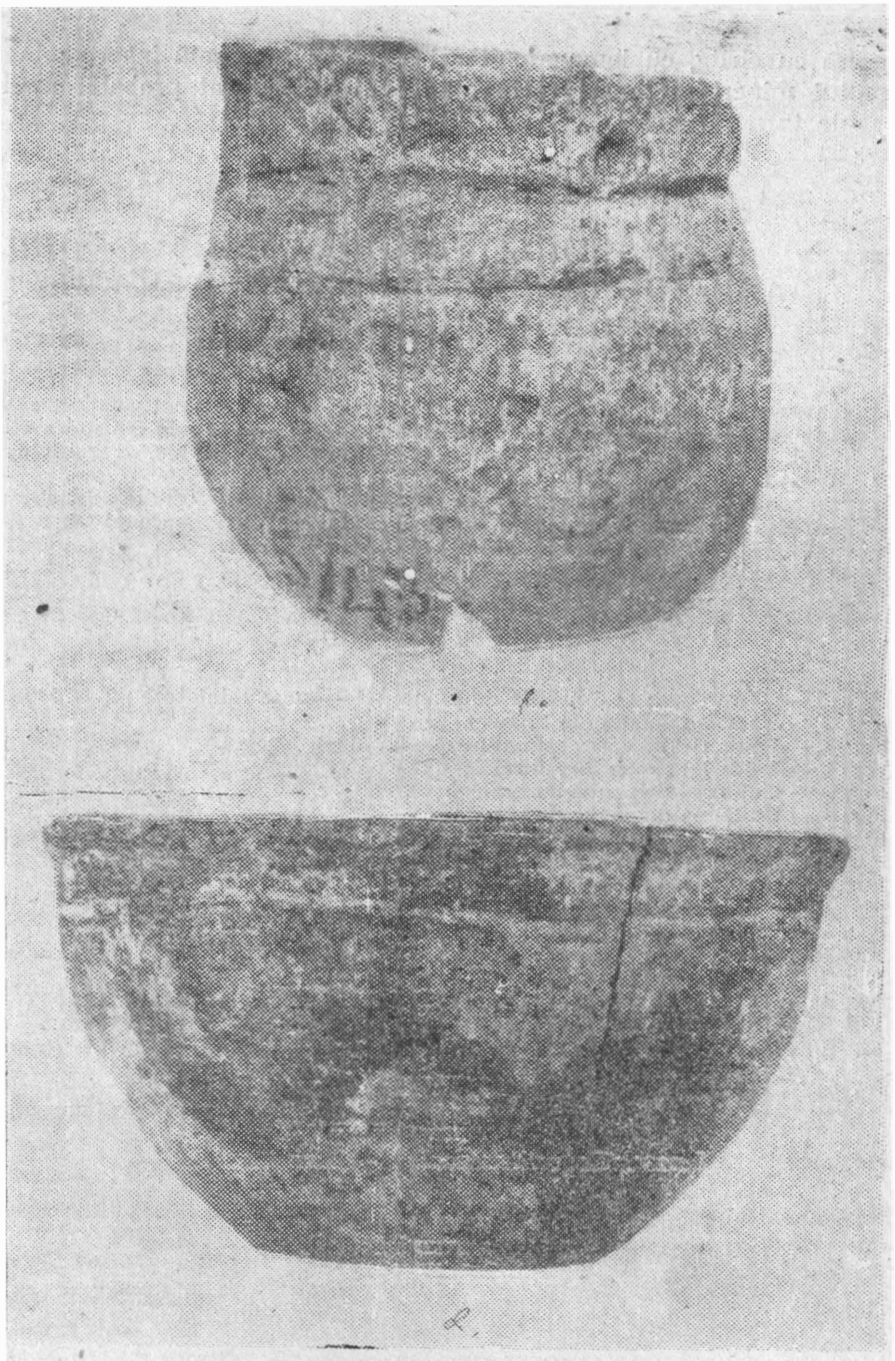

Fig. 1. — Vas miniatural (epoca bronzului) ; 2. Strachină (epoca bronzului).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 2. — Cești (epoca bronzului).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

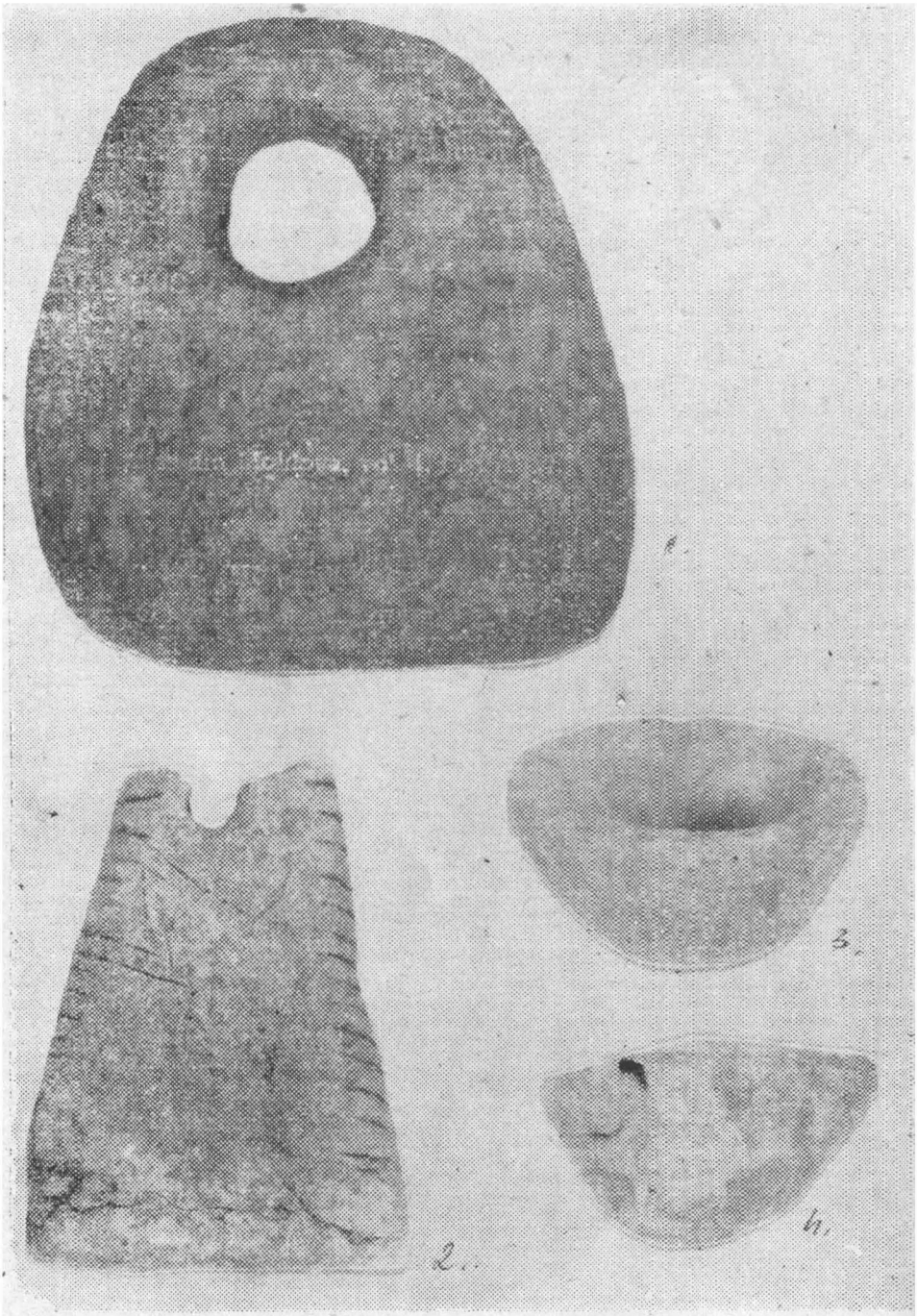

Fig. 3. — Greutăți (1-2) ; Vase miniatură (3-4).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

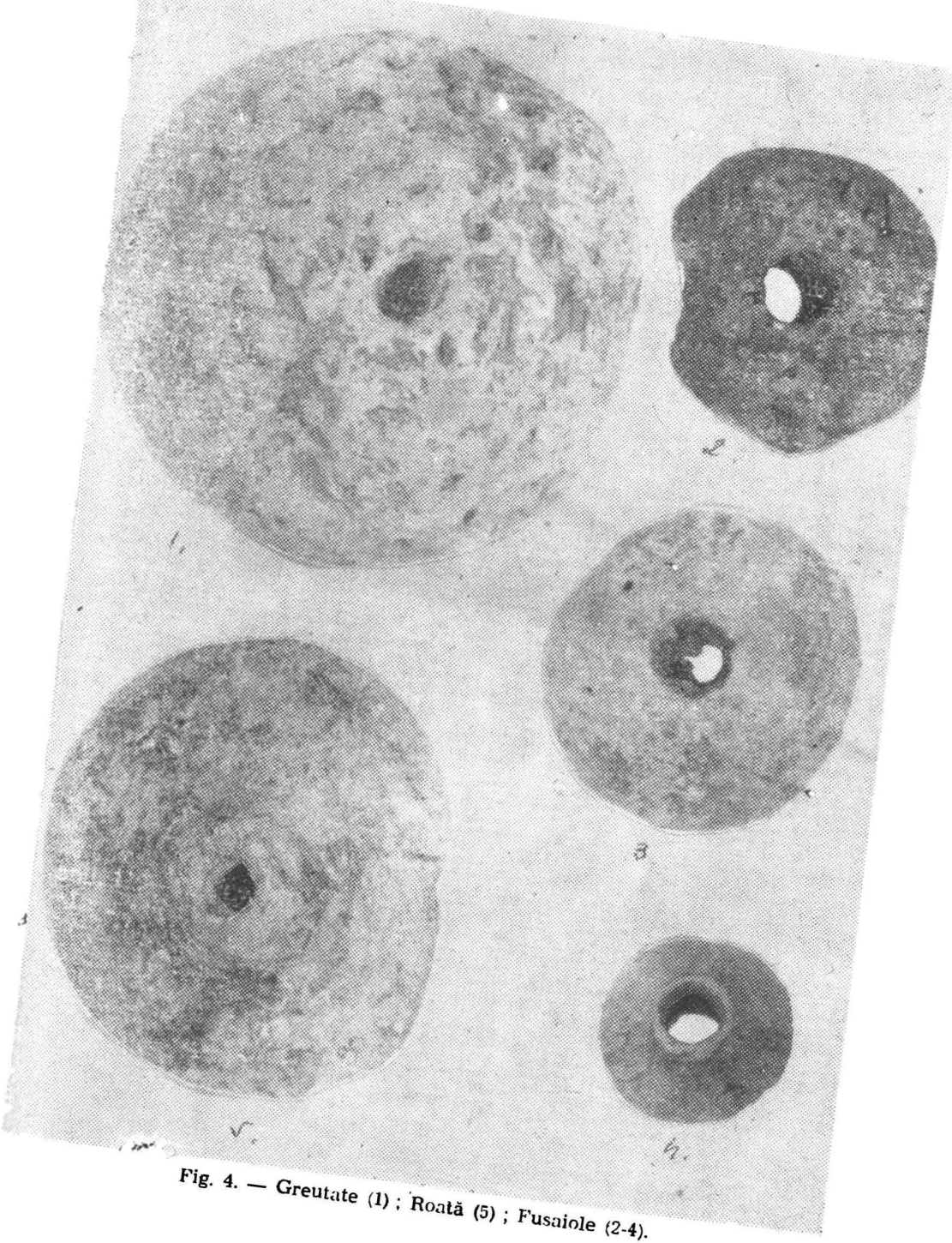

Fig. 4. — Greutate (1) ; Roată (5) ; Fusaiole (2-4).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

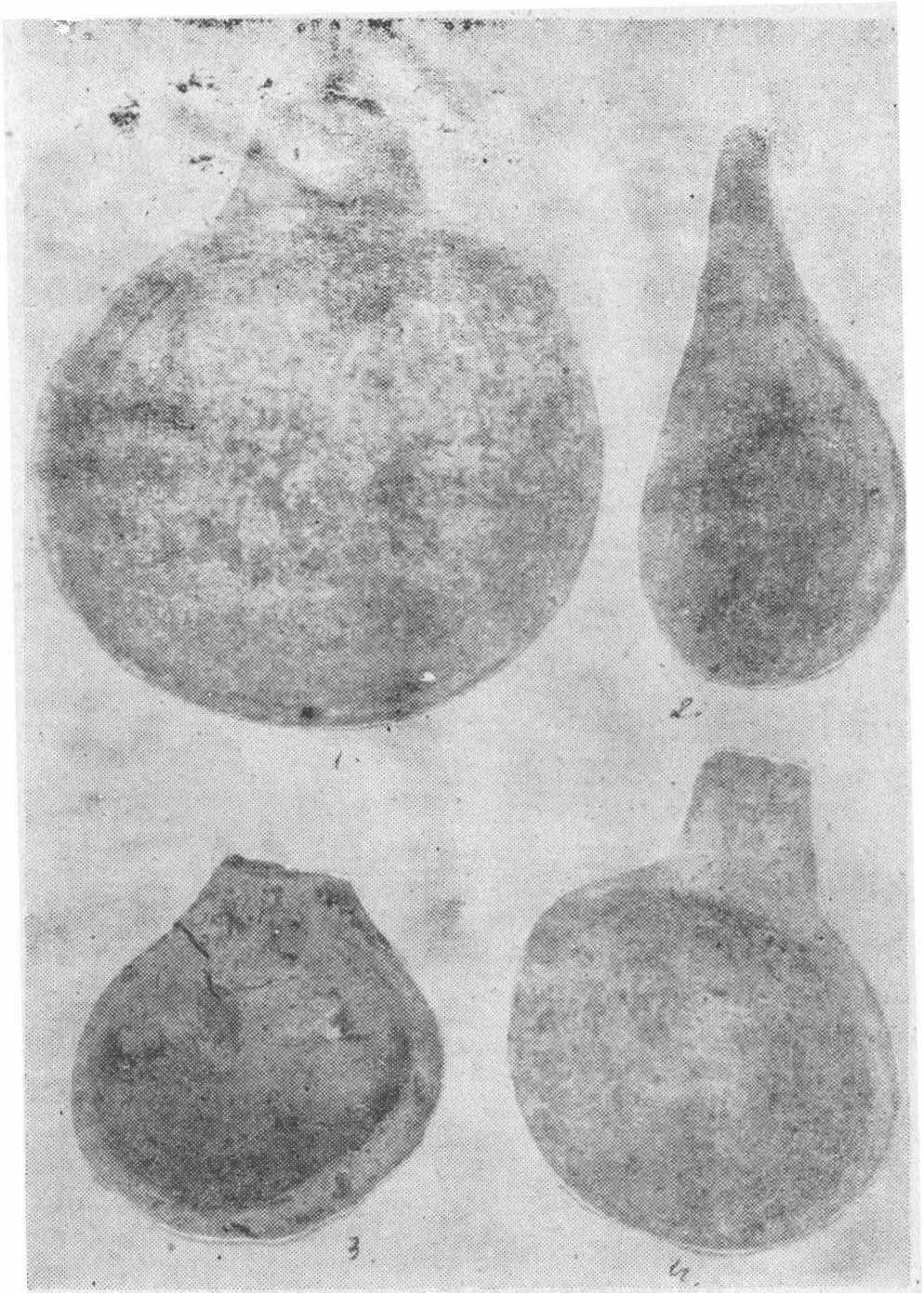

Fig. 5. — Linguri (epoca bronzului).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 6. — Linguri (epoca bronzului).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

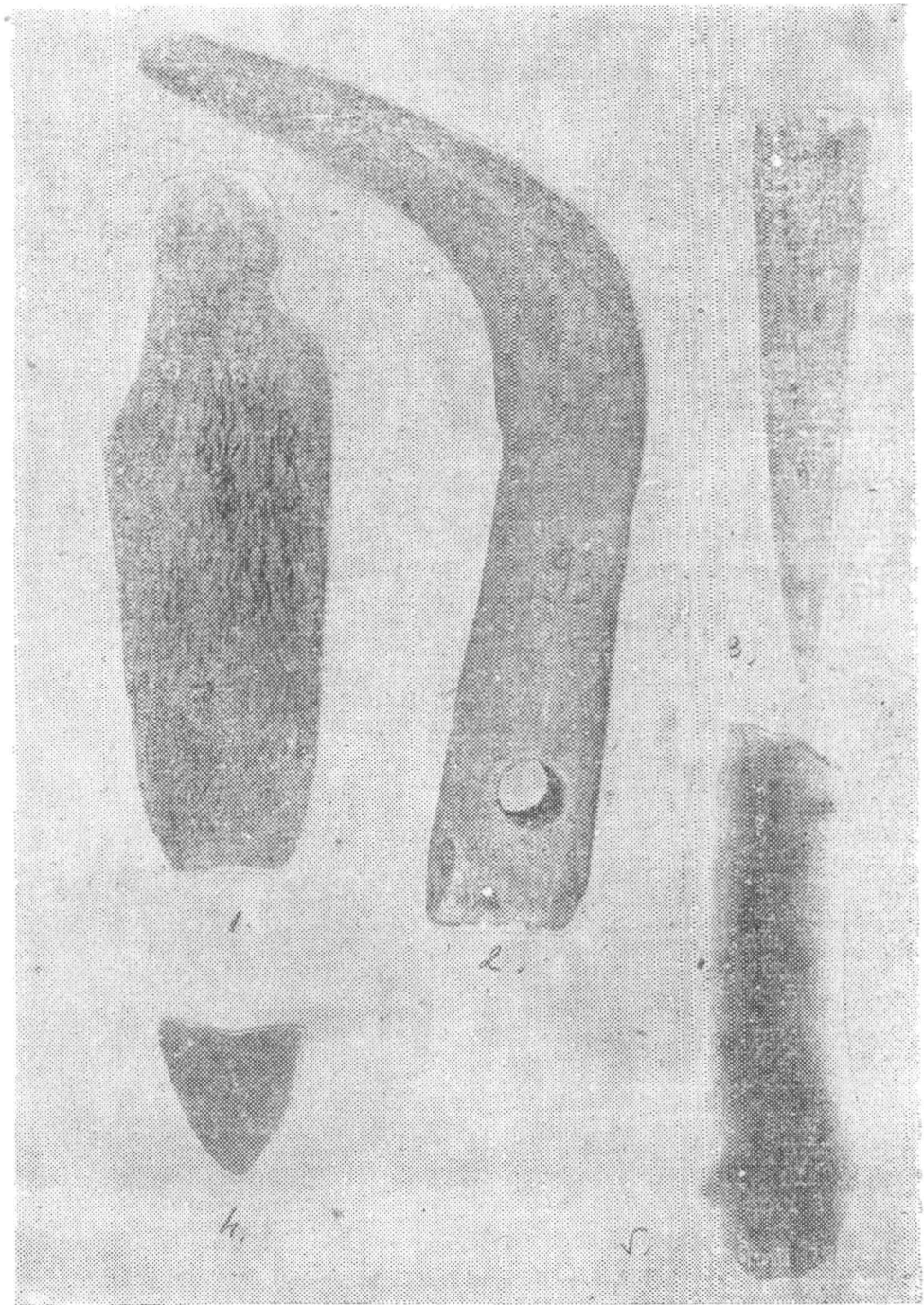

Fig. 7. — Unelte de os (1-3) și silex (4-5) ; 1 — Spatulă ; 2 — Săpăligă 3 — Împungător ; 4 — Vîrf de săgeată ; 5 — Lamă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

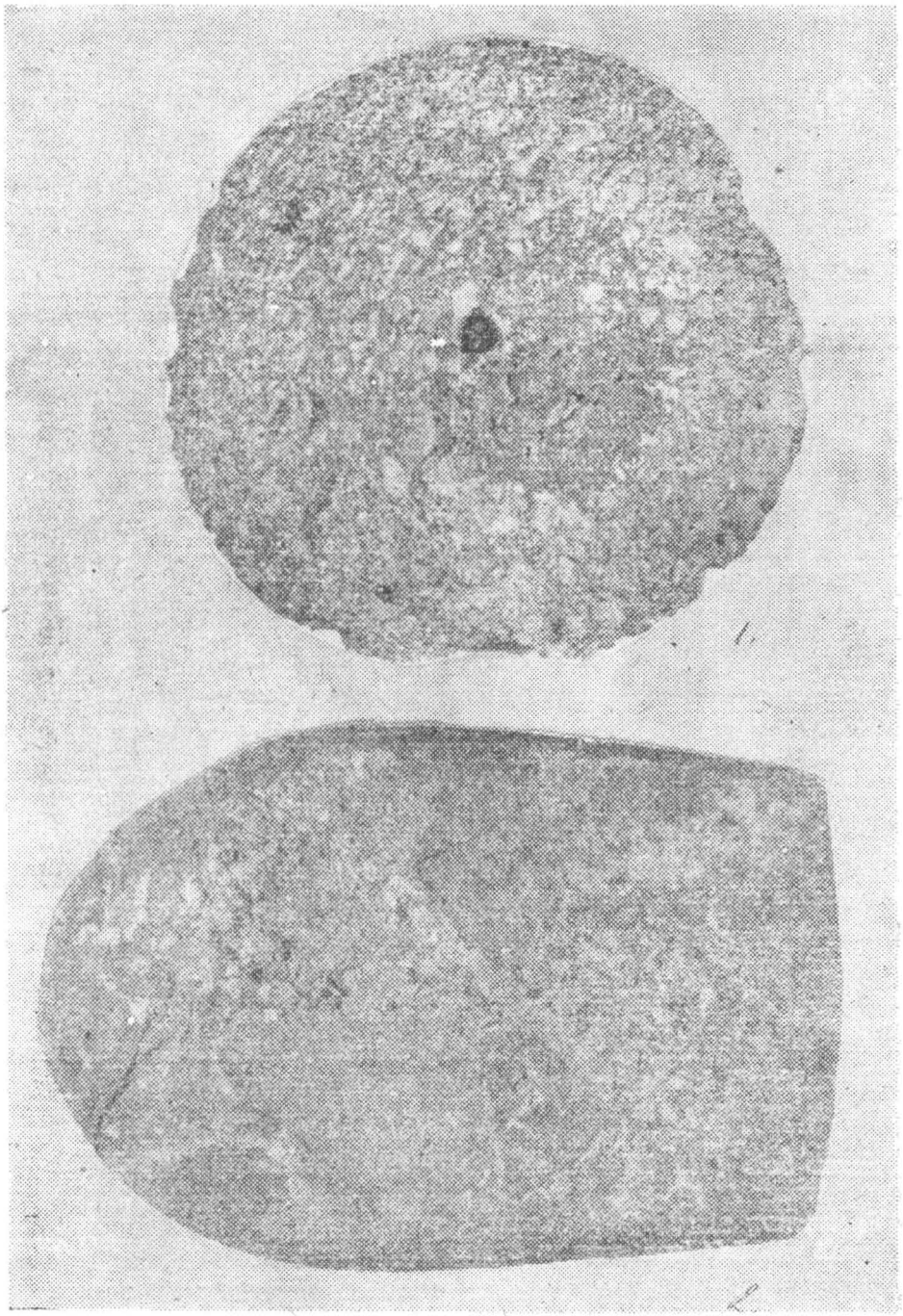

Fig. 8. — 1 Rîșniță (epoca geto-dacă) ; 2 — Rîșniță (epoca neolitică).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 9. — Unelte din silex : 1—2 cosoare ; 2 — lamă ; 4 — cosor din gresie.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

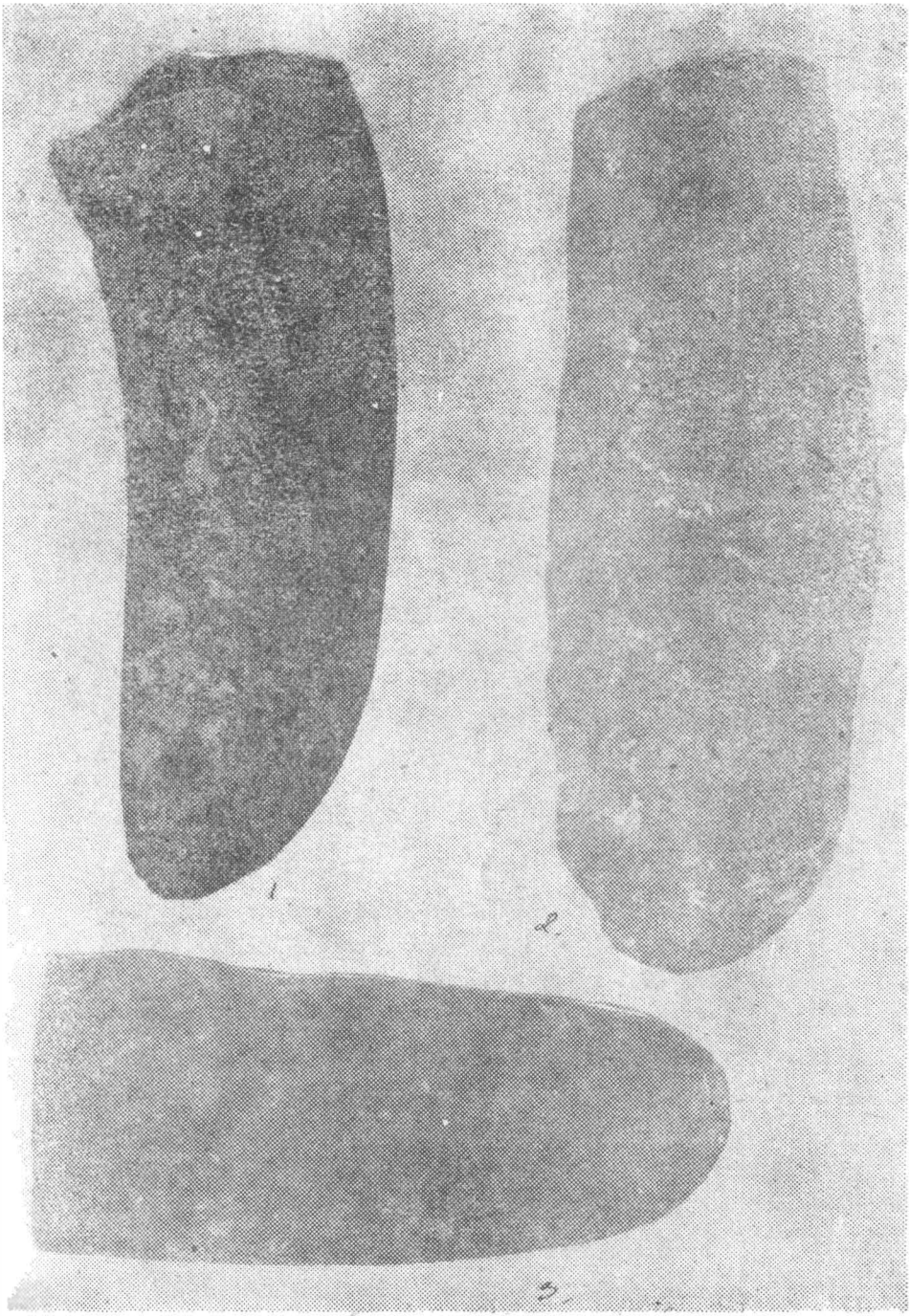

Fig. 10. — Cosoare (epoca bronzului).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

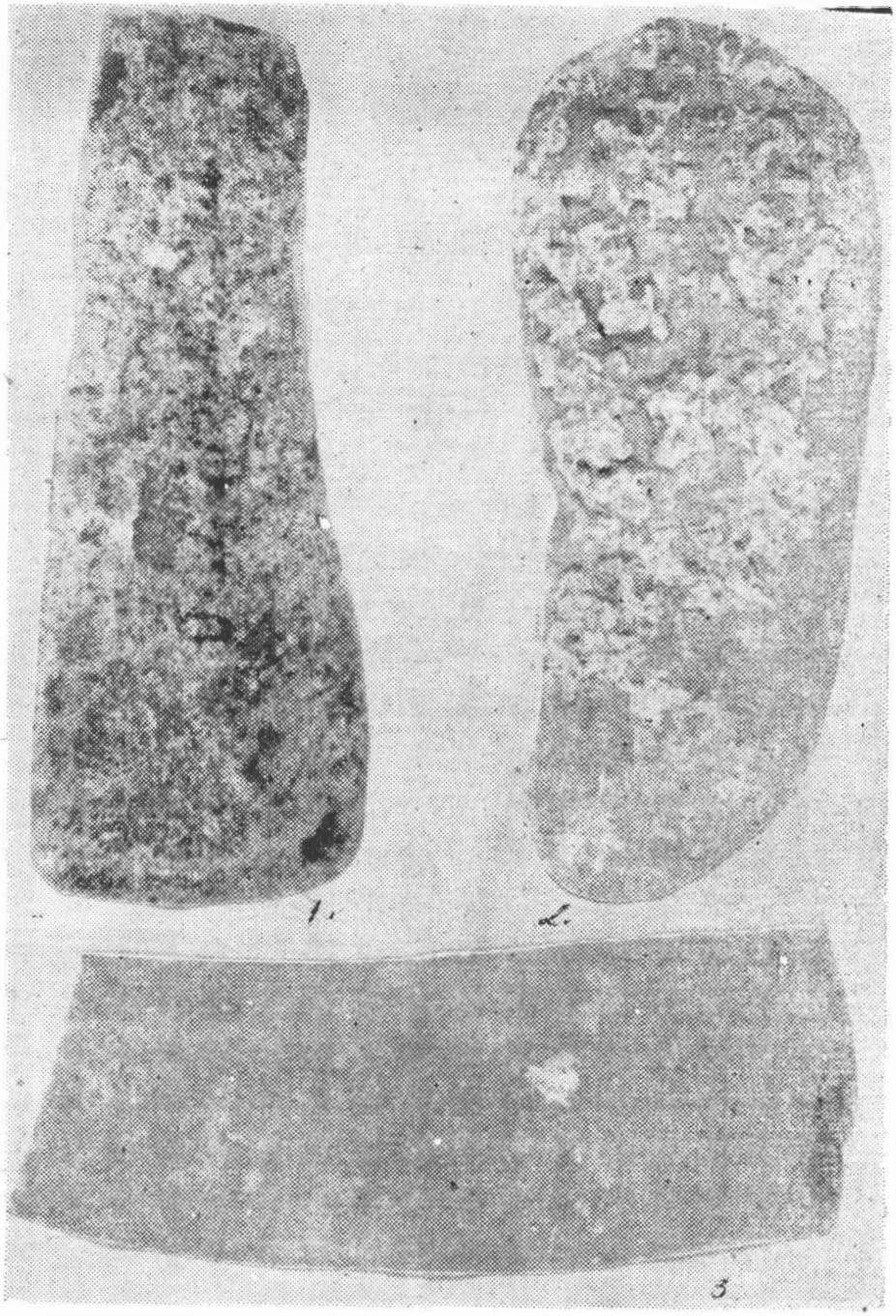

Fig. 11. — Cosoare (epoca bronzului).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

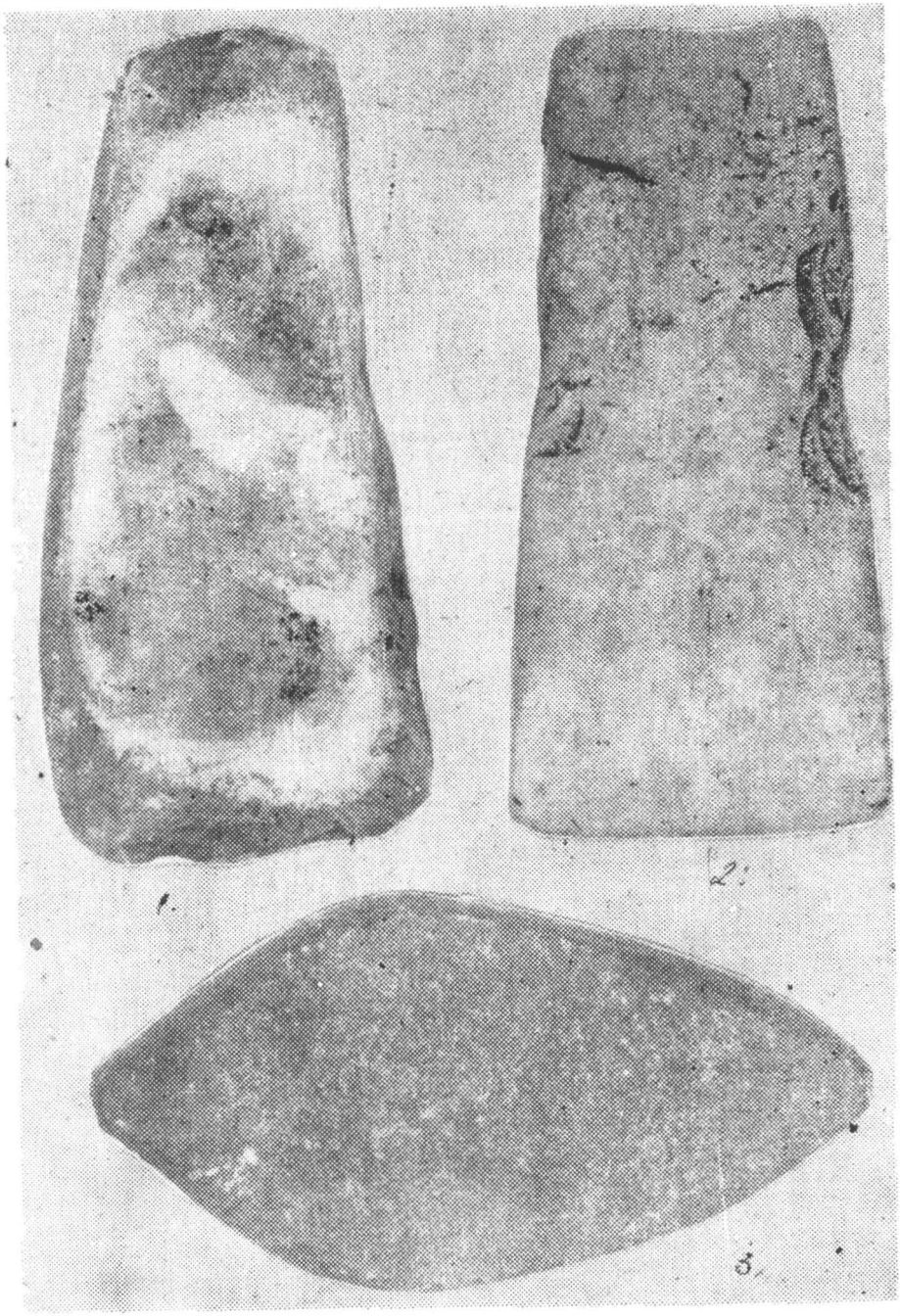

Fig. 12. — 1-2 topoare de marnă (ep. neolitică) ; 3 — topor în curs de prelucrare.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

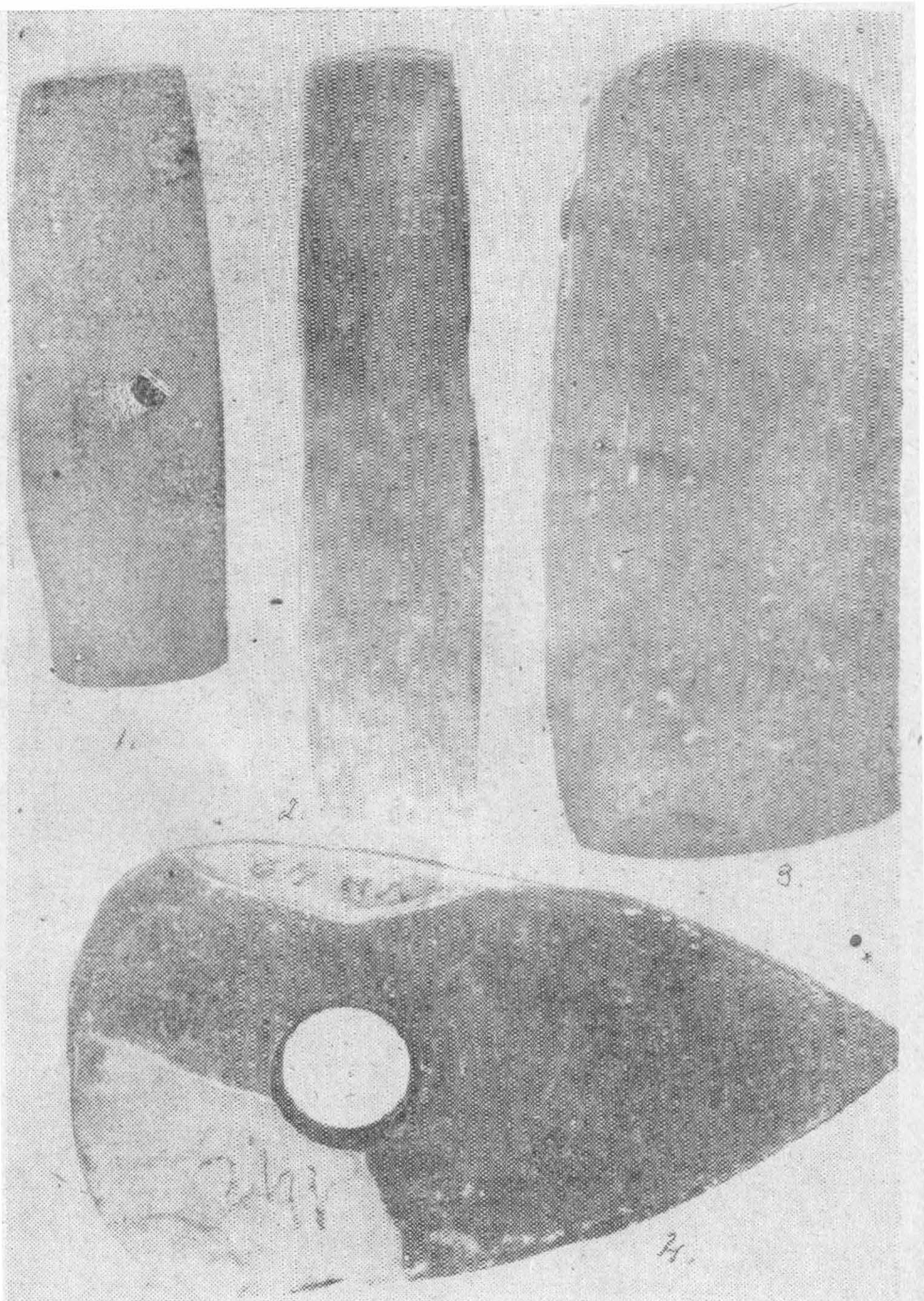

Fig. 13. — Unelte de piatră (epoca neolitică) : Dăltiţe (1-2) ; Topoare (3-4).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

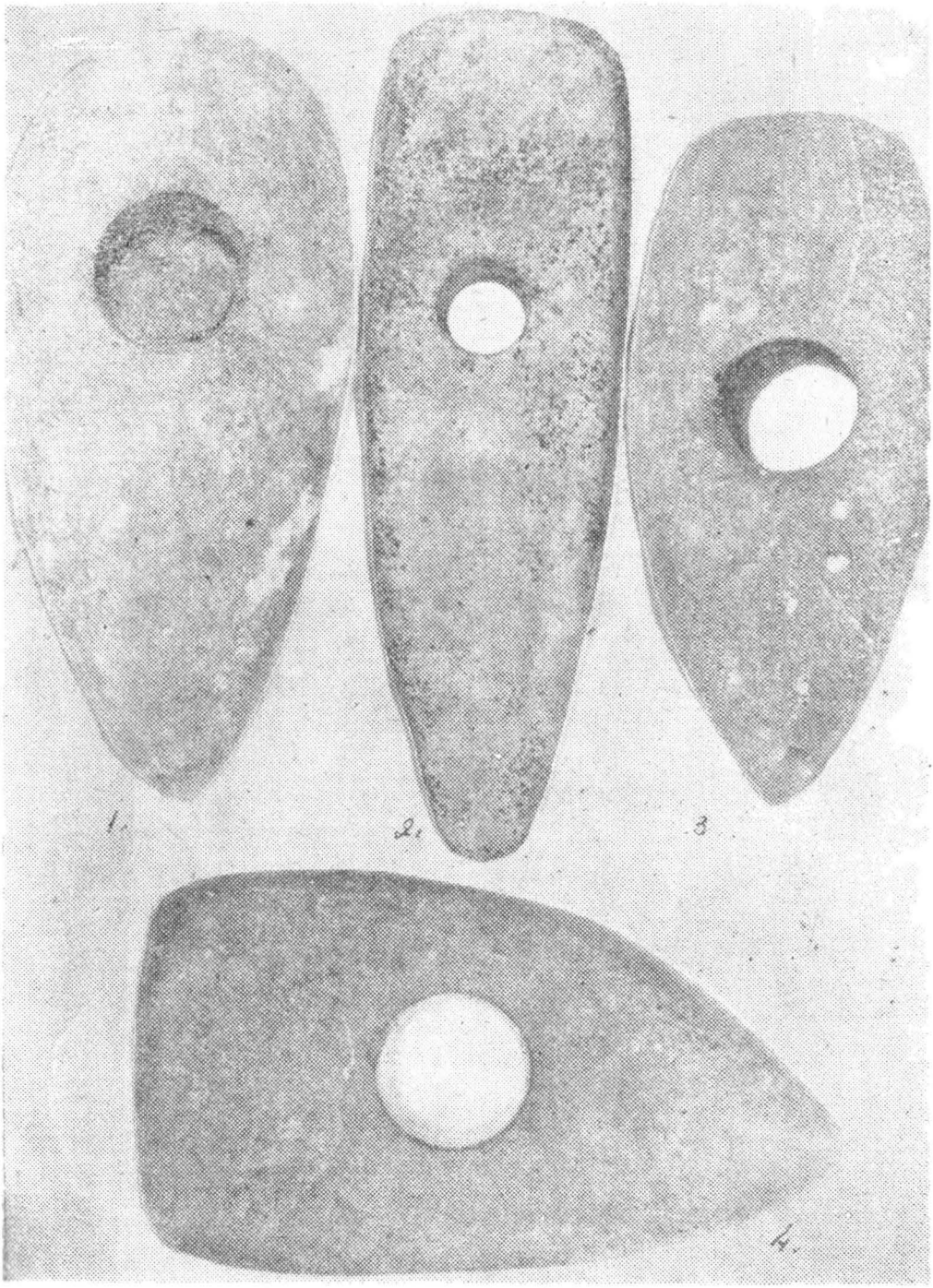

Fig. 14. — Topoare de piatră (epoca neolitică).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

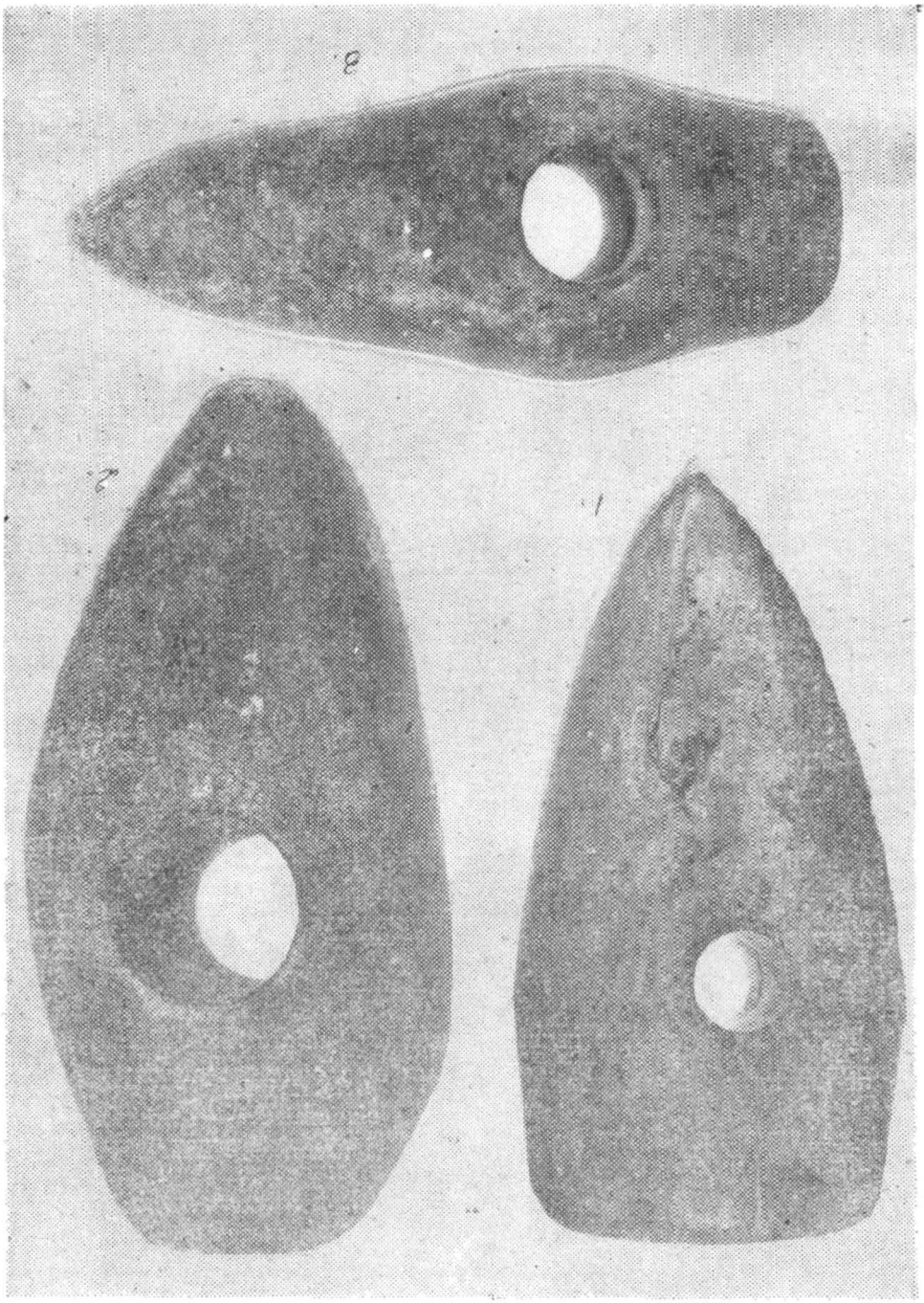

Fig. 15. — Topoare de piatră (epoca bronzului).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 16. — Topoare de aramă : 1 — Osăbiți ; 2 — Parava ; 3 — fragment de seceră (Mîndrișca — Valea-Seacă).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

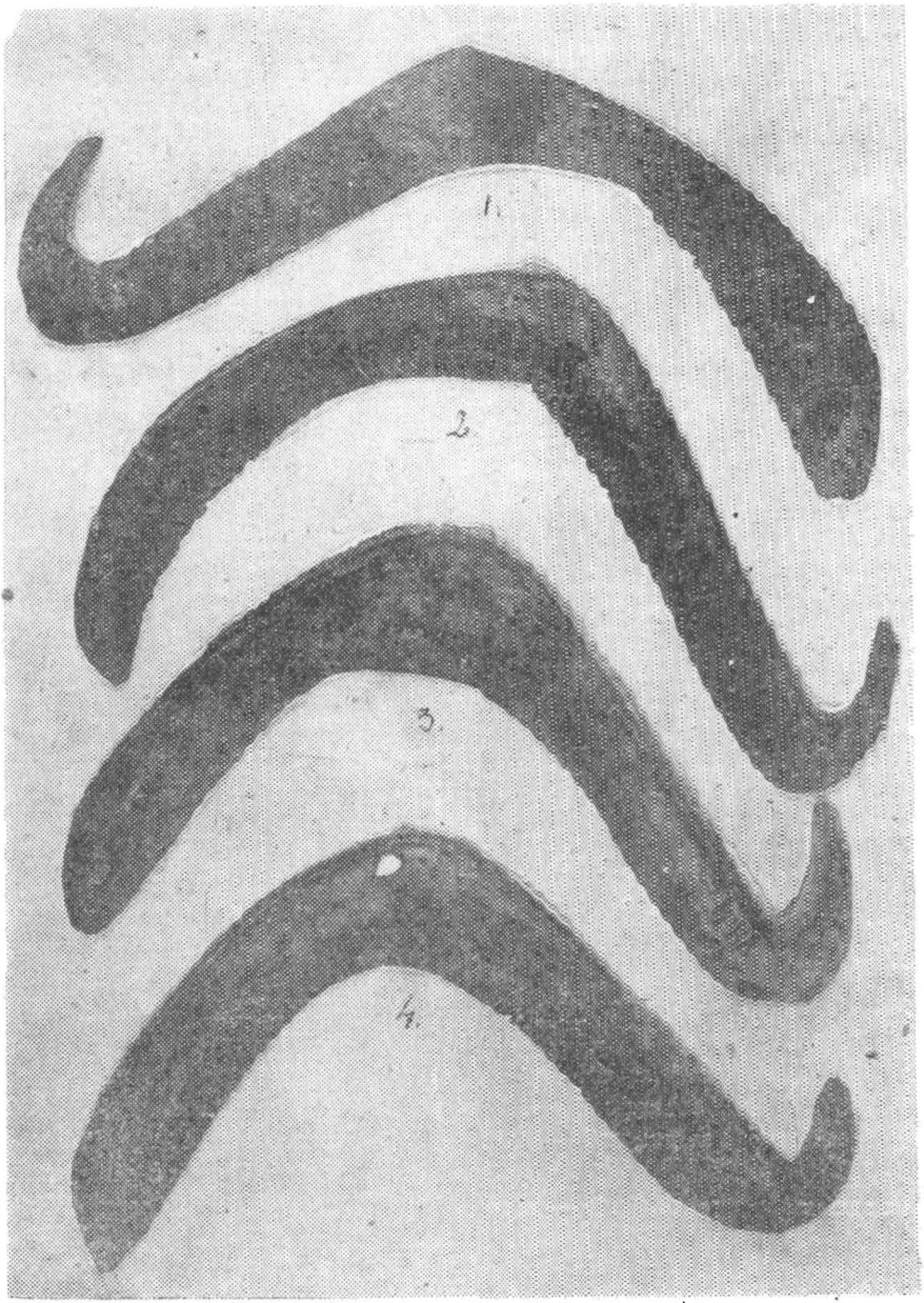

Fig. 17. — Secèri din depozitul de la Mîndrişca.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MATERIALE ARHEOLOGICE ÎN COLECȚIA MUZEULUI PRĂJEȘTI

de PAUL ȚARĂLUNGĂ

Valea Siretului înglobează un vast teritoriu de străveche locuire umană și constituie, în prezent, un important cîmp de cercetare în domeniul istoriei, arheologiei, paleontologiei, antropologiei, geografiei, botanicii, zoologiei, etnografiei și numismaticii.

Ea reprezintă, din aceste motive, una din cele mai importante văi ale țării, străbătînd teritoriul județului Bacău de la N. la S pe mai bine de 80 de km sub forma unui culoar larg, depresionar.

Renumele Văii Siretului s-a datorat, în bună parte, înfloritoarei civilizații a geto-dacilor, care a fost reprezentată în antichitate de mai multe așezări de tip „davă" (cetăți) între care la loc de frunte se aflau, cu siguranță Poiana, Răcătău și Brad ultimele două dave în județul Bacău, respectiv Tamasidava (Răcătău) și Zargedava (Brad—Negri).

Satul Prăjești se află așezat, pe stînga cursului mijlociu al rîului Siret, la contactul văii acestuia cu rama vestică a Podișului Bîrladului, la numai 12 km depărtare, spre NE de municipiul Bacău unde străjuiesc urmele reședinței lui Alexandrel, fiul lui Ștefan cel Mare.

În urma cercetărilor întreprinse cu elevii școlii din Prăjești, timp de 46 de ani, am reușit să descoperim importante vestigii ale trecutului, pe baza cărora am alcătuit această comunicare.

Cele mai vechi urme de viață omenească, pe meleagurile prăjeștene datează din *epoca paleoliticului superior* (cca 200.000 de ani), reprezentate prin cîteva unelte de silex de Prut, descoperite pe versantul estic al dealului dintre Bogdănești și Prăjești, la punctul *„Coasta viei"*, precum și în punctul *„La Curte"* lîngă satul Bogdănești.

În mai multe puncte de pe moșia și vatra satului Bogdănești s-au descoperit materiale litice ca: dălți, lame și lamele, gratoare și nuclee. Toate acestea, se pare că, aparțin paleoliticului superior.

Așezări din epoca neolitică (mileniile IV—III î.H.) sînt cunoscute în mai multe puncte.

Astfel, în extremitatea sudică a satului Prăjești, la punctul „Tăpșan", zis și „La Rîpa", am descoperit o așezare neolitică din faza Cucuteni A. De aici s-au scos la iveală fragmente de chirpic precum și fragmente de ceramică tricromă cu motive în benzi unghiulare și spiralate.

Tot în această parte a satului, în punctul „Ponor" am descoperit un topor perforat, confecționat din piatră dură.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În extremitatea nordică a satului Prăjești, pe dealul „Chiriloaia" la punctul „Ponor", s-a descoperit o așezare neolitică din faza Cucuteni A, reprezentată prin fragmente ceramice, idoli antropomorfi, unelte confecționate din coarne de animale, precum și unelte din piatră.

Pe versantul vestic al dealului „Pe coastă" sau „Dealul Viei" s-au descoperit în mai multe puncte, unelte neolitice din silex sau piatră mai puțin dură, dălți sau topoare, de dimensiuni diferite, întregi sau fragmente, topoare avînd găuri pentru înmănușare.

În punctul „La Curte" din satul Bogdănești, s-au descoperit în timpul muncilor agricole, unelte neolitice ca așchii, lamele, dălți și topoare, confecționate din piatră de duritate diferită. Tot aici s-au mai găsit și fragmente de ceramică, precum și vîrfuri de săgeți.

Și în satul Hertioana, pe moșia sa de pe platoul dealului „Păvălan" s-au găsit resturi ale unor așezări neolitice din faza Cucuteni A.

La punctul „La Prisaca" s-au identificat resturi ceramice aparținînd tot fazei Cucuteni A, iar în punctul „Frăgărie" s-a descoperit un topor, din piatră dură, cu gaură pentru înmănușare.

Din mai multe puncte de pe raza comunei Traian, provin cîteva topoare din care unul mai mare, toate avînd gaură pentru înmănușare, precum și cîteva fragmente jumătăți de topor, de asemenea cu posibilitate de înmănușare. Ele sînt confecționate din piatră de duritate diferită.

Acestea prezintă urme de întrebuințare, atît prin tocirea tăișului sau a muchiei cît și prin ruperea unora din ele, în special, în zona orificiului de înmănușare.

Obiectele de acest tip au servit ca unelte și la nevoie, în caz de primejdie, ca arme de luptă.

Topoarele perforate aparțin perioadei mijlocii a epocii neolitice și continuă pînă la sfîrșitul epocii bronzului.

După mulțimea obiectelor neolitice, descoperite în mod întîmplător, fără, a face deci săpături organizate, putem trage concluzia că pe meleagurile comunei noastre, oamenii s-au așezat din cele mai vechi timpuri.

Epoca bronzului. În vatra satului Prăjești s-au descoperit trei celturi. În muzeul din Prăjești se mai află încă două celturi, proveninid din satul Ardeoani și din satul Călugăra, județul Bacău.

Tot la Prăjești s-au mai descoperit și patru vîrfuri de săgeți, de tip „scitic", sec. V—IV î.e.n.

Epoca fierului. În punctul „Coasta viei", pe versantul vestic al dealului Bogdănești, s-au identificat resturile unor așezări aparținînd hallstattului și o așezare carpică (sec. II—III e.n.).

În punctul „La Coșare" numit și „Ponor", s-a descoperit, pe lîngă toporul din piatră dură amintit mai sus fragmente de ceramică cenușie din cultura Hallstatt printre care și un vas dintr-un mormînt de incinerație.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Epoca carpică. În punctul numit „La Coșare" sau „Ponor" am descoperit o necropolă, din care s-au recuperat, trei vase lucrate la roată, din pastă fină, cenușie și două fibule din bronz de tip carpic (sec. II—III e.n.).

Acest material valoros, dovedește odată în plus dacă mai era nevoie, continuitatea elementului autohton dac și pe meleagurile satelor comunei noastre.

Pentru secolele IV—X s-au descoperit fragmente ceramice și obiecte de podoabă.

În satul Zăpodia din comuna Traian, lîngă „Movilă", s-a găsit în anul 1961, un tipar de epocă bizantină.

Epoca feudală. Această epocă este reprezentată printr-o brățară de forma unui torques cu capetele îngroșate sub forma unor tampoane, care se datează la începutul feudalismului timpuriu. Doi cercei din metal comun, în formă de barcă, datați în secolele XV—XVII, șase vîrfuri de sulițe din fier, secolul XV—XVII și o seceră de luptă tot din secolele XV—XVII.

În domeniul numismaticii, colecția muzeului din Prăjești, a adunat, prin copii ca și prin maturi, un număr de cinci tezaure monetare, din care două descoperite în vatra satului Prăjești, iar trei găsite pe moșia satului Prăjești, în punctul „Coasta viei".

Tezaurele monetare descoperite în vatra satului Prăjești au făcut obiectul unui studiu publicat în revista muzeului de istorie din Bacău

Primul tezaur format din 152 monede a fost descoperit în anul 1963, în extremitatea sudică a satului Prăjești, de către locuitorul Micu Gh. Vasilache, cu ocazia aratului în grădină de lîngă casă și este alcătuit din denari romani, republicani și imperiali începînd cu Marcus Antonius, anul 32—31 î.e.n. — M. Aurelius — Faustina II, anul 141 e.n.

Cel de-al doilea tezaur roman alcătuit din 27 monede găsit în vatra satului, a fost descoperit de către locuitorul Dincă Petru, în timp ce-și ara grădina de lîngă casă. Noi am recuperat, prin locuitorul Robu Petru la 11 martie 1966 numai 27 monede, denari romani imperiali care au fost publicați împreună cu Maria Chițescu în revista Carpica, dar, în mod eronat am fost informați că au fost găsiți la Buhoci.

Mai tîrziu, am aflat că tezaurul a fost mai mare și am reușit să recuperăm, prin copii, un număr mai mare de monede, denari romani.

Referitor la tezaurele romane, cercetările din ultimii ani făcute de specialiști au adus unele precizări în ceea ce privește etapele cronologice în care a avut loc pătrunderea monedei romane la daco-geții din Moldova.

Prima etapă se datează în sec. I e.n. cînd sînt îngropate unele tezaure de denari romani republicani, vreme în care un rol economic important l-au jucat printre altele, cetățile de la Poiana, Răcătău și Brad. Aceste centre tribale erau, fără îndoială și centre economice.

Descoperirile monetare sînt confirmate și de descoperiri de natură arheologică (vase din lut, metal, obiecte de podoabă) etc.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Legăturile mai intense între daci și imperiu se cunosc în sec. I e.n. pentru că Siretul va reprezenta o arteră principală de desfacere a mărfurilor romane.

Cea de a doua etapă începe în momentul în care Dunărea de Jos, devine hotar al împărăției romane la mijlocul secolului I e.n. De atunci va începe un intens proces de schimb de bunuri între lumea triburilor geto-dacice și imperiu și invers.

Un nou avînt va cunoaște acest proces după cucerirea Daciei de către Traian. Dacia transilvană, prin pasul Oituz se va lega de Moldova.

După Traian avem de a face cu o pătrundere masivă economică romană, documentată prin numeroasele tezaure în care se înscriu și cele de la Drăgești, Negri, Prăjești, Hertioana etc. Am amintit de satul Hertioana pentru că și aici a fost găsit în anul 1975, un tezaur monetar roman cu cca. 70 de monede, la punctul „Dealul lui Iurașcu", în prezent aflîndu-se în colecția Muzeului de Istorie Bacău.

Alte tezaure monetare descoperite pe moșia satului Prăjești sînt unul olandez (taleri olandezi), unul bizantin (din 4 monede de aur) și unul tătărăsc, din argint, alcătuit din 52 de monede, printre care și două lingouri din argint.

Tezaurul olandez, alcătuit din taleri de argint din secolul al XVII-lea a fost descoperit la punctul „Coasta viei" și care atestă legăturile noastre comerciale cu „Țările de Jos", Belgia și Olanda.

În zona în care a fost depistat tezaurul cu monede olandeze, a mai fost descoperit cu prilejul muncilor agricole, un tezaur monetar bizantin, alcătuit din patru monede de aur, emisiuni de la împăratul Ioan al III-lea Ducas Vatatzes (1222—1254).

Tezaurul monetar tătărăsc descoperit în aceeași zonă cu monedele olandeze și bizantine, este format din 52 monede și se datează în secolul al XIII-lea. În tezaur sînt emisiuni pentru Hoarda de Aur din care s-au identificat hanii Tuda Mangu (1280—1287), Tuh Buga (1287—1290), Toctai (1290—1311) și Nogai (1295—1300).

Pe lîngă tezaurele monetare amintite, muzeul Prăjești are în colecția de munismatică un număr apreciabil de monede și bancnote, atît românești cît și străine din diferite epoci.

Toate tezaurele monetare, sînt astăzi adăpostite, pentru mai multă siguranță, în depozitul Muzeului de Istorie din Bacău.

Nu putem trece cu vederea faptul că, tot materialul arheologic cît și cel numismatic a fost colectat de subsemnatul cu ajutorul elevilor și al părinților.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

COLECȚIA DE ARHEOLOGIE „VASILE PETREA", VALEA SEACĂ

de SILVIA IACOBESCU

Constituită și folosită inițial ca material didactic, colecția de arheologie adunată prin strădania și pasiunea profesorului de istorie V. Petrea și a elevilor săi de la Școala generală nr. 1 din Valea Seacă a intrat în anul 1981, conform prevederilor Legii Patrimoniului atunci în vigoare, în posesia Muzeului județean de istorie și artă Bacău.

Deosebit de valoroase, piesele ce compun această colecție provin din descoperiri întîmplătoare efectuate în urma lucrărilor agricole sau a cercetărilor de suprafață întreprinse de profesor, împreună cu elevii săi, pe raza comunei Valea Seacă. Această zonă este bogată în așezări preistorice datînd din neolitic și din epoca bronzului, cum sînt cele de pe dealurile Poieni, Făurel, Bolohăniș, sau cele identificate anterior de cercetătorii Gh. Bichir și Al. Vulpe, care au întreprins și săpături arheologice pe Dealul Titleca [1] și pe terasa Mîndrișcăi, în punctul „Drugăria" [2]. În acest loc în anul 1945 s-a descoperit un depozit de seceri din epoca bronzului (cultura Monteoru), parte din acestea păstrîndu-se într-o altă colecție, cea a preotului V. Heisu din Răcăciuni [3].

Cercetări de suprafață au mai fost întreprinse și în punctele „Duitori", unde s-au identificat așezări din epoca bronzului (cultura Monteoru), La Tène și sec. IV e.n., „Punctul cu Vii" (așezare Cucuteni), „La Tabă"-satul Cucova (așezare Monteoru și din sec. III e.n.), „Puțul Poștei" (așezare neolitică și monteoreană) [4].

Obiectele ce compun colecția provin din aceste așezări și sînt în cea mai mare parte unelte litice lame, nuclee, vîrfuri de săgeți de silex, și topoare, dăltițe, percutoare, lustruitoare, cosoare, din marnă și gresie, datînd din neolitic și din epocă bronzului. În colecție mai figurează idoli antropomorfi feminini aparținînd culturii Precucuteni, fusaiole și greutăți pentru războaie de țesut și pentru plasele de pes-

1. Alexandru Vulpe, *Descoperiri arheologice pe cursul mijlociu al Siretului*, în „Arh. Mold.", I, p. 65—80.

2. Gh. Bichir și Eug. Dogan, *Săpături arheologice la Mîndrișca*, în „Materiale", VIII, 1962, p. 291—300.

3. S. Iacobescu, *Catalogul colecției de arheologie „V. Heisu" — Răcăciuni*, în „Carpica", XXIII, 1992, sub tipar.

4. Gh. Bichir și Eug. Dogan, op. cit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cuit (de asemeni din epoca neolitică), linguri de lut ars datînd din epoca bronzului și un impresionant număr de topoare votive și de amulete în formă de topor lucrate într-o rocă poroasă sau modelate din lut ars, de culoare cărămizie (datate cu oarecare incertitudine — întrucît nu se cunoaște cu exactitate nici locul descoperirii, nici contextul în care au fost găsite — în epoca bronzului).

Această colecție, care prin numărul și valoarea obiectelor a îmbogățit patrimoniul muzeului de istorie, a figurat în expoziția deschisă în toamna anului trecut, intitulată „Colecții și colecționari), ce a reunit cîteva din cele mai valoroase colecții de arheologie din județ, parte din ele donate muzeului nostru. Expoziția care s-a bucurat de un real interes din partea publicului și a specialiștilor, s-a dorit un omagiu și un semn de recunoștință adus acestor împătimiți de cultură, care prin munca și efortul lor material ne-au restituit aceste comori ale trecutului nostru. Fie ca exemplul lor să poată fi urmat și de alții.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

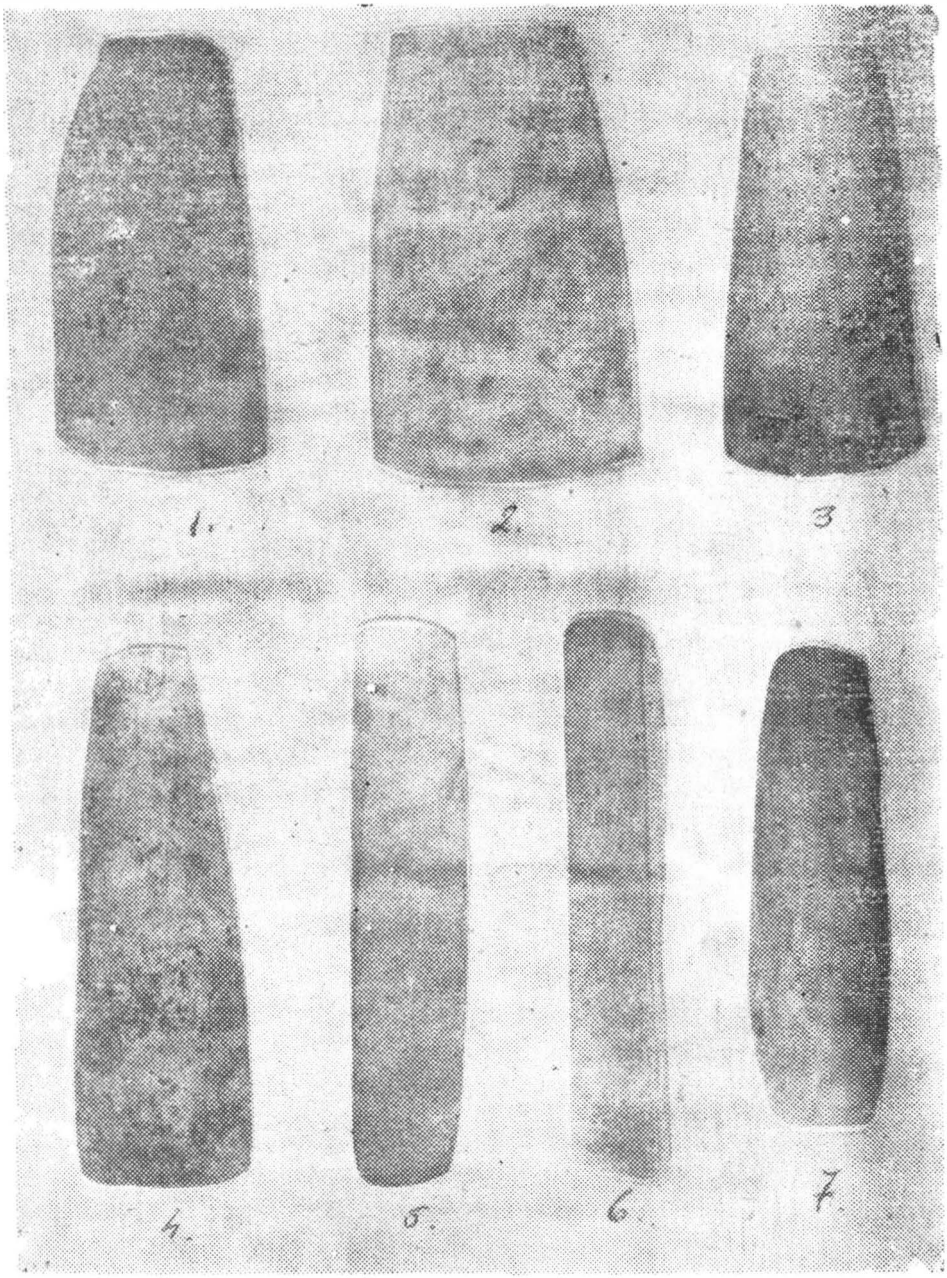

Fig. 1. Unelte din patră, epoca neolitică : topoare (1—4) dăltițe (5—7).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

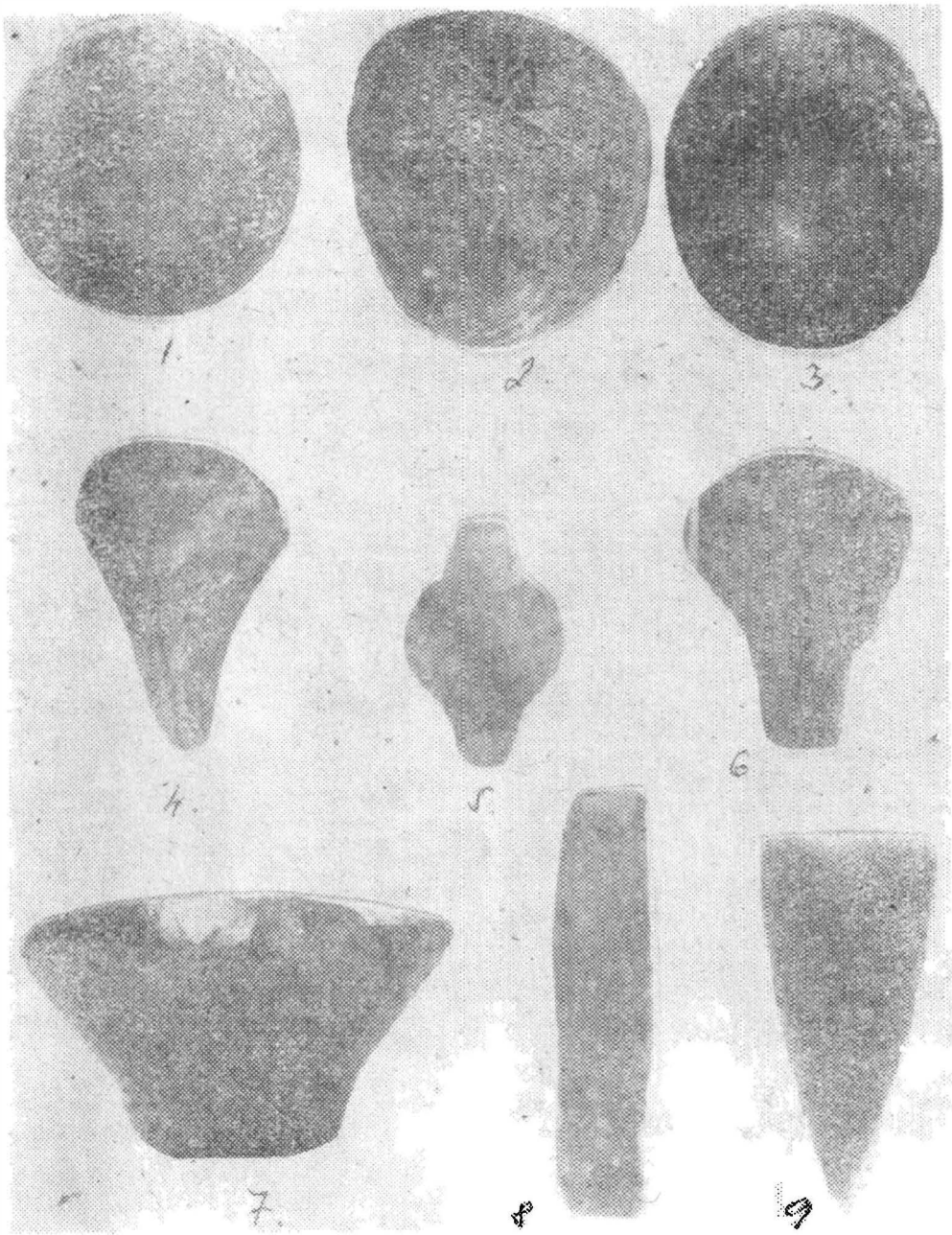

Fig. 2. Percutoare (1—2) ; lustruitoare (3) idoli precucuteni (4—6) ; lamă de silex (8), vîrf de săgeată de silex (9) ; vas miniatură (7).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

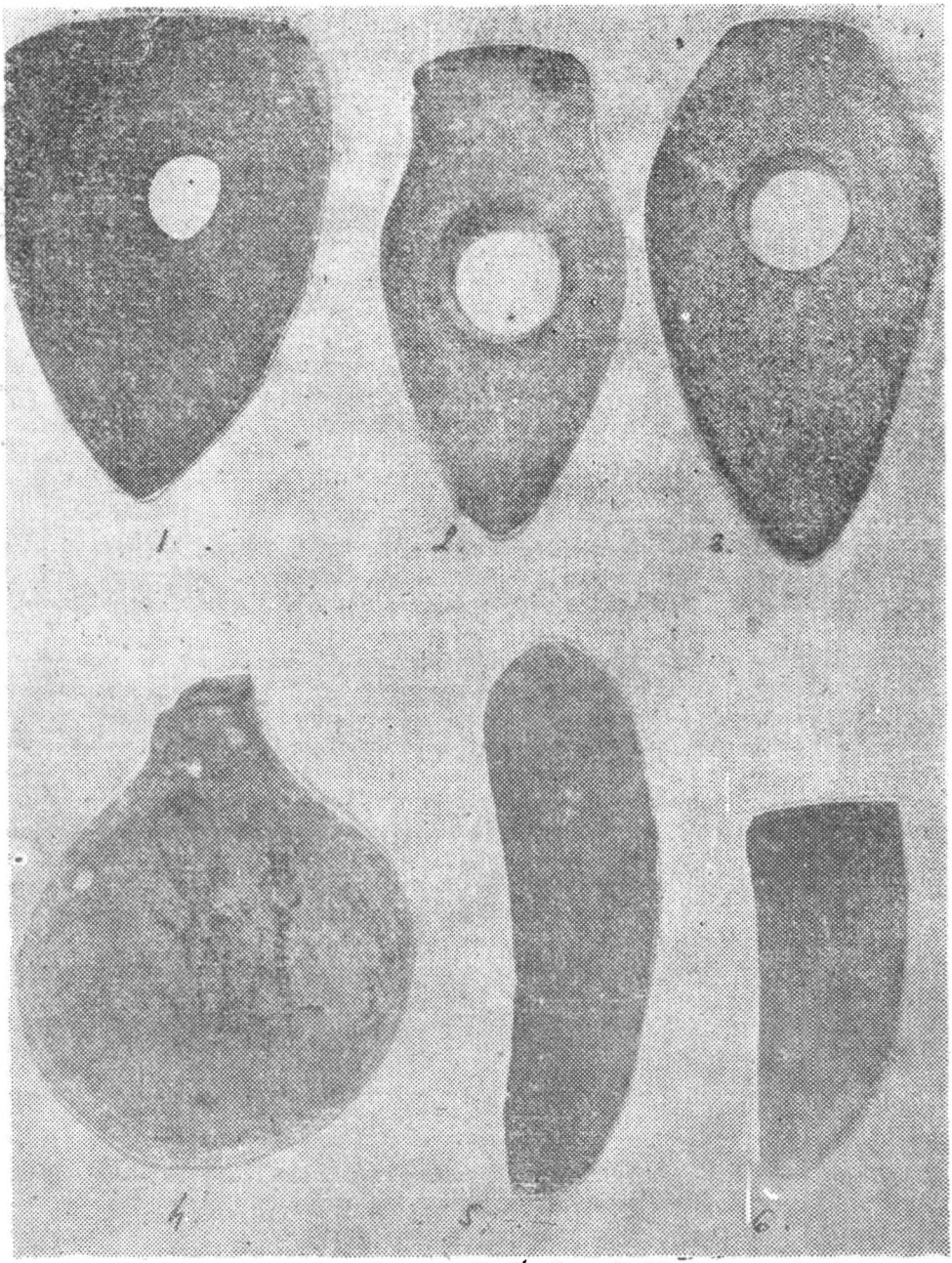

Fig. 3. Epoca bronzului : topoare (1—3), lingură (4) ; cosoare (5—6).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

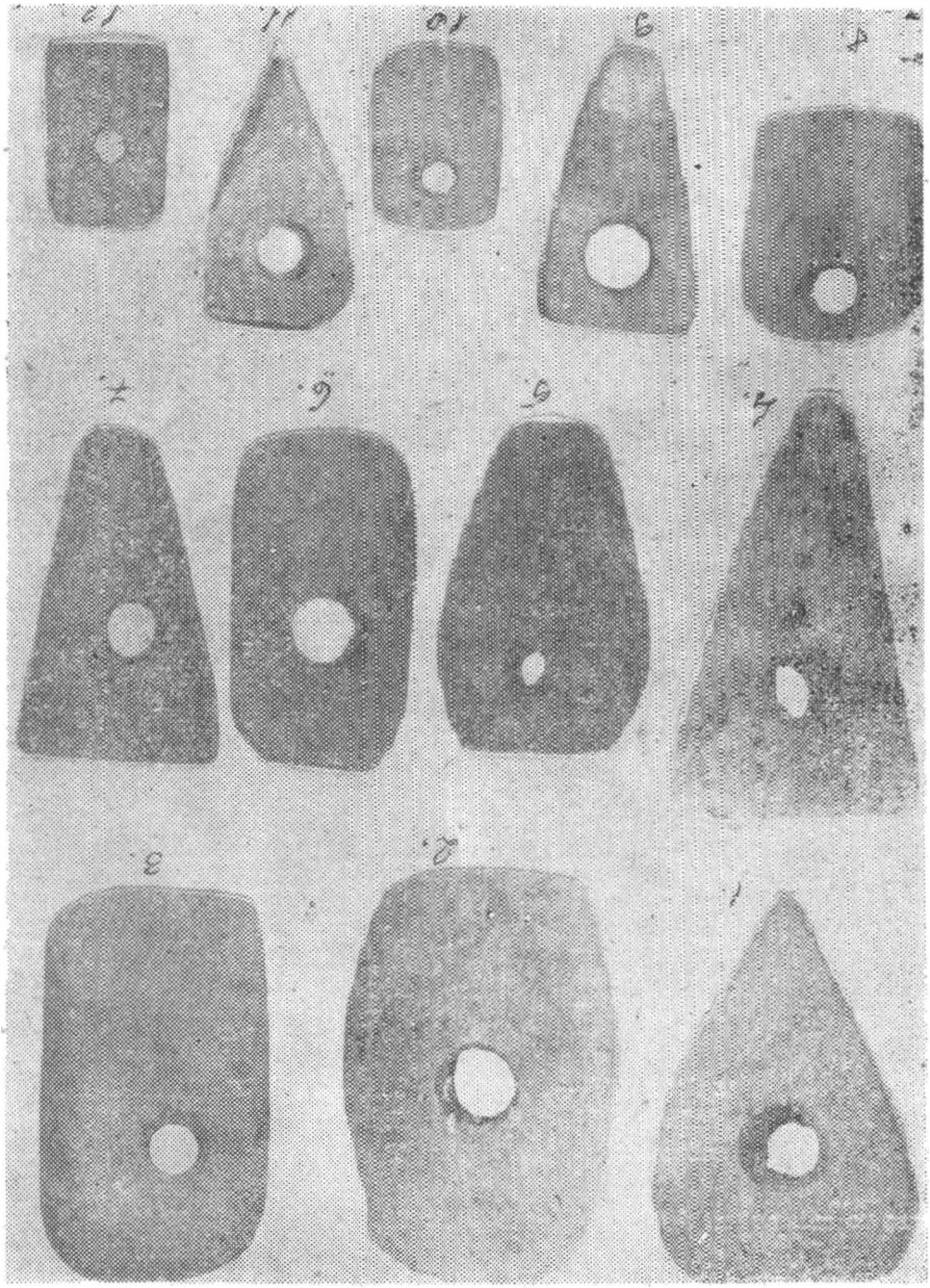

Fig. 4. Epoca bronzului : topoare neolitice (1—7) ; nuclee (8—12).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

COLECȚIA „COSTACHE TELETIN", BĂRBOASA

de VIOREL CĂPITANU

Cu prilejul cercetărilor întreprinse la Bărboasa-Onceşti, în primii ani ai carierii mele l-am cunoscut pe Costache Teletin. Singur s-a oferit să mă însoţească în peregrinările mele pe valea Berheciului, în căutarea de staţiuni preistorice.

Cu această ocazie am aflat de preocupările sale în domeniul arheologiei. Adunase acasă o mulţime de fragmente ceramice, resturi faunistice şi mai multe pietre de rîşniţă, precum topoare specifice pentru epocile neoliticului şi bronzului. Piesele mai deosebite erau ţinute în casă pe nişte suporţi din lemn şi pe poliţele special executate cu grijă pentru a le pune cît mai fidel în valoare. Cînd avea un vizitator, lăsa totul şi-i dădea explicaţiile necesare cu lux de amănunte începînd cu locul descoperirii şi pînă la întrebuinţarea lui.

În colecţia lui C. Teletin se aflau şi cîteva monede antice : denari romani republicani şi imperiali. O parte din aceste monede au fost donate muzeului nostru chiar în primii ani de la înfiinţare, în dorinţa de a pune şi el umărul la alcătuirea patrimoniului muzeal.

În timpul săpăturilor de la Bărboasa, 1960 eram asistat de către C. Teletin care se interesa de toate descoperirile noastre pentru orice epocă.

Odată încheiate săpăturile la Bărboasa pentru necropola carpică şi pentru epoca bronzului şi prima epocă a fierului, ne-am concentrat eforturile la Lichitişeni şi Tăvădăreşti — unde mai mulţi ani la rînd am efectuat săpături sistematice. De multe ori ne-am pomenit cu C. Teletin pe şantier, în dorinţa de a se informa asupra descoperirilor noastre. Descoperise cu acel prilej un topor de tip celt din bronz în satul Calapodeşti şi din nou a ţinut să fie prezent cu ceva mai deosebit în colecţiile noastre. După ani grei de suferinţă C. Teletin s-a angajat ca miner în părţile Dornei, dar ori de cîte ori avea prilejul să revină la Bărboasa pentru a-şi efectua concediul de odihnă, C. Teletin in drum spre casă se abătea şi pe la muzeul din Bacău să vadă ce-am mai descoperit.

Îi plăcea să stea în muzeu ore întregi în faţa exponatelor şi să le contemple. Era îndrăgostit de antichităţi cum rar mi-a fost dat să mai întîlnesc un asemenea om din lumea satului. Colecţia lui C. Teletin creştea de la o zi la alta şi nu numai cu obiecte de arheologie ci şi

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mineralogie, domeniu în care lucra ca miner, numismatică, filatelie etc. Casa lui de la Bărboasa se transformase treptat, treptat într-un adevărat muzeu.

Înainte de Revoluția din Decembrie 1989 am fost invitat de urgență printr-un telefon chiar de C. Teletin la Bărboasa. M-am dus cu prima mașină și l-am găsit acasă, bolnav și foarte supărat că nu realizase tot ce-și propusese și mai ales punerea la punct a colecției pe care urma s-o doneze muzeului. Fără să mai stea pe gînduri a început să-mi arate obiect cu obiect și document cu document. Obiectele de arheologie erau grupate pe suporți din lemn, confecționați chiar de colecționar. Dispunea de o mare colecție de timbre, medalii și monede din toate timpurile. Îi venea greu să se despartă de ele, dar presimțea că mai avea puține zile de trăit. A întocmit cu mîna lui în grabă un act de donație pentru obiectele de arheologie și documente de familie pe care le-am ridicat în ziua respectivă.

În actul de donație, scris în fața mea, se precizează că, Costache Teletin pensionar miner din satul Bărboasa, Com. Onceşti, jud. Bacău, donează Muzeului din Bacău prin Viorel Căpitanu, muzeofrag principal la Muzeul de Istorie Bacău, obiecte de arheologie și etnografie, inele din bronz, din care un exemplar tip verighetă cu inscripția România Mare, care a aparținut lui M. Perju din Bărboasa, cartușe din războaiele din 1877—78 ; 1916—1918 și 1942—1945 ; o plachetă cu efigia lui Carol I, precum și un număr important de acte de familie, de vînzare și cumpărare, de ipotecare și arendarea unor terenuri de pe raza comunei ce aparțineau de ținutul Bistriței de Sus ; livrete militare si brevete de decorații ale unor cetățeni care au participat la războaiele menționate

În încheierea actului de donație se stipulează :

„Am donat toate cele de mai sus din dragoste și pasiune pentru istorie, pentru a arăta celor ce vor veni după noi că pămîntul satului Bărboasa cît și celelalte sate au fost locuite în permanență din cele mai vechi timpuri.

Din 1960 am colaborat cu specialiștii Muzeului de Istorie Bacău, luînd parte la săpături și indicînd locurile de așezare vechi.

Dorința mea este ca toate obiectele așezate pe suporții de lemn sau plastic să se păstreze așa cum le-am predat eu, astăzi 30 martie 1989".

În semn de respect și recunoștință pentru donatorul Costache Teletin, instituția noastră a găsit de cuviință ca alături de alți patru colecționari din județul nostru să figureze în expoziția organizată în lunile septembrie — octombrie 1991 la Sala din Str. Mărășești nr. 6 cu cele mai reprezentative obiecte și Costache Teletin ; numele lui fiind înscris cu litere de aur în cartea de onoare a muzeului băcăoan.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

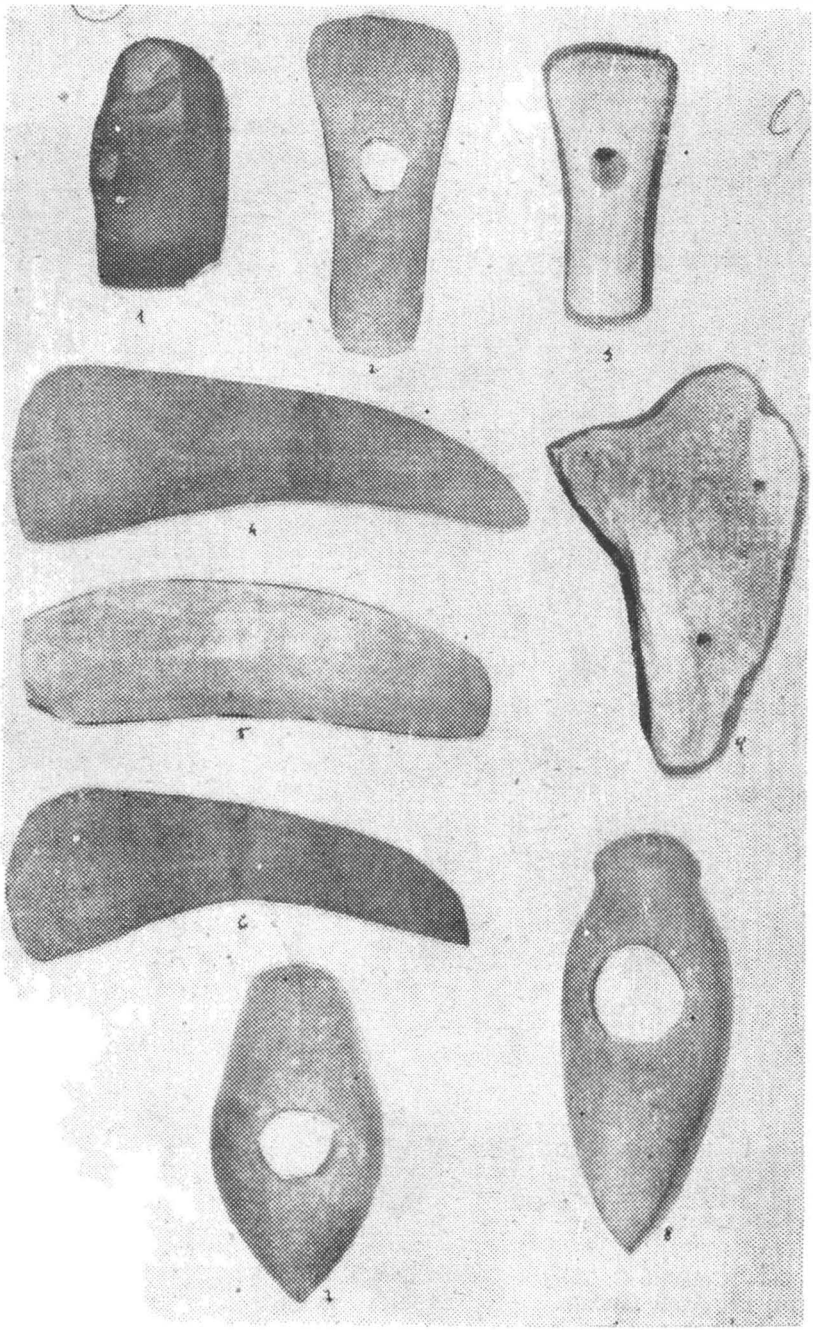

Fig. 1. Colecția C. Teletin. Unelte și arme din epocile neolitice și bronz.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

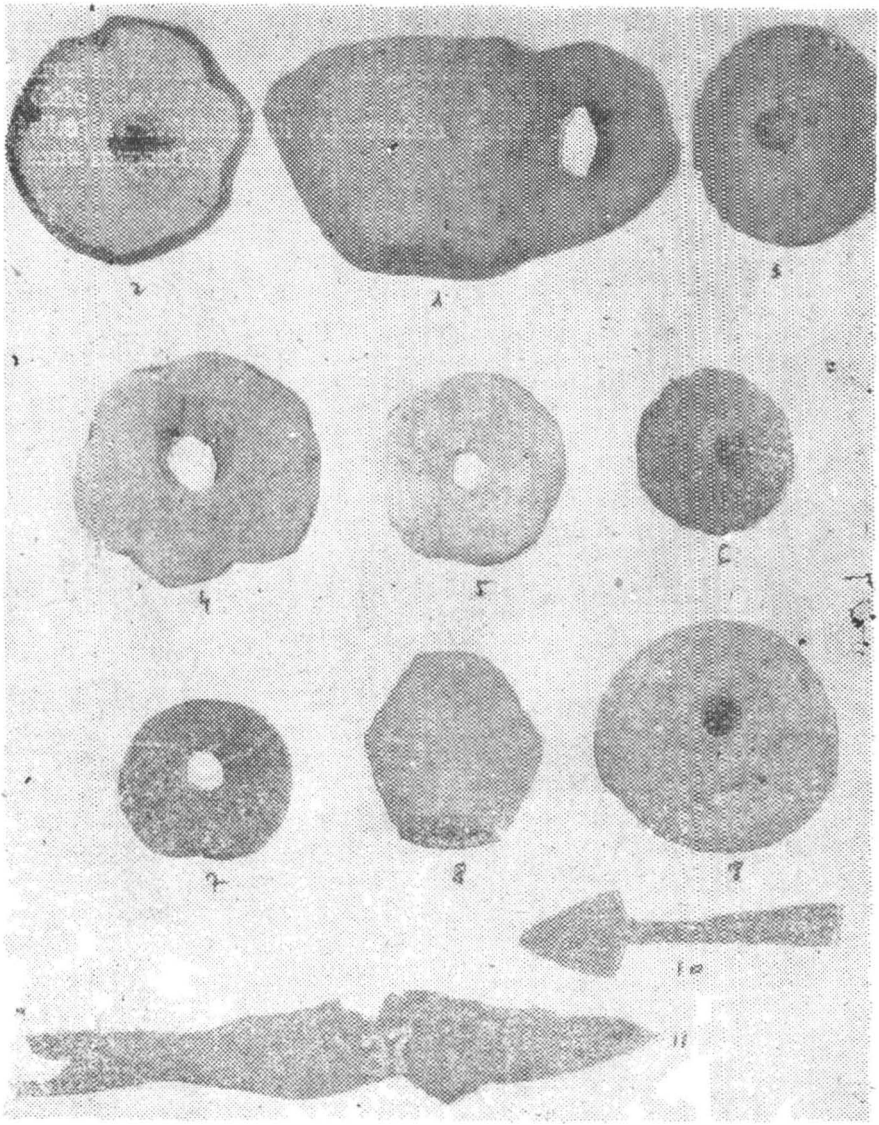

Fig. 2. — Colecția C. Teletin. Ceașcă dacică și fusaiole din epocile bronzului ; vîrfuri de săgeți feudale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ȘTEFAN CUCOȘ

(1936—1992)

În ziua de 22 noiembrie 1992 a închis ochii odată pentru totdeauna colegul și prietenul nostru Ștefan Cucoș după o mare și grea suferință pricinuită de-o boală necruțătoare — cancer pulmonar.

S-a născut la 13 iulie 1936 la Bîrlad, județul Vaslui, din părinții Simion și Elena. Școala primară și liceul le-a urmat în orașul natal.

După terminarea școlii se angajează la F.R.B., apoi la I.R. Combustibilul și Spitalul de adulți din Bîrlad.

În anul 1956 se înscrie la Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității „Al. I. Cuza" din Iași, pe care a absolvit-o în anul 1962, fiind repartizat la Liceul mixt din Comănești, unde funcționează ca profesor pînă în anul 1968:

De la 1 ianuarie 1960, pînă în februarie 1978 ocupă funcția de muzeograf principal la Muzeul Arheologic Piatra Neamț, iar din februarie 1978 pînă în iunie 1985 este numit director al Complexului muzeal județean Neamț. Între timp își susține doctoratul în istorie, specialitatea arheologie, la Universitatea „Al. I Cuza", Iași, 1983, iar în anul 1987 i s-a acordat premiul *Vasile Pârvan* al Academiei Române pentru anul 1985, cu lucrarea „Așezările Culturii Cucuteni din România", Ed. Junimea, Iași, 1985, în colaborare cu Dan Monah.

La 1 octombrie 1985 se transferă la Complexul Muzeal județean Bacău pe postul de muzeograf principal, la secția istorie. De la 20 martie 1988 pînă în ianuarie 1990 ocupă funcția de difector al Complexului Muzeul județean, iar din ianuarie 1990 din nou muzeograf principal la Muzeul Jud. de Istorie „Iulian Antonescu".

Odată intrat la Muzeul Arheologic Piatra Neamț, Ștefan Cucoș își consacră întreaga activitate cercetărilor arheologice efectuînd săpături sistematice în așezările antice din zona subcarpatică a Moldovei, singur sau în colaborare cu A. Nițu, S. Marinescu — Bîlcu, V. Mihăilescu-Bîrliba, I. Mitrea, N.D. Popovici, Gh. Dumitroaia ș.a.

În domeniul muzeal Ștefan Cucoș a organizat expoziții după cum urmează Expoziția permanentă a Muzeului Arheologic Piatra Neamț, în colaborare cu A. Buzilă și alți colaboratori, în anul 1970; expoziția „Noi descoperiri arheologice în județul Neamț (1965—1969)" în colaborare cu V. Mihăilescu-Bîrliba și A. Buzilă, în anul 1970; expoziția „Arta civilizației Cucuteni" la Bacău, Roman și Piatra Neamț, în colaborare cu Dan Monah, în anul 1976; expoziția „Independența de stat a României", în anul 1977; expoziția „Plastică neolitică din Ro-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mânia" la care au colaborat N. Vlasa, Gh. Lazarovici, M. Nica şi care a fost itinerată la Bucureşti, Craiova, Cluj-Napoca şi Piatra Neamţ. A coordonat reorganizarea Muzeului de Istorie Piatra Neamţ şi a întocmit şi etalat tematic perioadele străveche şi veche, în anul 1980. A organizat, cu materiale ceramice din toată Moldova, expoziţia „Cultura Cucuteni", în anul 1984, cu prilejul aniversării a 100 de ani de la descoperirea culturii Cucuteni expoziţia „Semicentenarul Muzeului de Istorie din Piatra Neamţ, decembrie 1984. A organizat şi permanentizat sesiunea ştiinţifică anuală a Muzeului de Istorie Piatra Neamţ, începînd cu anul 1978. A organizat sesiuni ca aceea cu tema „Plastica neo-eneolitică din România" în anul 1982, sau sesiuni cu participare internaţională în colaborare cu Institutul de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol" din Iaşi, precum aceea cu tema „Cultura Cucuteni în context internaţional" la Iaşi şi Piatra-Neamţ. A realizat cu studioul „Al. Sahia", în calitate de consultant ştiinţific, filmele documentare „CUCUTENI" şi „CUCUTENI — UN MILENIU DE ARTĂ PREISTORICĂ".

La Bacău, în anul 1991, Ştefan Cucoş a organizat un Colocviu privind „Arta statuară neolitică în aşezările de la est de Carpaţi", la care au participat specialişti din întreaga Moldovă.

A participat la numeroase sesiuni şi colocvii ştiinţifice şi la Congresul mondial de istoria ştiinţei din anul 1980.

Ştefan Cucoş avea un plan ambiţios pe care intenţiona să-l ducă pînă la capăt. Deşi s-a transferat la Bacău, a continuat săpăturile în importanta aşezare neolitică de la Ghelăieşti, căreia i-a consacrat cei mai mulţi ani din viaţă. În judeţul Bacău a efectuat cercetări de amploare la Poduri şi Livezi, în ultima descoperind o aşezare de tip Criş, de la începutul neoliticului.

Din toată zestrea arheologică acumulată în cei 22 de ani de cercetări au rezultat cîteva lucrări de referinţă cum ar fi „Ceramica neolitică din Muzeul Arheologic Piatra Neamţ", 1973, „Mărturii din arhiva militară" Războieni-Valea Albă şi împrejurimile, 1977, „Aşezările culturii Cucuteni din România", 1985, în colaborare cu Dan Monah şi altele precum şi un număr de peste 50 de articole publicate în revistele de specialitate cum ar fi : Memoria Antiquitatis, Studii şi Cercetări de Istorie veche şi Arheologie, Carpica, Revista Muzeelor şi Monumentelor, Cercetări Arheologice, Acta Musei Napocensis, Cercetări agronomice din Moldova etc.

La toate acestea mai adăugăm un număr important de articole tipărite în presa vremii şi în mai multe reviste de cultură între care amintim prestigioasa publicaţie băcăuană — ATENEU, şi *Contemporanul*.

În ce ne priveşte sîntem convinşi că Ştefan Cucoş ar fi continuat să creeze cu aceeaşi dăruire şi perseverenţă, încă multă vreme, dacă nu-l acapara acea boală nemiloasă în faţa căreia n-a putut rezista.

S-a întrerupt o viaţă şi odată cu ea a dispărut un valoros om de ştiinţă, care a fost prietenul şi colegul nostru *Fănică*, cum îi plăcea să i se spună în viaţa noastră intimă din tinereţe.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În aceste clipe grele cînd ne despărțim de el nu ne mai rămîne decît să-i păstrăm o amintire vie și să-i continuăm opera în domeniul istoriei vechi pentru îmbogățirea patrimoniului neolitic pe care l-a iubit cu dăruire și pasiune.

Adio Ștefane! „Să-ți fie țărîna ușoară! Nu te vom uita!"

Viorel CĂPITANU

LISTA LUCRĂRILOR PUBLICATE

— Săpăturile arheologice din județul Neamț, în Memoria Antiquitatis, 1, 1969, Piatra Neamț.

— Reprezentări antropomorfe în decorul pictat cucutenian de la Ghelăiești, jud. Neamț, în Memoria Antiquitatis, 2, 1970, Piatra Neamț.

— O așezare neolitică în bazinul Trotușului, în Memoria Antiquitatis 2, 1970, Piatra Neamț.

— Expoziția permanentă a Muzeului arheologic Piatra Neamț, în Memoria Antiquitatis, 2, 1970, Piatra Neamț.

— Săpăturile arheologice din județul Neamț (II), în Memoria Antiquitatis, 3, 1971, Piatra Neamț.

— Reprezentări de încălțăminte în plastica cucuteniană de la Ghelăiești, județul Neamț, în Memoria Antiquitatis, 3, 1971, Piatra Neamț.

— Noi reprezentări antropomorfe pictate pe ceramica cucuteniană, în Carpica, 5, 1972, Bacău.

— Un complex ritual cucutenian descoperit la Ghelăiești (jud. Neamț) în Studii și Cercetări de Istorie veche, Ed. Academiei, nr. 24, 2, 1973.

— Ceramica neolitică din Muzeul Arheologic Piatra Neamț, 1973, Piatra Neamț.

— Ceramique neolitique du Musee Archeologipue de Piatra Neamț, Biblioteca Memoriae Antiquitatis, 70, 119 pl. 1973, Piatra Neamț.

— Vase neo — eneolitice cu tub și semnificația lor, în Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, Ed. Academiei, nr. 25, 1, 1974, București.

— Săpături arheologice din județul Neamț (III), în Memoria Antiquitatis, 4—5, 1972—1973, Piatra Neamț, 1976.

— Ghelăiești (Piatra Neamț) I. Săpăturile din 1969 în așezarea cucuteniană „Nedeia", în Memoria Antiquitatis, 3, 1971, Piatra Neamț (în colaborare cu A. Nițu și D. Monah).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

— Vase prismatice neo-eneolitice, în Memoria Antiquitatis, 4—5, 1972—1973, Piatra Neamț, 1976.

— Expoziția „Noi descoperiri arheologice în județul Neamț" (1965—1969), în Memoria Antiquitatis, 3, 1971, Piatra Neamț (în colaborare cu V. Mihăilescu-Bîrliba și A. Buzilă).

— Două vase zoomorfe cucuteniene, în Carpica, 7, 1975, Bacău.

— Mărturii din „arhiva milenară" în Războieni-Valea Albă și împrejurimile. Monografie istorică, economică și social-culturală, 1977, Bacău.

— Noi descoperiri de topoare de aramă și bronz, în Studii și Cercetări de Istorie veche și Arheologie, Ed. Acad, nr. 29, 4, 1978, București.

— Săpăturile de la Văleni-Piatra Neamț (1974—1795), în Memoria Antiquitatis, 6—8, Piatra Neamț, 1981.

— Date asupra agriculturii cucuteniene din Moldova, în Cercetări agronomice din Moldova, vol. I, Iași, 1980.

— Expoziția de bază a Muzeului de istorie din Piatra Neamț, în Revista muzeelor și monumentelor, 8, 1981.

— Les connaissances „scientifiques" et technologiques empiriques des IV — III millenaires av. n.e. sur le territoire actuel de la Roumanie, Procedings of the 16th International Congress of the History of Science, București, 1981, A. Scientific sections. (în colaborare cu D. Monah).

— Decorul spiralic al ceramicii Cucuteni B, în Carpica, 10, 1978, Bacău.

— Săpăturile arheologice din tell-ul cucutenian Dealul Ghindaru, com. Poduri, jud. Bacău, în Cercetări arheologice, 5, 1982, București, Muzeul Național.

— Petrodava 2000. Tradiție și continuitate, Piatra Neamț, 1980 (în colectiv).

— Istorie, în Neamț, monografie, Ed. Sport-Turism, București, 1981, (în colectiv).

— Contribuții la cunoașterea sfîrșitului eneoliticului și începuturile perioadei de tranziție la epoca bronzului în Moldova subcarpatică, în Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca, 1982.

— Faza Cucuteni B din depresiunea subcarpatică a Moldovei, rezumatul tezei de doctorat, 25, p., Iași, 1983.

— Cercetările arheologice de la Poduri, Dealul Ghindaru, în Cercetări arheologice, VI, 1983, București, Muzeul Național (în colaborare cu Dan Monah, D. Popovici, S. Antonescu și Gh. Dumitroaia).

— Bronzuri din descoperiri fortuite de pe teritoriul județelor Neamț și Bacău, în Memoria Antiquitatis, 9—11, 1977—1979, Piatra Neamț.

— Ceramica de tip C din aria culturii Cucuteni, în Memoria Antiquitatis, 9—11, 1977—1979. Piatra Neamț.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

— Cultura amforelor sferice din depresiunea subcarpatică a Moldovei, în Memoria Antiquitatis, 9—11, 1977—1979, Piatra Neamț.

— Studiul așezărilor Cucuteni B, în Memoria Antiquitatis, 9—11, 1977—1979, Piatra Neamț (în colaborare cu A. Muraru).

— Delimitatios et interferences, în Revue Roumaine, 9, 1984, București.

— Așezări preistorice și antice de pe teritoriul județului Neamț, în Dicționarul geografic al județului Neamț (în colectiv, sub coordonarea prof. univ. dr. C. Martiniuc), Iași.

— Raport preliminar asupra săpăturilor arheologice de la Poduri — Dealul Ghindaru (1983—1985), în Memoria Antiquitatis, 15—17, 1983—1985. (în colaborare cu D. Monah, D. Popovici, Gh. Dumitroaia, A. Bujor), Piatra Neamț.

— La fin de la culture Cucuteni dans le context de l'eneolitihique du Bas — Danube, în La civilisation de Cucuteni en contexte europeen, Iași, 1987.

— Așezările culturii Cucuteni din România, Ed. Junimea, 1985 (în colaborare cu D. Monah).

— Cîteva considerații cu privire la sfîrșitul culturii Cucuteni, în Carpica, 17, 1985, Bacău.

— Cronologia. eneoliticului final din zona subcarpatică a Moldovei, în Carpica, 18—19, 1986—1987, Bacău.

— Locuințele eneoliticului final în zona subcarpatică a Moldovei, în Carpica, 20, 1989, Bacău.

— Cîteva considerații la unele probleme ale eneoliticului final la est de Carpați, în Carpica, 20, 1989, Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ABREVIERI — ABREVIATIONS

Acta MM sau AMM — Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui
Acta MN sau AMN — Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
Arh. Mold. sau AM. — Arheologia Moldovei
An. St. Univ. Iași (ASUI) — Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza", Iași
ARMSI — Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice
AIIAI — Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol", Iași
Ann. Romm. Anthrop. — Analele Române de Anthropologie
BCMI — Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice
CI — Cercetări Istorice
Materiale sau MCA — Materiale și Cercetări Arheologice
Mem. Antiq. — Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
MMS — Mitropolia Moldovei și Sucevei
RA — Revista Arhivelor
SAI — Studii și Articole de Istorie
SCA — Studii și Cercetări Antropologice
SCIV — Studii și Cercetări de Istorie Veche, București
SCIVA — Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București
SCSI — Studii și Cercetări Științifice, Iași
SCN — Studii și Cercetări de Numismatică, București
SMIM — Studii și Materiale de Istorie Modernă

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tehnoredactor DUMITRU HURDUBEI

Bun de tipar : 29.03.1993.
Format : 16/70x100. Coli tipo : 21.

Tipărit sub comanda 5064/1993,
la Imprimeria „Bacovia" Bacău,
str. Mioriței 27.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro